

Pavol Odaloš – Gabriel Rožai – Veronika Gondeková

MODELY A MODELOVANIE TOPONÝM A KOZMONÝM

**Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta**

Pavol Odaloš – Gabriel Rožai – Veronika Gondeková

MODELY A MODELOVANIE TOPONÝM A KOZMONÝM

2025

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta
Katedra slovenského jazyka a komunikácie

Recenzenti

Prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, CSc.
Prof. Dr. hab. Małgorzata Magda-Czekaj

Vydavateľ

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

Banská Bystrica 2025

Vydanie monografie umožnila grantová dotácia v rámci riešenia
vedeckého projektu VEGA č. 1/0378/23 Synchronne modely
a modelovanie toponým a kozmoným

ISBN 978-80-557-2297-9

EAN 9788055722979

<https://doi.org/10.24040/2025.9788055722979>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0
International Licence CC BY-ND (uviedenie autora - bez odvodeného obsahu).

OBSAH

ÚVOD (P. Odaloš)	5
1. Česko-slovenská škola onomastického modelovania (P. Odaloš)	7
2. Modely a modelovanie hydroným rieky Turiec (P. Odaloš)	17
3. Modely a modelovanie speleoným v Slovenskom rudohorí (P. Odaloš).....	33
4. Modely a modelovanie montanoným v Banskej Štiavnici (P. Odaloš)	50
5. Modely a modelovanie urbanoným stredoslovenských miest (Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica) (P. Odaloš)	67
6. Modely a modelovanie urbanoným miest v povodí Váhu Trenčína, Nového Mesta nad Váhom a Piešťan (P. Odaloš)	83
7. Modely a modelovanie urbanoným gemerských miest Rožňavy a Revúcej (G. Rožai)	97
8. Modely a modelovanie vlastných mien železničných staníc a zastávok v Slovenskej republike (P. Odaloš)	110
9. Modely a modelovanie vlastných mien autobusových zastávok v meste Banská Bystrica a v okrese Banská Bystrica (P. Odaloš)	126
10. Modely a modelovanie vlastných mien zastávok autobusovej dopravy vo Zvolene, v Banskej Štiavnici, v Lučenci, v Žiari nad Hronom, v Rimavskej Sobote (V. Gondeková)	140
11. Modely a modelovanie castroným (G. Rožai)	150

12. Modely a modelovanie vlastných mien chrámov severovýchodného Slovenska (G. Rožai)	161
13. Modely a modelovanie kozmoným v slnečnej sústave (P. Odaloš)	173
14. Modely a modelovanie kozmoným mimo slnečnej sústavy (P. Odaloš)	198
15. Modely a modelovanie ideoným (P. Odaloš)	217
16. Záverečné sumarizácie (P. Odaloš)	242
Literatúra	251

ÚVOD

Predkladaná monografia je výstupom z grantu VEGA 1/0378/23 Synchronne modely a modelovanie toponým a kozmoným. Cieľom grantu bolo: 1. excerpovanie toponým a kozmoným z knižných a časopiseckých prác, z vedeckých publikácií a z internetových zdrojov, 2. vytvorenie onymických modelov, typov a kategórií modelov toponymie a kozmonymie z excerpovanej onymie, resp. predstavenie využitia funkčných členov v modeloch, 3. porovnanie modelov toponým, kozmoným a ideoným. Predstavenému zámeru bola podriadená aj štruktúra práce.

Modelovanie prostredníctvom modelu A1 je predstavené v rámci česko-slovenskej školy onomastického modelovania, ktorá sa začala profilovať v 1. etape v 60. a 70. rokoch 20. storočia modelovými prístupmi V. Blanára, R. Šrámka a J. Pleskalovej a v 2. etape ju práve prostredníctvom modelu A1 rozvíjal od 2. desaťročia 21. storočia P. Odaloš a ďalší.

Toponymum chápeme ako vlastné meno neživého prírodného objektu na Zemi¹. V rámci toponým sme excerpovali a modelovali hydronymá rieky Turiec, speleonymá v Slovenskom rudohorí, montanonymá (vlastné mená šacht, štôlní, žíl a rudných polí) v Banskej Štiavnici, urbanonymá stredoslovenských bankských miest Kremnice, Banskej Štiavnice a Banskej Bystrice, urbanonymá miest v povodí rieky Váh Trenčína, Nového Mesta nad Váhom a Piešťan, urbanonymá gemerských miest Rožňavy a Revúcej, vlastné mená železničných staníc a zastávok v Slovenskej republike, vlastné mená autobusových zastávok v meste Banská Bystrica a v okrese Banská Bystrica, vlastné mená zastávok autobusovej dopravy vo Zvolene, v Banskej Štiavnici, v Lučenci, v Žiari nad Hronom a v Rimavskej Sobote, vlastné mená chrámov severovýchodného Slovenska a slovenské castronymá (vlastné mená hradov a zámkov).

Kozmonymum chápeme ako vlastné meno neživého prírodného objektu a javu nachádzajúceho sa mimo Zeme². V rámci kozmoným

¹ Bezljaj, F. a kol., 1983, s. 100.

² Bezljaj, F. a kol., 1983, s. 117.

sme excerpovali a modelovali kozmonymá v slnečnej sústave a kozmonymá mimo slnečnej sústavy.

Predstavujeme aj modelovanie ideoným³, ktoré jednak dokumentuje modelovanie špecifického druhu chrématoným a jednak slúži na komparáciu s toponymami a kozmonymami. Ideonymum je súhrnné označenie pre vlastné meno výtvarného diela, napr. pinakonimum (vlastné meno obrazu), pre literáronymum (vlastné meno literárneho diela) a pre muzikonimum (vlastné meno hudobného diela). V rámci modelovej analýzy budeme preto modelovať pinakonymá, literáronymá a muzikonymá.

Záver monografie obsahuje sumarizáciu toponým, kozmoným a ideoným z kvantitatívneho a kvalitatívneho pohľadu. Modely jednotlivých druhov oným sú kvantifikované, predstavené z hľadiska počtosti aj z formálneho hľadiska podľa počtu funkčných členov a štruktúr (kategórií modelov, typov modelov a modelov), ktoré vytvárajú. Z kvalitatívneho hľadiska sú prezentované a charakterizované funkčné členy, ktoré vytvárajú modely a tendencie, determinujúce tvorbu modelov toponým, kozmoným a ideoným.

³ Odaloš, P., Vallová, E., 2020.

1. ČESKO-SLOVENSKÁ ŠKOLA ONOMASTICKÉHO MODELOVANIA⁴

1.1. Vstupné myšlienky

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť česko-slovenskú školu onomastického modelovania v jej dvoch fázach vývinu a zamerať sa na druhú fázu vývoja, ktorá obsahuje modelovanie chrématóným, toponým a kozmoným. Slovo škola⁵ má tiež význam stúpenci istého filozofického, vedeckého a umeleckého smeru. Lingvistickú školu chápeme ako jedinečné teoreticko-metodologické výskumné profilovanie, ktoré je determinované originálnou vedeckou myšlienkou a jej rozpracovaním v prácach zakladateľskej osobnosti a v ďalšom období/v ďalších obdobiach rozvíjaním stúpenkami/žiakmi. V rámci lingvistiky môžeme vyčleniť lingvistické školy, ktoré sú založené na historicko-porovnávacom teoreticko-metodologickom prístupe, na štruktúrno-lingvistickom teoreticko-metodologickom prístupe, na teoreticko-metodologickom prístupe hraničných vedných disciplín/interdisciplinárnom prístupe, príp. aj na iných prístupoch. Onomastiku výrazne ovplyvnil Saussurov štrukturalizmus najmä myšlienkami o jazyku ako systéme, ktorý sa skladá z častí, pričom tieto časti možno skúmať len s funkciami, ktoré v systéme naplňujú. V onomastike môžeme vyčleniť onomastické školy podľa etnického princípu, napr. česká onomastická škola, poľská onomastická škola, slovenská onomastická škola; onomastické školy podľa miesta existencie školy, napr. lipská onomastická škola, západoslovenská onomastická škola; onomastické školy podľa hlavného predstaviteľa, napr. onomastická škola Witolda Taszyckieho (v Lvove a Krakove), onomastická škola Stanislaw

⁴ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša Česko-slovenská škola onomastického modelovania. Modelovanie chrématóným. In: Slavica Slovaca, 58, 2023, č. 1, s. 38 – 55.

⁵ Krátky slovník slovenského jazyka, ďalej KSSJ, 2003, s. 740.

Rosponda (vo Vroclavi a v Opole) a pod.; onomastické školy podľa predmetu záujmu školy, napr. česko-slovenská škola onomastického modelovania⁶.

1.2. Charakteristika česko-slovenskej školy onomastického modelovania

Česko-slovenská škola onomastického modelovania je produktom systematickej výskumnej práce slovenskej a českej onomastiky v 1. etape od 60. a 70. rokov 20. storočia a v 2. etape od 1. desaťročia 21. storočia.

Škola vychádza z koncepcií teórií vlastných mien V. Blanára a R. Šrámka. V. Blanár⁷ považuje modely a ich zložky za systémotvorné prvky onomastickej sústavy. V. Blanár profiloval modely v antroponomastike v rámci živých osobných mien, R. Šrámek⁸ a J. Pleskalová⁹ v toponomastike v rámci ojkónym a anojkónym, P. Odaloš v chrématonomastike v rámci chrématónym¹⁰, v tejto monografii aj v rámci toponým a kozmoným.

Cieľom modelového prístupu je zobrazenie propria ako prvku a typu v rámci určitého onomastického systému na základe dohodnutých symbolov. V. Blanár¹¹ a P. Odaloš¹² zostavujú model na základe antroponomastických a chrématonomastických (v tejto monografii aj toponymických a kozmonymických) príznakov. R. Šrámek¹³ pracuje v rámci ojkonomastiky a J. Pleskalová¹⁴ v anojkonomastike so všeobecnými obsahovo-sémantickými

⁶ Odaloš, P., 2017.

⁷ Blanár, V., 1972, 1996.

⁸ Šrámek, R., 1999.

⁹ Pleskalová, J., 1992.

¹⁰ Odaloš, P., 2015.

¹¹ Blanár, V., 1996.

¹² Odaloš, P., 2015.

¹³ Šrámek, R., 1999.

¹⁴ Pleskalová, J., 1992.

kategoriemi. Modelovanie v onomastike je špecifická činnosť, ktorej výsledky je potrebné pomenovať novými onomastickými termínmi. Vyformované modely v onomastike na úrovni obsahu sa pomenúvajú termínmi obsahový model (V. Blanár), vzťahový model (R. Šrámek), motivačný model (J. Pleskalová), model A1 (P. Odaloš). V. Blanár¹⁵zastrešuje obsahový, motivačný a slovotvorný model termínom pomenovací model. R. Šrámek¹⁶ používa tiež termín model propriálne pomenovacieho aktu a slovotvorný/názvotvorný model. Jedným z výsledkov česko-slovenskej školy onomastického modelovania okrem modelovania onymie je aj vznik a používanie špecifickej terminológie.

1.3. Prvá etapa modelovania, od 70. rokov 20. storočia

1.3.1. Modelovanie živých osobných mien Vincenta Blanára

Modelový prístup v slovenskej onomastike rozpracoval V. Blanár na základe modelovanie sémantických príznakov v živých osobných menách (ďalej ŽM). V. Blanár¹⁷ chápal najprv model alebo typ osobného mena ako štruktúru sémantických funkcií, modeluje antroponymické funkcie slovenských osobných mien. V. Blanár¹⁸ neskôr konštatuje, že antroponymický systém vytvárajú modely vlastných mien. Model tvorí trieda osobných mien s rovnakou hierarchiou sémantických dištingtívnych príznakov (antroponymických funkcií). K sémantickým príznakom v antroponymických modeloch sa V. Blanár¹⁹ priklonil v roku 1971, keď za základné jednotky antroponymickej sústavy považuje antroponymické modely, ktoré vytvárajú sémantické príznaky osobných mien. Na tomto mieste zdôrazňuje, že

¹⁵ Blanár, V., 1996.

¹⁶ Šrámek, R., 1999.

¹⁷ Blanár, V., 1968.

¹⁸ Blanár, V., 1973.

¹⁹ Blanár, V., 1973.

v starších prácach hovoril o sémantických funkciách. V. Blanár²⁰ v rámci antroponomastiky pracuje s termínom obsahový model, ktorý vytvára na základe antroponomastických príznakov. Antroponomastické príznaky chápe ako onymické hodnoty, ktoré sú vyjadrené v rámci modelu onyma funkčnými členmi. Funkčné členy v sústave živých osobných mien sú rodné meno (K), priezvisko (P), individuálna charakteristika (CH: v – telesné a duševné vlastnosti, z – trvalé alebo dočasné zamestnanie, p – pôvod a bydlisko, m – bývalý alebo terajší majiteľ, dz – obľúbené domáce zviera, n – iná motivácia), živé rodné meno (RM), meno do domu (MD), apelatívny člen (A). Ku všetkým funkčným členom sa môže dolu pripájať číslica (1 – otec, 11 – matka, 2 – príznak rodiny, 3 – manžel, 33 – manželka, 4 – starý otec, 44 – stará mama, 5 – svokor, test', 55 – svokra, testiná, 6 – syn, 66 – dcéra, 7 – brat, 77 – sestra, 8 – zať, 88 – nevesta, 9 – strýko, ujec, 99 – stryná, ujčíná, 10 – švagor, švagriná, 20 – krstní rodičia, 21 – iné pomenovacie motívy, napr. podľa opatrovanej osoby) a ku CH hore aj konvenčné malé litery. Symbol RMD neoznačuje osobitný funkčný člen, ale vyjadruje, že RM a MD vychádza z rovnomennej antropolexémy. Obsahový model môže mať napr. takúto podobu: Hana z Chmeliencov: K + CH^p – °RMD a čítame ho takto: ženská podoba sa pomenúva rodným menom s individuálnou charakteristikou podľa pôvodu, ktorej lexéma sa fakultatívne využíva v živom mene rodiny a v mene domu²¹. Zaujímavé je v predstavenom modeli to (je to implicitná súčasť celého systému modelovania V. Blanára), že súčasťou obsahového modelu je modelovaná nielen sémantika, ale aj upozornenie na viacfunkčné využitie lexémy (čiže upozornenie na formálnu stránku), keď konkrétna lexéma môže byť súčasťou aj iného funkčného člena.

Dosiahnuté výskumné výsledky²²: Vyprofilovanie modelov v živých osobných menách na základe vytvorenej techniky modelovania, ktorá zaznamenáva sémantické príznaky,

²⁰ Blanár, V., 1996.

²¹ Blanár, V., Matejčík, J., 1978.

²² Blanár, V., Matejčík, J., 1978, 1983.

v 45 stredoslovenských obciach, napr. jedna z modelovaných obcí je aj obec Budča v okrese Zvolen, v ktorej boli pri mužských menách najfrekventovanejšie obsahové modely: $K + RM = P$ (Palo Korvíňoje, 36 ŽM, 15,70%), $K + MD = P$ (Palo od Flíderov, 33 ŽM, 13,64%), $K + RM$ (Palo Húd'ikoje, 23 ŽM, 9,50%), pri ženských menách boli najfrekventovanejšie obsahové modely: $K + RM3 = P$ (Anča Flíroroje, 38 ŽM, 12,29%), $K + MD3 = P3$ (Paulínka od Krajčov, 26 ŽM, 8,41%), $K + RM3$ (Zuza Cestárka, 19 ŽM, 6,16%), pri detských menách boli najfrekventovanejšie modely: $K + RM1 = P$ (Milan Lackoje, 36 ŽM, 18,18%), $K + MD1 = P$ (Danka od Halamov, 30 ŽM, 15,15%) a pod.²³ Na základe vyprofilovaných modelov ŽM: a. zrealizovanie frekvenčnej distribúcie ŽM v zmysle toho, koľko modelov sa viaže na osobu ŽM, b. zistenie frekvenčnej distribúcie modelov ŽM v zmysle toho, aký je frekventovaný ktorý model (viď percentá v bode A) a c. zistenie využitia toho-ktorého člena v modeloch ŽM. Modelovanie živých osobných mien rozvíjali I. Valentová²⁴, M. Jozefovič²⁵, M. Kazík²⁶, I. Kopásková²⁷ a pod.

1.3.2. Modelovanie ojkónym Rudolfa Šrámka²⁸

Modelačný prístup v českej onomastike rozpracoval R. Šrámek na základe modelovania prostredníctvom obsahovo-sémantických kategórií²⁹. Modelovanie R. Šrámka vychádza zo všeobecne platných pomenovacích princípov, ktoré sa realizujú v rámci toponymie a z Dokulilovej onomastickej teórie slovtvorby a jeho pokračovateľov³⁰. R. Šrámek používa vzťahový (východiskový) model, slovtvorný (názvotvorný) model a pomenovací model.

²³ Blanár, V., Matejčík, J., 1978.

²⁴ Valentová, I., 2009.

²⁵ Jozefovič, M., 2010.

²⁶ Kazík, M., 2010.

²⁷ Kopásková, I., 2010.

²⁸ Odaloš, P., 2020.

²⁹ Šrámek, R., 1972.

³⁰ Pleskalová, J., 2016.

Vzťahový model vyjadruje základný vzťah pomenovávateľa alebo užívateľa jazyka k propriálne pomenovaciemu objektu. Týmto modelom je determinovaná jazyková stránka propria, teda jeho povrchová štruktúra, ktorú možno vo všeobecno-abstraktnej podobe označiť ako model slovtvorný. Slovtvorný (názvotvorný) model je formálnym znakom modelu vzťahového. Vzťahové a slovtvorné modely vytvárajú spoločne pomenovací model³¹. V rámci vzťahového modelu ojkoným češtiny³² možno vzťah pomenovávateľa k pomenovanému objektu vymedziť štyrmi obsahovo-sémantickými kategóriami, ktoré sa dajú zachytiť zámenami. Vzťahový model buď pomenováva živé bytosti alebo neživý svet. Prvý model ojkoným pomenovaný kde? je lokalizujúci (vyjadruje polohu a smer): „kde to je“ (neživotnosť: Předmostí, Na Kamenci); „kde sme, bývame“ (životnosť: Dolany, Pohořany), „odkiaľ prišli“ (životnosť: Boleslavany, Olomoučany). Druhý model ojkoným pomenovaný čo?, kto? (opis, charakteristika): „čo tu/tam je“ (neživotnosť: Buk, Hrad, Písek); „čo/kto sme = čím sme/sú“ (životnosť: Bednáry, Kováry, Zlatníky). Tretí model ojkoným pomenovaný aký? (v češtine jaký? jací) (priame označenie objektu): „aké to tu/tam je“ (neživotnosť: Dubná, Písečná, Bystřice), „za akých okolností“ (neživotnosť: Zhoř, Soudná, Veselí); „akí sú tam ľudia = ako nám hovoria“ (životnosť: Bosonohy, Hříbojedy, Žabovřesky). Štvrtý model ojkoným je pomenovaný či? (privlastnenie): „čí je to majetok“ (neživotnosť: Benešov, Hodonín, Myslíboř); „čí ľudia tu/tam sme/sú“ (životnosť: Bohunice, Myslík, Klatovy). Dosiahnuté výskumné výsledky: R. Šrámek vyprofiloval na základe abstrakcie prostredníctvom obsahovo-sémantických kategórií z výskumného materiálu modely ojkoným. Šrámkove modelovanie rozvíjali v anojkonymii J. Pleskalová³³ a M. Harvalík³⁴, v antroponymiii J. Pleskalová³⁵, v chrématonymii P. Mitter³⁶ a pod.

³¹ Šrámek, R., 1972, 1999.

³² Šrámek, R., 1972, 1999.

³³ Pleskalová, J., 1992.

³⁴ Harvalík, M., 2004.

³⁵ Pleskalová, J., 2011.

³⁶ Mitter, P., 2003.

1.3.3. Modelovanie anojkoným Jany Pleskalovej

J. Pleskalová³⁷ aplikovala Šrámkove modely na všetky moravské a české anojkonymá, čo jej umožnilo zaznamenať nielen základné modely, ale vyprofilovať aj kombinované modely. Vyčleňuje základné modely: vzťahový model A, ktorý vyjadruje polohu a smer, napr. Zadní, Litenšćák, pole pri ceste do Litenčic; vzťahový model B, ktorý pomenúva druh objektu, napr. Louky; vzťahový model C, ktorý vyjadruje vlastnosť, napr. Dlouhá, Vysoudilka, Pančuška; vzťahový model D, ktorý vyjadruje posesivitu alebo iný vzťah k osobám, napr. Karlov. Kombináciou jednoduchých vzťahových modelov sa vytvárajú kombinované dvojčlenné alebo viacčlenné modely, napr. Dolekonec (kombinácie modelu A + A), Za cestou (kombinácia modelov A + B), Dlouhé pole (kombinácia modelov C + B), Široké panské louky (kombinácia modelov C + D + B) a pod³⁸. Prístup J. Pleskalovej sa využíval v slovenskej hydronymii³⁹, pričom Ľ. Sičáková ho používala v modifikovanej podobe⁴⁰.

1.4. Druhá etapa modelovania, od 2. desaťročia 21. storočia

1.4.1. Modelovanie chrématoným Pavla Odaloša

Modelačný prístup v slovenskej onomastike ďalej rozpracoval P. Odaloš na základe modelovania sémantických príznakov s onymickou platnosťou v chrématonymách, v rámci tejto monografie aj v toponymách a kozmonymách. P. Odaloš predstavil svoje chápanie modelovania chrématoným v roku 2015⁴¹. Termín (onymický) model vstúpil do onomastiky so S. Rospondom⁴² ako tvorcom štruktúrno-gramatickej klasifikácie toponým.

³⁷ Pleskalová, J., 1992.

³⁸ Pleskalová, J., 2016.

³⁹ Rožai, G., Krško, J., 2021, s. 16; Krško, J., 2009; Závodný, A., 2010.

⁴⁰ Sičáková, J., 2007, 2011.

⁴¹ Odaloš, P., 2015, 2021.

⁴² Rospond, S., 1951.

Modelové chápanie onymie je založené na predstavovaní onyma na základe modelu. Pojem a termín model onyma je v centre modelového chápania onymie. Model⁴³ je schéma javu alebo predmetu slúžiaca na jeho skúmanie a vysvetľovanie jeho podstaty.

Onymický model je základná onymická štruktúra, ktorá je tvorená funkčnými členmi, na zaznamenávanie onymických príznakov vo vlastnom mene. Onymický model má v rámci systémovo-lingvistického prístupu k onymii centrálnu postavu, pretože je abstraktnou jednotkou onymického systému. Lexikálne naplnený model funkčnými členmi a onymickými príznakmi vytvára konkrétne onynum (V. Blanár používal onymický znak).

Modelovanie je činnosť, prostredníctvom ktorej vznikajú modely. Modelovanie⁴⁴ je vytváranie modelov pomocou zjednodušenej, zovšeobecnenej schémy skutočného javu alebo procesu, ktoré slúži na jeho skúmanie a vysvetľovanie.

Modelovosť je vlastnosť onomastiky, ktorá sa prejavuje vytváraním modelov a ich skúmaním (klasifikovaním, komparovaním) za účelom modelového predstavenia onymie.⁴⁵

Terminológia modelovania⁴⁶

Model A1

Na označenie modelu používame termín model A1⁴⁷. Je to model mapujúci obsahovú/významovú stránku onyma, resp. ho možno pokladať za určitý pojmový ekvivalent obsahového modelu V. Blanára a vzťahového modelu R. Šrámka. Model A1 profilujeme ako model mapujúci sémantické príznaky s onymickou platnosťou vzťahov spoločnosti⁴⁸. Sémantické príznaky s onymickou platnosťou vzťahov spoločnosti sa budú premietat' do funkčných členov.

⁴³ Slovník súčasného slovenského jazyka, ďalej SSSJ, 2015, s. 321.

⁴⁴ SSSJ, 2015, s. 322.

⁴⁵ Odaloš, P., 2014.

⁴⁶ Odaloš, P., 2015.

⁴⁷ Odaloš, P., 2015.

⁴⁸ Odaloš, P., 2015.

Funkčné členy. V modeli A1 budeme funkčné členy označovať:

-funkčný člen, ktorý vyjadruje sémantický príznak s onymickou platnosťou signalizujúci typ onymického vzťahu:, napr. Hy – hydronymum, S – speleononymum, M – montanonymum, U – urbanonymum, C – castronymum, K – kozmononymum, T – topononymum, Id – ideonymum, Pi – pinakononymum, L – literárononymum, M – muzikononymum,

-funkčné členy, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky s onymickou platnosťou: PÚ – príslušnosť k územiu, HCH – honorifikačná charakteristika, VL – vlastnosť, PČ – príslušnosť/prináležitosť k času, PN – príslušnosť k národu, NCH – numerická charakteristika, FA – fauna, FL – flóra, ČD – činiteľ deja, ZD – zásah deja.

Onymický model vo vlastnom mene je reálna onymická štruktúra, ktorá obsahuje konkrétne sémantické príznaky s onymickou platnosťou zaznamenané vo funkčných členoch, napr. v hydronyme Biela voda je model A1 = VL + Hy.

Okrem modelov P. Odaloš pracuje aj s ďalšími termínmi, ktoré slúžia na zovšeobecnenie výsledkov modelovania a jeho fixovania v širších lingvistických súvislostiach.

Funkčný člen s onymickou hodnotou je čiastková jednotka onymického modelu, ktorá vyjadruje sémantický príznak s onymickou platnosťou signalizujúci typ onymického vzťahu alebo ďalšie sémantické príznaky.

Sémantické pole s onymickou platnosťou je kombinácia sémantických príznakov s onymickou platnosťou vo vlastnom mene, ktoré je vyjadrením prostredníctvom funkčných členov, napr. v hydronyme Biela voda je VL + Hy. Sémantické pole s onymickou platnosťou mu štrukturalistický súčtový charakter a je východiskovým pojmom slúžiacim prostredníctvom variácií na zovšeobecňovanie.

Typ onymického modelu vzniká na základe používania sémantického poľa príznakov s onymickou platnosťou vo viacerých modeloch. Typ onymického modelu obsahuje sémantické pole s onymickou platnosťou v rôznych kombináciách sémantických príznakov. Typ onymického modelu reprezentuje

forma vyjadrenia najfrekventovanejšieho onymického modelu s použitým sémantickým poľom s onymickou platnosťou. Uvedená charakteristika typu onymického modelu platí v trojčlenných a viacčlenných modeloch. V dvojčlenných modeloch pričleňujeme do sémantického poľa s onymickou platnosťou aj sémantický príznak s onymickou platnosťou člena vyjadrujúceho typ onymického vzťahu a za typ onymického modelu považujeme rôzne kombinácie člena vyjadrujúceho ďalší sémantický príznak s onymickou platnosťou a sémantický príznak s onymickou platnosťou člena vyjadrujúceho typ onymického vzťahu.

Kategória onymického modelu vzniká existenciou a používaním typov modelov v troch druhoch oným. Kategóriu onymického modelu reprezentuje frekventovanejší typ onymického modelu.

Paradigma modelov druhu onyma je vytváraná súhrnom modelov, typov modelov a kategórií modelov, ktorý vzniká pri modelačnom spracovaní druhu onyma.

Paradigmatika modelov, typov modelov a kategórií modelov vzniká na základe realizácie modelačného prístupu v systéme druhov onymie.

2. MODELÝ A MODELOVANIE HYDRONÝM RIEKY TURIEC⁴⁹

2.1. Vstupné informácie

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť modely a modelovanie hydroným rieky Turiec. Hydronymum je vlastné meno vody, napr. mora, jazera, rieky, potoka a pod.⁵⁰ Turiec je rieka na severnom Slovensku, ktorá preteká rovnomenným regiónom a územím okresov Turčianske Teplice a Martin. Dĺžka toku je 77,4 km a v Martine má priemerný prietok 11 m³/s. Preteká súmestím Martin-Vrútky. Do rieky Váh sa vlieva pri Vrútkach⁵¹.

2.2. Technika modelovania hydroným

Modelovanie. Hydronymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov hydroným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely hydroným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné a trojčlenné modely.

Funkčné členy modelov hydroným. Funkčný člen Hy označuje druh vlastného mena vody a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen Hy explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok dopĺňame v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vodný tok. Možné je tiež vyjadrenie typu hydronymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia hydronymického druhu v modeloch. Ak je funkčný člen Hy explicitne vyjadrený,

⁴⁹ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša Synchronne modely a modelovanie hydroným rieky Turiec. In: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 2024a, 43, č. 1, s. 23 – 35.

⁵⁰ Svoboda, J. a kol., 1973.

⁵¹ Turiec, 2025.

tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, FL a FA vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, flóru a faunu.

V monografii J. Krška⁵² Hydronymia povodia Turca sa nachádza 704 hesiel, do kapitoly monografie sme modelovo spracovali 206 hydroným z hesiel A – J. Motivačné charakteristiky, ktoré uvádzame, sme prebrali z hesiel monografie.

2.3. Modely hydroným

2.3.1. Jednočlenné modely (2)

Jednočlenné modely obsahujú jeden funkčný člen (tvorí ho jedno slovo), ktorý podáva základnú sémantickú informáciu o slove. Funkčný člen, ktorý vyjadruje sémantický príznač⁵³ signalizujúci typ onymického vzťahu, je vyjadrený druhom hydronyma.

A1 = Hy (2 modely, ďalej len číslica), napr. *Bei Brunn* (potok, ďalej p., preklad Pri studni, podľa toku vody, že ide o prameň), *Studničky* (p., z apelatíva studničky, označuje miesto pramenného toku).

2.3.2. Dvojčlenné modely (193)

Dvojčlenné modely obsahujú dva funkčné členy.

Typ hydronymického modelu A1 = (Hy) + PÚ (132) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (Hy) + PÚ v modeloch A1 = (Hy) + PÚ a A1 = PÚ + Hy. Najfrekvencovanejší je model A1 = (Hy) + PÚ (89 modelov). Veľmi frekvencovaný je aj model A1 = PÚ + Hy (43 modelov).

Model A1 = (Hy) + PÚ (89), napr. *Andrejová* (p., podľa názvu vrchu Adrejová, popri ktorom p. tečie), *Bakošová* (p., podľa názvu

⁵² Krško, J., 2003.

⁵³ V ďalšom texte monografie budeme sémantické príznaky s onymickou platnosťou zapisovať skráteným spôsobom len ako sémantické príznaky, no budeme ich chápať v zmysle vymedzenia v rámci podkapitoly 1.4.1. ako sémantické príznaky s onymickou platnosťou.

dolíny Bakošová, ktorou p. preteká), *Baničná* (p., podľa názvu doliny Baničná, ktorou p. preteká), *Berákovo* (p., podľa názvu vrchu Berákovo, pod ktorým p. pramení), *Borišov* (p. podľa názvu vrchu Borišov, pod ktorým p. pramení), *Borišovec* (p. podľa názvu vrchu Borišov, pod ktorým p. pramení), *Breziny* (p., podľa názvu vrchu Breziny, pod ktorým p. pramení), *Breštianka* (p., podľa názvu osady Brieštie, ktorou p. preteká), *Brložná* (p., podľa názvu doliny Brložná, ktorou p. preteká), *Brvenný* (p., podľa názvu vrchu Brvenný, pod ktorým p. pramení), *Bučina* (p., podľa názvu vrchu Bučina, pod ktorým p. pramení), *Budina* (p., podľa názvu doliny Budina, ktorou p. preteká), *Budiš* (p., podľa názvu osady Budiš, ktorým p. preteká), *Bukovina* (p., podľa názvu vrchu Bukovina, kde p. pramení), *Čepčinec* (p., podľa osady Čepčinec, ktorou p. preteká), *Černákov* (p., podľa zaniknutej osady Černákov, ktorou p. preteká), *Čremošné* (p., podľa názvu železničnej stanice Čremošné, kde ústí p./končí tok p.), *Dedošová* (p., podľa doliny Dedošová, ktorou p. preteká), *Diaková* (p., podľa osadného názvu Diaková, ktorou p. preteká), *Diel* (p., podľa názvu kopca Diel, pod ktorým p. pramení), *Dielnica* (p., podľa názvu časti chotára Dielnice, ktorou p. preteká), *Dirháb* (p., podľa názvu terénneho objektu Dirháb, popri ktorom p. preteká), *Diviacky háj* (p., podľa názvu lesa Diviacky háj, ktorým p. preteká), *Diviaky* (p., podľa názvu osady Diviaky, ktorou p. preteká), *Dlhá* (p. podľa názvu Dlhej doliny, ktorou p. preteká), *Do Lopušnej* (p., podľa smeru vody, kam p. tečie, Lopušná je miesto, kde p. pramení), *Do Štrichu* (p., podľa názvu terénneho objektu Štrich v zmysle smerovania p.), *Dolinka* (p., podľa terénneho názvu Dolinka), *Dolná Dierová* (p., podľa názvu Dolná Dierová, ktorou p. preteká), *Dolná Romžiarka* (p., podľa názvu lesa Dolná Romžiarka, ktorým p. tečie), *Dolná Ružová* (p. podľa názvu doliny Dolná Ružová, ktorou p. preteká), *Dolný Borišov* (p., podľa názvu doliny Dolný Borišov, ktorou p. preteká), *Dolný Veterný* (p., podľa názvu doliny Dolné Veterné, ktorou p. preteká), *Dolu vodou* (p., podľa smeru toku vody), *Družstevná* (p., preteká cez lúky, ktoré patria družstvu), *Družstevný* (p., preteká cez lúky, ktoré patria družstvu), *Dubovec* (p., podľa názvu vrchu, ktorý sa nachádza juhovýchodne od ústia), *Duláková* (p., podľa

názvu miesta, kadiaľ p. preteká), *Doštená* (p., podľa terénneho názvu Doštená), *Drobková* (p., podľa názvu doliny Drobková, ktorou p. preteká), *Drobkovo* (p., podľa názvu doliny Drobková, ktorou p. preteká), *Drobkový* (p., podľa názvu doliny Drobková, ktorou p. preteká), *Dutý* (p., podľa terénneho názvu Dutá skala, ktorý označuje miesto prameňa), *Dvorec* (p., podľa názvu bývalej osady Dvorec, ktorou p. preteká), *Farba* (p., podľa terénneho názvu Farba), *Flochová* (p., podľa názvu vrchu Flochová, pod ktorým p. pramení), *Flochovec* (p., podľa názvu vrchu Flochová, pod ktorým p. pramení), *Folkušová* (p., podľa názvu osady Folkušová, cez ktorú p. preteká), *Glozy* (p., podľa terénneho názvu oblasti Glozy, ktorou p. preteká), *Grund* (p., z nemeckého r Grund s významom dolina, údolie, roklina, úžľabina, motivovaný hornatým terénom, ktorým preteká), *Háj¹* (p., podľa názvu lesa Háj, cez ktorý p. tečie), *Háj²* (p., podľa názvu osady Háj, ktorou potok preteká), *Hlboká¹* (p. podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. pramení), *Hlboká²* (p., podľa názvu Hlboká dolina, cez ktorú p. preteká), *Hlboké* (p., podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. pramení), *Hlboký* (p., podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. pramení), *Hliník* (p., podľa názvu vrchu Hliník, popri ktorom p. preteká), *Holengrepel* (p., z nem. holen s významom „doniesť“ a r Grepel s významom „priekopa“, je to nem. analógia k názvu hydronyma Unášaná voda v tom zmysle, že voda bola presmerovaná do mlynského náhonu), *Horáreň* (p., podľa časti chotára, v ktorom sa nachádza horáreň), *Horárová* (p., podľa názvu Horárova dolina, ktorou p. preteká), *Hore Vrbinami* (p., názov vyjadruje polohu toku medzi vrbami pri pohľadu od ústia), *Horeňovo* (p., podľa názvu vrchu Horeňovo, pod ktorým p. pramení), *Horevodie* (p., podľa terénneho názvu Horevodie), *Horná Romžiarka* (p., podľa názvu lesa Horná Romžiarka, cez ktorý p. preteká), *Horniacka* (p., podľa polohy toku, ktorý tečie povyššie dediny, v hornej časti chotára), *Hôrka* (p., názov vznikol podľa terénneho názvu Hôrka), *Hrádečnica* (p., podľa názvu kopca Hradište, pod ktorým potok preteká), *Hradište* (p., názov motivovaný miestom prameňa), *Hubná* (p., podľa názvu doliny Hubná, ktorou potok preteká), *Húšťava* (p., podľa terénneho názvu Húšťava, cez územie ktorého p. preteká), *Hyrdel'* (p., podľa názvu

územia Hyrdeľ, ktorým p. preteká), *Chládkový* (p., podľa terénneho názvu Chládkové úplazy, cez ktoré p. preteká), *Chotárny* (p., názov vyjadruje polohu potoka na rozhraní chotárov), *Chrapový* (p., podľa terénneho názvu Chrapová, kde je miesto prameňa potoka), *Ihráč* (p., podľa názvu miestnej časti Ihráč), *Ivančiná* (p., podľa názvu osady Ivančiná, ktorou p. preteká), *Ivančinský* (p., podľa názvu osady Ivančiná, ktorou p. preteká), *Jačmenný* (p., názov podľa poľa, na ktorom sa často pestuje jačmeň), *Janková* (p., názov podľa terénneho názvu Janková, miesta prameňa), *Jasenová* (p., názov podľa doliny Jasenová, ktorou p. preteká), *Jaseňová* (p., názov podľa pomenovania lesa Jaseňová, ktorým p. preteká), *Jasenovka* (názov podľa obce Jasenovo, cez ktorú p. preteká), *Jastrabské* (p., podľa názvu vrchu Jastrabské, pod ktorým p. pramení), *Javorová studňa* (p., podľa názvu vrchu Javorová studňa, pod ktorou p. pramení), *Javorovec* (p., podľa názvu vrchu Javorová studňa, pod ktorou p. pramení), *Jazernica* (p., podľa tvorenia sa jazier na dolnom toku p.), *Jazvečia* (p., podľa názvu lesa Jazvečia, cez ktorý p. preteká), *Jelšiny* (p., podľa terénneho názvu Jelšiny), *Jordán* (p., podľa územia, ktoré dostal do užívania Jordán r. 1258, ide o slovanské osobné meno Jordan).

Model A1 = PÚ + Hy (43), napr. *Adnadastpatak* (p., zložené z latinskej spojky ad s významom „k, pri“, z nadas s významom „tústie, trstinový porast“ a z patak s významom „potok“), *Ahornbrunn* (p., podľa názvu vrchu Javorová studňa, miesta prameňa p., z nem. r Ahorn s významom „javor“ a r Brunnen s významom „studňa, prameň, žriedlo“), *Antonský potok* (p., podľa Antonskej doliny, ktorou p. preteká), *Antolský potok* (p., podľa Antonskej doliny, ktorou p. preteká), *Beliansky potok* (p., podľa Belianskej doliny, ktorou p. preteká), *Blatnický potok* (p., podľa Blatnickej doliny, ktorou p. preteká), *Bludný potok* (p., podľa terénneho názvu Bludná hora, kde p. pramení), *Bočný potok* (p., podľa toho, že priteká z boku dediny), *Bôrovský potok* (p., podľa osadného názvu zaniknutej dediny Bôrová, ktorej územím p. preteká), *Brettsäge Bach* (p., podľa píly na pílenie dosák, z nem. s Brett s významom „doska“, e Säge s významom „píla“ a r Bach s významom „potok, (malá) riečka“), *Briesser Wasser* (p. preteká cez osadu Brieštie,

z nem. Brieser (Brieštie) a s Wasser s významom „voda, vodný tok“, *Briešťanský potok* (p., podľa názvu osady Brieštie, cez ktorú p. preteká), *Bystrický potok* (p., podľa názvu osady Bystrička, ležiacej pri potoku Bystrička), *Bystričský potok* (p., podľa názvu osady Bystrička, ležiacej pri potoku Bystrička), *Čepčinský potok* (p., podľa osady Čepčín, ktorou p. preteká), *Čepčiansky potok* (p. podľa názvu Čepčiansky les, ktorým p. preteká), *Dedinská voda* (p. preteká cez dedinu), *Dedinská potok* (p., preteká cez dedinu), *Dedošov potok* (p., podľa názvu doliny Dedošová, ktorou p. preteká), *Dedošovský potok* (p., podľa názvu doliny Dedošová, ktorou p. preteká), *Černákov potok* (p., podľa názvu zaniknutej osady Černákov, ktorou p. preteká), *Černákov potok* (p., podľa názvu zaniknutej osady Černákov, ktorou p. preteká), *Diviacky potok*¹ (p., podľa názvu lesa Diviacky háj, ktorým p. preteká), *Diviacky potok*² (p., podľa názvu osady Diviaky, ktorou p. preteká), *Dolnoborišovská bystrina* (p., podľa názvu Dolnoborišovskej doliny, ktorou p. preteká), *Dolnoborišovský potok* (p., podľa názvu Dolnoborišovskej doliny, ktorou p. preteká), *Dorfwasser* (p. preteká cez dedinu, analogicky z nem. s Dorf s významom „dedina“ a z s Wasser s významom „voda, vodný tok“), *Dulický potok* (p., podľa názvu osady Dulice, ktorou p. preteká), *Gaderský potok* (p., podľa názvu Gaderská dolina), *Glaserwasser* (p., z nem. Glaser (Sklené) a s Wasser s významom „voda, vodný tok“, p. preteká cez obec Sklené), *Grenezwasser* (p., vyjadruje polohu toku v zmysle chotárnej hranice, z nem. e Grenze (› Grenez) s významom „hranica“ a s Wasser s významom „voda, vodný tok“), *Hadwigwasser* (p., podľa názvu osady Hadwiga, ktorou p. preteká a z nem. s Wasser s významom „voda, vodný tok“), *Hájsky potok* (p., podľa názvu lesa Háj, cez ktorý p. preteká), *Hájsky jarok* (p., podľa terénneho názvu Diviacky háj, ktorý označuje miesto prameňa), *Hnilický potok* (podľa terénneho názvu Hnilická Kýčera, označuje miesto prameňa), *Hraničná voda* (p., názov vyjadruje polohu toku v zmysle chotárnej hranice), *Hraničný potok* (p., názov vyjadruje, že tvorí hranicu medzi chotárom Turčeka, Králik a Kremnice), *Chotárne vody* (p., názov vyjadruje polohu toku na rozhraní chotárov), *Chotárny potok* (p., názov vyjadruje polohu toku

na rozhraní chotárov), *Chotárny jarok* (p., názov vyjadruje polohu toku na rozhraní chotárov), *Chrapový potok* (p., podľa terénneho názvu Chrapová, ktorý označuje miesto prameňa), *Ivančinský potok* (p., podľa názvu osady Ivančiná, ktorou p. preteká), *Jasenovský potok* (p., podľa Jasenova, ktorým p. preteká).

Typ hydronymického modelu $A1 = VL + Hy$ (42) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + Hy$ v modeloch $A1 = VL + Hy$ a $A1 = (Hy) + VL$. Frekventovaný je model $A1 = VL + Hy$ (22 modelov) aj model $A1 = (Hy) + VL$ (20 modelov).

Model $A1 = VL + Hy$ (22), napr. *Belický potok* (p., názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Besná voda* (p., názov podľa charakteru toku v zmysle silného prúdu a vytvárania častých záplav), *Biela studňa* (p., názov podľa vytekania z prameňa z bielych vápencových skál), *Biela voda* (p., názov podľa sfarbenia (čistej) vody a vápencového dna), *Biely potok¹* (p., v rámci hesla Hájsky potok, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Biely potok²* (p., v rámci hesla Dolinka, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Biely potok³* (p., v rámci hesla Hraničná voda, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Biely potok⁴* (p., v rámci hesla Vôdky, názov podľa farby koryta), *Biely potok⁵* (p., v rámci hesla Slaninová, názov podľa čistej vody a sfarbenia dna), *Červená voda* (p., názov podľa sfarbenia dna a brehov potoka), *Červený potok* (p., názov podľa sfarbenia dna a brehov potoka), *Čierna voda¹* (p., v rámci hesla Dolinka, názov podľa tmavého podlažia potoka), *Čierna voda²* (p., v rámci hesla Teplica, názov podľa tmavého podlažia potoka), *Čierny potok¹* (p., v rámci hesla Čierna voda, názov podľa tmavého podlažia potoka), *Čierny potok²* (p., v rámci hesla Turiec, názov podľa tmavého podlažia potoka), *Dlhý potok* (p., názov podľa dlhého toku p.), *Goldbrunn* (p., názov vyjadruje čistú a trblietajúcu sa vodu, z nem. gold s významom „zlatý“ a r Brunnen – Brun s významom „studňa“), *Haditý potok* (p., názov podľa meandrovitého tvaru), *Hlboký jarok* (p., názov podľa hĺbky vody), *Hlboký potok¹* (p., v rámci hesla Turiec, názov podľa hĺbky vody), *Hlboký potok²* (p., v rámci hesla Studený potok, názov podľa hĺbky

vody), *Ihravý potok* (p., názov podľa vlastnosti toku, ktorý súvisí so slovesom hrať sa).

Model A1 = (Hy) + VL (20), napr. *Blatná¹* (p., v rámci hesla Haditý potok, názov podľa blatistého dna a okolitého terénu), *Blatná²* (p., v rámci hesla Hájsky potok, názov podľa blatistého dna a okolitého terénu), *Blatná³* (p., v rámci hesla Bôrovský potok, názov podľa blatistého dna a okolitého terénu), *Breitengrund* (p., názov podľa šírky toku, z nem. *breit* s významom „široký“ a *r Grund* s významom „dolina, údolie, roklina, úžľabina“), *Bysterec* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva *bystrý*), *Bystrá* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva *bystrý*), *Bystré* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva *bystrý*), *Bystrica¹* (p., v rámci hesla Dedinský potok, názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva *bystrý*), *Bystrica²* (p., v rámci nadradeného hesla Polerieka, názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva *bystrý*), *Bystrička* (p., názov podľa rýchlosti a čistoty toku z adjektíva *bystrý*), *Čierňava* (p., názov p. podľa pretekania cez čierňavu, t.j. hustý čierny les), *Darebák* (p., názov podľa vlastnosti toku, že sa často vylieval), *Haditý* (p., názov podľa meandrovitého tvaru), *Hlboká* (p., názov podľa hĺbky vody), *Hlísta* (p., názov metaforicky podľa úzkeho toku), *Hrádky* (p., názov podľa zvlneného terénu), *Hriadky* (p., podľa územia pripomínajúceho hriadky), *Húčľava* (p., názov podľa hučiacej vody), *Ihravý* (p., názov podľa vlastnosti toku súvisiacej so slovesom hrať sa), *Itosus* (p., názov z latinského *itosus* s významom *chodiaci*, čo zodpovedá slovenskému *bystrý, rýchly*).

Typ hydronymického modelu A1 = HCH + Hy (11) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa HCH + Hy v modeloch A1 = HCH + Hy a A1 = (Hy) + HCH. Frekventovanejší je model A1 = HCH + Hy (9 modelov). Bol použitý aj model A1 = (Hy) + HCH (2 modely).

Model A1 = HCH + Hy (9), napr. *Adamov potok* (p., podľa osobného mena Adam), *Bažinov jarok* (p., podľa osobného mena (prezývky) Bažina), *Bažinov potok* (p., podľa osobného mena (prezývky) Bažina), *Daubnergropel* (p., podľa mena majiteľa pozemku, cez ktorý p. preteká a z nem. *r Graben* › *grobel* s významom „priekopa“), *Daubnerov potok* (p., podľa mena

majiteľa pozemku, cez ktorý p. preteká), *Fibichov potok* (p., podľa osobného mena Fibich), *Finkeje potok* (p., podľa osobného mena Finkeje, majiteľa pozemku, cez ktorý potok preteká; na hornom Turci sa privlastňovacie prídavné meno tvorí sufixom -eje), *Gajdošov potok* (p., podľa osobného mena Gajdoš, majiteľa pozemku, cez ktorého územie p. preteká), *Jantošeje jarok* (p., podľa osobného mena Jantoš, majiteľa pozemku, cez ktorého územie p. preteká).

Model $A1 = (Hy) + HCH$ (2), napr. *Halmašová* (p., podľa osobného mena Halmaš), *Fleischhacker* (p., súvisí s s Flesch s významom „mäso“ a hacken s významom „sekat“, pravdepodobne išlo pomenovanie mäsiara alebo jeho prezývku).

Typ hydronymického modelu $A1 = FL + Hy$ (6) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $FL + Hy$ v modeloch $A1 = FL + Hy$ a $A1 = (Hy) + FL$. Používaný je model $A1 = FL + Hy$ (3 modely), aj model $A1 = (Hy) + FL$ (3 modely).

Model $A1 = FL + Hy$ (3), napr. *Beerbrunn* (p., názov pravdepodobne podľa výskytu porastu medvedieho cesnaku, z nem. r Bär s významom „medved“ a z r Brunnen s významom „studňa, prameň, žriedlo“, možný je aj výklad z hovorového e Beere s významom „bobule“, ak sa v blízkosti nachádzali maliny, jahody, černice, čučoriedky a pod.), *Beerwasser* (p., názov pravdepodobne podľa výskytu porastu medvedieho cesnaku, z nem. r Bär s významom „medved“ a z s Wasser s významom „voda, vodný tok“, možný je aj výklad z hovorového e Beere s významom „bobule“, ak sa v blízkosti nachádzali maliny, jahody, černice, čučoriedky a pod.), *Egerpatak* (p., z maď. égerfa s významom „jelša“ a patak s významom „potok“).

Model $A1 = (Hy) + FL$ (3), napr. *Bukovina* (p., podľa porastu buk, ktorými potom pretekal), *Čemerná* (p., z adjektíva čemerný, podľa porastu čemerice, t. j. druhu lúčnej rastliny), *Čeremošné* (p., podľa porastu čremchy, t. j. kra, stromu z čeľade ružovitých).

Fauna je obsiahnutá v dvojčlenných modeloch $A1 = (Hy) + FA$ (1), napr. *Hlavátka* (p., podľa hojného výskytu rýb hlavátok v tomto toku) a $A1 = FA + Hy$ (1), napr. *Hlístna studňa* (p., možno

podľa výskytu dážd'oviek, v nárečí hlíst, studňa označuje časť toku pri prameni).

2.3.3. Trojčlenné modely (11)

Trojčlenné modely obsahujú tri funkčné členy.

Typ hydronymického modelu $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ (8) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Hy) + PÚ + PÚ$ v modeloch $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + PÚ + Hy$. Frekventovanejší je model $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ (7). Vyskytol sa aj model $A1 = PÚ + PÚ + Hy$ (1).

Model $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ (7), napr. *Dolná Hlboká* (p., podľa názvu pomenovania doliny Hlboké, ktorou p. preteká, prívlastok dolná označuje polohu p. Dolná Hlboká vzhľadom na p. Horná Hlboká), *Dolný Čepčinec* (p., podľa názvu osady Čepčinec, ktorou p. preteká, prívlastok dolná označuje polohu p. Dolný Čepčinec voči p. Horný Čepčinec), *Dolný Madačov* (p., podľa názvu lesa Madačov, ktorým p. preteká, prívlastok dolný označuje polohu p. Dolný Madačov vzhľadom na Horný Madačov), *Horná Hlboká* (p., podľa názvu doliny Hlboké, v ktorej p. prameni, prívlastok horná označuje polohu p. Horná Hlboká vzhľadom na p. Dolná Hlboká), *Horný Čepčinec* (p., podľa názvu osady Čepčinec, ktorou p. preteká, prívlastok horná označuje polohu p. Horný Čepčinec voči p. Dolný Čepčinec), *Horný Madačov* (p., podľa názvu lesa Madačov, cez ktorý potok preteká, prívlastok horný označuje polohu p. Horný Madačov vzhľadom na p. Dolný Madačov), *Hübengraben* (p., súvisí s nem. hüben s významom“ na tejto strane“ a r Graben s významom „priekopa“).

Model $A1 = PÚ + PÚ + Hy$ (1), napr. *Dolný lúčny jarok* (p., názov podľa polohy toku v dolnej časti lúky).

Ďalšie trojčlenné modely.

Model $A1 = (Hy) + VL + VL$ (1), napr. *Červené blato* (p., podľa adjektíva červený, ktoré opisuje sfarbenie dna a brehov potoka a substantíva blato s významom rozmočená zem, hlina alebo prach).

Model $A1 = (Hy) + VL + PÚ$ (1), napr. *Enggrund* (p., podľa nem. eng s významom „úžky“ a r Grund s významom „dolina, údolie, roklina, úžľabina“ v zmysle Úzka dolina).

Model A1 = VL + PÚ + Hy (1), napr. *Graubischgräbl Bach* (p., podľa nem. grau s významom „sivý, šedý“ a r Graben s významom „priekopa“ a r Bach s významom „potok, (malá) riečka“).

2.4. Analýza typov a modelov hydroným

2.4.1. Formalizácia modelov

Hydronymum ako vlastné meno vody býva v súčasnosti formalizované, čoho dôkazom sú hlavne názvy, ktoré obsahujú apelatívum *potok* s významom „menší prirodzený vodný tok“⁵⁴, *jarok* s významom „menší potok“⁵⁵, *bystrina*⁵⁶ s významom „prudký horský potok, riava, ručaj“, *voda* s významom „vodný tok“⁵⁷ alebo *studňa*⁵⁸ s významom „kde vyviera voda, povrchový prameň“ vo svojom názve.

Vzhľadom na skutočnosť, že názvy hydroným rieky Turiec boli čerpané z viacerých historických listín, dokumentov alebo aj máp spreď 19. storočia, z 19. aj 20. storočia, resp. že v minulosti sa nerealizovala štandardizácia, resp. štandardizácia neobsahovala kritérium fixovania druhu hydronymá v názve, formalizované hydronymá tvorili z celkového skúmaného počtu 206 modelov hydroným 80 modelov hydroným (38,83%). Väčšia časť 126 modelov (61,17%) nebola formalizovaná, pretože neobsahovala formálne vyjadrenie spresnenia hydronymického druhu vodného toku.

2.4.2. Spektrum sémantických príznakov funkčných členov

V 206 modeloch sa vyskytuje 237 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalší sémantický príznak.

Príslušnosť k územiu je najpoužívanejším funkčným členom, ktorý je použitý 168-krát v modeloch. Príslušnosť k územiu sa

⁵⁴ KSSJ, 2003, s. 533.

⁵⁵ KSSJ, 2003, s. 228.

⁵⁶ KSSJ, 2003, s. 81.

⁵⁷ KSSJ, 2003, s. 841.

⁵⁸ KSSJ, 2003, s. 717.

v modeloch hydroným realizuje prostredníctvom vyvierania prameňa na istom území, pretekania vodného toku určitým územím, vyúsťovaním toku v istom priestore alebo na základe iných terénnych charakteristík.

Vyvieranie prameňa sa realizuje na určitom mieste, napr. pod vrchom (*Berákovo, Borišov, Borišovec, Breziny, Brvenný, Bučina, Diel, Flochová, Flochovec, Grund, Horeňovo, Jastrabské, Javorová studňa, Javorovec, Ahornbrunn*), v doline (*Hubná, Hlboká, Hlboké, Hlboký*), v lese (*Háj*) alebo v terénnom bode/priestore (*Bludný potok, Bukovina, Diviacky háj, Dutý, Hnilický potok, Hradište, Chrapavý, Janková*).

Pretekание vodného toku určitým územím sa realizuje, napr. dolinou (*Antolský potok, Antonský potok, Bakošová, Baničná, Beliansky potok, Blatnický potok, Brložná, Budiná, Dedošová, Dedošov potok, Dedošovský potok, Dlhá, Dolnoborišovská bystrina, Dolnoborišovský potok, Dolný Borišov, Dolný Veterný, Drobková, Drobkovo, Drobkový, Gaderský potok, Horárový, Jasenovský potok, Jaseňová*), lesom (*Čepčiansky potok, Diviacky háj, Dolná Romžiarka, Hájsky potok, Horná Romžiarka, Jaseňová, Jazvečie*), územím (*Hyrdel'*), terénnym názvom (*Húšťavy, Glozy, Chládkový*), chotárom (*Dielnice*), lúkami (*Družstevný*), pod vrchom (*Andrejová, Hliník, Hrádečnica*) a popri terénnom objekte (*Dirháb, Duláková*). Pretekание vodného toku sa ďalej realizuje iným územím, napr. osadou, obcou, príp. aj bývalou a už zaniknutou osadou (*Breštianka, Budiš, Čepčinec, Černakov, Diaková, Diviaky, Dolná Dierová, Dvorec, Folkušová, Ivančina, Ivančinský, Jaseňová, Bôrovský potok, Brieser Wasser, Briešťanský potok, Čepčinský potok, Dedinský potok, Černákov potok, Čerňákov potok, Diviacky potok, Dorfwasser, Dulická potok, Glasserwasser, Hadwigwasser*). Pretekание vodného toku môžeme chápať aj ako smerovanie vodného toku do istého priestoru (*Hore vrbínami, Dolu vodou, Do Lopušnej, Do štrichu*, príp. *Holengrepel*, kde ide nasmerovanie vody do mlynskeho náhonu).

Vyúsťovanie/končenie vodného toku sa tiež realizuje v určitom území (*Čremošné*, p. ústí pri rovnomennej železničnej stanici; *Dubovec*, p. ústí juhovýchodne od vrchu). V hydronýmách sa môže

fixovať nielen priebeh toku, ale aj poloha toku ako jeho umiestnenie v priestore (*Horniacka, Chotárny, Granezwasser, Hraničná, Hraničný potok, Chotárne vody, Chotárny potok, Chotárny jarok*).

V hydronymách sa môžu fixovať aj iné blízke územné charakteristiky, napr. terénny názov (*Dolinka, Doštená, Farba, Horevodie, Hôrka, Jelšiny*), miestna časť (*Ihráč*), pole (*Jačmenný*), budova (*Horáreň*) a ďalšie charakteristiky, napr. tvorenie jazierok v dolnej časti toku (*Jazernica*).

Vlastnosť ako funkčný člen je vyjadrená 50-krát v modeloch a zaznamenáva podstatnú črtu hydronyma, na základe ktorej sa odlišuje od iného hydronyma. Hydronymá sa môžu odlišovať farebne podľa sfarbenia dna v zmysle farby podložia, farby brehov, pri prameni farby skál, z ktorých prameň vyteká alebo podľa kvality vody v zmysle priesračnosti čistej vody (*Belický potok, Biela studňa, Biela voda, Biely potok, Červená voda, Čierny potok, Čierňava, Goldbrunn*), príp. aj na základe inej vlastnosti, napr. meandrovitého tvaru (*Haditý potok, Haditý*), hĺbky (*Hlboký potok, Hlboký jarok, Hlboká*), čistoty a rýchlosti toku (*Bysterec, Bystrá, Bystré, Bystrica, Bystrička*), hučania vody (*Húčľava*), dĺžky toku (*Dlhý potok*), šírky toku (*Breitengrund*), blatistého dna aj okolitého terénu (*Blatná*), úzkeho toku (*Hlísta*), zvlneného terénu v okolí toku (*Hrádky, Hriadky*), silného prúdu, záplav (*Besná voda, Darebák*) a pod.

Honorifikačná charakteristika ako funkčný člen je vyjadrená 11-krát v modeloch a fixuje v hydronymách antroponymum, napr. osobné meno (*Adamov potok, Fibichov potok, Halmášová*), prezývku (*Bažinov potok, Bažinov jarok*) alebo meno majiteľa pozemku (*Daubner gropel, Daubnerov potok, Finkeje potok, Gajdošov potok, Jantošeje potok*).

Flóra ako funkčný člen je vyjadrená 6-krát a obsahuje druhy rastlínstva v hydronymách, napr. rastliny (*Beerbrunn, Beerwasser, Čemerná*), kríky (*Čeremošné*) alebo stromy (*Egerpatak, Bukovina*).

Fauna ako funkčný člen je vyjadrená 2-krát a obsahuje druhy živočíšstva v hydronymách (*Hlavátka, Hlístna studňa*).

2.4.3. Frekvencia modelov hydroným

V rámci 206 modelov hydroným dominujú dvojčlenné modely s dvomi funkčnými členmi (193 modelov, 93,69%), ktoré najlepšie zodpovedajú potrebe opísania hydronymického toku. Jednočlenné modely (2 modely, 0,97%) a trojčlenné modely (11 modelov, 5,34%) sú málo využívané.

V rámci dvojčlenných modelov (193) dominujú modely s vyjadrením príslušnosti k miestu (132 modelov). Typ hydronymického modelu $A1 = (Hy) + PÚ$ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Hy) + PÚ$ v modeloch $A1 = (Hy) + PÚ$ a $A1 = PÚ + Hy$. Najfrekventovanejší model celkovo $A1 = (Hy) + PÚ$ (89) nie je formalizovaný, lebo nevyjadruje druh hydronyma v názve. V názve obsahuje len jedno slovo, preto do modelu dopisujeme druh onyma, aby bolo mimo kontextu komunikačne zreteľné, že ide o hydronymum. Funkčný člen príslušnosť k územia je v postponovanej pozícii po doplnenom hydronyme. Frekventovaný je aj model $A1 = PÚ + Hy$ (43), ktorý je formalizovaný, v názve obsahuje dve slová a je aj mimo kontextu sémanticky priezračný. Funkčný člen príslušnosť k územia je v anteponovanej pozícii pred vyjadrením hydronyma. Používané sú aj modely s vyjadrením vlastnosti (42 modelov). Typ hydronymického modelu $A1 = VL + Hy$ zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + Hy$ v modeloch $A1 = VL + Hy$ a $A1 = (Hy) + VL$. Používanější model $A1 = VL + Hy$ (22) je formalizovaný s vyjadrením druhu hydronyma v postponovanej pozícii v názve a je významovo zreteľný mimo kontextu aj v komunikácii. V anteponovanej pozícii je funkčný člen vyjadrujúci vlastnosť. Používaný je aj model $A1 = (Hy) + VL$ (20), ktorý nie je formalizovaný a hydronymum sa do modelu dopĺňa. Hydronymum je v anteponovanej pozícii a funkčný člen vyjadrujúci model je v postponovanej pozícii. Vyskytujú aj modely s honorifikáciou (11 modelov), s vyjadrením flóry (6 modelov) a s predstavením fauny (2 modely). Typ hydronymického modelu $A1 = HCH + Hy$ zastupuje používanější model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $HCH + Hy$ v modeloch $A1 = HCH + Hy$ a $A1 = (Hy) + HCH$.

Frekventovanejší model $A1 = HCH + Hy$ (9) je formalizovaný. Model $A1 = (Hy) + HCH$ (2) nie je formalizovaný. Typ hydronymického modelu $A1 = FL + Hy$ zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $FL + Hy$ v modeloch $A1 = FL + Hy$ a $A1 = (Hy) + FL$. Model $A1 = FL + Hy$ (3) je formalizovaný a model $A1 = (Hy) + FL$ (3) nie je formalizovaný. Modely s faunou sú málo frekventované: $A1 = (Hy) + FA$ (1) a $A1 = FA + Hy$ (1).

2.5. Paradigma modelov hydroným

Paradigma modelov hydroným je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní hydroným. Paradigmou modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmou hydroným vytvárajú:

2.5.1. Jednočlenné modely s modelom $A1 = Hy$.

2.5.2. Dvojčlenné modely s typom hydronymického modelu $A1 = (Hy) + PÚ$ a modelmi $A1 = (Hy) + PÚ$ a $A1 = PÚ + Hy$; s typom hydronymického modelu $A1 = VL + Hy$ a modelmi $A1 = VL + Hy$ a $A1 = (Hy) + VL$; s typom hydronymického modelu $A1 = HCH + Hy$ a modelmi $A1 = HCH + Hy$ a $A1 = (Hy) + HCH$; modely $A1 = FL + Hy$ a $A1 = (Hy) + FL$, modely $A1 = (Hy) + FA$ a $A1 = FA + Hy$.

2.5.3. Trojčlenné modely s typom hydronymického modelu $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ s modelmi $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + PÚ + Hy$; modely $A1 = (Hy) + VL + VL$, $A1 = (Hy) + VL + PÚ$ a $A1 = VL + PÚ + Hy$.

Paradigma hydroným je tvorená 16 modelmi: 1 jednočlenným modelom, 10 dvojčlennými modelmi a 5 trojčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 4 typy modelov.

2.6. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe modelov hydroným sa realizovala dominantná tendencia k lokalizácii a vedľajšia tendencia ku kvalitatívnosti. Tendencia k lokalizácii sa prejavuje identifikovaním hydroným vo vzťahu k vyvieraniu prameňa na istom území, pretekaniu vodného toku určitým územím, vyúsťovaniu toku v istom priestore alebo na základe iných terénnych charakteristík. Tendencia ku kvalitatívnosti sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním farebnosti podľa sfarbenia dna, farby brehov, pri prameni farby skál, podľa kvality vody či iných vlastností. Na základe tvorby modelov hydroným determinovanými tendenciami dominovali dvojčlenné modely s funkčným členom PÚ, najmä modely $A1 = (Hy) + PÚ$ a $A1 = PÚ + Hy$ a dvojčlenné modely s funkčným členom VL, najmä modely $A1 = VL + Hy$ a $A1 = (Hy) + VL$. Ostatné dvojčlenné modely sa používali menej, podobne ako mali menšiu frekvenciu aj jedno- a trojčlenné modely. Fixovaním lokalizácie územia a vlastnosti sa posilňuje komunikačná funkcia hydroným, pretože vyjadrujú územnú charakteristiku a kvalitu vodného toku ako podstatné informácie v rámci komunikácie spoločnosti.

3. MODELÝ A MODELOVANIE SPELEONÝM V SLOVENSKOM RUDOHORÍ⁵⁹

3.1. Vstupné myšlienky

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť modely a modelovanie speleoným. Speleonimum je vlastné meno jaskyne⁶⁰. Jaskyňa je podzemná dutina vytvorená činnosťou prírodných síl (napr. vody, zvetrávania, zemetrasení), prázdna alebo s kvapľovou výplňou⁶¹. Budeme modelovať speleonymá z knihy G. Rožai a J. Krška *Speleonymia v regionálnych a sociokultúrnych podmienkach*⁶².

3.2. Technika modelovania speleoným

Modelovanie. Speleonymá budeme modelovať na základe metódy, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov speleoným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely speleoným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné, trojčlenné, štvorčlenné a päťčlenné modely.

Funkčné členy modelov speleoným. Funkčný člen S označuje vlastné meno jaskyne. Je signalizované dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen S explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do

⁵⁹ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša *Modelovanie a modely speleoným*, ktorý bol predstavený na konferencii *Jazyk, kultúra a komunikácia* dňa 6. 6. 2025 vo Velikom Tarnove v Bulharsku.

⁶⁰ Svoboda, J. a kol., 1973.

⁶¹ SSSJ, 2011.

⁶² Rožai, G., Krško, J., 2021.

modelu na začiatok doplníme v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o jaskyňu. Možno je tiež vyjadrenie typu speleonymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia speleonymického druhu v modeloch. Ak je funkčný člen S explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, NCH, FL a FA vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, numerickú charakteristiku, flóru a faunu.

3.3. Modely speleoným (488)

Modely speleoným obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno a vyjadrený sémantický príznak vlastnosti, sémantický príznak územia, sémantický príznak fauny, sémantický príznak honorifikačnej charakteristiky, sémantický príznak času, sémantický príznak numerickej charakteristiky a sémantický príznak flóry.

3.3.1. Jednočlenné modely (5)

Jednočlenné modely obsahujú jeden funkčný člen (tvorí ho jedno slovo), ktorý podáva základnú sémantickú informáciu o slove. Funkčný člen, ktorý vyjadruje sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu, je vyjadrený druhom speleonyma ako jaskyňa, priepasť, diera, jama, výver a pod.

Model A1 = S, napr. *Studňa* (3x), *Komíny* (2x).

3.3.2. Dvojčlenné modely (385)

Dvojčlenné modely obsahujú dva funkčné členy.

Typ modelu speleoným A1 = VL + S (137) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + S v modeloch A1 = VL + S, A1 = (S) + VL a A1 = S + VL.

Model A1 = VL + S (106), napr. *Studená jaskyňa*, *Previsová jaskyňa*, *Poodhalená jaskyňa*, *Náhodná jaskyňa*, *Obrovská jaskyňa*, *Snežná diera*, *Veterná priepasť*, *Travertínová jaskyňa*

(2x), *Výberová jaskyňa, Hradná jaskyňa, Mokrú priepasť, Slniečna priepasť, Zabudnutá priepasť, Suchá diera (3x), Hmlistá jaskyňa, Veľká diera, Strieborná jama, Pivničná diera, Križna jaskyňa, Gotická jaskyňa, Prastarý výver, Terasová jaskyňa, Zlomová priepasť, Ponorová jaskyňa, Tunelová jaskyňa, Pustá priepasť, Veľký závrť, Mlynská jaskyňa, Guľová jaskyňa, Kanálová jaskyňa, Okienková priepasť, Okrová priepasť, Okružná jaskyňa, Rúrovitá jaskyňa, Sintrová jaskyňa (3x), Zelená jaskyňa, Zrútená jaskyňa, Zavalený tunel, Snežná jama, Biela jaskyňa, Ružová jaskyňa, Zlatá diera, Kaskádová jaskyňa, Mliečna jaskyňa, Dlhá jaskyňa, Chladná jaskyňa, Neznáme jaskyňa, Zrútená diera (2x), Škoricová jaskyňa, Dažďová priepasť, Kľukatá jaskyňa, Poschodová jaskyňa, Priechna jaskyňa, Skrytá jaskyňa, Malá jaskyňa, Ponorová jaskyňa, Výverová jaskyňa, Zadymená jaskyňa, Veľká jaskyňa, Zelená jaskyňa, Priama jaskyňa, Kostrová jaskyňa, Sivá jaskyňa, Ladová jaskyňa, Modrá jaskyňa, Biela jaskyňa, Kľukatá jaskyňa, Starobylá jaskyňa, Široká jaskyňa, Vlnková jaskyňa, Hlinená jaskyňa, Meandrová jaskyňa, Mramorová jaskyňa, Šnúrková jaskyňa, Snehová jaskyňa, Čierna jama, Fialová jaskyňa, Prievanová diera, Mínová priepasť, Portálová priepasť, Slniečna priepasť, Škrapová priepasť, Zakliata priepasť, Zákrutová priepasť, Zvonivá jama, Maštalná jaskyňa, Kryštálová puklina, Diamantová jaskyňa, Mramorová jaskyňa, Tajná chodba, Frontová jaskyňa, Trójsky ponor, Ozvenová priepasť, Vápenná jaskyňa, Klamná priepasť, Pizolitová jaskyňa, Panská priepasť, Ponorová priepasť, Farebný ponor, Múriková jaskyňa.*

Model A1 = (S) + VL (30), napr. *Márnica, Larynx, Hlinoš, Ucho, Fakír, Kostnica, Šmykňa, Natrhnutá, Kamenná tvár, Pletenica, Krompl'a, Temnica, Veľká kosť, Hlinica, Ementál, Špirálka, Tunel, Vyvieračka, Koreňovica, Oči, Pieskovisko, Semafor, Cucák, Homoľa, Tatričky, Teplica, Labyrint, Cencúle, Praslen, Kadlub.*

Model A1 = S + VL (1), napr. *Jaskyňa lebiek.*

Typ modelu speleoným A1 = S + PÚ (96) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického počtu S + PÚ v modeloch A1 = S + PÚ, A1 = PÚ + S a A1 = (S) + PÚ.

Model A1 = S + PÚ (49), napr. *Priepasť pod Hajagošom, Priepasť pod Veterníkom, Jaskyňa pod javorom, Jaskyňa pod Borovou, Priepasť pod koreňom, Jaskyňa pod Čertovou dierou, Jaskyňa pod Hadovníkom, Jaskyňa v Drienovskom kameňolome, Priepasť na Palante, Jaskyňa vo Fortneš, Jaskyňa nad Hájom, Priepasť nad Turňou, Jaskyňa na Pelci, Jaskyňa nad Košiarom, Jaskyňa pod balvanom, Jaskyňa pri Zlatej diere, Jaskyňa v Skale, Jaskyňa v prepadlisku, Závrt na Slovinskej skale, Jaskyňa nad kameňolomom, Jaskyňa pod Zálomom, Jaskyňa na skale, Jaskyňa nad Travertínovou vyvieračkou, Jaskyňa nad Zádielskom chatou, Jaskyňa pod valom, Priepasť pod Hájskou vyhlídkou, Diera v strede, Jaskyňa pod hradom, Jaskyňa pod Kl'akom, Jaskyňa v Lopušnom, Závrt na Javorine, Jaskyňa za Skalicou, Priepasť v Homoli, Jaskyňa v pastierni, Priepasť v kosodrevine, Jaskyňa pod Krídlom, Priepasť pod Veľkým Ostrým, Jaskyňa pod lieskou, Priepasť pri ceste, Jaskyňa pod Hrádkom, Jaskyňa pri Holom vrchu, Jaskyňa pri Ridzoňovcoch, Jaskyňa pri Maruškinom jarku, Jaskyňa v Drienovej, Jaskyňa pod Deškovým hradom, Priepasť pri borovici, Priepasť vo Veľkej záhrade, Jaskyňa na Kečovských lúkach, Ponor pri napájadle.*

Model A1 = PÚ + S (36), napr. *Jelšavská jaskyňa, Kavačenská jaskyňa, Kysacká jaskyňa, Harmanecká jaskyňa, Drienkovská priepasť, Stredová priepasť, Okrajová priepasť (2x), Susedná priepasť, Drienovská jaskyňa, Hucínska jaskyňa, Gombasecká jaskyňa, Okrajová jaskyňa, Zadná diera, Kláštorňá jaskyňa, Jazerná štrbina, Zadná jaskyňa, Kopská jaskyňa, Hrončianska jaskyňa, Galmuská jaskyňa, Hačavská jaskyňa, Pilanská jaskyňa, Jazerná jaskyňa, Suchodolská jaskyňa, Tisovská jaskyňa, Furianska priepasť, Chválovská jaskyňa, Lubenicka priepasť, Drienovská jaskyňa, Ardovská jaskyňa, Hrušovská jaskyňa, Hrušovská peňažnica, Drienovská priepasť, Jovická priepasť, Krásnohorská jaskyňa, Silická ľadnica.*

Model A1 = (S) + PÚ (11), napr. *Fajka, Lavička, Tunel, Chotárna, Slaniniarka, Zlatnica, Kostolík, Michňová, Šajba, Zombor, Brázda.*

Typ modelu speleoným $A1 = HCH + S$ (70) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $HCH + S$ v modeloch $A1 = HCH + S$, $A1 = S + HCH$ a $A1 = (S) + HCH$.

Model $A1 = HCH + S$ (57), napr. *Antonova jaskyňa, Marciho diera, Gustova jaskyňa, Gajdova štôlna, Bodnárova priepasť, Lacova priepasť, Keglevičova jaskyňa, Zbojnícka jaskyňa (2x), Zbojnícka priepasť, Alanova diera, Daliborova jaskyňa, Danielova diera, Vojenská jaskyňa, Katkina brána, Mníchova diera, Čertova diera, Čertova jaskyňa (3x), Volekova jaskyňa, Zbojnícke diery, Ferova jaskyňa, Kešelova diera, Koniarova jaskyňa, Kupčovie izbička, Homološova diera, Lukáčova priepasť, Krulova baňa, Kráľovská jaskyňa, Manincova jaskyňa, Husleho jaskyňa, Macova jaskyňa, Pytliacka jaskyňa, Velebova jaskyňa, Krebsdešinova jaskyňa, Ladzianskeho jaskyňa, Matúšova jaskyňa, Dionýškova jaskyňa, Poľovnícka jaskyňa, Nišpónskeho jaskyňa, Pekárova jaskyňa, Takáčova jaskyňa, Pochopova jaskyňa, Šingliarova priepasť, Čikova diera, Samova diera, Bartókova priepasť, Dievčenská priepasť, Hlivákova priepasť, Miškov potok, Babia diera, Bačova priepasť, Atilova priepasť, Berciho diera, Majkova jaskyňa, Babská diera.*

Model $A1 = S + HCH$ (3), napr. *Priepasť abstinentov, Priepasť geodetov, Priepasť brancov.*

Model $A1 = (S) + HCH$ (10), napr. *Matilda, Milada, Kira, Cigánka, Erňa, Daxner, Leontína, Viktória, Lad'ka, Gabriela.*

Typ modelu speleoným $A1 = FA + S$ (50) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $FA + S$ v modeloch $A1 = FA + S$ a $A1 = S + FA$.

Model $A1 = FA + S$ (49), napr. *Medvedia jaskyňa (5x), Medvedí tunel, Psia priepasť, Havrania priepasť, Jazvečia jaskyňa, Jazvečia diera, Netopieria jaskyňa, Srnčia priepasť (3x), Kunia priepasť, Jastrabia jaskyňa, Mačacia diera, Býčia jaskyňa, Líščia priepasť (2x), Líščia jaskyňa, Líščia diera, Motýlia priepasť, Rysia jaskyňa, Vlčia priepasť, Vlčia jaskyňa, Vlčia jama, Vlčia diera, Sokolia jaskyňa, Vtáčia jaskyňa, Lastovičia jaskyňa, Mačací komín, Rysia diera, Šarkania diera, Sovia jaskyňa, Kozia jaskyňa, Jelenia*

priepasť (2x), Jelenia jaskyňa, Sovia priepasť, Lastovičia diera, Bujakova priepasť, Diviačia priepasť, Drozdia priepasť, Jašteričia priepasť, Krkavčia priepasť, Muflonia priepasť, Motýlia priepasť, Žabia priepasť.

Model $A1 = S + FA$ (1), napr. *Jaskyňa netopierov.*

Typ modelu speleoným $A1 = FL + S$ (15) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $FL + S$ v modeloch $A1 = FL + S$ a $A1 = (S) + FL$.

Model $A1 = FL + S$ (11), napr. *Dubová priepasť, Lipová priepasť (2x), Orechová priepasť, Horcová priepasť, Machová priepasť, Brestová jaskyňa, Jedličková jaskyňa, Koreňová priepasť, Brezová priepasť, Ľaliovková priepasť.*

Model $A1 = (S) + FL$ (4), napr. *Pňová, Javoriny, Drienka, Dúbravica.*

Model $A1 = PČ + S$ (14), napr. *Poludňajšia jaskyňa, Poludňajšia priepasť, Sviatočná priepasť, Vianočná priepasť, Februárová priepasť, Veľkonočná jaskyňa, Veľkonočná priepasť (2x), Svätójánska jaskyňa (2x), Svätójánska priepasť, Nedelňa priepasť, Novoročná priepasť, Novembrová priepasť.*

Typ modelu speleoným $A1 = NCH + S$ (3) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $NCH + S$ v modeloch $A1 = NCH + S$ a $A1 = S + NCH$.

Model $A1 = NCH + S$ (2), napr. *Dvojitá priepasť, Zdvojená priepasť.*

Model $A1 = S + NCH$ (1), napr. *Priepasť troch.*

3.3.3. Trojčlenné modely (95)

Trojčlenné modely obsahujú tri funkčné členy.

Typ modelu speleoným $A1 = S + PÚ + NCH$ (27) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $S + PÚ + NCH$ v modeloch $A1 = S + PÚ + NCH$, $A1 = (S) + PÚ + NCH$, $A1 = S + NCH + PÚ$, $A1 = PÚ + NCH + S$ a $A1 = NCH + S + PÚ$.

Model $A1 = S + PÚ + NCH$ (15), napr. *Priepasť pri salaši I. Priepasť pri salaši II., Jaskyňa v Teplej dolinke 2, Jaskyňa Kečovských prameňov I., Jaskyňa Kečovských prameňov II.,*

Jaskyňa nad Okrúhlou 1, Jaskyňa nad Okrúhlou 2, Priepasť vápenného vrchu I, Diera v brale I, Jaskyňa pod Barbolicou I, Jaskyňa v Golurke 3, Priepasť nad Červeným kameňom I, Jaskyňa nad vodopádmi I, Priepasť v Železnej doline I, Jaskyňa v Havranej skale I.

Model A1 = (S) + PÚ + NCH (5), napr. *Hoľa I, Sitárka jeden, Sitárka dva, Pavelkovo I, Pavelkovo 2.*

Model A1 = PÚ + NCH + S (4), napr. *Kečovská vyvieracia I, Kečovská vyvieracia II, Kečovský ponor I, Kečovský ponor II.*

Model A1 = S + NCH + PÚ (2), napr. *Jaskyňa 11 otvorov, Priepasť pri troch hrobch.*

Model A1 = NCH + S + PÚ (1), napr. *Šesť studní horná.*

Typ modelu speleoným A1 = VL + S + PÚ (26) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + S + PÚ v modeloch A1 = VL + S + PÚ, A1 = VL + PÚ + S, A1 = PÚ + VL + S, A1 = (S) + VL + PÚ a A1 = S + VL + PÚ.

Model A1 = VL + S + PÚ (9), napr. *Ladová jaskyňa pod Havraňou skalou, Stará jaskyňa pri Kolovej veži, Veterná diera na Vlčom vrchu, Farebná priepasť pod Špicákom, Zvonivá priepasť pri Červenom kameni, Veľká jaskyňa v Lipovej, Nová priepasť pri Zbojnickej, Veľká jaskyňa na Radzime, Veľká priepasť pod Radzimom.*

Model A1 = VL + PÚ + S (7), napr. *Veľká lužínska jaskyňa, Veľká sokolská jaskyňa, Veľká mutónska jaskyňa, Nová brzotínska jaskyňa, Stará brzotínska jaskyňa, Malá drienčanská jaskyňa, Stará drienčanská jaskyňa.*

Model A1 = PÚ + VL + S (4), napr. *Predná veľká jaskyňa, Kečovská biela jaskyňa, Silická kvapľová jaskyňa, Dobšinská ladová jaskyňa.*

Model A1 = (S) + VL + PÚ (3), napr. *Malá Bodolová, Nová Michňová, Zadná Ľuturiková.*

Model A1 = S + VL + PÚ (3), napr. *Jaskyňa pri ladovej jame, Jaskyňa teplej stráne, Priepasť na Malom Jeleňom vrchu.*

Typ modelu speleoným A1 = (S) + HCH + NCH (10) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického

poľa (S) + HCH + NCH v modeloch $A1 = (S) + HCH + NCH$, $A1 = S + NCH + HCH$, $A1 = HCH + S + NCH$ a $A1 = HCH + NCH + S$.

Model $A1 = (S) + HCH + NCH$ (5), napr. *Zigmundova jednička*, *Husleho 2*, *Martincova 1*, *Daxner 3*, *Macova 1*.

Model $A1 = S + NCH + HCH$ (2), napr. *Jaskyňa troch sráčov*, *Jaskyňa dvoch kamarátov*.

Model $A1 = HCH + S + NCH$ (2), napr. *Marciho jaskyňa II.*, *Župkova jaskyňa 2*.

Model $A1 = HCH + NCH + S$ (1), napr. *Fabiánova dvojité priepať*.

Typ modelu speleoným $A1 = VL + S + NCH$ (8) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + S + NCH$ v modeloch $A1 = VL + S + NCH$, $A1 = VL + NCH + S$, $A1 = NCH + VL + S$, $A1 = (S) + NCH + VL$ a $A1 = (S) + VL + NCH$.

Model $A1 = VL + S + NCH$ (3), napr. *Suchá diera I.*, *Prievanové blokovisko I.*, *Besná diera I*.

Model $A1 = NCH + VL + S$ (2), napr. *Trojramenná priepať*, *Štvorvchodová priepať*.

Model $A1 = VL + NCH + S$ (1), napr. *Veľký ôsmy ponor*.

Model $A1 = (S) + NCH + VL$ (1), napr. *Dvojvchodová*.

Model $A1 = (S) + VL + NCH$ (1), napr. *Dážďovnica I*.

Typ modelu speleoným $A1 = VL + VL + S$ (6) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + VL + S$ v modeloch $A1 = VL + VL + S$ a $A1 = S + VL + VL$.

Model $A1 = VL + VL + S$ (5), napr. *Zelená puklinová jaskyňa*, *Malá kvapľová jaskyňa*, *Malá veterná jaskyňa*, *Suchá festivalová jaskyňa*, *Veľká rúťivá jaskyňa*.

Model $A1 = S + VL + VL$ (1), napr. *Jaskyňa kvapkajúcej vody*.

Modely so spoločným sémantickým poľom bez vytvorenia typu. Nevytvárajú typ, lebo majú rovnakú frekvenciu.

Model $A1 = PÚ + PÚ + S$ (1), napr. *Gemersko-teplická jaskyňa*.

Model $A1 = S + PÚ + PÚ$ (1), napr. *Priepať v údolí Szalayovho jazera*.

Model A1 = PÚ + S + PÚ (1), napr. *Podbanište – Jaskyňa pod Kadlubom*.

Modely so spoločným sémantickým poľom bez vytvorenia typu. Nevytvárajú typ, lebo majú rovnakú frekvenciu.

Model A1 = (S) + FL + NCH (1), napr. *Buková 30*.

Model A1 = FL + S + NCH (1), napr. *Lipová jaskyňa 2*.

Model A1 = VL + FA + S (6), napr. *Malá sovia priepasť, Veľká sovia priepasť, Malá pstružia jaskyňa, Veľká mločia jaskyňa, Nová muflonia priepasť, Veľká vlčia priepasť*.

Model A1 = FA + S + NCH (2), napr. *Mačacia priepasť III., Krkavčia jaskyňa 2*.

Model A1 = PÚ + S + NCH (1), napr. *Západná priepasť I*.

Model A1 = (S) + PÚ + HCH (1), napr. *Úkryt žien*.

Model A1 = (S) + HCH + PÚ (1), napr. *Župkova Magura*.

Model A1 = HCH + HCH + S (2), napr. *Klen-Szalayova jaskyňa, Majda-Hrašková jaskyňa*.

3.3.4. Štvorčlenné modely (2)

Štvorčlenné modely obsahujú štyri funkčné členy.

Model A1 = VL + S + PÚ + NCH (1), napr. *Skálná diera v Čingove II*.

Model jaskynného systému A1 = VL + S + FA + S (1), napr. *Stratená jaskyňa-Psie diery*.

3.3.5. Päťčlenné modely (1)

Päťčlenné modely obsahujú päť funkčných členov.

Model jaskynného systému A1 = HCH + S + VL + S + NCH (1), napr. *Ol'gina priepasť-Kanálová priepasť I*.

3.4. Analýza typov a modelov speleoným

3.4.1. Formalizácia modelov

Názvy speleoným sú formalizované, pretože zo 488 modelov 418 modelov (85,66%) má vyjadrené druhové meno v podobe jaskyňa, priepasť, diera, jama, výver. Formalizácia sa realizuje

pridávaním druhového označenia do názvu jaskyne a realizuje sa v modeloch s VL a s PÚ, napr. *Studená jaskyňa*, *Zelená puklinová jaskyňa*, *Priepasť pod Hajagošom*, *Jelšavská jaskyňa*. Neformalizované názvy speleoným sa realizujú v 70 modeloch (14,34%) a neobsahujú druhové meno, napr. *Márnica*, *Kostnica*, *Fajka*.

3.4.2. Frekvencia funkčných členov

V 488 modeloch sa vyskytuje 570 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalší sémantický príznak.

Najfrekventovanejším funkčným členom je VL, ktorá bola použitá 188-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

-veľkosťou jaskyne, napr. *Obrovská jaskyňa*, *Veľká diera*, *Veľká jaskyňa*, *Veľký závrť*, *Malá jaskyňa*, *Pivničná diera* a pod.

-atmosférickými vlastnosťami jaskyne, napr. *Studená jaskyňa*, *Mokrú jaskyňa*, *Mokrú priepasť*, *Snežná diera*, *Slnečná priepasť*, *Hmlistá jaskyňa*, *Veterná priepasť*, *Suchá diera*, *Hmlistá jaskyňa*, *Snežná diera*, *Snehová jaskyňa*, *Chladná jaskyňa*, *Dažďová jaskyňa*, *Ladová jaskyňa*, *Prievanová diera* a pod.

-tvarovými charakteristikami jaskyne, napr. *Previsová jaskyňa*, *Krížna jaskyňa*, *Gotická jaskyňa*, *Terasová jaskyňa*, *Zlomová priepasť*, *Tunelová jaskyňa*, *Kanálová jaskyňa*, *Okienková priepasť*, *Kaskádová jaskyňa*, *Dlhá jaskyňa*, *Kľukatá jaskyňa*, *Poschodová jaskyňa*, *Priečna jaskyňa*, *Priama jaskyňa*, *Vlnková jaskyňa*, *Meandrová jaskyňa*, *Portálová jaskyňa*, *Zákrutová priepasť*, *Gulová jaskyňa*, *Okružná jaskyňa*, *Rúrovitá jaskyňa*, *Široká jaskyňa* a pod.

-farebným (reálnym alebo metaforickým) vzhľadom jaskyne, napr. *Strieborná jama*, *Okrová priepasť*, *Zelená jaskyňa*, *Biela jaskyňa*, *Ružová jaskyňa*, *Zlatá jaskyňa*, *Mliečna jaskyňa*, *Škoricová jaskyňa*, *Sivá jaskyňa*, *Modrá jaskyňa*, *Čierna jama*, *Fialová jaskyňa*, *Diamantová jaskyňa*, *Vápenná jaskyňa*, *Farebný ponor* a pod.

-podľa hornín, z ktorých je jaskyňa zložená, napr. *Travertínová jaskyňa* (odroda vápenca⁶³), *Mramorová jaskyňa* (kryštalická vápencová hornina rozličných farieb⁶⁴), *Pizolitová jaskyňa* (hornina s hojne sa vyskytujúcimi pizoidmi, t. j. guľovitými až vajcovitými, koncentricky vrstevnatými telieskam⁶⁵), *Sintrová jaskyňa* (zrazený jaskynný vápenec, vápenná pena⁶⁶).

-podľa iných vlastností jaskyne, napr. *Poodhalená jaskyňa*, *Náhodná jaskyňa*, *Hradná jaskyňa (2x)*, *Zabudnutá priepasť*, *Prastarý výver*, *Ponorová jaskyňa*, *Pustá priepasť*, *Mlynský jaskyňa*, *Zrútená jaskyňa*, *Zavalený tunel*, *Neznáma jaskyňa*, *Zrútená diera*, *Skrytá jaskyňa*, *Ponorová jaskyňa*, *Výverová jaskyňa*, *Zadymená jaskyňa*, *Kostrová jaskyňa*, *Starobylá jaskyňa*, *Hlinená jaskyňa*, *Šnúrková jaskyňa*, *Mínová priepasť*, *Škrapová priepasť*, *Zakliata priepasť*, *Zvonivá priepasť*, *Maštalná jaskyňa*, *Tajná chodba*, *Frontová jaskyňa*, *Trójsky ponor*, *Ozvenová jaskyňa*, *Klamná jaskyňa*, *Panská priepasť*, *Ponorová priepasť* a pod.

Frekventovaný bol aj funkčný člen PÚ, ktorý bol použitý 160-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

-situovaním jaskyne v katastri obce, napr. *Jelšavská jaskyňa*, *Kavečanská jaskyňa*, *Kysacká jaskyňa*, *Harmanecká jaskyňa*, *Drienkovská priepasť*, *Drienovská jaskyňa*, *Hucínska jaskyňa*, *Gombasecká jaskyňa*, *Hrončianska jaskyňa*, *Galmuská jaskyňa*, *Hačavská jaskyňa*, *Pílanská jaskyňa*, *Suchodolská jaskyňa*, *Tisovská jaskyňa*, *Chválovska jaskyňa*, *Lubenicka priepasť*, *Ardovská jaskyňa*, *Hrušovská jaskyňa*, *Hrušovská peňažnica*, *Drienovská priepasť*, *Jovická priepasť*, *Krásnohorská jaskyňa*, *Silická ľadnica* a pod.

-situovaním polohy jaskyne vzhľadom na istý objekt:

-na základe predložky pod s inštrumentálom sa vyjadruje miesto položené nižšie od niečoho, napr. *Priepasť pod Hajagošom*,

⁶³ KSSJ, 2003, s. 780.

⁶⁴ KSSJ, 2003, s. 342.

⁶⁵ Slovník cudzích slov, 1997, s. 712.

⁶⁶ Slovník slovenského jazyka, ďalej SSJ, 1964, s. 80.

Priepasť pod Veterníkom, Jaskyňa pod javorom, Jaskyňa pod Borovou, Priepasť pod koreňom, Jaskyňa pod Čertovou dierou, Jaskyňa pod Hadovníkom, Jaskyňa pod balvanom, Jaskyňa pod Zálomom, Jaskyňa na skale, Jaskyňa pod valom, Priepasť pod Hájskou vyhlídkou, Jaskyňa pod hradom, Jaskyňa pod Kl'akom, Jaskyňa pod Krídlom, Priepasť pod Veľkým Ostrým, Jaskyňa pod lieskou, Jaskyňa pod Hrádkom, Jaskyňa pod Deškovým hradom a pod.

-na základe predložky v/vo s lokálom sa vyjadruje miesto, vnútri ktorého sa niečo nachádza, napr. *Jaskyňa v Drienovskom kameňolome, Jaskyňa vo Fortneši, Jaskyňa v Skale, Jaskyňa v prepadlisku, Diera v strede, Jaskyňa v Lopušnom, Priepasť v Homoli, Jaskyňa v pastierni, Priepasť v kosodrevine, Priepasť vo Veľkej záhrade, Jaskyňa v Drienovej a pod.*

-na základe predložky na s lokálom sa vyjadruje miesto na povrchu alebo prostredie, napr. *Priepasť na Palante, Závrt na Slovinskej skale, Závrt na Javorine, Jaskyňa na Kečovských lúkach, Jaskyňa na Pelci a pod.*

-na základe predložky pri s lokálom sa vyjadruje miesto blízko niečoho, napr. *Priepasť pri ceste, Jaskyňa pri Holom vrchu, Jaskyňa pri Ridzoňovcoch, Jaskyňa pri Maruškinom jarku, Priepasť pri borovici, Ponor pri napájadle, Jaskyňa pri Zlatej diere a pod.*

-na základe predložky nad s inštrumentálom sa vyjadruje miesto položené vyššie od niečoho, napr. *Jaskyňa nad Travertínovou vyvieračkou, Jaskyňa nad Zádielskom chatou, Jaskyňa nad Hájom, Priepasť nad Turňou, Jaskyňa nad Košiarom, Jaskyňa nad kameňolomom.*

-na základe predložky za s inštrumentálom sa vyjadruje miesto na zadnej strane, zozadu niečoho, napr. *Jaskyňa za Skallicou a pod.*

Vyskytuje sa aj funkčný člen HCH, ktorý bol použitý 87-krát, sémantické príznaky funkčného člena súvisia:

-s rodným menom v úradnej podobe, napr. *Antonova jaskyňa, Alanova diera, Daliborova jaskyňa, Danielova diera, Matišova jaskyňa, Matilda, Milada, Leontína, Viktória, Gabriela a pod.*

-s rodným menom vo familiárnej alebo zdrobnenej podobe, napr. *Marciho diera, Gustova jaskyňa, Lacova priepasť, Ferova*

jaskyňa, Macova jaskyňa, Samova diera, Erňa, Majkova jaskyňa, Katkina brána, Miškov potok, Lad'ka a pod.

-s prezývku, napr. *Husleho jaskyňa, Čikova diera, Berciho diera, Kira.*

-s priezviskom, napr. *Bodnárova priepasť, Keglevičova jaskyňa, Volekova jaskyňa, Kešelova diera, Manincova, Homološova diera, Nišpónského jaskyňa, Takáčova jaskyňa, Pochopova jaskyňa, Šingliarova priepasť, Hlivákova priepasť, Daxner a pod.*

-s apelatívnym označením reálnej alebo rozprávkovvej/nadprirodzenej bytosti, napr. *Zbojnícka jaskyňa, Zbojnícka priepasť, Zbojnícke diery, Vojenská jaskyňa, Mníchova diera, Čertova diera, Čertova jaskyňa, Pytliacka jaskyňa, Poľovnícka jaskyňa, Dievčenská priepasť, Babia diera, Babská diera, Bačova priepasť, Kráľovská jaskyňa, Priepasť abstinentov, Priepasť geodetov, Priepasť brancov a pod.*

Vyskytuje sa aj funkčný člen FA, ktorý bol použitý 58-krát, sémantické príznaky funkčného člena súvisia väčšinou s kosťami zvierat, ktoré sa tam našli alebo so zvieratami, ktoré tam žijú/nocujú, napr. *Medvedia jaskyňa, Medvedí tunel, Psia priepasť, Havrania priepasť, Jazvečia jaskyňa, Jazvečia diera, Netopieria jaskyňa, Srnčia priepasť, Kunia priepasť, Jastrabia jaskyňa, Mačacia diera, Býčia jaskyňa, Srnčia priepasť, Liščia priepasť, Liščia jaskyňa, Liščia diera, Motýlia priepasť, Rysia jaskyňa, Vlčia priepasť, Vlčia jaskyňa, Vlčia jama, Vlčia diera, Sokolia jaskyňa, Vtáčia jaskyňa, Lastovičia jaskyňa, Mačací komín, Rysia diera, Šarkania diera, Sovia jaskyňa, Kozia jaskyňa, Jelenia priepasť, Jelenia jaskyňa, Sovia priepasť, Lastovičia diera, Bujakova priepasť, Diviačia priepasť, Drozdia priepasť, Jašteričia priepasť, Krkavčia priepasť, Muflonia priepasť, Motýlia priepasť, Žabia priepasť, Jaskyňa netopierov a pod.*

Vyskytuje sa aj funkčný člen NCH, ktorý bol použitý 51-krát, sémantické príznaky funkčného člena súvisia:

-s poradím objavenia jaskyne, ak ich bolo v jednej lokalite objavených naraz či postupne viacej, napr. *Priepasť pri salaši I., Priepasť pri salaši II., Jaskyňa Kečovských prameňov I., Jaskyňa Kečovských prameňov II., Jaskyňa nad Okružlou I, Jaskyňa nad*

Okrúhlou 2, Priepasť vápenného vrchu I., Diera v brale I., Jaskyňa pod Barbolicou I., Jaskyňa v Golurke 3, Priepasť nad Červeným kameňom I., Jaskyňa nad vodopádmi I., Priepasť v Železnej doline I., Jaskyňa v Havranej skale I., Jaskyňa v Teplej dolinke 2, Kečovská vyvieracia I., Kečovská vyvieracia II., Kečovský ponor I., Kečovský ponor II., Zigmundova jednička, Husleho 2, Martincova 1, Daxner 3, Macova 1, Marciho jaskyňa II., Župkova jaskyňa 2, Hoľa I., Sitárka jeden, Sitárka dva, Pavelkovo 1, Pavelkovo 2.

-s ďalšími numerickými kvalitami jaskyne, napr. s počtom, s násobnosťou a pod.: *Jaskyňa 11 otvorov, Priepasť pri troch hroboch, Šesť studní horná, Priepasť troch, Jaskyňa troch sráčov, Jaskyňa dvoch kamarátov, Fabiánova dvojité priepasť, Dvojité priepasť, Zdvojená priepasť* a pod.

Vyskytuje sa aj funkčný člen PČ, ktorý bol použitý 12-krát, sémantické príznaky funkčného člena súvisia s dobou objavenia objektu, ktorá sa môže viazať na konkrétny mesiac, denný čas či voľné dni, pretože jaskyniari robia svoje objavy najmä cez nepracovné dni, napr. *Februárová priepasť, Novembrová priepasť, Poludňajšia jaskyňa, Poludňajšia priepasť, Svätočná priepasť, Nedel'ná priepasť, Veľkonočná jaskyňa, Veľkonočná priepasť, Svätojánska priepasť, Svätojánska jaskyňa, Novoročná priepasť, Vianočná priepasť* a pod.

Vyskytuje sa aj funkčný člen FL, ktorý bol použitý 14-krát, sémantické príznaky funkčného člena súvisia s flórou, ktorá rastie neďaleko jaskyne, resp. nejako súvisí s jaskyňou, napr. *Dubová priepasť, Lipová priepasť, Orechová priepasť* (hádzali do nej orechy, aby zistili, aká je hlboká), *Horcová priepasť, Machová priepasť, Brestová jaskyňa, Jedličková jaskyňa, Koreňová priepasť, Brezová priepasť, Pňová, Javoriny, Drienka, Dúbravica* a pod.

3.4.3. Frekvencia modelov speleoným

V rámci modelov speleoným (488 modelov) dominujú dvojčlenné modely (385 modelov). Najfrekventovanejším je typ modelu $A1 = VL + S$ s najpoužívanejším modelom $A1 = VL + S$ (106) a modelom $A1 = (S) + VL$ (30). Frekventovaný je aj typ modelu $A1 = S + PÚ$ s modelmi $A1 = S + PÚ$ (49) a $A1 = PÚ + S$ (36).

Viaciej používaný ja aj model $A1 = HCH + S$ (57) a model $A1 = FA + S$ (49). Ostatné dvojčlenné modely sú používané menej.

Trojčlenné modely sú používané na menšej ploche (95 modelov), aj typy modelov majú menšiu frekvenciu: typ modelu $A1 = S + PÚ + NCH$ (27) tvoria modely $A1 = S + PÚ + NCH$ (15), $A1 = (S) + PÚ + NCH$ (5), $A1 = PÚ + NCH + S$ (4), $A1 = S + NCH + PÚ$ (2) a $A1 = NCH + S + PÚ$ (1), resp. typ modelu $A1 = VL + S + PÚ$ (26) tvoria modely $A1 = VL + S + PÚ$ (9), $A1 = VL + PÚ + S$ (7), $A1 = PÚ + VL + S$ (4), $A1 = (S) + VL + PÚ$ (3) a $A1 = S + VL + PÚ$ (3). Ostatné trojčlenné modely sa používajú menej.

Jednočlenné, štvorčlenné a päťčlenné modely sa používajú málo.

3.5. Paradigma modelov speleónym

Paradigma modelov speleónym je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní speleónym. Paradigmou modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmou speleónym vytvárajú:

3.5.1. Jednočlenné modely s modelom $A1 = S$.

3.5.2. Dvojčlenné modely s typom modelu speleónym $A1 = VL + S$ a s modelmi $A1 = VL + S$, $A1 = (S) + VL$ a $A1 = S + VL$; typ modelu speleónym $A1 = S + PÚ$ s modelmi $A1 = S + PÚ$, $A1 = PÚ + S$ a $A1 = (S) + PÚ$; typ modelu speleónym $A1 = HCH + S$ s modelmi $A1 = HCH + S$, $A1 = S + HCH$ a $A1 = (S) + HCH$; typ modelu speleónym $A1 = FA + S$ s modelmi $A1 = FA + S$ a $A1 = S + FA$; typ modelu speleónym $A1 = FL + S$ s modelmi $A1 = FL + S$ a $A1 = (S) + FL$; typ modelu speleónym $A1 = NCH + S$ s modelmi $A1 = NCH + S$ a $A1 = S + NCH$; model $A1 = PČ + S$.

3.5.3. Trojčlenné modely s typom modelu speleónym $A1 = S + PÚ + NCH$ s modelmi $A1 = S + PÚ + NCH$, $A1 = (S) + PÚ + NCH$,

$A1 = S + NCH + PÚ$, $A1 = PÚ + NCH + S$ a $A1 = NCH + S + PÚ$;
 s typom modelu speleoným $A1 = VL + S + PÚ$ s modelmi $A1 = VL + S + PÚ$, $A1 = VL + PÚ + S$, $A1 = PÚ + VL + S$, $A1 = (S) + VL + PÚ$ a $A1 = S + VL + PÚ$;
 s typom modelu speleoným $A1 = (S) + HCH + NCH$ s modelmi $A1 = (S) + HCH + NCH$, $A1 = S + NCH + HCH$, $A1 = HCH + S + NCH$ a $A1 = HCH + NCH + S$;
 s typom modelu speleoným $A1 = VL + S + NCH$ s modelmi $A1 = VL + S + NCH$, $A1 = VL + NCH + S$, $A1 = NCH + VL + S$, $A1 = (S) + NCH + VL$ a $A1 = (S) + VL + NCH$;
 s typom modelu speleoným $A1 = VL + VL + S$ s modelmi $A1 = VL + VL + S$ a $A1 = S + VL + VL$;
 modely $A1 = PÚ + PÚ + S$, $A1 = S + PÚ + PÚ$, $A1 = PÚ + S + PÚ$;
 $A1 = (S) + FL + NCH$, $A1 = FL + S + NCH$; $A1 = VL + FA + S$; $A1 = FA + S + NCH$; $A1 = PÚ + S + NCH$; $A1 = (S) + PÚ + HCH$; $A1 = (S) + HCH + PÚ$; $A1 = HCH + HCH + S$.

3.5.4. Štvorčlenné modely: model $A1 = VL + S + PÚ + NCH$
 a model jaskynného systému $A1 = VL + S + FA + S$.

3.5.5. Päťčlenné modely: model jaskynného systému $A1 = HCH + S + VL + S + NCH$.

Paradigma speleoným je tvorená 52 modelmi: 1 jednočlenným modelom, 16 dvojčlennými modelmi, 32 trojčlennými modelmi, 2 štvorčlennými modelmi a 1 päťčlenným modelom. Modely vytvárajú aj 11 typov modelov.

3.6. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe modelov speleoným sa realizovali dominujúce tendencie ku kvalitatívnosti a k lokalizácii. Tendencia ku kvalitatívnosti sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním atmosférických, tvarových a veľkostných vlastností jaskyne. Tendencia k lokalizácii sa prejavuje situovaním jaskyne v katastri obce alebo jej umiestnením v katastri obce vzhľadom na iný objekt. Na základe tvorby modelov speleoným determinovanými tendenciami dominovali dvojčlenné modely s funkčným členom

VL, najmä modely $A1 = VL + S$ a $A1 = (S) + VL$ a dvojčlenné modely s funkčným členom PÚ, najmä modely $A1 = S + PÚ$ a $A1 = PÚ + S$. Ostatné dvojčlenné modely sa používali menej, podobne ako mali menšiu frekvenciu aj jednočlenné, trojčlenné, štvorčlenné a päťčlenné modely. Fixovaním vlastnosti a lokalizácie územia sa posilňuje komunikačná funkcia speleoným, pretože vyjadrujú kvality a územnú charakteristiku jaskyne ako podstatné informácie pre prijímateľov informácie.

4. MODELY A MODELOVANIE MONTANONÝM V BANSKEJ ŠTIAVNICI⁶⁷

4.1. Vstupné myšlienky

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť modelovanie montanoným (názvov šacht, štôlní, žíl a rudných polí) v Banskej Štiavnici. Materiál sme získali excerpciou z knihy J. Vozára Hlavný komornogrófsky úrad v Banskej Štiavnici III. Banské mapy banskoštiavnického banského obvodu 1641 – 1918⁶⁸, kde v časti prehľadné mapy celého závodu sú zakreslené a tiež vypísané banské diela máp z roku 1770, z roku 1846 a z roku 1883. Súpisys montanoným z jednotlivých rokov neobsahujú objasnenie motivácie montanoným.

4.2. Charakteristika montanoným

Montanonymum chápeme ako vlastné meno determinované aj súvisiace (s) banskou činnosťou: priamo determinované banskou činnosťou, napr. názov šachty, štôlne a pod. alebo súvisiace s banskou činnosťou, napr. názov žily, rudného poľa a pod. Predstavený termín vymedzujeme ako termín pomenúvajúci druhové vlastné meno.

Montanonymum vzniklo z latinského montānus s významom horský, hôrny, hornatý a súvisí s mōns, montis s významom vrch, hora, pohorie⁶⁹ a gréckeho onymum.

⁶⁷ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša *Modely a modelovanie montanoným v Banskej Štiavnici*, ktorý bol predstavený na 24. medzinárodnej a celopoľskej onomastickej konferencii 25. 9. 2025 v Katovicich v Poľsku.

⁶⁸ Vozár, J., 1966.

⁶⁹ Špaňár, J., Hrabovský, J., 1987.

Šachta je zvislá, hlboko pod povrchom vyhlbená jama⁷⁰, štôlna je vodorovná banská chodba⁷¹ a žila je geologická trhlina v hornine vyplnená inou horninou⁷². Rudné pole je obvod v banskom poli, kde zrudnenie ložiska obsahuje aspoň ekonomicky nutné množstvo minerálnych látok⁷³.

4.3. Technika modelovania montanovým

Modelovanie. Montanonymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov montanovým bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely montanovým rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na dvojčlenné, trojčlenné a štvorčlenné modely.

Funkčné členy modelov montanovým. Funkčný člen M označuje vlastné meno determinované/súvisiace (s) banskou činnosťou. Je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen M explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok dopĺňame v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vlastné meno determinované/súvisiace (s) banskou činnosťou. Ak je funkčný člen M explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, FL a FA vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, flóru a faunu.

⁷⁰ KSSJ, 2003, s. 733.

⁷¹ KSSJ, 2003, s. 751.

⁷² KSSJ, 2003, s. 980.

⁷³ Banický terminologický slovník, 1955, s. 109.

4.4. Mapa z roku 1770

Mapa z roku 1770⁷⁴ je vytvorená Adamom Durmenom, je kreslená v siahach a je to kolorovaný rukopis o rozmere 115 cm x 64 cm. Je mapou celého banského závodu.

Modely (95) predstavujeme podľa počtu funkčných členov.

4.4.1. Dvojčlenné modely (77)

$A1 = (M) + HCH$ (64), napr. (štôlne) *Dorota* (v Hodruši), *Štefan* (v Hodruši), *Schöpfer*, *Ján* (v Hodruši), *Kaiser*, *Matej* (v Hodruši), *Barbora* (v Hodruši), *Ondrej* (vo Vyhniach), *Anton Paduánsky*, *Ján* (vo Vyhniach), *Margaréta*, *Urban*, *Mikuláš* (v Hodruši), *Jozef* (v Hodruši), *Pavol*, *Krištof*, *Vavrinec* (v Hodruši), *Florián*, *Salvator*, *Xaver*, *Nepomucký*, *Alžbeta*, *Martin*, *Ignác*, *Ondrej*, *Matej* (v Banskej Štiavnici), *Dorota*, *Ján* (v Banskej Štiavnici), *Cherubín*, *Gabriel*, *Karol*, *Jakub* (v Banskej Štiavnici), *David*, *Juraj*, *Navštívenie P. Márie*, *Dar Boží*, *Božie Požehnanie (2x)*, *Baránok Boží*, *Duch svätý*, *Počatie P. Márie*, *Pomoc Božia*, *Mariahilf*; (žily) *Terézia*, *Ján*, *Matej*; (šachty) *Leopold*, *Amália*, *Terézia*, *Ferdinand*, *Ondrej*, *Alžbeta*, *Terézia* (v Hodruši), *Kristína*, *Jozef*, *Karol*, *Magdaléna*, *Maximilián*, *Zigmund*, *Gregor*, *Lill*, *Michal*, *Mikuláš*, *Viliam*, *Leopold* (v Hodruši).

Typ montanonymického modelu $A1 = VL + M$ (6) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + M$ v modeloch $A1 = VL + M$ a $A1 = (M) + VL$.

$A1 = VL + M$ (4), napr. *Dedičná štôlna* (v Hodruši), *Dedičná štôlna* (vo Vyhniach), *Križna štôlna* (v Hodruši), *Vetracia šachta*.

$A1 = (M) + VL$ (2), napr. (štôlne) *Zlaté slnko*, *Strieborný stôl*.

$A1 = (M) + PÚ$ (7), napr. (štôlne) *Münich*, *Thiergarten*, *Karmel*, (šachty) *Teich*, *Weiden*, *Špitáler*; (žila) *Špitáler*.

⁷⁴ Vozár, J., 1966, s. 31.

4.4.2. Trojčlenné modely (17)

Typ montanonymického modelu $A1 = VL + M + HCH$ (11) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + M + HCH$ v modeloch $A1 = VL + M + HCH$ a $A1 = (M) + VL + HCH$.

$A1 = VL + M + HCH$ (10), napr. *Dedičná štôlna Mikuláš, Dedičná štôlna Moder, Dedičná štôlna Xaver, Dedičná štôlna sv. Trojice, Dedičná štôlna Michal, Dedičná štôlna Bíber, Stará štôlna Všešsvätých, Stará štôlna Leopold* (v Hodruši), *Nová štôlna Leopold* (v Hodruši), *Nová štôlna Anton*.

$A1 = (M) + VL + HCH$ (1), napr. (štôlna) *Zdar Boh*.

$A1 = PÚ + M + PÚ$ (3), napr. *Horná štôlna Kerling, Dolná štôlna Kerling, Dolná šachta Teich*.

$A1 = (M) + HCH1 + HCH2$ (2), napr. (štôlna) *Peter Pavol*, (šachta) *Anna a Karol*.

$A1 = PÚ + VL + M$ (1), napr. *Banskobelianska dedičná štôlna*.

4.4.3. Štvorčlenný model (1)

$A1 = VL + M + HCH1 + HCH2$ (1), napr. *Dedičná štôlna Peter a Pavol*.

4.4.4. Funkčné členy montanoným mapy z roku 1770

V 96 analyzovaných modeloch sa nachádza 114 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalší sémantický príznak.

Najfrekventovanejším funkčným členom je HCH, ktorá sa vyskytuje 82-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena honorifikačná charakteristika je tvorené:

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi svätých, apoštolov a mučeníkov, ktorí sa nachádzajú v Rímskom martyrológiu⁷⁵, ktoré obsahuje 6538 mien svätých, blahoslavených a mučeníkov:

-mučeníci: *Štefan* (prvý kresťanský mučeník, ukameňovaný v období 36 až 40), *Dorota* (popravená mečom asi v roku 305), *Barbora* (z Nikodémie, podľa legendy sťatá mečom asi v roku 305), *Margaréta* (z Antiochie, podľa legendy sťatá mečom v roku 280

⁷⁵ Martyrologium Romanum, 2004.

alebo 305 za vlády rímskeho cisára Diokleciána), *Krištof* (zomrel okolo roku 250 za vlády rímskeho cisára Deciusa), *Vavrinec* (rímsky klerik umučený pri prenasledovaní kresťanov rímskym cisárom Valeriánom v roku 258), *Florián* (sv. Fintan z Rheinau, írsky benediktín umučený v roku 304), *Nepomucký* (Ján Nepomucký, zomrel 20. 3. 1393 v Prahe), *Juraj* (bol vojak v Rímskej ríši, umučený v roku 303 v Palestíne počas prenasledovania kresťanov rímskym cisárom Diokleciánom), *Kristína* (z Bolseny/z Týru, kresťanské dievča umučené 24. 6. 302 v Bolsene), *Maximilián* (biskup, v roku 281 alebo 284 bol s'atý na príkaz rímskeho prefekta Numeriána, pretože odmietol priniesť obeť pohanským bohom),

-svätí (neboli mučeníci): *Mikuláš* (biskup v Myre v Lykii v 4. storočí), *Ján* (pápež v 6. storočí), *Anton* (egyptský kresťanský mních a priekopník mníšskeho života v 4. storočí), *Leopold* (Leopold III., rakúsky markgróf, žil v 11. storočí), *Anton Paduánsky* (portugalský mních, žil v 13. storočí), *Urban* (Urban I., rímsky pápež, 222 – 230), *Alžbeta* (matka sv. Jána Krstiteľa podľa Nového zákona a Koránu), *Martin* (syn rímskeho dôstojníka, mních a neskôr biskup z Tours, žil v 4. storočí), *Ignác* (z Loyoly, kňaz, teológ a organizátor protireformácie, 1491 – 1556), *Anna* (podľa raných apokryfných evanjelií je to matka Panny Márie a manželka sv. Joachima), *Amália/Amalberga* (z Gentu/Tamisu, rehoľníčka a mystička, žila v 8. storočí), *Ferdinand* (Ferdinand III., kráľ Kastílie a Leonu), *Magdaléna* (Mária Magdaléna, biblická postava z Nového zákona, Ježišova učeníčka), *Zigmund* (Zigmund Burgundský, kráľ, žil v 6. storočí a bol horlivým šíriteľom kresťanstva), *Gregor* (pápež, žil 540 – 604), *Karol* (Karol Boromejský, taliansky kardinál, dôležitá osobnosť protireformácie, žil v 16. storočí), *David* (welský biskup, v 6. storočí bol zakladateľom kláštora v meste Menevia), *Terézia* (z Ávily, španielska rehoľníčka a zakladateľka bosých karmelitániek, žila v 16. storočí), *Viliam* (Akvitánsky, francúzsky veľmož, vojvoda, neskôr mních a pustovník, žil v 8. a 9. storočí), *Michal* (archanjel, je známy z Apokalypsy ako premožiteľ Antikrista v podobe draka), *Gabriel* (archanjel, v Lukášovom evanjeliu je zvestovateľom Božích rozhodnutí),

-apoštoli: *Matej* (bol vybraný podľa Knihy skutkov na miesto Judáša, aby bol zachovaný počet 12 apoštolov), *Pavol* (nazývaný aj Saul Tarzenský), *Peter* (pôvodným menom Šimon), *Ondrej* (brat sv. Petra), *Jakub* (Jakub mladší aj Jakub starší boli obidvaja apoštoli Ježiša Krista),

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi Božie osoby, Preblahoslavenú Pannu Máriu a sv. Jozefa:

-Božie osoby: *Dar Boží*, *Salvator* (z lat. jazyka v kresťanskom význame Spasiteľ na označenie Ježiša Krista), *Pomoc Božia*, *Božie Požehnanie*, *Baránok Boží*, *Duch svätý*, *Schöpfer* (z nem. jazyka z der Schöpfer s významom stvoriteľ, tvorca), sv. *Trojica*,

-Panna Mária: *Navštívenie Panny Márie*, *Počatie Panny Márie*, *Matka Božia*, *Mariahilf* (v nemčiny, z Maria a z hilf s významom pomôž!),

- sv. Jozef: *Jozef*,

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi anjelov a iné osoby, napr. *Cherubín* (anjel, ktorý je súčasťou najvyšších anjelských pozícií a je strážcom posvätných miest), *Kaiser* (z nem. der Kaiser s významom cisár), *Lill* (pomenované podľa Ignáca Lilla, banského merača).

Vyskytuje sa aj funkčný člen VL, ktorý sa vyskytuje v modeloch 18x a vyjadruje sémantické spektrum príznakov vlastnosti. Vlastnosti sú tvorené reálnymi alebo metaforickými vlastnosťami objektu, napr. *Stará štôlna Leopold*, *Nová štôlna Leopold*, *Dedičná štôlna*, *Vetracia štôlna*, *Križna štôlna*, *Zlaté slnko*, *Strieborný stôl* a pod.

Vyskytuje sa aj funkčný člen PÚ, ktorý sa v modeloch nachádza 14-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena príslušnosť k územia je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov, napr. *Münich* (pravdepodobne podľa mesta Mníchov), *Thiergarten* (pravdepodobne podľa dediny Thiergarten, teraz súčasť mesta Plauen), *Weiden* (pravdepodobne podľa niektorého mesta, napr. Weiden an der Oberplatz v Bavorsku, Weiden an der March v Rakúsku alebo Weiden am See v Rakúsku), *Karmel* (podľa biblickej hory, ktorá sa spomína v hebrejskej Biblii),

-sémantickým príznakom podľa bližších objektov, napr. *Malý Kerling* (vrch v Štiavnických vrchoch nad obcou Banská Hodruša s nadmorskou výškou 821,3 m. n.), *Teich* (podľa vodnej nádrže pri štôlni), *Špitáler* (podľa nemocnice v blízkosti štôlne/šachty),

-sémantickým príznakom, ktorý vyjadruje polohu štôlne/šachty, napr. *Horná štôlna Kerling*, *Dolná štôlna Kerling*, príp. pomenúva prináležitosť k nejakej obci, napr. *Banskobelianska dedičná štôlna*.

4.5. Mapa z roku 1846

Mapa z roku 1846⁷⁶ je vytvorená Antonom Durčánkom. Mapa je kreslená a je to kolorovaný rukopis s rozmermi 65 x 51 cm. Je prehľadnou mapou celého banského závodu.

Modely (195) predstavujeme podľa počtu funkčných členov.

4.5.1. Dvojčlenné modely (165)

Model A1 = (M) + HCH (146), napr. (štôlne) *Juraj, Narodenie Panny Márie, Schöpfer, Mikuláš, Katarína, Kaiser, Peter, Karol, Počatie Panny Márie, Premenenie Krista Pána, Alojz, Bartolomej, Tadeáš, Otília, Anton, Archanjel, Medard, Traja Králi, Alžbeta, Ján Nepomucký, Adalbert, Leopold, Alžbeta, Dávid, Terézie, Mária, Krištof, Ignác, Mikuláš, Jakub, Lazar, Judita, Gnade Gottes, Samuel, Zuzana, Pavol, Lucia, Ludovít, Eva, Ondrej, Salvator, Traja králi, Vavrinec, Andrej, Rafael, Bachus, Judita, Gabriel, Eleonóra, Nepomucký, Matej, Anna, Ondrej, Cecília, Božie Požehnanie, Nanebovzatie Pána Krista, Amália; (žily) Martin, Katarína, Filip, Duch svätý, Leopold, Kornel, Rozália, Ludovika, Kilián, Prokop, Michal, Počatie Panny Márie, Teodor, František, Titus, Hedviga, Dionýz, Vendelín, Viliam, Mariahilf, Klaudius, Karol; (šachty) Maximilián, Ondrej, Alžbeta, Zigmund, Kristína, Leopold, Karol, Amália, Ferdinand, Štefan, Matej, Anna, Nanebovzatie Panny Márie, Albert, Magdaléna, Barbora, Ján, Mikuláš, Michal, Martin, Hedviga, Počatie P. Márie; (štôlne) Alexander, Dezider, Pavol,*

⁷⁶ Vozár, J., 1966, s. 35 – 36.

Juraj, Gedeon, Mária, Filip, Ludovika, Rozália, Ignác, Filip, Teofil, Klement, Barbora, Traja králi, Ondrej, Matej, Nepomuk, František Xaverský, Henrich, Mikuláš, František, Anna, Ján Nepomucký, Bonifác, Rudolf, Božie Požehnanie; (žily) Terézia, Daniel, Bonifác, Gedeón, Ján, Florián, Štefan, Salvator, Barbora, Andrej, Juraj, Michal, Matej, Anton, Michal, Ján Paduánsky, Nepomuk, Judáš.

Model A1 = VL + M (13), napr. (štôlne) *Nadložná štôľňa, Krížna štôľňa, Vetracia štôľňa, Kutacia šachta, Pomocná štôľňa, Odvodňovacia štôľňa, Zvislá štôľňa, (žily) Grófska žila, Podložná žila, Nadložná žila, Úpadná žila, Kremenná žila, Strieborná žila.*

Model A1 = (M) + PÚ (6), napr. (šachty) *Weiden, Kyslá, (štôlne) Klinger, Teich, (žila) Špitáler, Kyslá.*

4.5.2. Trojčlenné modely (28)

Model A1 = VL + M + HCH (8), napr. (štôlne) *Nová štôľňa Bartolomej, Nová štôľňa sv. Trojice, Nová štôľňa Leopold, Stará štôľňa Všetechsvätých, Stará štôľňa Jozef, Nová štôľňa Anna, Nová šachta Leopold, Dedičná štôľňa sv. Trojice.*

Model A1 = (M) + HCH1 + HCH2 (6), napr. (štôlne) *Matej a Pavol, Felix a Fortúna, Jakub a František, Anna a Anton, Andrej a Juraj, Peter a Pavol.*

Model A1 = (M) + HCH + HCH (3), napr. (štôlne) *Ján Krstiteľ (2x), Ján Benedikt.*

Model A1 = PÚ + M + HCH (5), napr. (štôlne) *Horná štôľňa Klement, Horná štôľňa Pavol, Horná štôľňa Ignác, Dolná štôľňa Hedviga, Dolná štôľňa Ignác.*

Model A1 = PÚ + M + PÚ (3), napr. (štôlne) *Južná štôľňa Špitáler, Severná štôľňa Špitáler, Dolná štôľňa Thürgartner.*

Typ montanonymického modelu A1 = (M) + VL + PÚ (3) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (M) + VL + PÚ v modeloch A1 = (M) + VL + M a A1 = M + VL + PÚ.

Model A1 = (M) + VL + PÚ (2), napr. (štôlne) *Finsterort, Widisleit.*

Model A1 = M + VL + PÚ (1), napr. (štôľňa) *Štôľňa Náleznej bane.*

4.5.3. Štvorčlenné modely (2)

Model A1 = VL + M + HCH + HCH (2), napr. (štôlne) *Dedičná štôľňa cisára Ferdinanda*, *Dedičná štôľňa cisára Jozefa*.

4.5.4. Funkčné členy montanoným mapy z roku 1846

V 195 analyzovaných modeloch sa nachádza 227 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalší sémantický príznak.

Najfrekvencovanejším funkčným členom je HCH, ktorá sa vyskytuje 181-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena honorifikačná charakteristika je tvorené:

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi svätých, apoštolov a mučeníkov, ktorí sa nachádzajú z Rímskom martyrológiu⁷⁷:

-mučeníci: *Štefan* (prvý kresťanský mučeník, ukameňovaný v období 36 až 40), *Katarína* (Katarína Alexandrijská, bola podľa legiend kresťanská panna a mučeníčka žijúca v 4. storočí), *Ján Nepomucký* (zomrel 20. 3. 1393 v Prahe), *Adalbert* (Vojtech Pražský, asi 956 – 997, pražský biskup, bol zabitý počas misijnej cesty), *Krištof* (zomrel okolo roku 250 za vlády rímskeho cisára Deciusa),

-svätí (neboli mučeníci): *Mikuláš* (biskup v Myre v Lykii v 4. storočí), *Karol* (Karol Boromejský, taliansky kardinál, dôležitá osobnosť protireformácie, žil v 16. storočí), *Alojz* (Alois Gonzaga, žil v 16. storočí, bol členom jezuitskej rehole, patrón mládeže, uctievaný ako príhovorca proti moru a očným chorobám), *Otília* (Otília z Alsaska, tiež Otília z Hohenburgu, bola svätá panna z rehole benediktínok, v rokoch 700 až 712 abatyša kláštora v Niedermünsteri pod Horou sv. Otýlie), *Anton* (egyptský kresťanský mních a priekopník mnišského života v 4. storočí), *Medard* (asi 457 – asi 540, franský biskup ve Vermandois), *Alžbeta* (matka sv. Jána Krstiteľa podľa Nového zákona a Koránu), *Leopold* (Leopold III., rakúsky markgróf, žil v 11. storočí), *Alžbeta* (matka sv. Jána Krstiteľa podľa Nového zákona a Koránu), *David* (welský biskup, v 6. storočí bol zakladateľom kláštora v meste Menevia), *Terézia* (z Ávily, španielska rehoľníčka a zakladateľka bosých

⁷⁷ Martyrologium Romanum, 2004.

karmelitánok, žila v 16. storočí),) *Ignác* (z Loyoly, kňaz, teológ a organizátor protireformácie, 1491 – 1556), *Lazar* (z Betánie, brat Márie a Marty, priateľ Ježiša Krista), *Juda* (Júda Tadeáš, žil v 1. storočí, bol jedným z dvanástich Ježišových apoštolov, umrel mučeníckou smrťou),

-apoštoli: *Peter* (pôvodným menom Šimon), *Bartolomej* (bol jedným z dvanástich apoštolov Ježiša Krista), *Ondrej* (brat sv. Petra), *Matej* (bol vybraný podľa Knihy skutkov na miesto Judáša, aby bol zachovaný počet 12 apoštolov), *Pavol* (nazývaný aj Saul Tarzenský), *Jakub* (Jakub mladší aj Jakub starší boli obidvaja apoštoli Ježiša Krista),

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi Božie osoby a Preblahoslavenú Pannu Máriu:

-Božie osoby: *Schöpfer* (z nem. jazyka z der Schöpfer s významom stvoriteľ, tvorca), *Premenenie Krista Pána*, *Gnade Gotte* (z nem. jazyka Božia milosť), *Salvator* (z lat. jazyka v kresťanskom význame Spasiteľ na označenie Ježiša Krista), *Pomoc Božia*,

-Panna Mária: *Narodenie Panny Márie*, *Počatie Panny Márie*, *Mária* (matka Ježiša Krista), *Počatie Panny Márie*, *Mariahilf* (z nemčiny Pomoc/pomôž p. Márie/a, z Maria a z hilf s významom pomôž!),

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi anjelov a iné osoby, napr. *Kaiser* (z nem. der Kaiser s významom cisár), *Archanjel* (je anjel vyššieho stupňa), *Traja králi* (označenie mudrcov v Evanjeliu podľa Matúša, označenie prvých pohanov, ktorí uverili v Ježiša).

Vyskytuje sa aj funkčný člen VL, ktorý sa nachádza v modeloch 26x a vyjadruje sémantické spektrum príznakov vlastnosti. Vlastnosti sú tvorené reálnymi alebo metaforickými vlastnosťami objektu, napr. *Nadložná štôlna*, *Krížna štôlna*, *Vetracia štôlna*, *Kutacia šachta*, *Pomocná štôlna*, *Odvodňovacia štôlna*, *Zvislá štôlna*, *Grófska žila*, *Podložná žila*, *Nadložná žila*, *Úpadná žila*, *Kremenná žila*, *Strieborná žila*, *Stará štôlna Jozef*, *Nová štôlna Anna* a pod.

Vyskytuje sa aj funkčný člen PÚ, ktorý sa v modeloch nachádza 20-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena príslušnosť k územiu je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov, napr. *Weiden* (pravdepodobne podľa niektorého mesta, napr. Weiden an der Oberplatz v Bavorsku, Weiden an der March v Rakúsku alebo Weiden am See v Rakúsku),

-sémantickým príznakom podľa bližších objektov, napr. *Klinger* (podľa tajchu Klinger), *Kyslá* (podľa prameňa minerálnej vody), *Teich* (podľa vodnej nádrže pri štólne), *Špitáler* (podľa nemocnice v blízkosti štólne/šachty),

-sémantickým príznakom, ktorý vyjadruje polohu štólne/šachty, napr. *Dolná štôlna Thürgartner*, príp. podľa situovanie štólne/šachty vzhľadom na svetovú stranu, napr. *Južná štôlna Špitáler*, *Severná štôlna Špitáler*.

4.6. Mapa z roku 1883

Mapa z roku 1883⁷⁸ je vytvorená Adolfom Bielikom a Jánom Karlíkom. Je kreslená vo viedenských siahach a v metroch. Je to kolorovaná kameňotlač s rozmerom 90 x 60 cm.

Modely predstavujeme podľa počtu funkčných členov.

4.6.1. Dvojčlenné modely (56)

Model A1 = (M) + HCH (47), napr. (žily) *Tereza, Štefan, Juraj, Matej, Amália, Benedikt, Juraj, Jozef, Traja králi*, (štólne) *Klára, Karol, Vendelín, Hedviga, František, Alojzia, Anton, Matej, Peter, Nepomucký, Cecília, Pavol, Uršuľa, Viliam, Henrich, Albert, Ján Nepomucký, Anna, Krištof, Terézia, Konštantín, Ondrej, Terézia, Anna, Krištof, Terézia, Konštantín, Viliam, Rozália, Osvald, Imrich, Helena, Ludovika, Urban, Jakub, Pomoc Božia, Meno Božie, Nanebovzatie p. Márie*.

⁷⁸ Vozár, J., 1996, s. 32 – 33.

Typ montanonymického modelu $A1 = VL + M$ (5) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + M$ v modeloch $A1 = VL + M$ a $A1 = (M) + VL$.

Model $A1 + VL + M$ (4), napr. (žily) *Protiklonná žila, Zvislá žila*, (štôlne) *Úvodná štôlna, Kutacia štôlna*.

Model $A1 = (M) + VL$ (1), napr. (štôlna) *Nová nádej*.

Model $A1 = (M) + PÚ$ (4), napr. (žily) *Špitáler, Banisko, Teich, Rabenstein*.

4.6.2. Trojčlenné modely (17)

Model $A1 = VL + M + HCH$ (7), napr. (štôlne) *Nová štôlna Anton, Stará štôlna Ferdinand, Nová štôlna Anton, Nová štôlna Leopold, Stará štôlna Štefan, Stará štôlna Ignác, Dedičná štôlna Michal*.

Model $A1 = PÚ + M + HCH$ (4), napr. (štôlne) *Horná štôlna Ján, Horná štôlna Štefan, Dolná štôlna Štefan, Dolná štôlna Ignác*.

Model $A1 = PÚ + M + PÚ$ (3), napr. (štôlne) *Horná štôlna Kerling, Dolná štôlna Kerling, Dedičná štôlna Lukavica*.

Model $A1 = (M) + HCH1 + HCH2$ (3), napr. (štôlne) *Šimon a Juda, Peter Pavol, Mária Viktória*.

4.6.3. Štvorčlenné modely (1)

Model $A1 = VL + M + HCH + NCH$ (1), napr. (štôlna) *Dedičná štôlna Jozef II*.

4.6.4. Funkčné členy montanoným z mapy 1883

V 74 analyzovaných modeloch sa nachádza 93 funkčných členov, ktoré vyjadrujú sémantické charakteristiky.

Najfrekvencovanejším funkčným členom je HCH, ktorá sa vyskytuje 65-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena honorifikačná charakteristika je tvorené:

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi svätých, apoštolov a mučeníkov, ktorí sa nachádzajú z Rímskom martyrológiu⁷⁹:

⁷⁹ Martyrologium Romanum, 2004.

-mučeníci (10): *Štefan* (prvý kresťanský mučeník, ukameňovaný v období 36 až 40), *Krištof* (zomrel okolo roku 250 za vlády rímskeho cisára Deciusa), *Nepomucký* (Ján Nepomucký, zomrel 20. 3. 1393 v Prahe), *Juraj* (bol vojak v Rímskej ríši, umučený v roku 303 v Palestíne počas prenasledovania kresťanov rímskym cisárom Diokleciánom), *Benedikt* (kamaldulský mních talianskeho pôvodu, zabitý na území Poľska počas misionárskeho pôsobenia 11. 11. 1003), *Cecília* (200? – 230?, podľa legendy pochádzala zo starého rímskeho rodu Ceccíliov, patrónka duchovnej hudby, spevákov a básnikov. Podľa legendy bola Cecília umučená v roku 230 za panovania cisára Alexandra Severa.),

-svätí (neboli mučeníci) (20): *Ján* (pápež v 6. storočí), *Anton* (egyptský kresťanský mních a priekopník mníšskeho života v 4. storočí), *Leopold* (Leopold III., rakúsky markgróf, žil v 11. storočí), *Ignác* (z Loyoly, kňaz, teológ a organizátor protireformácie, 1491 – 1556), *Anna* (podľa raných apokryfných evanjelií je to matka Panny Márie a manželka sv. Joachima), *Amália/Amalberga* (z Gentu/Tamisu, rehoľníčka a mystička, žila v 8. storočí), *Ferdinand* (Ferdinand III., kráľ Kastílie a Leonu), *Karol* (Karol Boromejský, taliansky kardinál, dôležitá osobnosť protireformácie, žil v 16. storočí), *Terézia* (z Avily, španielska rehoľníčka a zakladateľka bosých karmelitánok, žila v 16. storočí), *Viliam* (Akvitánsky, francúzsky veľmož, vojvoda, neskôr mních a pustovník, žil v 8. a 9. storočí), *Michal* (archanjel, je známy z Apokalypsy ako premožiteľ Antikrista v podobe draka), *Klára* (talianska klariska, zakladateľka rehole chudobných paní od sv. Damiána v Assisi, 1194 – 1253), *Vendelín* (554 – 617, pochádzal podľa legendy zo škótskej kráľovskej rodiny, pôsobil v 6. storočí v trevírskej diecéze), *Hedviga* (1176 – 1243, sliezka kňažná a svätica, dcéra vojvodu Bertolda IV., v roku 1203 založila cisterciánsky kláštor v Třebnici, prvý kláštor na území Sliezska), *František* (z Assisi, 1182 – 1226, rehoľník, zakladateľ žobravej rehole Františkánov), *Uršula* (žila v 3. storočí, bola anglická svätica, dnes uctievaná ako patrónka uršulínok), *Albert* (*Albert Veľký*, žil v 13. storočí, učiteľ cirkvi, biskup v Regensburgu), *Konštantín* (*Konštantín Filozof*, prekladateľ, spisovateľ a kňaz, žil

v 9. storočí, brat Metoda), *Rozália* (žila v 12. storočí v Palerme, je uctievaná ako ochrankyňa voči moru/nákazlivým chorobám), *Osvald* (tiež Osvald z Yorku, žil v 10. storočí, kňaz, biskup, viedol britskú cirkev), *Imrich* (žil v 11. storočí, bol synom uhorského kráľa Štefana I.), *Helena* (Flavia Iulia Helena, žila v 3. a 4. storočí, bola manželka cisára Konštantína Chlora, matka Konštantína Veľkého, patrónka archeológov), *Urban* (Urban I., bol 17. rímsky pápež. Jeho pontifikát trval v období rokov 222 – 230.), *Henrich* (Henrich, II., bol posledný rímsky kráľ od roku 1002 a cisár Svätej rímskej ríše od roku 1014 zo saskkej dynastie Liudolfovcov),

-apoštoli (5): *Matej* (bol vybraný podľa Knihy skutkov na miesto Judáša, aby bol zachovaný počet 12 apoštolov), *Pavol* (nazývaný aj Saul Tarzenský), *Peter* (pôvodným menom Šimon), *Ondrej* (bol prvým, ktorý spoznal Ježiša Krista, bol jedným z apoštolov Ježiša Krista a bratom apoštola Petra), *Jakub* (Jakub mladší aj Jakub starší boli obidvaja apoštoli Ježiša Krista),

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi Božie osoby, Preblahoslavenú Pannu Máriu a sv. Jozefa:

- Božie osoby: *Meno Božie, Pomoc Božia,*
- Pannu Máriu: *Nanebovzatie p. Márie,*
- sv. Jozefa: *Jozef,*
- ďalších: *Traja Králi.*

Vyskytuje sa aj funkčný člen PÚ, ktorý sa v modeloch nachádza 14-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena príslušnosť k územiu je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov, napr. *Rabenstein* (pravdepodobne podľa obce Rabenstein an der Pielach v Rakúsku v spolkovéj krajine Dolné Rakúsko, odkiaľ pochádzali baníci),

-sémantickým príznakom podľa bližších objektov, napr. *Teich* (podľa vodnej nádrže pri štôlni), *Špitáler* (podľa nemocnice v blízkosti štôlne/šachty), *Banisko* (pravdepodobne podľa názvu lokality),

-sémantickým príznakom, ktorý vyjadruje polohu štôlne/šachty, napr. *Horná štôlna Ján, Dolná štôlna Štefan* a pod.,

Vyskytuje sa aj funkčný člen VL, ktorý vyjadruje sémantické spektrum príznačkov vlastnosti 13x. Vlastnosti sú tvorené reálnymi alebo metaforickými vlastnosťami objektu, napr. *Protiklonná žila*, *Zvislá žila*, *Úvodná žila*, *Kutacia štôlna*, *Stará štôlna Ferdinand*, *Nová štôlna Anton* a pod.

Vyskytoval sa aj funkčný člen NCH, ktorý v názve diferencoval poradie panovníka s rovnakým menom v postupnosti vládnutia, napr. *Dedičná štôlna Jozef II.*

4.7. Komparácia modelov montanoným

1. Najviac montanoným sa vyskytlo v mape z roku 1846, kde bolo 176 montanoným. V ostatných mapách bolo menej montanoným, v mape z roku 1770 sa nachádzalo 96 montanoným a v mape z roku 1883 bolo 74 montanoným. Celkovo sa v troch mapách z rokov 1770, 1846, 1883 nachádzalo 365 montanoným.

2. Z celkového počtu 365 modelov (100%) bolo 299 dvojčlenných modelov (81,69%), nasledovali trojčlenné modely s počtom 62 (17,22%) a štvorčlenné modely s počtom 4 (1,09%).

3. Z hľadiska frekvencie modelov bol najfrekventovanejší a dominantný model $A1 = (M) + HCH$ s počtom 258 (70,49%), ďalšie dvojčlenné modely sa vyskytovali menej $A1 = VL + M$ s počtom 21 (5,74%) a $A1 = (M) + PÚ$ s počtom 17 (4,64%). Medzi trojčlennými modelmi bol najpoužívanejší model $A1 = VL + M + HCH$ s počtom 25 (6,83%). Ostatné dvoj-, troj- a štvorčlenné modely boli málo frekventované.

4. Z hľadiska počtu funkčných členov 424 (100%) bol najfrekventovanejší funkčný člen HCH s počtom 318 (75,00%). Ostatné funkčné členy boli menej frekventované: VL s počtom 57 (13,44%), PÚ s počtom 48 (11,32%) a NCH s počtom 1 (0,24%).

4.8. Paradigma modelov montanoným

Paradigma modelov montanoným je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní

montanoným. Paradigmu modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmu montanoným vytvárajú:

4.8.1. Dvojčlenné modely s typom montanonymického modelu $A1 = VL + M$ s modelmi $A1 = VL + M$ a $A1 = (M) + VL$ a s modelmi $A1 = (M) + HCH$ a $A1 = (M) + PÚ$.

4.8.2. Trojčlenné modely s typom montanonymického modelu $A1 = VL + M + HCH$ s modelmi $A1 = VL + M + HCH$ a $A1 = (M) + VL + HCH$, s typom montanonymického modelu $A1 = (M) + VL + PÚ$ s modelmi $A1 = (M) + VL + M$, $A1 = M + VL + PÚ$ a $A1 = PÚ + VL + M$, s modelmi $A1 = VL + M + HCH$, $A1 = (M) + VL + HCH$, $A1 = PÚ + M + PÚ$, $A1 = PÚ + M + HCH$, $A1 = (M) + HCH1 + HCH2$ a $A1 = (M) + HCH + HCH$.

4.8.3. Štvorčlenné modely s modelmi $A1 = VL + M + HCH1 + HCH2$, $A1 = VL + M + HCH + HCH$ a $A1 = VL + M + HCH + NCH$.

Paradigma montanoným je tvorená 18 modelmi: 4 dvojčlennými modelmi, 11 trojčlennými modelmi a 3 štvorčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 3 typy modelov.

4.9. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe modelov montanoným sa prejavuje dominantná tendencia k honorifikácii a vedľajšie tendencie ku kvalitatívnosti a k lokalizácii. Dominantná tendencia k honorifikácii sa prejavuje zoslavňovaním mučeníkov, svätých, apoštolov, Božích osôb, Preblahoslavenej Panny Márie, sv. Jozefa, anjelov, príp. cisárov a iných nesakrálnych a neurodzených osôb. Je tu však zreteľný zámer na základe sakrálného pomenovania získať v banskom prostredí pri práci hlboko pod zemou ochranu a pocit bezpečia. Vedľajšia tendencia ku kvalitatívnosti sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním reálnych alebo metaforických vlastností montanonyma.

Vedľajšia tendencia k lokalizácii sa prejavuje situovaním montanonyma vo vzťahu k vzdialenejším objektom, vo vzťahu k bližším objektom a vyjadrovaním polohy štôlne/šachty v teréne. Na základe tvorby modelov montanonym determinovanými tendenciami dominovali dvojčlenné modely s funkčným členom HCH v podobe väčšinového modelu $A1 = (M) + HCH$, menej sa vyskytovali dvojčlenné modely $A1 = VL + M$ a $A1 = (M) + PÚ$ a trojčlenný model $A1 = VL + M + HCH$.

Fixovaním honorifikácie sa zvýrazňovali väzby na kultúrne hodnoty vtedajšej spoločnosti a fixovaním vlastností a lokalizácie územia sa posilňovala väzba na región, terén a celkove na banské diela, ktoré reprezentovali konkrétne šachty a štôlne.

5. MODEL Y A MODEL OVANIE URBANONÝM STREDOSLOVENSKÝCH MIEST (KREMNICA, BANSKÁ ŠTIAVNICA, BANSKÁ BYSTRICA)⁸⁰

5.1. Vstupné myšlienky

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť modelovanie a modely urbanóným stredoslovenských bankských miest. Urbanonymum je vlastné meno urbanonymického objektu (námestie, ulica, nábrežie, rad, cesta, časť mesta a pod.) v urbanonymizovanom priestore (mesto, obec).

5.2. Technika modelovania urbanóným

Modelovanie. Urbanonymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov urbanóným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely urbanóným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné, trojčlenné a štvorčlenné modely.

Funkčné členy modelov urbanóným. Funkčný člen U označuje urbanonymický objekt a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen U explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do

⁸⁰ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša Modelovanie urbanóným stredoslovenských bankských miest (Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica). In: *Od šwiata do języka: rózne przejawy zmienności języków słowiańskich*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2024b, s. 109 – 123.

modelu na začiatok doplníme v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o urbanonymický objekt. Možné je tiež vyjadrenie typu urbanonymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia urbanonymického druhu v modeloch. Ak je funkčný člen U explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, FL, FA a PN vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, flóru, faunu a príslušnosť k národu.

5.3. Modelovanie urbanonym Kremnice

Zoznam ulíc a námestí mesta Kremnica sme čerpali z hesla Kremnica vo wikipédii⁸¹ (25 názvov ulíc). Mesto sme navštívili a ulice si prešli, resp. sme získavali poznatky k sémantike funkčných členov priamo na mieste aj na internete.

Modely predstavujeme podľa počtu funkčných členov.

5.3.1. Dvojčlenné modely (25)

Typ urbanonymického modelu $A1 = U + HCH$ zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + HCH$ v modeloch $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$.

Model $A1 = U + HCH$ (8): *Ulica (ďalej Ul.) červenej armády, Ul. Júliusa Horvátha, Ul. Sama Chalupku, Ul. Pavla Križku, Námestie (ďalej Nám.) SNP, Ul. rumunskej armády, Ul. Ľudovíta Štúra, Ul. Jurka Langsfelda.*

Model $A1 = HCH + U$ (6): *Angyalova ul., Galandov majer, Kollárova ul., Matunákova ul., Štefánikovo nám., Zechenterova ul.*

Model $A1 = PÚ + U$ (6): *Banská cesta, Bystrická ul., Kutnohorská ul., Staničný chodník, Továrenská ul., Zámocká ul.*

Model $A1 = VL + U$ (5): *Dolná ul., Nová dolina, Veternická ul., Zlatá ul., Partizánska dolina.*

⁸¹ Kremnica, 2025.

5.3.2. Jednočlenné a trojčlenné modely neboli vymodelované, lebo materiál neobsahoval príslušné urbanonymá.

5.4. Modelovanie urbanovým Banskej Štiavnice

Zoznam ulíc a námestí Banskej Štiavnice sme čerpali zo Všeobecne záväzného nariadenia mesta z 11. 5. 2015, ktoré obsahovalo 166 názvov ulíc a námestí⁸². Mesto sme navštívili a ulice si prešli, resp. sme získavali poznatky k sémantike funkčných členov priamo na mieste aj na internete.

Modely predstavujeme podľa počtu funkčných členov.

5.4.1. Jednočlenný model (1)

Model A1 = U (1): *Majer*.

5.4.2. Dvojčlenné modely (158)

Model A1 = U + HCH (60): *Ul. 1. mája, Ul. 8. mája, Ul. 29. augusta, Ul. Alžbety Gwerkovej Göllnerovej, Ul. Andreja Kmeťa, Ul. Andreja Sládkoviča, Ul. Andreja Trúchleho Sytnianskeho, Ul. Antona Bernoláka, Ul. Antona Pécha, Ul. Daniela Licharda, Ul. Dr. Imricha Tótha, Ul. Dr. Vladimíra Clementisa, Ul. Ďurka Langsfelda, Ul. Eleny Maróthy Šoltésovej, Ul. Gustáva Zechentera Laskomerského, Ul. Ing. Štefana Višňovského, Ul. Ivana Krasku, Ul. Jána Ámosa Komenského, Ul. Jána Bottu, Ul. Jána Hollého, Ul. Jána Palárika, Ul. Janka Matúšku, Ul. Jaroslava Augustu, Ul. Jozefa Horáka, Ul. Jozefa Karola Hella, Ul. Jozefa Miloslava Hurbana, Ul. Juraja Fándlyho, Ul. Jurija Gagarina, Ul. Karola Šmidkeho, Ul. Ladislava Exnára, Ul. Ladislava Novomeského, Ul. Ludmily Podjavorinskej, Ul. Ludovíta Štúra, Ul. Ludvika Svobodu, Ul. Martina Benku, Ul. Martina Hattalu, Ul. Martina Kukučina, Ul. Michala Miloslava Hodžu, Ul. MUDr. Jána Straku, Ul. Pavla Dobšinského, Ul. Pavla Kyrmezera, Ul. Pavla Országha Hviezdoslava, Ul. Petra Jilemnického, Ul. Samuela Mikovíniho, Ul.*

⁸² Všeobecne záväzného nariadenia mesta, 2025.

SNP, Ul. Svetozára Hurbana Vajanského, Ul. Viery Václavekovej, Ul. Boženy Nemcovej, Ul. Boženy Slančíkovej Timravy, Ul. Ferka Urbánka, Ul. Janka Jesenského, Ul. Jozefa Cígera Hronského, Ul. Jozefa Gregora Tajovského, Ul. Jozefa Ignáca Bajzu, Ul. Jozefa Kollára, Ul. Jozefa Škultétyho, Ul. Rudolfa Debnárika, Ul. Sama Chalupku, Ul. Štefana Krčméryho, Ul. Štefana Moyzesa.

Typ urbanonymického modelu $A1 = PÚ + U$ (48) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + U$, $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = U + PÚ$.

Model $A1 = PÚ + U$ (29), napr. *Antolská ul., Belianska ul., Belianske jazero, Družstevná ul., Farská ul., Botanická ul., Kammerhofska ul., Kolpašská ul., Kuthohorská ul., Kosihýbelská ul., Novozámocká ul., Obchodná ul., Osadná ul., Radničné nám., Staničná ul., Staromestská ul., Starozámocká ul., Špitálska ul., Údolná ul., Úvozná ul., Vilová ul., Vodárenská ul., Záhradná ul., Ilijská ul., Podhájjska ul., Potočná ul., Cintorínska ul., Školská ul., Vyhnianska ul.*

Model $A1 = (U) + PÚ$ (18), napr. *Hájik, Klinger, Kremenisko, Križovatka, Lintich, Na Žigmund šachtu, Nad Rozgrundom, Pod Kalváriou, Pod Paradajsom, Pod Červenou studňou, Pod Trojickým vrchom, Šobov, Na Mária šachte, Na Matej štôlni, Na Maximilián šachte, Na jazero, Povrazník, Kremenisko.*

Model $A1 = U + PÚ$ (1), napr. *Nám sv. Trojice.*

Typ urbanonymického modelu $A1 = VL + U$ (40) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + U$ v modeloch $A1 = VL + U$ a $A1 = U + VL$.

Model $A1 = VL + U$ (36), napr. *Bočná ul., Dolná ul., Družicová ul., Hlavná ul., Horná ul., Kamenná ul., Koncová ul., Križna ul., Mierová ul., Okrajová ul., Okrúhla ul., Pustá ul., Spojová ul., Stratená ul., Strieborná ul., Športová ul., Úzka ul., Zvonová ul., Akademická ul., Banická ul., Bratská ul., Budovateľská ul., Lesnícka ul., Mládežnícka ul., Pletiariska ul., Poľnohospodárska ul., Poľovnícka ul., Remeselnícka ul., Robotnícka ul., Roľnícka ul., Učiteľská ul., Výchumnícka ul., Železničiarska ul., Partizánska ul., Hutnícka ul., Požiarnícka ul.*

Model A1 = U + VL (4): *Ul. energetikov, Ul. Trate mládeže, Nám. padlých hrdinov, Ul. obrancov mieru.*

Model A1 = FL + U (7), napr. *Brezová ul., Drevená ul., Drieňová ul., Kríková ul., Ovocná ul., Rakytová ul., Tabaková ul.*

Model A1 = FA + U (2), napr. *Hadová ul., Srnčia ul.*

Model A1 = PN + U (1), napr. *Slovanská ul.*

5.4.3. Trojčlenné modely (7)

Typ urbanonymického modelu A1 = (U) + VL + PÚ (5) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (U) + VL + PÚ v modeloch A1 = (U) + VL + PÚ a A1 = VL + PÚ + U.

Model A1 = (U) + VL + PÚ (4), napr. *Horná Huta, Horná Resla, Dolná Resla, Malé Trhovoisko.*

Model A1 = VL + PÚ + U (1), napr. *Malá okružná ul.*

Model A1 = VL + FL + U (2), napr. *Horná ružová ul., Dolná ružová ul.*

5.5. Modelovanie urbanoným Banskej Bystrice

Zoznam ulíc a námestí Banskej Bystrice sme čerpali zo Zoznamu názvov ulíc podľa častí mesta Banská Bystrica z 18. 1. 2019⁸³, ktorý obsahoval 279 názvov ulíc a námestí. V meste žijeme a ulice sme si mnohokrát prešli, resp. dlhodobo a systematicky získavame poznatky k sémantike funkčných členov.

Modely predstavujeme podľa počtu funkčných členov.

5.5.1. Jednočlenný model (1)

Model A1 = U (1): *Ulička.*

⁸³ Zoznam názvov ulíc podľa častí mesta Banská Bystrica z 18. 1. 2019, 2025.

5.5.2. Dvojčlenné modely (270)

Typ urbanonymického modelu $A1 = PÚ + U$ (108) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + U$, $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = U + PÚ$.

Model $A1 = PÚ + U$ (63), napr. *Beskydská ul., Cementárenská cesta, Cintorínska ul., Dedinská ul., Družstevná ul., Ďumbierska ul., Fatranská ul., Gerlachovská ul., Harmanecká cesta, Hronská ul., Hronské predmestie, Hutná ul., Chabenecká ul., Iliášska cesta, Inovecká ul., Internátna ul., Jakubská cesta, Javornická ul., Kapitulská ul., Karpatská ul., Kostiviarska cesta, Kovačičská ul., Králická cesta, Kráľovohol'ská ul., Krivánska ul., Kyjevské nám., Laskomerská ul., Lupčianska ul., Magurská ul., Majerská cesta, Malachovská cesta, Mičinská cesta, Mlynská ul., Moskovská ul., Orenburská ul., Pieninská ul., Podlavická cesta, Poľná ul., Ponická cesta, Pršianska cesta, Radvanská cesta, Rakytovská cesta, Rudlovská cesta, Rudohorská ul., Sadová ul., Sásovská cesta, Senická cesta, Sitnianska ul., Skubínska cesta, Sokolovská ul., Starohorská ul., Stránska ul., Strážovská ul., Šalgotariánska ul., Šalkovská cesta, Školská ul., Tatranská ul., Tulská ul., Uľanská cesta, Vršacká ul., Zadarská ul., Záhradná ul., Zvolenská cesta.*

Model $A1 = (U) + PÚ$ (40), napr. *Cmarovo, Garbanka, Havranské, Kremnička, Lúčičky, Podháj, Priehrady, Stupy, Záhumnie, Závoz, Na Čiertolí, Na Dolinky, Na Graniari, Na Hrbe, Na Karlove, Na Kútinách, Na Lúčkach, Na Motyčinách, Na plaváreň, Na Skalici, Na starej tehelni, Na Tále, Na Troskách, Na úbočí, Na Uhlisku, Na Zábave, Nad plážou, Pod Bánošom, Pod cintorinom, Pod Dúbravou, Pod Hôrkou, Pod Jesenským vrškom, Pod Kalváriou, Pod rybou, Pod Skalkou, Pod Stráňou, Pod Suchým vrchom, Pod Turičkou, Pod Urpínom, Pod vysielateľom.*

Model $A1 = U + PÚ$ (5), napr. *Cesta k nemocnici, Cesta k Smrečine, Cesta na amfiteáter, Cesta na štadión, Trieda SNP.*

Typ urbanonymického modelu $A1 = U + HCH$ (72) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + HCH$ v modeloch $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$.

Model A1 = U + HCH (39): *Ul. 29. augusta, Ul. 9. mája, Ul. Alexandra Matušku, Ul. Boženy Nemcovej, Ul. československej armády, Ul. Františka Švantnera, Ul. Figuša Bystrého, Ul. Fraňa Kráľa, Ul. Jána Cikkera, Ul. Jána Botta, Ul. Jána Chalupku, Ul. Janka Kráľa, Ul. Jozefa Mistrika, Ul. kapitána Jaroša, Ul. kapitána Nálepku, Ul. Kláry Jarunkovej, Ul. Ladislava Hudeca, Ul. Luda Ondrejova, Ul. Martina Hattalu, Ul. Michala Miloslava Hodžu, Ul. Martina Rázusa, Ul. Marka Čulena, Ul. Mateja Bela, Ul. Mikuláša Kováča, Nám. Ludovíta Štúra, Nám. Štefana Moyzesa, Nám. Ludvika Svobodu, Nám. SNP, Ul. Petra Karvaša, Ul. Podjavorinskej, Ul. profesora Sáru, Ul. Rutkaja Neddeckého, Ul. Šimona Jurovského, Ul. Šoltésovej, Ul. Terézie Vansovej, Ul. Tibora Andrašovana, Ul. Timravy, Trieda Hradca Králové, Ul. Zdenka Mikulu.*

Model A1 = HCH + U (33), napr. *Bagarova ul., Bakosova ul., Bellušova ul., Bernolákova ul., Dobšinského ul., Golianova ul., Gorkého ul., Haškova ul., Hečkova ul., Hurbanova ul., Hviezdoslavova ul., Jegorovova ul., Jesenského ul., Jilemnického ul., Jiráskova ul., Kalinčiakova ul., Kollárova ul., Komenského ul., Kukučínova ul., Kuzmányho ul., Murgašova ul., Nešporova ul., Petelenova ul., Rudelínova ul., Skuteckého ul., Sládkovičova ul., Štadlerovo nábr., Štefánikovo nábr., Švermova ul., Tajovského ul., Vajanského nám., Viestova ul., Wolkerova ul.*

Typ urbanonymického modelu A1 = VL + U (50) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + U v modeloch A1 = VL + U a A1 = U + VL.

Model A1 = VL + U (45), napr. *Ametystová ul., Bočná ul., Bronzová ul., Diamantová ul., Dlhá ul., Dolná ul., Hlboká ul., Horná ul., Krátka ul., Križna ul., Jantárová ul., Malachitová ul., Medená ul., Mládežnícka ul., Mosadzná ul., Národná ul., Nová ul., Okružná ul., Opálová ul., Platinová ul., Partizánska cesta, Pestovateľská ul., Povstalecká cesta, Robotnícka ul., Priemyselná ul., Rubínová ul., Rumelková ul., Severná ul., Slnecná ul., Spojová ul., Stavebná ul., Stoličková ul., Stredná ul., Strieborná ul., Strmá ul., Technická ul., Tichá ul., Topášová ul., Tyrkysová ul., Veterná ul., Zafírová ul., Zelená ul., Zlatá ul., Železná ul., Železničiarska ul.*

Model A1 = U + VL (5), napr. *Ul. družby, Ul. mieru, Ul. mladých budovateľov, Nám. slobody, Ul. odbojárrov.*

Model A1 = FL + U (36), napr. *Agátová ul., Astrová ul., Azalková ul., Borievková ul., Borovicová ul., Brestová ul., Brezová ul., Buková ul., Čerešňová ul., Drienková ul., Dubová ul., Gaštanová ul., Hrušková ul., Jabloňová ul., Jaseňová ul., Javorová ul., Jazminová ul., Jedľová ul., Jelšová ul., Klenová ul., Kvetinová ul., Lesná ul., Liesková ul., Limbová ul., Lipová ul., Muškátová ul., Ovocná ul., Plánková ul., Ružová ul., Smreková ul., Stromová ul., Šípková ul., Topoľová ul., Trnková ul., Višňová ul., Vrbová ul.*

Model A1 = PČ + U (4), napr. *Jarná ul., Jesenná ul., Letná ul., Zimná ul.*

5.5.3. Trojčlenné modely (8)

Model A1 = (U) + VL + PÚ (6), napr. *Nové Kalište, Nový svet, Slnecné stránne, Žlté piesky, Horné záhrady, Medený hámor.*

Model A1 = VL + VL + U (2), napr. *Dolná strieborná ul., Horná strieborná ul.*

5.6. Analýza typov a modelov urbanoným stredoslovenských miest

5.6.1. Formalizácia modelov

Urbanonymá ako vlastné mená urbanonymického objektu v urbanonymizovanom priestore sú formalizované, pretože väčšinou obsahujú v rámci tvaru spresnenie, o ktorú časť urbanonymického priestoru ide, napr. *ulica* ako upravená cesta obyčajne s dvomi radmi domov⁸⁴, *námestie* ako nezastavané priestranstvo medzi priechliami v meste⁸⁵, *cesta* ako užší pruh zeme upravený na premávku⁸⁶, *nábřežie* ako upravený priestor pozdĺž toku rieky⁸⁷,

⁸⁴ KSSJ, 2003, s. 800.

⁸⁵ KSSJ, 2003, s. 361.

⁸⁶ KSSJ, 2003, s. 85.

⁸⁷ KSSJ, 2003, s. 349.

ulička ako úzka ulica⁸⁸, *trieda* ako široká ulica vo veľkom meste, *bulvár*⁸⁹ a pod. Uvedená formalizovaná podoba urbaným sa potom automaticky dostáva aj do modelu urbanonyma, keďže obsahuje vyjadrené druhové apelatívum. Zo 470 modelov má 402 formalizovanú podobu a 68 modelov má neformalizovanú podobu bez vyjadrenia urbanonymizovaného priestoru, model potom tvorí vyjadrenie urbanonyma v zátvorke a terénny názov alebo iná terénna charakteristika.

5.6.2. Frekvencia a sémantické spektrum príznakov funkčných členov

V 470 modeloch funguje 483 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalší sémantický príznak.

Najfrekventovanejším funkčným členom je PÚ, ktorý sa vyskytuje 172-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov (vrchov, pohorí, miest), napr. *Beskydská ul.*, *Bystrická ul.*, *Ďumbierska ul.*, *Gerlachovská ul.*, *Chabenecká ul.*, *Inovecká ul.*, *Javornická ul.*, *Karpatská ul.*, *Kovačičská ul.*, *Kráľovohoľská ul.*, *Krivánska ul.*, *Kutnohorská ul.*, *Kyjevské nám.*, *Magurská ul.*, *Moskovská ul.*, *Sitnianska ul.*, *Sokolovská ul.*, *Starohorská ul.*, *Strážovská ul.*, *Šalgotariánska ul.*, *Tatranská ul.*, *Trieda Hradca Kráľové*, *Tulská ul.*, *Vršacká ul.*, *Zadarská ul.*

-sémantickým príznakom podľa bližších objektov v rámci mesta:

-sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy na určitom území, v istom bode, napr. *Harmanecká cesta*, *Hronská ul.*, *Hronské predmestie*, *Kráľická cesta*, *Podhájska ul.*, *Potočná ul.*, *Údolná ul.*, *Úvozná ul.*, *Hájik*, *Klinger*, *Kremenisko*, *Križovatka*, *Lintich*, *Povrazník*, *Podháj*, *Priehrady*, *Stupy*, *Šobov*, *Záhumnie*, *Závoz*, *Na Čiertolí*, *Na Graniari*, *Na Hrbe*, *Na Karlove*, *Na Kútínách*, *Na Lúčkach*, *Na Matej štólni*, *Na Mária šachte*, *Na Motyčinách*, *Na*

⁸⁸ KSSJ, 2003, s. 800.

⁸⁹ SSSJ, 1964, s. 577.

Skalici, Na starej Tehelni, Na Troskách, Na úbočí, Na Uhlisku, Na Zábave.

-sémantickým príznakom podľa smerovania k nejakému objektu, napr. *Antolská ul., Belianska ul., Belianske jazero, Cesta k nemocnici, Cesta k Smrečine, Cesta na amfiteáter, Cesta na štadión, Ilijská ul., Lupčianska ul., Malachovská ul., Mičinská cesta, Na Žigmund šachtu, Na Maximilián šachtu, Na jazero, Na Dolinky, Na plaváreň, Na Tále, Pršianska cesta, Zvolenská cesta.*

-sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy nad alebo pod nejakým objektom, napr. *Nad plážou, Pod Bánošom, Pod cintorinom, Pod Červenou studňou, Pod Dúbravou, Pod hôrkou, Pod Jesenským vrškom, Pod Kalváriou, Pod Paradajsom, Pod Rybou, Pod Skalkou, Pod Stráňou, Pod Suchým vrchom, Pod Trojickým vrchom, Pod Turíčkou, Pod Urpínom, Pod vysielacom.*

-sémantickým príznakom na základe skutočnosti prechádzania bývalou obcou ako jej hlavná ul., napr. *Iliaška cesta, Jakubská cesta, Kostiviarska cesta, Majerská cesta, Podlavická cesta, Ponická cesta, Radvanská cesta, Rakytovská cesta, Rudlovská cesta, Sásovská cesta, Senická cesta, Skubínska cesta, Šalkovská cesta, Uľanská cesta.*

-sémantickým príznakom podľa objektov vytvorených človekom, napr. *Banská cesta, Botanická ul., Cementárenská cesta, Cintorínska ul., Dedinská ul., Družstevná ul., Farská ul., Hutná ul., Internátna ul., Kammerhofska ul., Kapitulska ul., Kolpašská ul., Kosihýbelská ul., Majer, Mlynská ul., Novozámocká ul., Obchodná ul., Osadná ul., Poľná ul., Radničné nám., Sadová ul., Staničná ul., Staničný chodník, Staromestská ul., Starozámocká ul., Školská ul., Špitálska ul., Továrenská ul., Vilová ul., Vodárenská ul., Vyhnianska ul., Záhradná ul., Zámocká ul.*

Frekventovaný je funkčný člen HCH, ktorý je použitý 148-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena HCH je tvorené:

-sémantickým príznakom zoslavňujúcim rôzne výročia, udalosti, stavby a určité subjekty, napr. *Ul. 1. mája, Ul. 8. mája, Ul. 9. mája, Ul. 29. augusta, Nám. SNP, Ul. československej armády, Ul. červenej armády, Ul. rumunskej armády, Ul. Trate mládeže.*

-sémantickým príznakom honorifikujúcim rôzne osoby rozlične profesiovo zamerané:

-spisovateľov, napr. *Ul. Sama Chalupku, Ul. Gustáva Kazimíra Zechentera Laskomerského, Ul. Andreja Sládkoviča, Ul. Ivana Kraska, Ul. Jána Botta, Ul. Jána Hollého, Ul. Jána Palárika, Ul. Jozefa Horáka, Ul. Jozefa Miloslava Hurbana, Ul. Jozefa Horáka, Ul. Juraja Fándlyho, Ul. Ladislava Novomeského, Ul. Eudmily Podjavorinskej, Ul. Martina Kukučina, Ul. Pavla Dobšinského, Ul. Pavla Országha Hviezdoslava, Ul. Petra Jilemnického, Ul. Svetozára Hurbana Vajanského, Ul. Boženy Nemcovej, Ul. Boženy Slančíkovej Timravy, Ul. Janka Jesenského, Ul. Jozefa Cigera Hronského, Ul. Jozefa Gregora Tajovského, Ul. Jozefa Ignáca Bajzu, Ul. Jána Kollára, Ul. Sama Chalupku, Ul. Andreja Trúchleho-Sytnianskeho, Ul. Eleny Maróthy Šoltésovej, Ul. Janka Matúšku, Ul. Pavla Kyrmezera, Ul. Ferka Urbánka, Ul. Rudolfa Debnárika, Ul. Štefana Krčméryho, Ul. Františka Švantnera, Ul. Fraňa Kráľa, Ul. Jána Chalupku, Ul. Janka Kráľa, Ul. Kláry Jarunkovej, Ul. Euda Ondrejova, Ul. Martina Rázusa, Ul. Mikuláša Kováča, Ul. Petra Jaroša, Ul. Terézie Vansovej, Gorkého ul., Haškova ul., Hečkova ul., Jiráskova ul., Kalinčiakova ul., Kuzmányho ul., Wolkerova ul.*

-hudobných skladateľov, napr. *Ul. Figuša Bystrého, Ul. Jána Cikkera, Ul. Šimona Jurovského, Ul. Zdenka Mikulu, Ul. Tibora Andrašovana.*

-výtvarných umelcov (maliarov, grafikov), napr. *Angyalova ul., Ul. Alexandra Augustu, Ul. Martina Benku, Skuteckého ul., Ul. Rutkaja-Nedeckého.*

-vedcov a polyhistorov (jazykovedcov, literárnych vedcov, historikov, vynálezcov, konštruktérov, kartografov, banských odborníkov a pod.), napr. *Nám. Eudovíta Štúra, Ul. Antona Bernoláka, Ul. Michala Miloslava Hodžu, Ul. Martina Hattalu, Ul. Jozefa Škultétyho, Ul. Jozefa Mistrika, Ul. Pavla Križku, Ul. Andreja Kmeťa, Murgašova ul., Ul. Antona Pécha, Ul. Daniela Licharda, Ul. Jozefa Karola Hella, Ul. Samuela Mikovíniho, Ul. Alexandra Matušku, Ul. Mateja Bela.*

-politikov, vojakov a bojovníkov proti fašizmu, národovcov, napr. *Štefánikovo nám.*, *Ul. Marka Čulena*, *Ul. Dr. Vladimíra Clementisa*, *Ul. Karola Šmidkeho*, *Ul. Júliusa Horvátha*, *Ul. Jurka Langsfelda*, *Ul. Alžbety Gwerkovej-Göllnerovej*, *Ul. Štefana Višňovského*, *Ul. Ladislava Exnára*, *Nám. gen. Ludvíka Svobodu*, *Ul. Viery Václavkovej*, *Ul. kap. Jaroša*, *Ul. kap. Nálepku*, *Ul. prof. Sáru*, *Bakossova ul.*, *Golianova ul.*, *Viestova ul.*, *Jegorovova ul.*, *Nešporova ul.*, *Švermova ul.*

-ďalších významných osobnosti (richtárov, mešťanostov, kňazov, hercov, architektov, lekárov, pedagógov, kozmonautov a pod.), napr. *Rudelínova ul.*, *Štadlerovo nábr.*, *Matunákova ul.*, *Nám. Štefana Moyzesa*, *Bagarova ul.*, *Ul. Ladislava Hudeca*, *Bellušova ul.*, *Ul. Dr. Imricha Tótha*, *Ul. MUDr. Jána Straku*, *Petelenova ul.*, *Ul. Jána Ámosa Komenského*, *Ul. Jurija Gagarina*.

Frekventovaný je aj funkčný člen VL, ktorý sa vyskytuje 113-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa reálnych alebo analogických vlastností ulice, napr. *Bočná ul.*, *Dlhá ul.*, *Dolná ul.*, *Družicová ul.*, *Hlavná ul.*, *Hlboká ul.*, *Horná ul.*, *Kamenná ul.*, *Koncová ul.*, *Krátka ul.*, *Križna ul.*, *Mierová ul.*, *Národná ul.*, *Nová dolina*, *Okrajová ul.*, *Okružná ul.*, *Okrúhla ul.*, *Priemyselná ul.*, *Pustá ul.*, *Severná ul.*, *Slnečná ul.*, *Stavebná ul.*, *Spojová ul.*, *Stoličková ul.*, *Stratená ul.*, *Stredná ul.*, *Strmá ul.*, *Športová ul.*, *Technická ul.*, *Tichá ul.*, *Ul. družby*, *Ul. mieru*, *Ul. slobody*, *Úzka ul.*, *Veterná ul.*, *Veternická ul.*, *Zelená ul.*, *Zvonová ul.*

-sémantickým príznakom podľa vlastností skupín obyvateľov, napr. *Akademická ul.*, *Banická ul.*, *Bratská ul.*, *Budovateľská ul.*, *Hutnícka ul.*, *Lesnícka ul.*, *Mládežnícka ul.*, *Nám. padlých hrdinov*, *Partizánska ul.*, *Pestovateľská ul.*, *Pletiariska ul.*, *Poľnohospodárska ul.*, *Poľovnícka ul.*, *Povstalecká ul.*, *Požiarnická ul.*, *Remeselnícka ul.*, *Robotnícka ul.*, *Roľnícka ul.*, *Ul. energetikov*, *Ul. mladých budovateľov*, *Ul. obrancov mieru*, *Ul. odbojárov*, *Učiteľská ul.*, *Výskumnícka ul.*, *Železničiarska ul.*

-sémantickým príznakom podľa minerálov, mineralizovaných prvkov, kovov, zliatin ako metaforických vlastností ulice, napr.

Bronzová ul., Diamantová ul., Jantárová ul., Malachitová ul., Medená ul., Mosadzná ul., Opálová ul., Platinová ul., Rubínová ul., Rumelková ul., Strieborná ul., Topásová ul., Tyrkysová ul., Zafirová ul., Zlatá ul., Železná ul.

Používaný je aj funkčný člen FL 43-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa rastlín, napr. *Astrová ul., Azalková ul., Muškátová ul., Ružová ul., Tabaková ul.*

-sémantickým príznakom podľa krikov a stromov, napr. *Agátová ul., Borievková ul., Borovicová ul., Brestová ul., Brezová ul., Buková, Čerešňová ul., Drienková ul., Drieňová ul., Dubová ul., Gaštanová ul., Hrušková ul., Jabloňová ul., Jaseňová ul., Javorová ul., Jazminová ul., Jedľová ul., Jelšová ul., Klenová ul., Liesková ul., Limbová ul., Lipová ul., Plánková ul., Rakytová ul., Smreková ul., Šípková ul., Topoľová ul., Trnková ul., Višňová ul., Vrbová ul.*

-sémantickým príznakom podľa iných aspektov flóry, napr. *Drevená ul., Ovocná ul., Kriková ul., Kvetinová ul., Lesná ul., Stromová ul.*

Menej sa používajú funkčné členy PČ (4), FA (2) a PN (1). Funkčný člen PČ je tvorený sémantickými príznakmi času v názve, napr. *Jarná ul., Letná ul., Jesenná ul., Zimná ul.* Funkčný člen FA je tvorený sémantickými príznakmi fauny/zvieractva v názve, napr. *Hadová ul., Srnčia ul.* Funkčný člen PN je tvorený funkčným príznakom národa v názve, napr. *Slovanská ul.*

5.6.3. Frekvencia typov modelov a modelov urbanoným

V rámci urbanoným dominujú dvojčlenné modely (453 modelov), trojčlenných modelov (15 modelov) a jednočlenných modelov (2 modely) je výrazne menej.

Jednočlenné modely reprezentuje model $A1 = U$ (2 modely).

Dvojčlenné modely reprezentuje väčšina typov modelov a modelov.

Najfrekventovanejším typom modelu je typ modelu $A1 = PÚ + U$ (162 modelov), ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + Ú$ (98 modelov), $A1$

= (U) + PÚ (58 modelov) a $A1 = U + PÚ$ (6 modelov). Frekventovanejším v rámci typu je model $A1 = PÚ + U$ (98), ktorý je druhým najfrekventovanejším modelom vôbec. Model obsahuje v anteponovanej pozícii príslušnosť k miestu a v postponovanej pozícii druhové urbanonymum. V rámci typu funguje aj model $A1 = (U) + PÚ$ (58), ktorý neobsahuje druhové vyjadrenie urbanonyma, obsahuje špecifikáciu miesta v rámci chotára, obce či mesta, resp. málo frekventovaný je model $A1 = U + PÚ$ (6).

Frekventovaným typom modelu je typ $A1 = U + HCH$ (138 modelov), ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + HCH$ v modeloch $A1 = U + HCH$ (99 modelov) a $A1 = HCH + U$ (39 modelov). Najfrekventovanejší vôbec je model $A1 = U + HCH$ (99), ktorý obsahuje v anteponovanej pozícii druhové meno, väčšinou ulicu, a v postpozícii honorifikovanú osobu. Konštrukcia modelu je komunikačne menej výhodná, lebo obsahuje tri slová. Frekventovaný je aj komunikačne výhodný dvojslovný model $A1 = HCH + U$ (39).

Frekventovaným typom modelu je typ $A1 = VL + U$ (95 modelov), ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + U$ v modeloch $A1 = VL + U$ (86 modelov) a $A1 = U + VL$ (9 modelov). Frekventovanejším v rámci typu je model $A1 = VL + U$ (86), ktorý obsahuje v anteponovanej pozícii vlastnosť a v postponovanej pozícii druhové meno. Funguje aj model $A1 = U + VL$ (9).

Pomerne frekventovaný je model $A1 = FL + U$ (43 modelov). Málo frekventované sú modely $A1 = PČ + U$ (4 modely), $A1 = FA + U$ (2 modely) a $A1 = PN + U$ (1 model).

Trojčlenné modely

Typ trojčlenného modelu $A1 = (U) + VL + PÚ$ (11 modelov), ktorý je kombináciou sémantického poľa $(U) + VL + PÚ$, reprezentujú modely $A1 = (U) + VL + PÚ$ (10 modelov) a $A1 = VL + PU + U$ (1 model).

Fungujú aj modely $A1 = VL + VL + U$ (2 modely) a $A1 = VL + FL + U$ (2 modely).

5.7. Paradigma modelov urbanoným

Paradigma modelov urbanoným je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní urbanoným. Paradigmou modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmou urbanoným vytvárajú:

5.7.1. Jednočlenné modely s modelom $A1 = U$.

5.7.2. Dvojčlenné modely s typom urbanonymického modelu $A1 = PÚ + U$ s modelmi $A1 = PÚ + U$, $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = U + PÚ$; s typom urbanonymického modelu $A1 = U + HCH$ s modelmi $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$, s typom urbanonymického modelu $A1 = VL + U$ s modelmi $A1 = VL + U$ a $A1 = U + VL$, s modelmi $A1 = FL + U$, $A1 = PČ + U$, $A1 = FA + U$ a $A1 = PN + U$.

5.7.3. Trojčlenné modely s typom urbanonymického modelu $A1 = (U) + VL + PÚ$ s modelmi $A1 = (U) + VL + PÚ$ a $A1 = VL + PÚ + U$; modely $A1 = VL + FL + U$ a $A1 = VL + VL + U$.

Paradigma urbanoným je tvorená 16 modelmi: 1 jednočlenným modelom, 11 dvojčlennými modelmi a 4 trojčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 4 typy modelov.

5.8. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe urbanoným v stredoslovenských mestách sa prejavujú tendencie k lokalizácii, honorifikácii a kvalitatívnosti. Tendencia k lokalizácii územných objektov fixuje staršie názvy územia mesta a jej častí a súčasné prírodné objekty národného alebo nadnárodného charakteru. Tendencia k honorifikácii sa prejavuje zoslavňovaním osôb, udalostí a hodnôt väčšinou z minulosti. Tendencia ku kvalitatívnosti sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním reálnych/metaforických vlastností urbanoným a vlastností skupín obyvateľov. Na základe normy

tvorby urbanoným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné modely s prevahou funkčných členov PÚ, HCH a VL. Jednočlenné a trojčlenné modely boli okrajové. Ďalší funkčný člen FA je stredne frekventovaný a ostatné funkčné členy PČ, FA a PN sú malo frekventované. Predstavené modely urbanoným Kremnice, Banskej Štiavnice a Banskej Bystrice vytvorili paradigmu modelov urbanoným, ktorá vznikla na základe súhrnu modelov a typov modelov, vzniknutých pri modelačnom spracovaní urbanoným.

6. MODELÝ A MODELOVANIE URBANONÝM MIEST V POVODÍ VÁHU TRENČÍNA, NOVÉHO MESTA NAD VÁHOM A PIEŠŤAN⁹⁰

6.1. Vstupné myšlienky

Zámerom textu je predstaviť modelovanie a modely urbanoným miest v povodí Váhu Trenčína, Nového Mesta nad Váhom a Piešťan. Urbanonymum je vlastné meno urbanonymického objektu (námestie, ulica, nábrežie, rad, cesta, časť mesta a pod.) v urbanonymizovanom priestore (mesto, obec).

6.2. Technika modelovania urbanoným

Modelovanie. Urbanonymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov urbanoným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely urbanoným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné a trojčlenné modely.

Funkčné členy modelov urbanoným. Funkčný člen U označuje urbanonymický objekt a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen U explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok doplníme v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o urbanonymický objekt. Možné je tiež vyjadrenie typu urbanonymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia urbanonymického druhu v modeloch. Ak je funkčný

⁹⁰ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša Synchronne modely a modelovanie urbanoným miest Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Piešťany v povodí rieky Váh. In: Nová filologická revue, 2024c, 16, č. 1, s. 1 – 12.

člen U explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, FL a FA vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, flóru a faunu.

6.3. Modelovanie urbanoným Trenčína

Výskumný materiál z Trenčína⁹¹ tvorilo 263 urbanoným.

6.3.1. Jednočlenný model sa nevyskytol.

6.3.2. Dvojčlenné modely (256)

Typ urbanonymického modelu $A1 = PÚ + U$ (109) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + U$ a $A1 = (U) + PÚ$.

Model $A1 = PÚ + U$ (63), napr. *Liptovská ul., Saratovská ul., Západná ul., Kyjevská ul., Východná ul., Južná ul., Nábrežná ul., Vodárenská ul., Osvienčimská ul., Považská ul., Opatovská ul., Žilinská ul., Sibírska ul., Mlynská ul., Potočná ul., Opatovská ul., Železničná ul., Kubranská ul., Kubrická ul., Farská ul., Jaselská ul., Sadová ul., Súdna ul., Cintorínska ul., Tatranská ul., Záhradná ul., Beckovská ul., Družstevná ul., Inovecká ul., Lidická ul., Soblahovská ul., Strojárska ul., Nemocničná ul., Karpatská ul., Poľná ul., Biskupická ul., Javorinská ul., Záhumenská ul., Bratislavská ul., Piešťanská ul., Prístavná ul., Zlatovská ul., Veľkomoravská ul., Istebnícka ul., Kasárenská ul., Majerská ul., Okružná ul., Orechovská ul., Vlárska ul., Hrádzová ul., Hrabovská ul., Chotárska ul., Žabinská ul., Hanzlíkovská ul., Malozáblatská ul., Severná ul., Továrenská ul., Vážska ul., Brnianska ul., Školská ul., Záblatská ul., Obchodná ul., Staničná ul.*

Model $A1 = (U) + PÚ$ (46), napr. *Halalovka, Pod Skalkou, Pri Tepličke, Pod čerešňami, Horeblatie, Niva, Pod drievím, K výstavisku, Pod Sokolice, Pod horou, Pod lipami, Pod hájikom,*

⁹¹ Zoznam ulíc a námestí v Trenčíne, 2025.

Na Kameni, Pred poľom, Súvoz, Záhrady, Za humnami, Zelnice, K zábraniu, Ku Štvrtiam, Kúty, Pod Brezinou, Nad tehelňou, Pod lesoparkom, Na Zongorke, Pod Juhom, Belá, Nozdrkovice, Pod Komárky, Na záhumní, Súhrady, Na dolinách, Na kamenci, Na vinohrad, Na záhrade, K mlyniskám, Kňazské, Prúdy, Ku kyselke, Pri parku, Rybáre, Sigôtky, Cez ohrady, Na pažití, Lúčky, Pod privádzačom.

Typ urbanonymického modelu $A1 = U + HCH$ (89) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + HCH$ v modeloch $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$.

Model $A1 = U + HCH$ (47), napr. *Ul. Jána Halaja, Ul. Karola Šmidkeho, Ul. Ladislava Novomeského, Ul. gen. Svobodu, Ul. Mateja Belu, Ul. gen. Viesta, Ul. gen. Goliana, Ul. Martina Rázusa, Ul. kpt. Nálepku, Ul. 17. novembra, Ul. Márie Turkovej, Ul. Ivana Kraska, Ul. 10. apríla, Ul. gen. Milana Rastislava Štefánika, Ul. Jána Derku, Ul. Jána Fabu, Ul. Martina Hricku, Ul. Jozefa Branckého, Ul. Mirka Nešpora, Ul. kniežaťa Pribinu, Ul. 1. mája, Ul. Marka Aurélia, Ul. Vojtecha Zamarovského, Ul. Jána Lipského, Ul. MUDr. Alojza Churu, Ul. Daniela Krmana, Ul. Ivana Olbrachta, Ul. Jána Baltazára Magina, Ul. Janka Kráľa, Ul. 28. októbra, Ul. kpt. Jaroša, Ul. Sama Chalupku, Ul. Jána Zemana, Ul. Ludovíta Stárka, Ul. Vladimíra Roya, Ul. Jána Holého, Ul. Matice slovenskej, Ul. Michala Kišša, Ul. Jána Psoťného, Ul. Jána Prháčka, Ul. Vladimíra Predmerského, Ul. Pavla Ondráčka, Nám. sv. Anny, Nám. SNP, Holubyho nám., Nám. prof. Hlaváča, Nám. sv. rodiny.*

Model $A1 = HCH + U$ (42), napr. *Bazovského ul., Šafárikova ul., Vansovej ul., Hodžova ul., Hurbanova ul., Jiráskova ul., Komenského ul., Smetanova ul., Švermova ul., Gagarinova ul., Šoltésovej ul., Clementisova ul., Pádivého ul., Kukučínova ul., Hviezdoslavova ul., Matúšova ul., Palackého ul., Sládkovičova ul., Vajanského ul., Bernolákova ul., Kmeťova ul., Kollárova ul., Kuzmányho ul., Jesenského ul., Jilemnického ul., Moyzesova ul., Bezručova ul., Kalinčiakova ul., Palárikova ul., Puškinova ul., Riznerova ul., Sasinkova ul., Bottova ul., Brančíkova ul.,*

Rastislavova ul., Svätoplukova ul., Jánošíkova ul., Medňanského ul., Podjavorinskej ul., Radlinského ul., Štúrova ul., Mariánske nám.

Typ urbanonymického modelu $A1 = VL + U$ (34) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + U$ v modeloch $A1 = VL + U$ a $A1 = U + VL$.

Model $A1 = VL + U$ (33), napr. *Lavičková ul., Študentská ul., Jasná ul., Tichá ul., Mníšna ul., Hasičská ul., Hviezdová ul., Električná ul., Šťastná ul., Rybárska ul., Piaristická ul., Krátka ul., Nová ul., Veterná ul., Panenská ul., Odevná ul., Úzka ul., Lesnícka ul., Bavlnárska ul., Kožušnícka ul., Široká ul., Detská ul., Hlavná ul., Poľovnícka ul., Poľnohospodárska ul., Slnečná ul., Mládežnícka ul., Brigádnická ul., Armádna ul., Partizánska ul., Legionárska ul., Budovateľská ul., Mierové nám.*

Model $A1 = U + VL$ (1), napr. *Ul. kragujevackých hrdinov.*

Model $A1 = FL + U$ (23), napr. *Dubová ul., Rozmarínová ul., Stromová ul., Narcisová ul., Jahodová ul., Ružová ul., Kvetinová ul., Šafránová ul., Slivková ul., Hroznová ul., Tramínová ul., Rizlingová ul., Rulandská ul., Muškátová ul., Brezová ul., Javorová ul., Jedľová ul., Kvetová ul., Lipová ul., Orgovánová ul., Višňová ul., Zelená ul., Ovocná ul.*

Model $A1 = PČ + U$ (1), napr. *Jarná ul.*

6.3.3. Trojčlenné modely (7)

Model $A1 = (U) + VL + PÚ$ (6), napr. *Dolný Šianec, Horný Šianec, Dolné Pažite, Horná Orechová, Dolné Hony, Nové Prúdy.*

Model $A1 = (U) + VL + VL$ (1), napr. *K dolnej stanici.*

6.4. Modelovanie urbanoným Nového Mesta nad Váhom

Výskumný materiál z Nového Mesta nad Váhom⁹² tvorilo 96 urbanoným.

⁹² Zoznam ulíc a námestí v Novom Meste nad Váhom, 2025.

6.4.1. Jednočlenný model sa nevyskytol.

6.4.2. Dvojčlenné modely (96)

Typ urbanonymického modelu $A1 = HCH + U$ (43) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického počtu $HCH + U$ v modeloch $A1 = HCH + U$ a $A1 = U + HCH$.

Model $A1 = HCH + U$ (28), napr. *Bajzova ul., Benkova ul., Bernolákova ul., Čulenova ul., Ctiborova ul., Dibrovova ul., Fándlyho ul., Hečkova ul., Hurbanova ul., Jánošíkova ul., Jesenského ul., Jilemnického ul., Kmeťova ul., Komenského ul., Krčméryho ul., Kukučínova ul., Kuzmányho ul., Langsfeldova ul., Podjavorinskej ul., Royova ul., Sasinkova ul., Svätoplukova ul., Šafárikova ul., Škultétyho ul., Šoltésovej ul., Štúra ul., Tajovského ul., Vajanského ul.*

Model $A1 = U + HCH$ (15), napr. *Ul. 1. mája, Ul. československej armády, Ul. Dominika Štubňu, Ul. Dr. Ivana Markoviča, Ul. Fraňa Kráľa, Ul. Júliusa Gáabriša, Ul. Jakuba Hašku, Ul. Jána Kollára, Ul. Juraja Kréna, Ul. Jozefa Weissého, Ul. kpt. Nálepku, Ul. kpt. Uhra, Ul. Martina Rázusa, Ul. Ondreja Plachého, Ul. Petra Matejku.*

Typ urbanonymického modelu $A1 = VL + U$ (19) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického počtu $VL + U$ v modeloch $A1 = VL + U$, $A1 = U + VL$ a $A1 = (U) + VL$.

Model $A1 = VL + U$ (17), napr. *Brigádnická ul., Kamenná ul., Košíkarska ul., Krátka ul., Športová ul., Lesnícka ul., Malá ul., Nová ul., Odborárska ul., Partizánska ul., Poľovnícka ul., Priemyselňa ul., Robotnícka ul., Slniečná ul., Tichá ul., Vinohradnícka ul., Vysoká ul.*

Model $A1 = U + VL$ (1), napr. *Ul. obrancov mieru.*

Model $A1 = (U) + VL$ (1), napr. *Kľové.*

Model $A1 = PÚ + U$ (28), napr. *Banská ul., Beckovská ul., Bočná ul., Bohuslavická ul., Bratislavská ul., Dolná ul., Dukelská ul., Haluzická ul., Inovecká ul., Izbická ul., Javornícka ul., Južná ul., Karpatská ul., Kočovská ul., Železničná ul., Lieskovská ul., Mnešická ul., Mostová ul., Piešťanská ul., Poľná ul., Sadová ul.,*

Severná ul., Srnianska ul., Stredná ul., Tehelná ul., Tematínska ul., Trenčianska ul., Záhradná ul.

A1 = FL + U (2), napr. *Ružová ul., Zelená ul.*

A1 = PČ + U (2), napr. *Jarná ul., Letná ul.*

A1 = PN + U (2), napr. *Slovenská ul., Turecká ul.*

6.4.3. Trojčlenný model sa nevyskytol.

6.5. Modelovanie urbanoným Piešťan

Výskumný materiál z Piešťan⁹³ tvorilo 149 urbanoným.

6.5.1. Jednočlenný model sa nevyskytol.

6.5.2. Dvojčlenné modely (149)

Typ urbanonymického modelu A1 = HCH + U (63) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa HCH + U v modeloch A1 = HCH + U a A1 = U + HCH.

Model A1 = HCH + U (36), napr. *Bajzova ul., Beethovenova ul., Bernolákova ul., Čkalovova ul., Dičovova ul., Fándlyho ul., Haluzického ul., Holého ul., Holubyho ul., Hurbanova ul., Hviezdoslavova ul., Chalupkova ul., Jánošíkova ul., Kalinčiakova ul., Kollárova ul., Komenského ul., Kukorelliho ul., Kuzmányho ul., Mariánske nám., Matušková ul., Mojzírova ul., Moyzesova ul., Mudroňova ul., Nálepka ul., Palárikova ul., Radlinského ul., Rastislavova ul., Royova ul., Sasinkova ul., Sládkovičova ul., Svätoplukova ul., Šafárikova ul., Štefánikova ul., Štúrova ul., Urbánkova ul., Winterova ul.*

Model A1 = U + HCH (27), napr. *Nám. 1. mája, Ul. 8. mája, Ul. Adama Trajana, Ul. Alexandra Dubčeka, Ul. Alexandra Šindelára, Ul. Andreja Hlinku, Ul. Dominika Tatarku, Ul. Františka Ernesta Scherera, Ul. Eugena Suchoňa, Ul. Ivana Stodolu, Ul. Jána Kupeckého, Ul. Janka Jesenského, Ul. Jeana Sibelia, Ul. Jonáša*

⁹³ Zoznam ulíc, námestí a nábřeží v Piešťanoch, 2025.

Záborského, Ul. Mateja Bela, Ul. Miku Waltariho, Ul. Nikolu Teslu, Ul. Paava Nurmiho, Ul. podplukovníka Vojtecha Ábela, Ul. svätého Štefana, Nám. Janka Kráľa, Nám. SNP, Nám. Jozefa Murgaša, Nábr. Ivana Krasku, Nábr. Juraja Werinera, Nábr. Justusa Jána Torkosa, Nábr. Kolomana Fodora.

Typ urbanonymického modelu $A1 = P\acute{U} + U$ (45) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $P\acute{U} + U$ v modeloch $A1 = P\acute{U} + U$ a $A1 = (U) + P\acute{U}$.

Model $A1 = P\acute{U} + U$ (40), napr. *Baltská ul., Beckovská ul., Bratislavská ul., Cintorínska ul., Čachtická ul., Detvianska ul., Družstevná ul., Fínska ul., Heinolská ul., Helsinská ul., Javornická ul., Jazerná ul., Južná ul., Kláštorňá ul., Košecká ul., Krajinská ul., Kúpeľná ul., Lúčna ul., Lužná ul., Mliekarenská ul., Mlynská ul., Nitrianska ul., Obchodná ul., Okružná ul., Orviská cesta, Poštová ul., Považská ul., Prístavná ul., Sadová ul., Sibírska ul., Sihotská ul., Skalná ul., Staničná ul., Teplická ul., Valová ul., Vážska ul., Vodárenská ul., Vrbovská cesta, Záhradná ul., Žilinská cesta.*

Model $A1 = (U) + P\acute{U}$ (5), napr. *Hoštáky, K lodenici, Na Lehote, Pod Náhonom, Pod Párovcami.*

Typ urbanonymického modelu $A1 = VL + U$ (30) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + U$ v modeloch $A1 = VL + U$ a $A1 = U + VL$.

Model $A1 = VL + U$ (29), napr. *Dlhá ul., Domkářsky rad, Dopravná ul., Golfová ul., Hlboká ul., Hospodárska ul., Jachtárska ul., Jantárová ul., Jozefská ul., Konečná ul., Križna ul., Malá ul., Nová ul., Panenská ul., Priemyselná ul., Rekreačná ul., Slniečna ul., Tichá ul., Úzka ul., Valašská ul., Veslárska ul., Veterná ul., Vysoká ul., Zavretý kút, Detská ul., Partizánska ul., Robotnícka ul., Brigádnická ul., Mierová ul.*

Model $A1 = U + VL$ (1), napr. *Nám. slobody.*

Model $A1 = FL + U$ (9), napr. *Agátová ul., Brezová ul., Dubová ul., Gaštanová ul., Javorová ul., Lipová ul., Ružová ul., Topoľová ul., Ovocná ul.*

Model $A1 = P\check{C} + U$ (2), napr. *Jarná ul., Letná ul.*

6.5.3. Trojčlenný model sa nevyskytol.

6.6. Analýza typov a modelov urbanoným

6.6.1. Formalizácia modelov

Urbanonymá ako vlastné mená urbanonymického objektu v urbanonymizovanom priestore sú formalizované, pretože väčšinou obsahujú v rámci tvaru spresnenie, o ktorú časť urbanonymického priestoru ide, napr. *ulica* ako upravená cesta obyčajne s dvomi radmi domov⁹⁴, *námestie* ako nezastavané priestranstvo medzi priechliami v meste⁹⁵, *cesta* ako užší pruh zeme upravený na premávku⁹⁶, *nábřežie* ako upravený priestor pozdĺž toku rieky⁹⁷, *ulička* ako úzka ulica⁹⁸, *trieda* ako široká ulica vo veľkom meste⁹⁹ a pod. Uvedená formalizovaná podoba urbanoným sa potom automaticky dostáva aj do modelu urbanonyma, keďže obsahuje vyjadrené druhové apelatívum. Z 512 modelov má 460 modelov formalizovanú podobu (89,84%) a 52 modelov má neformalizovanú podobu (10,16%) bez vyjadrenia urbanonymizovaného priestoru, model potom tvorí terénny názov alebo iná terénna charakteristika.

6.6.2. Frekvencia funkčných členov

V 512 modeloch funguje 519 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalší sémantický príznak.

Najfrekventovanejším funkčným členom je HCH, ktorá je použitá 195-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena HCH je tvorené:

-sémantickým príznakom zoslavňujúcim rôzne výročia, udalosti a určité subjekty, napr. *Ul. 1. mája*, *Ul. 8. mája*, *Ul. 10. apríla*, *Ul. 17. novembra*, *Ul. 28. októbra*, *Nám. SNP*, *Ul. československej armády*, *Ul. Matice slovenskej*,

⁹⁴ KSSJ, 2003, s. 800.

⁹⁵ KSSJ, 2003, s. 361.

⁹⁶ KSSJ, 2003, s. 85.

⁹⁷ KSSJ, 2003, s. 349.

⁹⁸ KSSJ, 2003, s. 800.

⁹⁹ SSJ, 1964, s. 577.

-sémantickým príznakom honorifikujúcim rôzne osoby rozlične profesiovo zamerané:

-spisovateľov, napr. *Bajzova ul., Bezručova ul., Bottova ul., Fándlyho ul., Hečkova ul., Holého ul., Hurbanova ul., Hviezdoslavova ul., Chalupkova ul./Ul. Sama Chalupku, Jesenského ul./Ul. Janka Jesenského, Jilemnického ul., Jiráskova ul., Kalinčiakova ul., Kollárova ul./Ul. J. Kollára, Krčméryho ul., Kukučínova ul., Kuzmányho ul., Nábr. Ivana Krasku, Matúškova ul., Palárikova ul., Podjavorinskej ul., Puškinova ul., Riznerova ul., Royova ul./Ul. Vladimíra Roya, Sládkovičova ul., Šoltésovej ul., Tajovského ul., Ul. Adama Trajana, Ul. Daniela Krmana, Ul. Dominika Štubňu, Ul. Dominika Tatarku, Ul. Fraňa Kráľa, Ul. Ivana Olbrachta, Ul. Ivana Stodolu, Ul. Jána Baltazára Magina, Ul. Janka Kráľa, Ul. Jonáša Záborského, Ul. Jozefa Braneckého, Ul. Ladislava Novomeského, Ul. Michala Kišša, Ul. Martina Rázusa, Ul. Miku Waltariho, Ul. Vojtecha Zamarovského, Vajanského ul., Vansovej ul.,*

-hudobných skladateľov, napr. *Beethovenova ul., Pádivého ul., Smetanova ul./Ul. Eugena Smetanu, Ul. Jeana Sibelia,*

-výtvárných umelcov (maliarov, grafikov, výtvarníkov), napr. *Bazovského ul., Benkova ul., Medňanského ul., Ul. Jána Kupeckého, Ul. Juraja Kréna, Ul. Petra Matejku,*

-vedcov a polyhistorov (jazykovedcov, literárnych vedcov, historikov, vynálezcov, konštruktérov, kartografov, banských odborníkov, budovateľov kúpeľov a pod.), napr. *Bernolákova ul., Holubyho nám., Kmeťova ul., Komenského ul., Nám. Jozefa Murgaša, Palackého ul., Radlinské ul., Sasinkova ul., Šafárikova ul., Štúrova ul., Ul. Jána Lipského, Ul. Mateja Belu, Ul. Nikolu Teslu, Winterova ul.,*

-politikov, vojakov a bojovníkov proti fašizmu, národovcov, napr. *Clementisova ul., Čkalovova ul., Čulenova ul., Dibrovova ul., Kukorelliho ul., Mudroňova ul., Langsfeldova ul., Ul. Alexandra Dubčeka, Ul. Andreja Hlinku, Ul. Dr. Ivana Markoviča, Ul. gen. Goliana, Ul. gen. Svobodu, Ul. gen. M. R. Štefánika/Štefánikova ul., Ul. gen. Viesta, Ul. Jána Derku, Ul. Jána Prháčka, Ul. Jána Psotného, Ul. Karola Šmidkeho, Ul. kpt. Jaroša, Ul. kpt. Nálepku/*

Nálepková ul., Ul. kpt. Uhra, Ul. Márie Turkovej, Ul. Mirka Nešpora, Švermova ul.,

-richtárov, mešťanostov, kniežat, kňazov, hercov, architektov, lekárov, pedagógov, športovcov, kozmonautov, historických osôb/osobností a pod., napr. *Brančíkova ul., Ctiborova ul., Gagarinova ul., Jánošíkova ul., Matúšova ul., Ul. Marka Aurélia, Nábr. Kolomana Fodora, Nám. prof. Hlaváča, Ul. Františka Ernesta Scherera, Mojmírova ul., Moyzesova ul., Rastislavova ul., Svätoplukova ul., Ul. Alexandra Šindelára, Ul. Jakuba Hašku, Ul. Jána Zemana, Ul. Júliusa Gábriša, Ul. Justína Jána Torkosa, Ul. kniežaťa Pribinu, Ul. Ludovíta Stárka, Ul. MUDr. Alojza Churu, Ul. Paava Nurmiho, Ul. Vladimíra Predmerského.*

Veľmi frekventovaným funkčným členom je PÚ, ktoré sa vyskytuje 187-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov (vrchov, pohorí, regiónov, štátov, miest, obcí, hradov), napr. *Baltská ul., Beckovská ul., Biskupická ul., Bohuslavická ul., Bratislavská ul., Brnianska ul., Čachtická ul., Devianska ul., Dukelská ul., Fínska ul., Haluzická ul., Helsinská ul., Inovecká ul., Izbická ul., Jaselská ul., Javornická ul., Karpatská ul., Kočovská ul., Košecká ul., Kyjevská ul., Lidická ul., Lieskovská ul., Liptovská ul., Nitrianska ul., Orviská cesta, Osvienčimská ul., Považská ul., Saratovská ul., Sibírska ul., Soblahovská ul., Srnianska ul., Tatranská ul., Tematínska ul., Vážska ul., Veľkomoravská ul., Vlárská ul., Vrbovská cesta, Žilinská cesta,*

-sémantickým príznakom podľa bližších objektov v rámci mesta:

-sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy na určitom území, v istom bode, napr. *Belá, Bočná ul., Dolná ul., Hoštáky, Na Lehote, Halalovka, Horeblatie, Chotárna ul., Istebnícka ul., Južná ul., Kňazské, Kubrická ul., Kúty, Lúčky, Lúčna ul., Lužná ul., Majerská ul., Malozáblatská ul., Mnešická ul., Na dolinách, Na kamenci, Na Kamení, Na pažite, Na vinohrad, Na záhrade, Na Záhumní, Na Zongorke, Nozdrkovice, Opatovská ul., Okružná ul., Potočná ul., Prúdy, Rybáre, Severná ul., Sigôtky, Sihotská ul.,*

Skalná ul., Stredná ul., Súvoz, Súhrady, Vážska ul., Východná ul., Záhrady, Záblatská ul., Záhumenská ul., Západná ul., Zelnice,

-sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy nad alebo pod objektom, smerom k objektu, pri objekte, pred alebo za objektom, napr. *Cez ohrady, K mlyniskám, K lodenici, K výstavisku, Ku kyselke, Ku štvrtiam, K zábraniu, Nad tehelňou, Pod Brezinou, Pod čerešňami, Pod drievím, Pod hájikom, Pod horou, Pod Juhom, Pod Komárky, Pod lesoparkom, Pod lipami, Pod Náhomom, Pod Párovcami, Pod privádzačom, Pod Skalkou, Pod Sokolice, Pred poľom, Pri parku, Pri Tepličke, Za humnami, Za tehelňou,*

-sémantickým príznakom podľa objektov vytvorených človekom, napr. *Banská ul., Cintorínska ul., Družstevná ul., Farská ul., Hrádzová ul., Kasárenská ul., Kláštorná ul., Kúpeľná ul., Mliekarenská ul., Mlynská ul., Mostová ul., Nábřežná ul., Nemocničná ul., Obchodná ul., Poštovná ul., Prístavná ul., Sadová ul., Staničná ul., Strojárska ul., Súdna ul., Školská ul., Tehelná ul., Továrenská ul., Vodárenská ul., Záhradná ul., Železničná ul.*

Frekventovaný je aj funkčný člen VL, ktorý sa vyskytuje 96-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa reálnych alebo analogických vlastností ulice, napr. *Armádna ul., Dlhá ul., Dopravná ul., Električná ul., Golfová ul., Hlavná ul., Hlboká ul., Hviezdová ul., Jasná ul., Kamenná ul., Konečná ul., Krátka ul., Krížna ul., Lavičková ul., Malá ul., Mierová ul./Mierové nám., Nám. slobody, Nová ul., Odevná ul., Panenská ul., Priemyselná ul., Rekreačná ul., Slniečna ul., Široká ul., Športová ul., Šťastná ul., Tichá ul., Úzka ul., Veterná ul., Vysoká ul., Zavretý kút,*

-sémantickým príznakom podľa vlastností skupín obyvateľov, napr. *Bavlnárska ul., Brigádnická ul., Budovateľská ul., Detská ul., Domkársky rad, Hasičská ul., Hospodársky rad, Jachtárska ul., Jozefská ul., Košíkárska ul., Kožušnícka ul., Legionárska ul., Lesnícka ul., Mládežnícka ul., Mnišna ul., Odborárska ul., Partizánska ul., Piaristická ul., Poľnohospodárska ul., Poľovnícka ul., Robotnícka ul., Rybárska ul., Študentská ul., Ul. obrancov*

mieru, Ul. kragujevackých hrdinov, Valašská ul., Veslárska ul., Vinohradnícka ul.,

-sémantickým príznakom podľa minerálov, mineralizovaných prvkov ako metaforických vlastností ulice, napr. *Jantárová ul.*

Používaný je aj funkčný člen FL 34-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

-sémantickým príznakom podľa rastlín, napr. *Hroznová ul., Jahodová ul., Muškátová ul., Narcisová ul., Rizlingová ul., Rulandská ul., Ružová ul., Rozmarínová ul., Šafránová ul., Tramínová ul.,*

-sémantickým príznakom podľa kríkov a stromov, napr. *Agátová ul., Brezová ul., Dubová ul., Gaštanová ul., Javorová ul., Jedľová ul., Lipová ul., Orgovánová ul., Slivková ul., Topoľová ul., Višňová ul.,*

-sémantickým príznakom podľa iných aspektov flóry, napr. *Stromová ul., Kvetinová ul., Kvetová ul., Ovocná ul., Zelená ul.*

Menej sa používa funkčný člen PČ (5), ktorý vyjadruje časové charakteristiky, napr. *Jarná ul.* (3x), *Letná ul.* (2x) a funkčný člen PN (2), ktorý označuje národné špecifiká, napr. *Slovenská ul., Turecká ul.*

6.6.3. Frekvencia typov modelov a modelov urbanoným

V rámci urbanoným dominujú dvojčlenné modely (505 modelov), trojčlenných modelov je výrazne menej (7 modelov) a jednočlenné modely sa nevyskytovali.

Dvojčlenné modely reprezentuje väčšina typov modelov a modelov.

Najfrekventovanejším typom modelu je typ $A1 = HCH + U$ (195 modelov), ktorý je kombináciou sémantického poľa $HCH + U$ v modeloch $A1 = HCH + U$ (106 modelov) a $A1 = U + HCH$ (89 modelov). Frekventovanejším v rámci typu je model $A1 = HCH + U$, ktorý obsahuje v anteponovanej pozícii honorifikačnú charakteristiku a v postpozícii druhové meno. Frekventovaný je aj model $A1 = U + HCH$, ktorý obsahuje v anteponovanej pozícii druhové meno, väčšinou ulicu, a v postpozícii honorifikovanú

osobu. Konštrukcia modelu je komunikačne menej výhodná, lebo obsahuje tri slová.

Veľmi frekventovaným typom modelu je aj typ modelu $A1 = PÚ + U$ (182 modelov), ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + Ú$ (131 modelov) a $A1 = (U) + PÚ$ (51 modelov). Frekventovanejším v rámci typu je model $A1 = PÚ + U$, ktorý je najfrekventovanejším modelom vôbec. Model obsahuje v anteponovanej pozícii príslušnosť k miestu a v postponovanej pozícii druhové urbanonymum. V rámci druhu funguje aj model $A1 = (U) + PÚ$, ktorý neobsahuje druhové vyjadrenie urbanonyma, no obsahuje špecifikáciu miesta v rámci chotára, obce či mesta.

Pomerne frekventovaný je aj typ modelu $A1 = VL + U$ (87 modelov), ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + U$ v modeloch model $A1 = VL + U$ (79 modelov), $A1 = U + VL$ (7 modely) a $A1 = (U) + VL$ (1 model), ktoré vyjadrujú určitú reálnu či metaforickú vlastnosť urbanonyma.

Pomerne frekventovaný je aj model $A1 = FL + U$ (34 modelov), ktorý označuje rôzne druhy flóry. Málo frekventované sú modely $A1 = PČ + U$ (5 modelov) a $A1 = PN + U$ (2 modely).

Trojčlenné modely

Frekventovanejší je model $A1 = (Ú) + VL + PÚ$ (6 modelov).

Funguje aj trojčlenný model $A1 = VL + VL + U$ (1 modely).

6.7. Paradigma modelov urbanóným

Paradigma modelov urbanóným je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní urbanóným. Paradigmou modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmou urbanóným vytvárajú:

6.7.1. Dvojčlenné modely s typom urbanonymického modelu $A1 = U + HCH$ s modelmi $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$, s typom urbanonymického modelu $A1 = PÚ + U$ s modelmi $A1 = PÚ + U$ a $A1 = (U) + PÚ$; s typom urbanonymického modelu $A1 = VL$

+ U s modelmi $A1 = VL + U$, $A1 = U + VL$ a $A1 = (U) + VL$,
s modelmi $A1 = FL + U$, $A1 = P\check{C} + U$ a $A1 = PN + U$.

6.7.2. Trojčlenné modely s modelmi $A1 = (U) + VL + P\acute{U}$ a $A1 = (U) + VL + VL$.

Paradigma urbanoným je tvorená 12 modelmi: 10 dvojčlennými modelmi a 2 trojčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 3 typy modelov.

6.8. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe urbanoným miest v povodí rieky Váh sa prejavuje tendencia k honorifikácii a tendencia k lokalizácii. Tendencia k honorifikácii zoslavňuje osoby a udalosti spojené s minulosťou aj súčasnosťou. Tendencia k lokalizácii územných objektov fixuje staršie názvy územia mesta a jej častí a súčasné prírodné objekty národného alebo nadnárodného charakteru. Na základe normy tvorby urbanoným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné modely s prevahou funkčných členov HCH a P \acute{U} . Funkčné členy VL a FA sú stredne frekventované a funkčné členy P \check{C} a PN sú málo frekventované. Najfrekventovanejším je model $A1 = P\acute{U} + \acute{U}$, pomerne frekventované sú modely $A1 = HCH + U$, $A1 = U + HCH$, $A1 = VL + U$ a $A1 = (U) + P\acute{U}$. Ostatné dvojčlenné modely sú málo frekventované. Jednočlenné modely sa nevyskytli a trojčlenné modely sa uplatnili okrajovo.

7. MODEL Y A MODEL OVANIE URBANONÝM GEMERSKÝCH MIEST ROŽŇAVY A REVÚCEJ¹⁰⁰

7.1. Vstupné myšlienky

Zámerom textu kapitoly je predstaviť modelovanie a modely urbanoným gemerských miest Rožňavy a Revúcej. Urbanonymum je vlastné meno urbanonymického objektu (námestie, ulica, nábrežie, rad, cesta, časť mesta a pod.) v urbanonymizovanom priestore (mesto, obec).

7.2. Technika modelovania urbanoným

Modelovanie. Urbanonymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov urbanoným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely urbanoným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na dvojčlenné a trojčlenné modely.

Funkčné členy modelov urbanoným. Funkčný člen U označuje urbanonymum a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen U explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok doplníme v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o urbanonymický objekt. Možné je tiež vyjadrenie typu urbanonymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia urbanonymického druhu v modeloch. Ak je funkčný člen U explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ,

¹⁰⁰ Východiskom kapitoly je text G. Rožaiia Teória modelovania na príklade urbanoným dvoch gemerských miest In: Nová filologická revue, 2024, 16, č. 1, s. 23 – 34.

VL, HCH, FL a FA vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, flóru a faunu.

7.3. Modelovanie urbanoným skúmaných miest

Výskumný súbor tvorí 158 urbanoným dvoch miest ležiacich na území historického Gemera. Urbanonymiu Revúcej tvorí 68 urbanoným, v Rožňave sme zaznamenali 91 urbanoným, dve z nich sme však pre nejasnú motiváciu z analýzy vynechali (pozri nižšie). Ide o dve susediace okresné mestá, vzdialené od seba 42 km a s počtom obyvateľov 17 569 (Rožňava) a 11 484 (Revúca)¹⁰¹. Do roku 1993 boli obe mestá súčasťou okresu Rožňava vo Východoslovenskom kraji, v súčasnosti patria do dvoch rôznych vyšších územných celkov (Banskobystrický a Košický samosprávny kraj). Mestá sa čiastočne odlišujú národnostným zložením obyvateľstva: v Revúcej dominuje slovenská národnosť (82,86 %), v Rožňave je popri slovenskej národnosti (70,36 %) výraznejšie zastúpená maďarská národnosť (18,77 %), ktorá mala v minulosti dominantné zastúpenie v národnostnom zložení obyvateľstva a prevažovala v meste ešte aj v tridsiatych rokoch 20. storočia (v Revúcej má maďarská národnosť v súčasnosti iba 1,24 % zastúpenie)¹⁰².

7.4. Modelovanie urbanoným Rožňavy – frekvencia typov onymických modelov a onymických modelov

Súbor urbanoným Rožňavy (89) sme získali excerpciou údajov z webovej stránky mesta¹⁰³. Urbanonymiu mesta vytvárajú dvojčlenné a trojčlenné modely.

¹⁰¹ Počet obyvateľov Rožňavy, 2025.; Počet obyvateľov Revúcej, 2025.

¹⁰² Národnostné zloženie Rožňavy, 2025.; Národnostné zloženie Revúcej, 2025.

¹⁰³ Zoznam ulíc, 2025.

7.4.1. Dvojčlenné modely (89)

Typ onymického modelu $A1 = U + HCH$ (35) zastupuje najfrekventovanejší model $A1 = U + HCH$, ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + HCH$ v modeloch $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$.

Model $A1 = U + HCH$ (26): *Ul. akademika Hronca, Alej Antona Kissa, Alej Jána Pavla II., Ul. Andreja Cházára, Ul. Cyrila a Metoda, Ul. Ernesta Rótha, Ul. Františky Andrássyovej, Ul. Jana Amosa Komenského, Ul. Jána Brocku, Ul. Janka Kráľa, Ul. Juraja Marikovszkého, Ul. Jozefa Mikulíka, Ul. Kolomana Tichyho, Ul. Kósu-Schoppera, Ul. Laca Novomeského, Ul. Martina Kukučina, Ul. Milana Rastislava Štefánika, Ul. Pavla Dobšinského, Ul. Sama Czabána, Ul. Sama Tomášika, Ul. Zoltána Fábryho, Nám. 1. mája, Ul. 29. augusta, Ul. 9. mája, Ul. pionierov, Ul. kozmonautov.*

Model $A1 = HCH + U$ (9): *Dovčíkova ul., Hviezdoslavova ul., Chalupkova ul., Szilvássyho ul., Šafárikova ul., Vajanského ul., Páterova ul.¹⁰⁴, Mierová ul., Budovateľská ul.*

Typ onymického modelu $A1 = PÚ + U$ (28) zastupuje najpočetnejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + U$ a $A1 = (U) + PÚ$.

Model $A1 = PÚ + U$ (24): *Gemerská ul., Jovická ul., Betliarska ul., Košická ul., Krásnohorská ul., Kúpeľná ul., Lesná ul., Medzimylnská ul., Podrákošská ul., Štítnická ul., Železničná ul., Splavná ul., Kasárenská ul., Špitálska ul., Tehelná ul., Majerská ul., Cintorínska ul., Čučmianska ul., Edelényska ul., Kyjevská ul., Zakarpatská ul., Rumunská ul., Južná ul., Východná ul.*

Model $A1 = (U) + PÚ$ (4): *Pod Kalváriou, Huta, Strelnica, Vitéz kert* (podľa miestneho maďarského toponyma).

Z hľadiska početnosti nasleduje typ onymického modelu $A1 = VL + U$ (19), zastupovaný najfrekventovanejším modelom, ktorý je

¹⁰⁴ Páterova ulica (maďarsky Páter utca) – okrem osobného mena nie je vylúčená ani súvislosť s apelatívom páter, čo naznačuje podoba vo všeobecne záväznom nariadení: Ulica páterova (ale už Ulica Vajanského a pod.).

kombináciou sémantického poľa VL + U v modeloch $A1 = VL + U$ a $A1 = U + VL$.

Model $A1 = VL + U$ (18): *Bočná ul., Dúhová ul., Jasná ul., Slniečná ul., Krátka ul., Malá ul., Okružná ul., Strmá ul., Tichá ul., Útulná ul., Tlačiarenská ul., Banická ul., Garbiarska ul., Hrnčiarska ul., Klobučnická ul., Zlatá ul., Záhradnícka ul., Normová ul.*¹⁰⁵

Model $A1 = U + VL$ (1): *Nám. baníkov.*

Posledný typ onymického modelu $A1 = FL + U$ (5) prezentuje najpočetnejší model s kombináciou sémantického poľa FL + U v modeloch $A1 = FL + U$ a $A1 = U + FL$.

Model $A1 = FL + U$ (4): *Kvetná ul., Lipová ul., Ružová ul., Šípková ul.*

Model $A1 = U + FL$ (1): *Ul. zeleného stromu.*

Sémantické pole ďalšieho dvojčlenného modelu nemá variantný charakter, a teda nevytvára typ onymického modelu. Model $A1 = PČ + U$ (2): *Jarná ulica, Letná ulica.*

7.4.2. Trojčlenné modely (2)

V skúmanom súbore sme zaznamenali trojčlenné onymické model $A1 = PÚ + VL + U$ (1), prezentovaný urbanonymom *Čučmianska dlhá ulica*, a model $A1 = PÚ + PÚ + U$ (1): *Hornocintorínska ul.*

7.5. Modelovanie urbanonym Revúcej – frekvencia typov onymických modelov a onymických modelov

Súbor urbanonym Revúcej sme vyexcerpovali z webovej stránky OpenStreetMap¹⁰⁶. Urbanonymiu mesta vytvárajú výhradne dvojčlenné modely.

¹⁰⁵ Normová ulica (maďarsky Norma utca) – pravdepodobne od apelatíva norma, čo naznačuje aj zápis vo Všeobecne záväznom nariadení o určení názvov ulíc a iných verejných priestorov ([https://www.roznavas.sk/uploads/files/ulice%2007-19\(1\).pdf](https://www.roznavas.sk/uploads/files/ulice%2007-19(1).pdf)): Ulica normová.

¹⁰⁶ Ulice v Revúcej, 2025.

7.5.1. Dvojčlenné modely (68)

Typ onymického modelu $A1 = U + HCH$ (53) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + HCH$ v modeloch $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$.

Model $A1 = U + HCH$ (30): *Ul. 1. mája, Ul. Augusta Horislava Škultétyho, Ul. Andreja Hlinku, Ul. Boženy Němcovej, Ul. Boženy Slančíkovej-Timravy, Ul. Fraňa Kráľa, Ul. gen. Goliana, Ul. gen. Viesta, Ul. Ivana Krasku, Ul. Jána Kordoša, Ul. Jána Brocku, Ul. Janka Kráľa, Ul. Jozefa Gregora Tajovského, Ul. Júliusa Bottu, Ul. Ludmily Podjavorinskej, Ul. Michala Bodického, Ul. Mateja Nandrássyho, Ul. Mateja Hrebandu, Ul. Milana Rastislava Štefánika, Ul. Olgy Textorisovej, Ul. Pavla Dobšinského, Ul. Prvého slovenského gymnázia, Ul. Sama Chalupku, Ul. SNP, Ul. sv. Quirina, Ul. Štefana Maliaka, Ul. Terézie Vansovej, Ul. Vladimíra Clementisa, Ul. duklianskych hrdinov, Nám. slobody.*

Model $A1 = HCH + U$ (23): *Bernolákova ul., Daxnerova ul., Fándlyho ul., Francisciho ul., Hviezdoslavova ul., Jesenského ul., Jilemnického ul., Kalinčiakova ul., Kollárova ul., Komenského ul., Kukučínova ul., Ormisova ul., Palkovičova ul., Reusova ul., Sládkovičova ul., Šafárikova ul., Šúirova ul., Tomášikova ul., Vajanského ul., Záborského ul., Zochova ul., Partizánska ul., Mierová ul.*

Nasledujúci typ onymického modelu $A1 = VL + U$ (6) zastupuje najpočetnejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + U$ v modeloch $A1 = VL + U$ a $A1 = U + VL$.

Model $A1 = VL + U$ (5): *Okružná ul., Strmá ul., Tichá ul., Priemyselná ul., Remeselnícka ul.*

Model $A1 = U + VL$ (1): *Ul. magnezitárov.*

Posledný typ onymického modelu $A1 = PÚ + U$ (5) zastupuje model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + U$ v modeloch $A1 = PÚ + U$ a $A1 = (U) + PÚ$.

Model $A1 = PÚ + U$ (4): *Kúpeľná ul., Muránska ul., Železničná ul., Litovelská ul.*

Model $A1 = (U) + PÚ$ (1): *Maša.*

Sémantické pole ďalších dvoch dvojčlenných modelov nemá variantný charakter, a teda nevytvára typy onymických modelov.

Model A1 = PČ + U (3): *Jarná ul., Jesenná ul., Letná ul.*

Model A1 = FL + U (1): *Ružová ul.*

7.6. Analýza onymických modelov, ich typov a funkčných členov

7.6.1. Frekvenčná analýza funkčných členov onymických modelov urbanoným Rožňavy

Motiváciu urbanoným ozrejmuju funkčné členy vyjadrujúce ďalšie sémantické príznaky. V 91 modeloch funguje 93 funkčných členov. Z frekvenčného hľadiska dominuje v rožňavskej urbanonymii funkčný člen honorifikačná charakteristika (HCH). Vyššiu početnosť dosahujú aj funkčné členy príslušnosť k územiu (PÚ) a vlastnosť (VL).

Honorifikačná charakteristika (HCH)

V onymických modeloch sa honorifikačná charakteristika objavila 35-krát. Spektrum príznakov funkčného člena HCH sa vzťahuje na udalosti, javy, jednotlivcov i kolektívy ako nositeľov honorifikácie (vrátane ideologických aspektov), pričom je konkrétne vytvárané:

- sémantickým príznakom zoslavňujúcim rôzne výročia a udalosti: *Ul. 29. augusta, Ul. 9. mája, Nám. 1. mája,*

- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom zoslavňujúcim abstraktné javy, idey (mier, sloboda): *Mierová ul.,*

- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom honorifikujúcim kolektív, kolektívneho hrdinu: *Ul. pionierov, Budovateľská ul., Ul. kozmonautov,*

- sémantickým príznakom honorifikujúcim rôzne osoby rozlične profesiovo zamerané (pričom niektoré osobnosti je možné zaradiť do viacerých kategórií, keďže sa venovali rôznym aktivitám, kombinujúcim profesijný i politický život, národnobuditeľskú činnosť, pedagogické a publicistické aktivity, pôsobenie v cirkvi a pod.):

- spisovateľov: *Šafárikova ulica, Ul. Pavla Dobšinského, Chalupkova ul., Ul. Sama Tomášika, Hviezdoslavova ul.,*

Vajanského ul., Ul. Janka Kráľa, Ul. Laca Novomeského, Ul. Martina Kukučina, Ul. Jána Brocku, Ul. Zoltána Fábryho,

• výtvarných umelcov (maliarov, grafikov): *Ul. Kolomana Tichyho,*

• vedcov, akademikov: *Ul. akademika Hronca,*

• politikov, vojakov a bojovníkov proti fašizmu, národovcov: *Ul. Milana Rastislava Štefánika,*

• ďalších významných osobností (richtárov, mešťanostov, hercov, architektov, stavitel'ov, lekárov, advokátov, pedagógov, publicistov, filantropov a patrónov, vierozvestcov, kňazov, biskupov a iných významných predstaviteľ'ov cirkvi, zbojníkov a pod.): *Ul. Jana Amosa Komenského, Dovčikova ul. (Michal Vdovec, zvaný Dovčik, gemerský zbojník z Henckoviec), Ul. Františky Andrássyovej (Františka Andrássyová, rod. Hablawetzová, mecénka, manželka grófa Dionýza Andrássyho), Alej Jána Pavla II. (vhodnejšie Aleja), Ul. Cyrila a Metoda, Ul. Andreja Cházára (Andrej Cházár – priekopník liečebnej pedagogiky, zakladateľ prvej školy pre sluchovo postihnutých v Uhorsku, advokát), Ul. Kósu-Schoppera (Juraj Schopper – rožňavský biskup, zakladateľ rožňavskej nemocnice, sirotinca a knižnice), Alej Antona Kissa (Anton Kiss – lekár a odborný publicista), Ul. Ernesta Rótha (Ernest Róth – starosta mesta v rokoch 1922 – 1927, 1931 – 1938), Ul. Juraja Marikovszkého (Marikovszky György (Juraj) – lekár a spisovateľ, rožňavský rodák), Ul. Sama Czabána (Samu Czabán – pedagóg, publicista, politik), Szilvássyho ul. (Nándor Szilvássy – stavitel'), Ul. Jozefa Mikulíka (Jozef Mikulík/József Mikulík – advokát, archivár a historik), Páterova ul.*

Príslušnosť k územiu (PÚ)

Z frekvenčného hľadiska nasleduje sémantický príznak príslušnosť k územiu (PÚ), ktorý sa v modeloch uplatnil 31-krát. Daný funkčný člen v urbanonymách sémanticky vyjadruje jednak polohu či umiestnenie onymického objektu na určitom území (príp. objekte), nad/pod ním, resp. medzi územiami, jednak môže vyjadrovať smerovanie k inému objektu.

Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov (miest, krajín, regiónov): *Edelényska ulica, Kyjevská ul., Zakarpatská ul., Rumunská ul.*,

- sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy na určitom území, v istom bode: *Vitéz kert* (podľa miestneho maďarského toponyma), *Gemerská ul., Južná ul., Východná ul.*,

- sémantickým príznakom podľa smerovania k nejakému objektu: *Betliarska ul., Čučmianska ul., Čučmianska dlhá ul., Štítnická ul., Košická ul., Krásnohorská ul., Jovická ul., Lesná ul.*,

- sémantickým príznakom podľa umiestnenia/polohy nad, pod alebo medzi nejakým objektom: *Pod Kalváriou, Podrákošská ul., Medzimlynská ul.*,

- sémantickým príznakom podľa objektov vytvorených človekom: *Huta, Strelnica, Špitálska ul., Majerská ul., Tehelná ul., Kasárenská ul., Cintorínska ul., Hornocintorínska ul., Kúpeľná ul., Železničná ul., Splavná ul.*

Vlastnosť (VL)

Tretí v poradí je funkčný člen vlastnosť (VL) s počtom 20. Sémantické spektrum príznakov tohto funkčného člena je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa reálnych alebo analogických vlastností ulice: *Bočná ul., Okružná ul., Strmá ul., Dúhová ul., Jasná ul., Slnečná ul., Krátka ul., Malá ul., Čučmianska dlhá ul., Tichá ul., Útulná ul., Normová ul.*,

- sémantickým príznakom podľa vlastností skupín obyvateľov: *Garbiarska ul., Hrnčiarska ul., Klobučnícka ul., Banická ul., Tlačiarenská ul., Záhradnícka ul., Nám. baníkov*,

- sémantickým príznakom podľa minerálov, mineralizovaných prvkov, kovov ako metaforických vlastností ulice: *Zlatá ul.*

Flóra (rastlinstvo; FL)

Funkčný člen flóra (FL) sa v skúmanom súbore vyskytol 5-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena FL je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa rastlín: *Ružová ul.*,
- sémantickým príznakom podľa kríkov a stromov: *Lipová ul., Šípková ul., Ul. zeleného stromu*,

- sémantickým príznakom podľa iných aspektov flóry, resp. porastov vo všeobecnosti: *Kvetná ul.*

Príslušnosť/prináležitosť k času (PČ)

Z hľadiska frekvencie ide o okrajový funkčný člen, ktorý je tvorený sémantickými príznakmi času v názve (2): *Jarná ul., Letná ul.*

7.6.2. Frekvenčná analýza funkčných členov onymických modelov urbanoným Revúcej

Aj v onymických modeloch urbanonymie Revúcej frekvenčne dominuje funkčný člen honorifikačná charakteristika (HCH). Ďalšie štyri funkčné členy svojou početnosťou výrazne zaostávajú za daným funkčným členom. V 68 modeloch funguje 68 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky.

Honorifikačná charakteristika (HCH)

Funkčný člen honorifikačná charakteristika sme zaznamenali 53-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena HCH sa vzťahuje predovšetkým na osoby ako nositeľky honorifikácie a v menšom rozsahu aj na kolektívnych hrdinov, udalosti, javy či konkrétne (neživé) subjekty, pričom je tvorené:

- sémantickým príznakom zoslavňujúcim rôzne výročia, udalosti, budovy/stavby a určité subjekty: *Ul. 1. mája, Ul. SNP, Ul. Prvého slovenského gymnázia,*
- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom zoslavňujúcim abstraktné javy, idey (mier, sloboda): *Mierová ul., Nám. slobody,*
- ideologicky motivovaným sémantickým príznakom honorifikujúcim kolektív, kolektívneho hrdinu: *Ul. duklianskych hrdinov, Partizánska ul.,*
- sémantickým príznakom honorifikujúcim rôzne osoby rozlične profesiovo zamerané (s možnosťou zaradiť viaceré osobnosti do niekoľkých kategórií, pozri 7.6.1.):
- spisovateľov: *Ul. Pavla Dobšinského, Kukučínova ul., Ul. Boženy Němcovej, Ul. Boženy Slančíkovej-Timravy, Ul. Fraňa Kráľa, Ul. Ivana Krasku, Ul. Janka Kráľa, Ul. Jozefa Gregora Tajovského, Ul. Ludmily Podjavorinskej, Ul. Sama Chalupku, Ul. Terézie Vansovej, Fándlyho ul., Hviezdoslavova ul., Jesenského ul., Kalinčiakova ul., Sládkovičova ul., Záborského ul., Vajanského*

ul., Jilemnického ul., Ul. Jána Brocku (Ján Brocko – povstalecký básnik), *Ul. Michala Bodického* (Michal Bodický – spisovateľ, publicista, profesor teológie), *Palkovičova ul.* (Juraj Palkovič – básnik, novinár, prekladateľ a pedagóg), *Francisciho ul.* (Ján Francisci-Rimavský – básnik, prozaik, prekladateľ, publicista a politik), *Tomášikova ul.* (Samo Tomášik – prozaik, básnik a ev. farár),

- vedcov a polyhistorov (jazykovedcov, historikov, fyzikov, vlastivedných bádateľov, etnografov a pod.): *Bernolákova ul., Štúrova ul., Ul. Augusta Horislava Škultétyho, Šafárikova ul., Zochova ul., Reussova ul., Kollárova ul.* (Samuel Kollár – vlastivedný bádateľ, historik a kňaz),

- politikov, vojakov a bojovníkov proti fašizmu, národovcov: *Ul. Milana Rastislava Štefánika, Ul. gen. Goliana, Ul. gen. Viesta, Ul. Vladimíra Clementisa, Daxnerova ul.,*

- ďalších významných osobností (richtárov, mešťanostov, kňazov, hercov, lekárov, pedagógov, advokátov, osvetových pracovníkov, aktivistov, mecénov a pod.): *Komenského ul., Ormisova ul., Ul. Oľgy Textorisovej* (Oľga Textorisová – pedagogička a spisovateľka), *Ul. Júliusa Bottu* (Július Botto – pedagóg, advokát a historik pôsobiaci v Revúcej), *Ul. Mateja Nandrássyho* (Matej Nandrássy – revúcky richtár, mešťanosta, dozorca revúckeho gymnázia), *Ul. Jána Kordoša* (Ján Kordoš – osvetový pracovník, pedagóg, externý profesor hudby na revúckom gymnáziu, vedúci študentského speváckeho zboru a meštianskeho spevokolu), *Ul. Štefana Maliaka* (Štefan Maliak – osvetový pracovník, mecén), *Ul. Andreja Hlinku, Ul. Mateja Hrebendu* (Matej Hrebenda – národný buditeľ a ľudový spisovateľ),

- niekdajšieho patróna rímskokatolíckeho kostola sv. Vavrinca: *Ul. sv. Quirina.*

Vlastnosť (VL)

Funkčný člen vlastnosť sa v skúmanom súbore uplatnil 6-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa reálnych alebo analogických vlastností ulice: *Okružná ul., Strmá ul., Tichá ul., Priemyselná ul.,*

- sémantickým príznakom podľa vlastností skupín obyvateľov:
Ul. magnezitárov, Remeselnícka ul.

Príslušnosť k územiu (PÚ)

Funkčný člen príslušnosť k územiu (PÚ) sa v skúmanom súbore uplatnil 5-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa vzdialenejších objektov (miest): *Litovelská ul.* (partnerské mesto),

- sémantickým príznakom podľa smerovania k nejakému objektu: *Muránska ul.*,

- sémantickým príznakom podľa objektov vytvorených človekom: *Kúpeľná ul.*, *Železničná ul.*, *Maša.*

Príslušnosť/prináležitosť k času (PČ)

Frekvenčne ide o okrajový funkčný člen, ktorý sme zaznamenali 3-krát. Tvorí ho sémantický príznak času v názve: *Jarná ul.*, *Jesenná ul.*, *Letná ul.*

Flóra (FL)

Tento funkčný člen sa v súbore objavil iba raz. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena FL je tvorené jediným sémantickým príznakom – podľa rastlín: *Ružová ul.*

7.6.3. Frekvencia typov modelov a modelov urbanovým

Z hľadiska počtu funkčných členov v onymických modeloch A1 v skúmanom súbore výrazne dominujú dvojčlenné modely. Trojčlenný model sa vyskytol dvakrát, a to v urbanonymii Rožňavy v modeloch $A1 = PÚ + VL + U$ (Čučmianska dlhá ul.) a $A1 = PÚ + PÚ + U$ (Hornocintorínska ul.).

Väčšina modelov disponovala variantným sémantickým poľom (obmedzeným vždy iba na dva varianty), ktoré vytvára typy onymických modelov. Najčastejší typ onymického modelu reprezentuje $A1 = U + HCH$, ktorý dominoval v urbanonymii oboch gemerských miest (celkovo sa vyskytol 88-krát), no výraznejšie bol zastúpený v Revúcej, kde sme ho zaznamenali až 53-krát. Model $A1 = U + HCH$ (typu *Ul. Andreja Cházára*), ktorý je zároveň najpočetnejším modelom v celom súbore, sa uplatnil 56-krát, model $A1 = HCH + U$ (typu *Hviezdoslavova ul.*) 32-krát. Druhý v poradí

je typ onymického modelu $A1 = P\acute{U} + U$ (typu Krásnohorská ul.) s variantným sémantickým poľom $P\acute{U} + U$ v modeloch $A1 = P\acute{U} + U$ (typu Muránska ul.) a $A1 = (U) + P\acute{U}$ (typu Strelnica), ktorý sa vyskytol 33-krát a výrazne dominoval v urbanonymii Rožňavy (až 28-krát). Frekvenčne nasleduje typ onymického modelu $A1 = VL + U$ (typu Bočná ul.), ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + U$ v modeloch $A1 = VL + U$ (typu Strmá ul.) a $A1 = U + VL$ (Ul. magnezitárov), zaznamenaný celkovo 25-krát, z toho v urbanonymii Rožňavy 19-krát. Posledný typ onymického modelu $A1 = FL + U$ (typu Šípková ul.) s variantným sémantickým poľom $FL + U$ v modeloch $A1 = FL + U$ (typu Lipová ul.) a $A1 = U + FL$ (Ul. zeleného stromu) sme zaznamenali iba v rožňavskej urbanonymii (5-krát); v urbanonymii Revúcej sa objavil iba onymický model $A1 = FL + U$ reprezentovaný jedným urbanonymom (Ružová ul.). Okrem modelov s variantným sémantickým poľom sa v súbore objavil aj model $A1 = P\check{C} + U$ (typu Jarná ulica; celkovo 5, z toho 3 v Revúcej).

7.7. Paradigma modelov urbanóným

Paradigma modelov urbanóným je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní urbanóným. Paradigmu modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmu urbanóným vytvárajú:

7.7.1. Dvojčlenné modely s typom urbanonymického modelu $A1 = U + HCH$ s modelmi $A1 = U + HCH$ a $A1 = HCH + U$, s typom urbanonymického modelu $A1 = P\acute{U} + U$ s modelmi $A1 = P\acute{U} + U$ a $A1 = (U) + P\acute{U}$; s typom urbanonymického modelu $A1 = VL + U$ s modelmi $A1 = VL + U$ a $A1 = U + VL$, s typom urbanonymického modelu $A1 = FL + U$ s modelmi $A1 = FL + U$ a $A1 = U + FL$ a s modelom $A1 = P\check{C} + U$.

7.7.2. Trojčlenné modely s modelmi $A1 = PÚ + VL + U$ a $A1 = PÚ + PÚ + U$.

Paradigma urbanoným je tvorená 11 modelmi: 9 dvojčlennými modelmi a 2 trojčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 4 typy modelov.

7.8. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe urbanoným v gemerských mestách sa prejavujú tendencie k honorifikácii, lokalizácii a kvalitatívnosti. Dominujúca tendencia k honorifikácii sa prejavuje zoslavňovaním osôb ako nositeľov honorifikácie a v menšom rozsahu aj kolektívnych hrdinov, udalostí, javov či konkrétnych (neživých) subjektov. Tendencia k lokalizácii územných objektov fixuje staršie názvy územia mesta a jej častí a súčasné prírodné objekty národného alebo nadnárodného charakteru. Tendencia ku kvalitatívnosti sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním reálnych/metaforických vlastností urbanoným a vlastností skupín obyvateľov. Na základe normy tvorby urbanoným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné modely s prevahou funkčných členov HCH, PÚ a VL. Trojčlenné modely boli okrajové. Ďalšie funkčné členy FL a PČ sú málo frekventované. Predstavené modely urbanoným Rožňavy a Revúcej vytvorili paradigmu modelov urbanoným, ktorá vznikla na základe súhrnu modelov a typov modelov, vzniknutých pri modelačnom spracovaní urbanoným.

8. MODELY A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN ŽELEZNIČNÝCH STANÍC A ZASTÁVOK V SLOVENSKEJ REPUBLIKE¹⁰⁷

8.1. Vstupné myšlienky

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť modelovanie a modely vlastných mien železničných staníc a zastávok. Železničné stanice a zastávky zaradujeme medzi urbanonymá, pretože miesto, kde sa stanica/zastávka nachádza, patrí do katastrálneho územia urbanizovaného priestoru (mesta alebo dediny).

8.2. Technika modelovania vlastných mien železničných staníc a zastávok

Modelovanie. Vlastné mená železničných staníc a zastávok budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov vlastných mien železničných staníc a zastávok bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely vlastných mien železničných staníc a zastávok rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na dvojčlenné a trojčlenné modely.

Funkčné členy modelov vlastných mien železničných staníc a zastávok. Keďže vlastné mená železničných staníc a zastávok zaradujeme medzi urbanonymá, budeme ich aj označovať značkou U. Funkčný člen U označuje v kontexte tejto kapitoly

¹⁰⁷ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša *Modely a modelovanie vlastných mien železničných staníc a zastávok*, ktorý bol predstavený na 26. medzinárodnej slavistickej konferencii 30. 5. 2024 v Sofii v Bulharsku.

vlastné meno železničnej stanice a zastávky a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen U explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok dopĺňame v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vlastné meno železničnej stanice a zastávky. Ak je funkčný člen U explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ a VL vyjadrujú príslušnosť k priestoru a vlastnosť.

8.3. Vlastné mená železničných staníc a zastávok

8.3.1. Vymedzenie vlastných mien železničných staníc a zastávok

Železničná stanica a zastávka je miesta, kde stojí vlak. Železnica je dráha so smerovo viazaným pohybom vozidiel po koľaji alebo koľajnici¹⁰⁸. Železnica je preto priestor na pohyb vlaku, cesta pre vlak. Stanica je miesto, kde zastavuje vlak alebo kde sa vypravuje (ďal'kový) autobus¹⁰⁹. Stanica má však aj význam budova na tomto mieste, ktorá je vybavená na riadenie dopravy¹¹⁰. Zastávka je miesto, kde pravidelne zastavujú prostriedky hromadnej dopravy¹¹¹. Železničné stanice a zastávky sú určené na dopravu ľudí, nachádzajú sa v urbanizovanom priestore, napr. v mestách a na dedinách.

P. Mitter¹¹² názvy autobusových a železničných zastávok považuje za typ oným s nevyhraneným statusom na pomedzí toponymickej a chrématonymickej sféry. Pri potvrdzovaní toponymického/urbanonymického statusu názvov staníc a zastávok budeme vychádzať z definície toponým ako vlastných mien neživého prírodného objektu alebo javu (hviezda, slnko, hora, voda, ostrov, nížina, les, neobrábaná pôda) a toho človekom

¹⁰⁸ KSSJ, 2003, s. 977.

¹⁰⁹ KSSJ, 2003, s. 700.

¹¹⁰ KSSJ, 2003, s. 700.

¹¹¹ KSSJ, 2003, s. 925.

¹¹² Mitter, P., 2012, 2015.

vytvoreného objektu, ktorý je v krajine pevne fixovaný (mesto, dedina, obrábaná a zalesnená pôda, komunikácia a pod.)¹¹³. Železničná zastávka je človekom vytvorený objekt, ktorý je pevne fixovaný v krajine. Vlastné meno železničnej stanice a zastávky preto zaradíme medzi toponymá. Ďalšie spresňujúce zaradenie v uvedenej sústave nie je možné, lebo neexistuje onymický termín, ktorý by zastrelil objekt súvisiaci so železničnou stanicou a zastávkou. Z termínov v Sústave slovanskej onomastickej terminológii¹¹⁴, ktoré patria medzi toponymá – choronymá (vlastné mená väčších obývaných alebo neobývaných prírodných alebo správnych celkov), ojkonymá (vlastné mená obývaných celkov) a anojkonymá (v rámci nich hydronymá ako vlastné mená vody, oronymá ako vlastné mená vertikálnej členitosti povrchu zemskeho a morského dna, chotárne názvy ako vlastné mená zoskupenia pozemkov alebo jednotlivých pozemkov, hodonymá ako vlastné mená dopravnej cesty a vlastné mená jednotlivých neživých prírodných objektov a javov a toho človekom vytvorených objektov, ktoré neboli určené na bývanie a ktoré boli pevne fixované v prírode) –, ani jeden nezastrešoval vlastné mená železničných staníc a zastávok, pretože nejde o dopravnú cestu ani o jedinečný objekt, lebo má veľký počet zastávok a staníc. Novší termín urbanonymum, ktorý súvisí s terminologickou činnosťou moskovskej filiálky Toponymickej spoločnosti ZSSR a bol uvedený N. V. Podol'skou¹¹⁵, označuje vlastné meno ľubovoľného vnútromestského objektu, napr. agoronymum (vlastné meno námestia), hodonymum (vlastné meno lineárneho objektu, napr. ulice, triedy, nábrežia a pod.), vlastné meno samostatnej budovy, mestské choronymum (vlastného mena mestskej štvrte, bloku, parku, cintorína). Vyprofilovanie termínu urbanonymum reagovalo na vznik nových druhov objektov v urbanizovanom priestore a potrebu ich terminologického pomenovania a ukotvenia v onymickom systéme. Názvy

¹¹³ Svoboda, J. a kol., 1973, s. 54.

¹¹⁴ Svoboda, J. a kol., 1973, s. 57 – 69.

¹¹⁵ Podol'skaja, N. V., 1978, s. 154.

železničných staníc a zastávok v meste/na dedine však nie sú uvedené v rámci predstavovaného termínu. Novšie vymedzenie termínu urbanonymum v Novom encyklopedickom slovníku češtiny¹¹⁶ okrem tradičných vnútromestských objektov uvádza ako možnú súčasť urbanonyma aj vlastné mená tratí, staníc, zastávok (železničných, autobusových a pod.) a letísk. Sú to vnútromestské objekty, ktoré súvisia s hromadnou dopravou.

Na základe prehĺbenia onomastickej terminológie možno do Základnej sústavy Slovanskej onomastickej terminológie¹¹⁷ zaradiť medzi druhy toponým okrem choroným (vlastných mien väčších neobývaných a obývaných celkov), anojkoným (vlastných mien neživých prírodných objektov ako hydroným, oroným, speleoným) a ojkoným (vlastných mien človekom vytvorených objektov, pevne fixovaných v priestore a určených na bývanie, vrátane názov budov v týchto celkoch) aj urbanonymá (vlastné mená vnútromestských objektov vytvorených človekom, pevne fixovaných v priestore a neurčených na bývanie) na úroveň uvedenej trojice termínov a rozšíriť týmto spôsobom druhy toponým.

8.3.2. Systém profilovania železničných staníc a zastávok

Železnice Slovenskej republiky si vyprofilovali systém železničných staníc, ktorý je syntetizovaný na webovej stránke železníc Slovenskej republiky. Zoznam železničných staníc obsahuje 926 železničných staníc, ktoré fungujú v medzištátnom železničnom styku¹¹⁸.

Zoznam železničných staníc a zastávok systémovo neobsahuje slovo stanica, okrem typu *Bratislava-hlavná stanica*. Väčšina železničných staníc má podobu *Abovce, Alekšince, Andač, Babiná, Bacúch, Bajč, Balvan, Banská Belá* a pod., ktorá je zhodná s ojkonym mesta/obce na území, ktorého sa železničná stanica nachádza. Názov železničnej stanice plní identifikačno-diferenciačnú funkciu. Pokiaľ sa na území mesta/obce nachádzajú

¹¹⁶ David, J., 2025.

¹¹⁷ Svoboda, J. a kol., 1973.

¹¹⁸ Zoznam staníc a zastávok, 2025.

ďalšie stanice, tak sa k názvu pridávajú diferenciačné prívlastky, napr. *Brezno-mesto*, *Brezno-Halny*, *Brezno-Rohozná* oproti Brezno. Diferenciácia sa realizuje pridávaním apelatívnych prívlastkov typu *Brezno-mesto* alebo propriálnych prívlastkov typu *Brezno-Halny*. Apelatívne prívlastky diferencujú priamo v prostredí mesta, napr. *Gelnica-mesto* a *Trenčianske Teplice-sídlisko*, príp. aj na základe charakteru stanice, napr. *Žilina-zriaďovacia stanica*, *Štúrovo-tranzitná skupina*, *Bratislava-východ-stavidlo 2*, *Veľké Kapušany-železničné prekladisko*, *Turňa nad Bodvou-štátna hranica*. Propriálne prívlastky písané so spojovníkom väčšinou pomenúvajú časti mesta, ktoré boli v minulosti samostatné ako menšie mestá a obce, no v súčasnosti už sú súčasťou väčšieho urbanistického celku a označujú súčasť názvu železničnej zastávky. Ide o spojenia, v ktorých prvá časť označuje celok a druhá jej súčasť¹¹⁹, napr. *Bratislava-Pálenisko*, *Bratislava-Briežky*, *Bratislava-Železná studienka*, *Bratislava-Vajnory*, *Bratislava-Rača*, *Bratislava-Vinohrady*.

Okrem oficiálnych názvov železničných staníc a zastávok sa používajú aj alternatívne názvy¹²⁰, napr. alternatívny maďarský názov *Abafala* oproti oficiálnemu slovenskému názvu *Abovce*, alternatívny nemecký názov *Bischdorf* oproti oficiálnemu slovenskému názvu *Podunajské Biskupice*, alternatívny starší slovenský názov *Banská Bystrica-Sv. Ján* oproti oficiálnemu *Banská Bystrica-mesto*, alternatívny starší slovenský názov *Brezno-malá stanica*, resp. *Brezno-veľká stanica* oproti oficiálnemu názvu *Brezno-mesto*, resp. *Brezno*, alternatívny starší názov pravopisne odlišný *Brzotýn* oproti oficiálnemu *Brzotín*, alternatívny starší názov rodovo odlišný *Beňuša* oproti oficiálnemu názvu *Beňuš*, príp. alternatívny skrátený názov *Dlhé* oproti oficiálnemu *Zbudské Dlhé*.

¹¹⁹ Pravidlá slovenského pravopisu, ďalej PSP, 2000, s. 112.

¹²⁰ Zoznam železničných staníc a zastávok v Slovenskej republike s alternatívnymi názvami, 2025.

8.4. Modely železničných staníc a zastávok

8.4.1. Dvojčlenné modely (810)

Dvojčlenné modely obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno a vyjadrený sémantický príznak územia.

Typ modelu $A1 = (U) + PÚ$ (810) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(U) + PÚ$ v modeloch $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = PÚ + U$.

Model $A1 = (U) + PÚ$ je najfrekventovanejší model (760 modelov), ktorý neobsahuje druhové meno na označenie stanice/zastávky, preto sa v zátvorke dopisuje na začiatok modelu. Model však obsahuje vyjadrený príznak príslušnosti k územiu vo forme názvu miesta, kde sa železničná stanica/zastávka nachádza, napr. *Abovce, Alekšince, Andač, Babiná, Bacúch, Bajč, Balvany, Banská Belá, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Banský Studenec, Barca, Bardejov, Bartošova Lehôtka, Bartošovce, Behynce, Belina, Beluša, Belá nad Cirochou, Bernolákovo, Betliar, Beňuš, Beša, Biel, Bielovce, Biskupová, Blhovce, Bodza, Bohdanovce, Bohúňovo, Boleráz, Belešov, Borský Mikuláš, Borčice, Borša, Bošany, Branč, Brekov, Brestovany, Brestovec, Breziny, Breznička, Brezno, Brodno, Brodské, Brunovce, Budkovce, Buková, Bušovce, Bystričany, Bystré, Bytča, Bytčica, Bzenica, Bziny, Bzovská Lehôtka, Bzovík, Báhoň, Bánov, Bánovce nad Bebravou, Bánovce nad Ondavou, Biňa, Biňovce, Cestice, Chmeľnica, Chotín, Chrabrany, Chrasť pod Hornádom, Chrenovec, Chvatimech, Chynorany, Cinobaňa, Cífer, Danielov dom, Debrad', Dedinky, Demjata, Detva, Devičie, Devínska Nová Ves, Devínske Jazero, Diakovce, Diviaky, Dlhá nad Oravou, Dlhé nad Cirochou, Dobrá, Dobrá Niva, Dobšiná, Dohňany, Dolná Seč, Dolné Hámre, Dolné Kočkovce, Dolné Krškany, Dolné Naštice, Dolný Bar, Dolný Harmanec, Dolný Hričov, Dolný Kubín, Dolný Smokovec, Dolný Štál, Domaníky, Draňňov, Dražovce, Drienovec, Drienovská Nová Ves, Dubnica nad Váhom, Dubovec, Dubová, Dudince, Dulov, Dunajov, Dunajská Streda, Dvorianky, Dvorníky, Dvory nad Žitavou, Dyčka, Dúbravka, Filákov, Forbasy, Fulianka, Galanta, Gašparovo, Gbely, Gbelce, Gelnica, Gemer, Gemerská Hôrka, Gemerská Panica, Gemerská*

Poloma, Gemerský Milhošť, Geča, Gortva, Gočovo, Gyňov, Gánovce, Gáň, Hadovce, Hajnáčka, Handlová, Haniska pri Košiciach, Haniska pri Prešove, Hankovce, Hanušovce nad Topľou, Harichovce, Harmanec, Hatalov, Hačava, Hažín nad Cirochou, Helcmanovce, Henckovce, Hencovce, Hertník, Hel'pa, Hlboké, Hlinné, Hliník nad Hronom, Hlohovec, Hnilec, Hnúšťa, Hodejov, Holiša, Holič nad Moravou, Hontianske Nemce, Hontianske Tesáre, Horná Lehota, Horná Streda, Horná Zlatná, Horná Štubňa, Horné Ozorovce, Horné Srnie, Horný Hričov, Horný Pial, Horný Smokovec, Horovce, Hrabovec nad Laborcom, Hrachovište, Hrachovo, Hradište pod Vrátnom, Hrboltová, Hrhov, Hrinište, Hrkovce, Hromoš, Hronovce, Hronská Dúbrava, Hronské Kľačany, Hronský Beňadik, Hucín, Hul, Humenné, Huncovce, Hurbanovo, Hutníky, Ilava, Ipel'ský Sokolec, Istebné, Ivanka pri Dunaji, Ivanka pri Nitre, Jablonica, Jablonov nad Turňou, Jablonové, Jaklovce, Jalná, Jalovec, Jasov, Jastrabá, Jatov, Jazernica, Jelenec, Jelšava, Jelšavská Teplica, Jelšovce, Jesenské, Jovice, Kalinovo, Kalná nad Hronom, Kalonda, Kalša, Kamanová, Kamenica nad Cirochou, Kameničná, Kamenný Most nad Hronom, Kamenín, Kapince, Kapušany pri Prešove, Katarínska Huta, Katúň, Kaňová, Kechnec, Kendice, Kežmarok, Kluknava, Kláštor pod Znievom, Klčovany, Kmeťovo, Kochanovce, Kociha, Kokava nad Rimavicou, Kolárovo, Komjatice, Komárany, Komárno, Koniarovce, Konská pri Rajci, Kopčany, Kostiviarska, Kostolány nad Hornádom, Kozelník, Kozárovce, Koš, Košeca, Košice, Koškovce, Košťany nad Turcom, Kral'ovany, Kremnica, Kremnické Bane, Krivany, Krivá, Kriváň, Krišovská Liesková, Križovany nad Dudváhom, Krompachy, Krpeľany, Krupina, Krušovce, Krásna Hôrka, Krásna nad Hornádom, Krásno nad Kysucou, Krásny Brod, Kráľka, Kráľova Lehota, Kuchyňa, Kuklov, Kunova Teplica, Kuzmice, Kvetoslavov, Kysak, Kysucké Nové Mesto, Kátov, Kútники, Kúty, Kľačany, Kľače, Kľušov, Lada, Ladce, Ladice, Lastovce, Laškovce, Lednické Rovne, Lehnice, Lenartovce, Leopoldov, Letanovce, Levice, Levoča, Lietavská Lúčka, Likier, Lipany, Lipníky, Lipovník, Liptovská Teplá, Liptovské Vlchy, Liptovský Hrádok, Liptovský Mikuláš, Ličartovce, Lok, Lopej, Lovinobaňa, Lozorno, Lubeník, Ludanice, Lučatín,

Lučenec, Lučivná, Lužianky, Lysá pod Makytou, Lúky pod Makytou, Lúčnica nad Žitavou, Madunice, Makov, Malacky, Malá Lodina, Malá Maňa, Malá Paka, Malé Ripňany, Malé Zálužie, Malý Čepčín, Margecany, Markušovce, Martin, Martinová, Matejovce nad Hornádom, Matejovce pri Poprade, Maňa, Maša, Medzev, Medzibrod, Medzibrodie nad Oravou, Medzilaborce, Melčice, Michal na Ostrove, Michal nad Žitavou, Michalovce, Michalová, Michal'any, Mikušovce, Milhostov, Miloslavov, Mlynsky, Mlynárovce, Mládzovo, Mníchova Lehota, Mníšek nad Hnilcom, Modra nad Cirochou, Mokrad', Mokrú Lúka, Moldava nad Bodvou, Monastyr, Moravský Svätý Ján, Muránska Dlhá Lúka, Muráň, Mužla, Myjava, Mýtina, Mýtina Nová Ves, Nacina Ves, Nadabula, Neded, Nedožery, Nemecká, Nemšová, Nitra, Nitrianske Pravno, Nižná, Nižná Myšľa, Nižná Slaná, Nižné Ružbachy, Nižné Čabiny, Nižný Hrabovec, Nižný Kelčov, Nižný Skálnik, Nosice, Nová Baňa, Nová Lesná, Nová Maša, Nová Polianka, Nová Stráž, Nová Ves nad Žitavou, Nová Vieska, Nováky, Nové Košariská, Nové Mesto nad Váhom, Nové Sady, Nové Zámky, Nový Smokovec, Nálepko, Obišovce, Ochodnica, Ochtiná, Okoličná na Ostrove, Okoličné, Okoč, Olcnavá, Ondrochov, Opatová pri Lučenci, Oravský Podzámok, Orechová Potôň, Orkucany, Orlov, Orávka, Oslany, Ostratice, Osuské, Oščadnica, Palárikovo, Paprad, Parchovany, Partizánske, Pastovce, Pavlovce, Pašková, Pekná Vyhliadka, Pernek pri Zohore, Petrovce nad Laborcom, Pezinok, Pečovská Nová Ves, Piešťany, Plavecké Podhradie, Plavecký Mikuláš, Plavecký Štvrtok, Plaveč, Plavnica, Plešivec, Pod lesom, Podbiel, Podbrezová, Podhorany pri Kežmarku, Podhorany pri Lužiankach, Podhájska, Podkriváň, Podolíne, Podrečany, Podtureň, Podunajské Biskupice, Podvysoká, Podzámčok, Pohorelská Maša, Pohorelá, Pohronská Polhora, Pohronský Ruskov, Polomka, Poltár, Poluvsie, Popradské Pleso, Poriadie, Porúbka, Považany, Považská Bystrica, Považská Teplá, Pozba, Počkaj, Prakovce, Pravenec, Predajná, Predmier, Prešov, Pribeník, Pribeta, Priekopa, Prievidza, Pruské, Prša, Psiare, Pstruša, Pusté Pole, Pusté Úľany, Pusté Čemerné, Párnice, Píla, Púchov, Radava, Radošina, Radvaň, Radvaň nad Laborcom, Radzovce, Rajec, Rajecké Teplice, Rakovec, Raková, Rapovce,

Raslavice, Reca, Remäta, Revúca, Revúcka Lehota, Richnava, Riečka, Rimavská Baňa, Rimavská Píla, Rimavská Seč, Rimavská Sobota, Rimavské Brezovo, Rimavské Janovce, Rimavské Zalužany, Rišňovce, Rochovce, Rohožník, Rovinka, Roštár, Rožkovany, Rožňava, Rudina, Rudno nad Hronom, Ruskov, Ruskovce, Rusovce, Ružomberok, Ružín, Rybany, Ráztočno, Sabinov, Sačurov, Sedliacka Dubová, Sedmerovec, Sekule, Senec, Senica, Sereď, Sečovce, Sečovská Polianka, Seňa, Sibír, Siladice, Skalica na Slovensku, Skalité, Skalité pod Poľanou, Sklené pri Handlovej, Slanec, Slaná Lehota, Slatina, Slavošovce, Slepčany, Slovenská Lupča, Slovenské Nové Mesto, Sládkovičovo, Smižany, Smolenice, Snina, Soblahov, Sološnica, Somotor, Sol', Spišská Nová Ves, Spišské Podhradie, Spišské Tomášovce, Spišské Vluchy, Spišský Štiavnik, Stakčín, Stankovany, Stanča, Stará Kremnička, Stará Lesná, Stará Turá, Stará Voda, Stará Lubovňa, Starý Smokovec, Staškov, Stožok, Stratená, Streda nad Bodrogom, Strekov, Strelenka, Strážske, Studený potok, Sukov, Sučany, Svinná, Svit, Svrčinovec, Svätý Jur, Sykavka, Sľažany, Tatranská Lesná, Tatranská Lomnica, Tatranská Polianka, Tatranské Zruby, Tatranský Lieskovec, Tekovská Breznica, Tekovské Lužany, Tekovský Hrádok, Telgárt, Teplička nad Hornádcom, Teplička nad Váhom, Terany, Tesárske Mlyňany, Tešedíkovo, Tisovec, Tlmače, Tomášovce, Toporec, Topoľnica, Topoľčany, Tornaľa, Trebejov, Trebišov, Trenčianska Teplá, Trenčianska Turná, Trenčianske Bohuslavice, Trenčianske Jastrabie, Trenčianske Teplice, Trenčín, Tretí Hámor, Trnava, Trnavá Hora, Trnovec nad Váhom, Trstená, Tulčik, Tupá, Turany, Turzovka, Turček, Turčianske Teplice, Turňa nad Bodvou, Tvrdošovce, Tvrdošín, Udavské, Utekáč, Uľanka, Valaliky, Valaská, Vaniškovce, Varín, Vad'ovce, Val'kovňa, Važec, Veličná, Vernár, Veľaty, Veľká Ida, Veľká Lodina, Veľká Lúka, Veľká Paka, Veľká Ves, Veľké Bielice, Veľké Blahovo, Veľké Kapušany, Veľké Kostol'any, Veľké Kozmálovce, Veľké Leváre, Veľké Ripňany, Veľké Teriakovce, Veľké Uherce, Veľký Biel, Veľký Horeš, Veľký Kýr, Veľký Meder, Veľký Slavkov, Veľký Šariš, Vidová, Violín, Višňové, Vlachovo, Vlkanová, Vlčany, Vojany, Vojčice, Volica, Volkovce, Voznica, Vranov nad Topľou, Vranovské Dlhé, Vrbovce, Vráble, Vrútky,

Vydrník, Vysoká nad Kysucou, Vysoká pri Morave, Vyškovce nad Ipľom, Vyšná Myšľa, Vyšné Hágy, Vyšné Čabiny, Vigľaš, Vítkovce, Východná, Včelince, Zalaba, Zariečie, Zbehy, Zbojská, Zbudské Dlhé, Zbyňov, Zelené, Zemianska Olča, Zemianske Kostolány, Zlatno, Zlatná na Ostrove, Zlaté Moravce, Zohor, Zvolenská Slatina, Záhorská Ves, Závod, Úpor, Úľany nad Žitavou, Čachtice, Čadca, Čakajovce, Čalovec, Čamovce, Čata, Čaňa, Čerenčany, Čerhov, Červenica, Červená Skala, České Brezovo, Čečejevce, Čelovce, Čierna nad Tisou, Čierne nad Topľou, Čierne pri Čadci, Čirč, Čoltovo, Čremošné, Ďurková, Lubiša, Lubochňa, Lubotín, Ludovítov, Šahy, Šajdíkove Humence, Šalková, Šarišské Lúky, Šarišské Michalany, Šaľa, Šelpice, Šenkvice, Šiatorská Bukovinka, Šiba, Štrba, Štrbské Pleso, Štrkovec, Štítnik, Štúrovo, Šurany, Švedlár, Švošov, Šášovské Podhradie, Šíd, Šúrovce, Ťahanovce, Žabokreky nad Nitrou, Žakarovce, Žarnovica, Želiezovce, Žiar nad Hronom, Žihárec, Žilina, Žirany.

Model $A1 = P\dot{U} + U$ (50 modelov) obsahuje príznak príslušnosti k územi, ktorý obsahuje miesto, kde sa železničná stanica/zastávka nachádza (spojenia s bližším určením) a vyjadrené druhové meno zastávka. Predstavený dvojčlenný model $A1 = P\dot{U} + \dot{U}$ sa v praxi používa na odlišenie od modelu $A1 = (\dot{U}) + P\dot{U}$, napr. *Žiar nad Hronom-zastávka* a *Žiar nad Hronom*.

Model $A1 = P\dot{U} + \dot{U}$ reprezentujú onymá (50), napr. *Banská Belá-zastávka, Brezová pod Bradlom-zastávka, Bujakovo-zastávka, Biňa-zastávka, Dobrá Niva-zastávka, Dolný Kubín-zastávka, Drahovce-zastávka, Filákov-zastávka, Gbely-zastávka, Gelnica-zastávka, Gemerská Hôrka-zastávka, Hnúšťa-zastávka, Horná Štubňa-zastávka, Jesenské-zastávka, Kežmarok-zastávka, Kozárovce-zastávka, Kraľovany-zastávka, Kvetoslavov-zastávka, Leopoldov-zastávka, Lisková-zastávka, Lovinobaňa-zastávka, Lábske Jazero-zastávka, Margecany-zastávka, Maňa-zastávka, Oravský Podzámok-zastávka, Partizánske-zastávka, Pezinok-zastávka, Prakovce-zastávka, Presel'any nad Nitrou-zastávka, Púchov-zastávka, Skalité-zastávka, Spišská Belá-zastávka, Staškov-zastávka, Strážske-zastávka, Svrčinovec-zastávka, Tatranská Lomnica-zastávka, Trebišov-zastávka, Trenčianska Teplá-zastávka,*

Turzovka-zastávka, Veľké Kapušany-zastávka, Vrbovce-zastávka, Vysoká pri Morave-zastávka, Závadka nad Hronom-zastávka, Čadca-zastávka, Čierna nad Tisou-zastávka, Čierne pri Čadci-zastávka, Štrba-zastávka, Šurany-zastávka, Švedlár-zastávka, Žiar nad Hronom-zastávka.

8.4.2. Trojčlenné modely (110)

Trojčlenné modely obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno a dva vyjadrené sémantické príznaky územia.

Typ modelu $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (94) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(U) + PÚ + PÚ$ v modeloch $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + PÚ + U$.

Model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (92) obsahuje nevyjadrené druhové meno na označenie typu chrématonymického vzťahu a vyjadrené dva príznaky na identifikovanie sémantického príznaku územia. Príznaky územia sa odlišujú v tom, že druhý príznak signalizujúci územie môže mať apelatívne alebo propriálne vyjadrenie.

Model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (53) s apelatívnym vyjadrením druhého sémantického príznaku miesta vyjadruje presnejšie a konkrétnejšie špecifikovanie prvého sémantického príznaku miesta, ktorý označuje miesto situovania stanice (diferenciácia priamo v prostredí mesta/obce) (príznak s bližším určením), napr. *Banská Bystrica-mesto, Bratislava-predmestie, Brezno-mesto, Brusno-kúpele, Demjata-obec, Dlhá nad Cirochou-obec, Drienovská Nová Ves-obec, Gelnica-mesto, Hanušovce nad Topľou-mesto, Harmanec-jaskyňa, Hačava-skálie, Horná Štubňa-obec, Humenné-mesto, Jablonica-obec, Jesenské-údolie, Kamenica nad Cirochou-dvor, Komárno-závody, Komárno-škola, Košice-predmestie, Krupina-predmestie, Lúky pod Makytou-štátna hranica, Medzilaborce-mesto, Moldava nad Bodvou-mesto, Nižná Slaná-obec, Prešov-mesto, Púchov-závody, Rimavské Janovce-obec, Rožňava-mesto, Rožňava-predmestie, Slavec-jaskyňa, Slavošovce-obec, Sliač-kúpele, Snina-mesto, Snina-predmestie, Spišské Vlachy-mesto, Tatranská Lomnica-TEŽ, Telgárt-penzión, Tisovec-mesto, Trenčianska Teplá-obec, Trenčianska Teplá-ÚRT, Trenčianska*

Teplá-sidlisko, Trenčín-predmestie, Trnava-predmestie, Vranov nad Topľou-predmestie, Zbehy-obec, Zlaté Moravce-závody, Zvolen-mesto, Závadka nad Hronom-obec, Čadca-mesto, Číž-kúpele, Štrba-OŽ, Štítnik-mesto, Žilina-zariečie.

Model A1 = (U) + PÚ + PÚ (39) s propriálnym vyjadrením druhého sémantického príznaku miesta vyjadruje časti mesta, ktoré boli v minulosti samostatné ako menšie mestá a obce, no v súčasnosti už sú súčasťou väčšieho urbanistického celku a označujú súčasť názvu železničnej zastávky (prvá časť označuje celok, druhá jej súčasť) (identifikácia spresnená zloženým onymom), napr. *Bratislava-Lamač, Bratislava-Nové Mesto, Bratislava-Petržalka, Bratislava-Rača, Bratislava-Vajnory, Bratislava-Vinohrady, Bratislava-Vrakuňa, Bratislava-Železná studienka, Brezno-Halny, Brezno-Rohozná, Cerová-Lieskové, Dvorníky-Zádiel, Kežmarok-Pradiareň, Kokava nad Rimavicou-Liešnica, Kostolná-Zariečie, Nezbudská Lúčka-Strečne, Nálepko-Peklisko, Plevník-Drieňová, Polomka-Hámor, Poprad-Spišská Sobota, Poprad-Tatry, Pribovce-Rakovo, Ružomberok-Rybárpole, Skalité-Kudlov, Skalité-Serafinov, Slovenská Lupča-Priboj, Sása-Pliešovce, Tisovec-Bánovo, Trenčín-Opatová, Trenčín-Zlatovce, Veľká Lomnica-Golf, Vranov-Ortáše, Výčapy-Opatovce, Zlaté Moravce-Prilepy, Čab-Sila, Čierne-Polesie, Šaštín-Stráže, Šútovo-Radkovo, Žilina-Solinky.*

Model A1 = PÚ + PÚ + U (2) obsahuje dva sémantické príznaky územia a vyjadrený typ chrématonymického vzťahu prostredníctvom apelatíva zastávka. Vlastné meno v prvej časti označuje celok, v druhej časti jej súčasť a v tretej časti onyma je ešte bližšie určené apelatívom, napr. *Čab-Sila-zastávka, Žilina-Tržište-zastávka.*

Model A1 = PÚ + VL + U (16) obsahuje dva sémantické príznaky územia a vlastnosti a vyjadrený typ chrématonymického vzťahu prostredníctvom apelatíva stanica alebo hranica (spojenia s bližším určením), napr. *Bratislava-hlavná stanica, Komárno-nákladná stanica, Trnava-nákladná stanica, Vrútky-nákladná stanica, Zvolen-osobná stanica, Zvolen-nákladná stanica, Žilina-zriaďovacia stanica, Bušince-štátna hranica, Čadca-štátna hranica, Filákov-štátna hranica, Maťovce-štátna hranica, Medzilaborce-*

štátna hranica, Nemšová-štátna hranica, Skalité-štátna hranica, Štúrovo-štátna hranica, Turňa nad Bodvou-štátna hranica.

8.4.3. Štvorčlenné modely (6)

Štvorčlenné modely obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno a vyjadrené sémantické príznaky územia a vlastnosti.

Model A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ (3) obsahuje nevyjadrené druhové meno a tri vyjadrené sémantické príznaky príslušnosti k územiu (prvá časť označuje celok, druhá jej súčasť, tretia ešte bližšie určuje), napr. *Bratislava-Petržalka-centrum, Bratislava-Petržalka-most, Poprad-Tatry-TEŽ.*

Model A1 = PÚ + PÚ + VL + U (2) obsahuje vyjadrené druhové meno, dva sémantické príznaky príslušnosti k územiu a jeden sémantický príznak vlastnosti (prvá časť označuje celok, druhá jej súčasť, tretia ešte bližšie určuje), napr. *Bratislava-Petržalka-nákladná stanica, Rožňava-Osada-nákladná stanica.*

Model A1 = PÚ + VL + VL + U (1) obsahuje vyjadrené druhové meno, dva sémantické príznaky vlastnosti a jeden sémantický príznak príslušnosti k územiu (spojenie s bližším určením), napr. *Bratislava-ústredná nákladná stanica.*

8.5. Analýza typov a modelov železničných staníc a zastávok

8.5.1. Formalizácia modelov

Vlastné mená železničných staníc a zastávok nie sú formalizované, pretože z 926 modelov má len 71 modelov (7,67%) formalizovanú podobu a 855 modelov (92,33%) nemá formalizovanú podobu. Formalizácia sa dosahuje uvedením druhového mena stanica, zastávka či štátna hranica v modeli, ktorý explicitne vyjadrujú funkcie uvedeného objektu. Formalizácia sa uskutočnila pri frekventovanom modeli A1 = PÚ + U (50), napr. *Banská Bystrica-zastávka*, resp. pri periférnych modeloch A1 = PÚ + VL + U (16), napr. *Bratislava-hlavná stanica*, A1 = PÚ + PÚ + U (2), napr. *Čab-Sila-zastávka*, A1 = PÚ + PÚ + VL + U (2),

napr. *Bratislava-Petržalka-nákladná stanica* a $A1 = PÚ + VL + VL + U (1)$, napr. *Bratislava-ústredná nákladná stanica*.

8.5.2. Frekvencia funkčných členov

V 926 modeloch sa vyskytuje 1048 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky a prostredníctvom nich motiváciu vlastných mien železničných staníc a zastávok.

Najfrekventovanejším a dominantným funkčným členom je PÚ, ktorý bol použitý 1028-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

- sémantickým príznakom podľa umiestnenia na fyzickom území mesta/obce, ktorého názov aj preberá, napr. *Abovce, Alekšince, Andač, Babiná, Bacúch, Bajč, Balvany, Banská Belá, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Banský Studenec, Barca, Bardejov atď.*,

- sémantickým príznakom podľa modifikovaného názvu reálneho ojkonyma, napr. *Bystrany na Spiši* (existujúce ojkonymum je Bystrany),

- sémantickým príznakom podľa dvoch obcí, z ktorých jedna reálne existuje a druhá sa stalo súčasťou prvej obce, napr. *Cerová-Lieskové*,

- sémantickým príznakom podľa umiestnenia na fyzickom území mesta/obce, ktorého názov aj preberá a ktorý je spresnený o sémantický apelatívny príznak diferencujúci v rámci mesta/obce, napr. *Banská Bystrica-mesto*,

- sémantickým príznakom podľa umiestnenia na fyzickom území mesta/obce, ktorého názov aj preberá a ktorý je spresnený o sémantický propriálny príznak vyjadrujúci časť mesta, ktorá bola v minulosti urbanisticky samostatná, no v súčasnosti je už súčasťou väčšieho urbanizovaného celku, napr. *Bratislava-Lamač*.

Vyskytol sa aj funkčný člen VL, ktorý bol použitý 20-krát a vyjadruje kvalitu stanice (v zmysle špecializácie stanice na typ dopravy alebo prechodnosť cez štátnu hranicu), napr. *Zvolen-osobná stanica*.

8.5.3. Frekvencia typov modelov a modelov

V rámci modelov železničných staníc a zastávok dominujú dvojčlenné modely (810), trojčlenných modelov je menej (110) a štvorčlenné modely sú periférne (6).

Dvojčlenné modely pokrýva jediný typ $A1 = (U) + PÚ$ (810), najfrekventovanejším je model $A1 = (U) + PÚ$ (760), používa sa aj model $A1 = PÚ + U$ (50).

Trojčlenné modely tiež pokrýva jediný typ $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ s modelmi frekventovanejším $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (92) a periférnym modelom $A1 = PÚ + PÚ + U$ (2 modely). Používa sa aj model $A1 = PÚ + VL + U$ (16).

Štvorčlenné modely sú periférne $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ$ (3), $A1 = PÚ + PÚ + VL + U$ (2) a $A1 = PÚ + VL + VL + U$ (1).

8.6. Paradigma modelov železničných staníc a zastávok

Paradigma modelov železničných staníc a zastávok je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní železničných staníc a zastávok. Paradigmou modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmou modelov železničných staníc a zastávok vytvárajú:

8.6.1. Dvojčlenné modely s typom modelu železničných staníc a zastávok $A1 = (U) + PÚ$ s modelmi $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = PÚ + U$.

8.6.2. Trojčlenné modely s typom modelu železničných staníc a zastávok $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ s modelmi $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + PÚ + U$, resp. s modelom $A1 = PÚ + VL + U$.

8.6.3. Štvorčlenné modely s modelmi $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ$, $A1 = PÚ + PÚ + VL + U$ a $A1 = PÚ + VL + VL + U$.

Paradigma modelov železničných staníc a zastávok je tvorená 8 modelmi: 2 dvojčlennými modelmi, 3 trojčlennými modelmi a 3 štvorčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 2 typy modelov.

8.7. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe vlastných mien železničných staníc a zastávok sa prejavuje dominantná tendencia k lokalizácii a tendencia ku kvalitatívnosti. Dominantná tendencia k lokalizácii sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním názvov miest/obcí a častí týchto urbanizovaných objektov vo vlastných menách stanice a zastávky. Tendencia ku kvalitatívnosti zdôrazňuje vlastnosti a funkcie stanice a zastávky. Na základe normy tvorby urbanoným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné modely s prevahou funkčného člena PÚ. Funkčný člen VL je menej frekventovaný. Najfrekventovanejším je model $A1 = (U) + PÚ$, pomerne frekventované sú modely $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + (Ú)$. Ostatné trojčlenné a štvorčlenné modely sú menej frekventované. Fixovaním lokalizácie územia sa posilňuje komunikačná funkcia vlastného mena stanice a zastávky, pretože cestujúci vie, kde má vystúpiť z vlaku alebo kde má nastúpiť do vlaku.

9. MODELY A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN AUTOBUSOVÝCH ZASTÁVOK V MESTE BANSKÁ BYSTRICA A V OKRESE BANSKÁ BYSTRICA¹²¹

9.1. Vstupné informácie

Zámerom textu je predstaviť modelovanie a modely vlastných mien autobusových zastávok mestskej dopravy v meste Banská Bystrica a prímestskej dopravy v okrese Banská Bystrica. Dopravu v meste a v okrese Banská Bystrica zabezpečuje súkromná firma SAD (Slovenská autobusová doprava) Zvolen. Vlastné mená autobusových zastávok zaraďujeme medzi urbanonymá, pretože miesto, kde sa zastávka nachádza, patrí do katastrálneho územia urbanizovaného priestoru (mesta alebo dediny).

9.2. Technika modelovania vlastných mien autobusových zastávok

Modelovanie. Vlastné mená autobusových zastávok budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov vlastných mien autobusových zastávok bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely vlastných mien autobusových

¹²¹ Východiskom kapitoly je slovenská verzia textu P. Odaloša *Modely a modelovanie vlastných mien autobusových zastávok v meste Banská Bystrica a v okrese Banská Bystrica*. Spoluautorkou anglickej verzie textu *Bus stop proper name models and modelling process* In: *Nová filologická revue*, 2025, 17, č. 1, s. 24 – 35. je B. Vinczeová.

zastávok rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na dvojčlenné, trojčlenné, štvorčlenné a päťčlenné modely.

Funkčné členy modelov vlastných mien autobusových zastávok. Keďže vlastné mená autobusových zastávok zaraďujeme medzi urbanonymá, budeme ich aj označovať značkou U. Funkčný člen U označuje v kontexte tejto kapitoly vlastné meno autobusovej zastávky a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen U explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok doplníme v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vlastné meno autobusovej zastávky. Ak je funkčný člen U explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL a NCH vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť a numerickú charakteristiku.

9.3. Vlastné mená autobusových zastávok

9.3.1. Vymedzenie názvov autobusových zastávok a ich miesto v systéme oným

Autobus je veľké motorové vozidlo na hromadnú prepravu¹²². Zastávka je miesto, kde pravidelne zastavujú prostriedky hromadnej dopravy¹²³.

Autobusová zastávka je miesto, kde pravidelne zastavuje autobus mestskej hromadnej dopravy (má trasu po meste Banská Bystrica) a autobus prímestskej dopravy (má trasu po okrese Banská Bystrica).

9.3.2. Pravopis vlastných mien autobusových zastávok

Vlastné mená autobusových zastávok neboli analyzované v lingvistickej literatúre, ani sa nespomínali v onomastike ako samostatný druh vlastných mien. Analyzovali sa vlastné mená železničných staníc¹²⁴.

¹²² KSSJ, 2023, s. 54.

¹²³ KSSJ, 2023, s. 925.

¹²⁴ Mitter, P., 2012, 2015.

V Pravidlách slovenského pravopisu¹²⁵ nie je ani zaznamenaný pravopis názvov autobusových zastávok. Vo vnútromestskej autobusovej doprave v Banskej Bystrici sú názvy autobusových zastávok zaznamenané vo forme *Partizánska cesta* lebo *Námestie Ludovíta Štúra, Kaufland*. Dlhší názov aj iné názvy tohto modelu, napr. *Zvolenská cesta, juh*, prepája obidve časti názvu autobusovej zastávky interpunkčné znamienko čiarka. Problémom tohto zápisu je skutočnosť, že čiarka v slovenčine nemá zlučovaciu funkciu, nemôže potom fungovať v zložených propriách, preto ju nahrádzame interpunkčným znamienkom spojovníkom, ktorý má v slovenčine zlučovaciu funkciu¹²⁶, napr. aj pri zápise názvov železničných staníc, napr. *Poprad-Tatry*¹²⁷. V tomto odseku uvádzané zložené vlastné mená autobusových zastávok majú potom správnu pravopisnú podobu *Námestie Ludovíta Štúra-Kaufland* a *Zvolenská cesta-juh*.

Keďže nie sú v Pravidlách slovenského pravopisu¹²⁸ zaznamenané názvy autobusových zastávok, nie je preto ani vzor, ako sa má vytvárať názov autobusovej zastávky a aké má komponenty obsahovať. V rámci vnútromestskej dopravy v Banskej Bystrici neobsahujú názvy autobusových zastávok pomenovanie mesta, po ktorom autobusy premávajú. V názvoch autobusových zastávok ako komponenty tohto názvu sa nachádzajú názvy ulíc, názvy častí mesta (predtým väčšinou samostatné obce) alebo názvy ulíc s určitým spresnením, s konkretizáciou časti ulice podľa istého znaku, napr. *Námestie S. H. Vajanského, Okružná, Mičinská-Kazačok, Kollárova-rázcestie, Jakub-ihrisko, Uľanka-otočka*. V rámci prímestskej dopravy v okrese Banská Bystrica sa vždy uvádza v názve autobusovej zastávky mesto alebo obec situovania zastávky a konkretizácia miesta, kde sa autobusová zastávka nachádza, napr. *Banská Bystrica-okresný úrad, Kynceľová-Múzeum*

125 PSP, 2000.

126 PSP, 2000, s. 111.

127 PSP, 2000, s. 112.

128 PSP, 2000.

máp, Tajov-č.d. 155, Banská Bystrica-Poľná-rázcestie, Poniky-Ponická Huta-pri moste, Mólča-Dolná Mólča I.

Pri predstavených dvoch zápisoch vzniká iný prístup k zaznamenávaniu autobusovej stanice: 1. v rámci vnútromestskej dopravy v Banskej Bystrici sa mesto v názve autobusovej zastávky nezaznamenáva, názov rámcuje ulica alebo časť mesta a prípadné spresnenie sa realizuje v rámci ulice alebo časti mesta, 2. v rámci prímestskej dopravy v okrese Banská Bystrica sa mesto alebo samostatná obec v názve autobusovej zastávky zaznamenáva, rámcuje a determinuje názov autobusovej zastávok a prípadné spresnenia nadväzujú bezprostredne na pomenovanie mesta alebo samostatnej obce.

9.3.3. Systém profilovania autobusových zastávok

V názvoch autobusových zastávok sa systémovo neobjavuje slovo zastávka, okrem názvu autobusovej zastávky *Podkonice-dolná zastávka*, príp. elidovaných názvov *Turecká-dolná* a *Turecká-horná*, v ktorých je pravdepodobne vynechané slovo zastávka, podobne aj *Rudohorská-horná* a *Rudohorská-dolná*, kde sa tiež neuvádza druhové apelatívum zastávka.

Názov autobusovej zastávky plní identifikačno-diferenciačnú funkciu. Vzhľadom na skutočnosť, že sa v rámci mesta alebo v samostatnej obci nachádza viacero autobusových zastávok, v meste sa dokonca nachádza viacero autobusových zastávok na jednej dlhšej ulici, sa v názve autobusovej zastávky nachádza jeden alebo viacero diferencujúcich prívlastkov. Spresnenie nie je potrebné v názvoch autobusových zastávok typu *Tatranská*, *Cementárenská cesta*, *Kyjevské námestie* alebo typu *Povrazník*, *Poniky*, *Oravce*, kde je základom názvu ulica mesta alebo názov samostatnej obce. Spresnenie pomocou diferencujúceho prívlastku je potrebné v názvoch typu *Zvolenská cesta-sever*, *Zvolenská cesta-stred*, *Zvolenská cesta-juh*, keď je viacero zastávok na jednej ulici, v názvoch typu *Badín-základná škola*, *Badín-Dorotovič*, *Badín-Danko*, *Badín-Hliny*, *Badín-Vršok*, *Badín-rázcestie*, keď je v samostatnej obci viacero zastávok, resp. v názvoch typu *Horná-Prior* alebo *Riečka-Nevoľné*, keď je na ulici v meste alebo

v samostatnej obci len jedna zastávka, no je potrebné jej spresnenie z dôvodu orientácie, aby sa obyvatelia/návštevníci vedeli zorientovať, v ktorej časti urbanizovaného územia sa zastávka nachádza.

9.4. Modely autobusových zastávok v meste Banská Bystrica

Modely autobusových zastávok v meste Banská Bystrica (149) obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno a vyjadrený sémantický príznak územia, sémantický príznak numerickej charakteristiky a sémantický príznak vlastnosti.

9.4.1. Dvojčlenné modely (72)

Dvojčlenné modely obsahujú nevyjadrené druhové meno a vyjadrený sémantický príznak územia.

Model A1 = (U) + PÚ (72), napr. *29. augusta, Partizánska cesta, Námestie slobody, Štefánikovo nábrežie, Úsvit, Wolkerova, Úrad PV SR (Úrad Priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky), Plážové kúpalisko, Rooseveltova nemocnica; Vozovňa, ZVT (Závody výpočtovej techniky), Sládkovičova, Poľná, Tulská, Nad Tulskou, Nad Moskovskou, Kyjevské námestie, Nové Kalište; Okresný úrad, Námestie Ludovíta Štúra, Pivovar; Internátna; Karpatská, Tatranská, Ďumbierska, Rudlovska cesta, Námestie slobody, Železničná stanica, Autobusová stanica; Pieninská, Magurská, Cesta k nemocnici, Kremnička, Krematórium, Rakytovce; Cesta k Smrečine, RSC (Regionálna správa ciest), Majerská cesta, STK (Stanica technickej kontroly); Na Karlove, Komenského, Severná, Lazovná, Strieborné námestie, Úsvit, Mládežnícka; Sásovská cesta, Podlavická cesta; Garbanka, Hlboká; SAD (Slovenská autobusová doprava), Partizánska cesta, Okružná, Zelená, Na Stráni, Povstalecká cesta, Buková; THK (Trieda Hradca Králové), Námestie Svetozára Hurbana Vajanského, Jesenský vršok, Burgmaier; MED-ART, Cementárenská cesta; Majer; Srnková, Pod*

Rybou, Skuteckého, Uľanská cesta; Bellušova, Hviezdoslavova, Viestova; Pod Hórkou.

9.4.2. Trojčlenné modely (76)

Trojčlenné modely obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno, dva vyjadrené sémantické príznaky územia, sémantický príznak numerickej charakteristiky alebo sémantický príznak vlastnosti.

Typ modelu autobusových staníc a zastávok $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (72) zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(U) + PÚ + PÚ$ v modeloch $A1 = (U) + PÚ + PU$ a $A1 = PÚ + PÚ + U$.

Model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (70), napr. *Švermova-ESC* (Europa Shopping Center), *Tajovského-školy*, *Podháj-SZU* (Slovenská zdravotnícka univerzita), *Moskovská-rázcestie*, *Tulská-stred*, *Tulská-záhradky*, *Tulská-školy*, *Internátna-Astra*, *Starohorská-rázcestie*, *Sásová-ihrisko*, *Námestie Ludovíta Štúra-Kaufland*, *Zvolenská cesta-TESCO*, *Zvolenská cesta-sever*, *Zvolenská cesta-stred*, *Iliaš-pri moste*, *Zvolenská cesta-juh*, *Pršianska terasa-Medená*, *Pršianska terasa-Mosadzná*, *Hviezdoslavova-Alpinka*, *Mičinská-Kazačok*, *Horná-Prior*, *Ďumbierska-ZŠ* (základná škola), *Rudlovska cesta-kpt. Nálepku*, *Rudlovska-rázcestie*, *Rudlovska cesta-podjazd*, *Dolný Harmanec-jaskyňa*, *Kráľova studňa-hotel*, *Rudohorská-stred*, *Ďumbierska-ŠZŠ* (špeciálna základná škola), *Parkovisko Mičinská*, *Rakytovce-PD* (poľnohospodárske družstvo), *Rakytovce-ihrisko*, *Starohorská-otočka*, *Mládežnícka-otočka*, *Tajovského-UMB* (Univerzita Mateja Bela), *Tajovského-pod nemocnicou*, *Podlavice-Gaštanová*, *Kyncel'ová-rázcestie*, *Partizánska cesta-čerpacia stanica*, *Partizánska cesta-tlačiareň*, *Partizánska cesta-Mýto*, *Starohorská-Pod Bánošom*, *Skubín-otočka*, *Skubín-Jednota*, *Poľná-rázcestie*, *THK* (Trieda Hradca Králové)-*otočka*, *THK* (Trieda Hradca Králové)-*rázcestie*, *Komenského-PF UMB* (Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela), *Kollárova-rázcestie*, *Partizánska cesta-SVP*, *Šalková-rázcestie*, *Šalková-centrum*, *Šalková-Hronská*, *Šalková-otočka*, *Priemyselný park-most*, *Cementárenská cesta-rázcestie*, *Senica-Jednota*, *Senica-otočka*, *Kostiviarska-železničná*

stanica, Kostiviarska-Jeľšová, Kostiviarska-rázcestie, Jakub-ihriško, Jakub-kostol, Jakub-rázcestie, Jakub-Nový Svet, Špania Dolina-rázcestie, Uľanka-otočka, TESCO-hypermarket, Radvaň-Park, EURÓPA-SC (Shopping Center).

Model A1 = PÚ + PÚ + U (2), napr. *Rudohorská-horná, Rudohorská-dolná*. Ide o model, ktorý má elidované druhové meno.

Model A1 = (U) + PÚ + NCH (3), napr. *Iliaš I., Iliaš II., Pršianska terasa I.*

Model A1 = (U) + VL + PÚ (1), napr. *Stará Sásová*.

9.4.3. Štvorčlenné modely (1)

Štvorčlenný model obsahuje nevyjadrené druhové meno a dva vyjadrené sémantické príznaky územia a jeden vyjadrený sémantický príznak numerickej charakteristiky.

Model A1 = (U) + PÚ + PÚ + NCH (1), napr. *Jakub-Nový Svet I.*

9.5. Modely autobusových zastávok prímestskej dopravy v okrese Banská Bystrica

Modely autobusových zastávok prímestskej dopravy v okrese Banská Bystrica (178 modelov) obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno a vyjadrený sémantický príznak územia a sémantický príznak numerickej charakteristiky.

9.5.1. Dvojčlenné modely (10)

Dvojčlenné modely obsahujú nevyjadrené druhové meno a vyjadrený sémantický príznak územia.

Model A1 = (U) + PÚ (10), napr. *Povrazník, Oravce, Dolná Mičiná, Horná Mičiná, Horné Pršany, Baláže, Podkonice, Moštenica, Brusno, Slovenská Lupča*.

9.5.2. Trojčlenné modely (137)

Trojčlenné modely obsahujú nevyjadrené alebo vyjadrené druhové meno a dva vyjadrené sémantické príznaky územia a jeden sémantický príznak numerickej charakteristiky.

Typ modelu autobusových staníc a zastávok $A1 = (U) + PÚ$
 $+ PÚ$ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou
sémantického poľa $(U) + PÚ + PÚ$ v modeloch $A1 = (U) + PÚ +$
 PU a $A1 = PÚ + PÚ + U$.

Model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (130), napr. *Malachov-kopanice, Malachov-Mazúch, Malachov-Strelec, Malachov-Jednota, Malachov-hostinec, Malachov-pred Určinou, Banská Bystrica-Poľná, Banská Bystrica-obecný úrad, Banská Bystrica-Štadlerovo nábrežie, Banská Bystrica-Národná, Banská Bystrica-Štefánikovo nábrežie, Banská Bystrica-Námestie slobody, Banská Bystrica-SAD (Slovenská autobusová doprava), Kynceľová-OcÚ (obecný úrad), Kynceľová-Múzeum máp, Nemce-bytovky, Nemce-Nemčianska cesta, Nemce-OcÚ (obecný úrad), Nemce-otočka, Badín-základná škola, Badín-Dorotovič, Badín-Danko, Badín-Hliny, Badín-Vršok, Badín-rázcestie, Vlkanová-pri ceste, Vlkanová-železničná stanica, Vlkanová-otočka, Vlkanová-priemyselný park, Hronsek-pohostinstvo, Hronsek-bytovky, Hronsek-železničná stanica, Hronsek-hotel GALA, Mólča-bytovky, Mólča-OcÚ (obecný úrad), Špania Dolina-Rudné bane, Špania Dolina-námestie, Banská Bystrica-Uľanská cesta, Harmanec-papiereň, Harmanec-OcÚ (obecný úrad), Harmanec-ubytovňa, Harmanec-Strelnica, Dolný Harmanec-pamätník, Dolný Harmanec-kostol, Dolný Harmanec-ihrisko, Dolný Harmanec-jaskyňa, Dolný Harmanec-Horný Harmanec, Staré Hory-Polkanová, Staré Hory-OcÚ (obecný úrad), Staré Hory-kaplnka, Staré Hory-Turečianska, Turecká-OcÚ (obecný úrad), Lučatín-RSC (Regionálna správa ciest), Lubietová-Huta, Lubietová-dolný koniec, Lubietová-námestie, Lubietová-Zábava, Strelníky-Fibek, Strelníky-OcÚ (obecný úrad), Strelníky-otočka, Poniky-RD (roľnícke družstvo), Poniky-škola, Poniky-Jednota, Poniky-Pelc, Poniky-Hlinka, Poniky-Ponická Lehôtka, Poniky-pri moste, Poniky-Ponická Huta, Dúbravica-hasičská zbrojnica, Dúbravica-Kmeť, Čerín-OcÚ (obecný úrad), Čerín-rázcestie, Horná Mičiná-bytovky, Horná Mičiná-Strelnica, Banská Bystrica-Mičinská cesta, Selce-ZŠ, Selce-Jednota, Selce-štadión, Priechod-farma, Priechod-rázcestie, Priechod-Pod Novou ulicou, Priechod-OcÚ (obecný úrad), Priechod-hájenka, Hrochoť-*

Obnova, Hrochoť-Súdenica, Hrochoť-U Zátrocha, Hrochoť-Jednota, Hrochoť-močiare, Slovenská Lupča-Príboj, Slovenská Lupča-priemyselný park, Slovenská Lupča-Pod Skalou, Podkonice-kaplnka, Lučatín-mlyňčok, Moštenica-rázcestie, Moštenica-vápenka, Lučatín-železničná stanica, Lučatín-OcÚ (obecný úrad), Lučatín-horný koniec, Hiadeľ-dolný koniec, Hiadeľ-Pod závozom, Hiadeľ-OcÚ (obecný úrad), Hiadeľ-škola, Medzibrod-OcÚ (obecný úrad), Brusno-Kováč, Brusno-Oremlaz, Pohronský Bukovec-horáreň, Pohronský Bukovec-dolný koniec, Pohronský Bukovec-OcÚ (obecný úrad), Riečka-rázcestie, Riečka-mlyn, Riečka-garáž, Riečka-Jednota, Banská Bystrica-Skubín, Tajov-mlyn, Tajov-OcÚ (obecný úrad), Tajov-osada, Tajov-ihrisko, Riečka-Nevolné, Kordíky-vápenica, Kordíky-Pod dedinou, Kordíky-stred, Kordíky-OcÚ (obecný úrad), Tajov-Biela Hlina, Tajov-Rôtovo, Králiky-garáž, Králiky-Pažiť, Králiky-OcÚ (obecný úrad), Králiky-Rovne, Králiky-Rusko.

Model A1 = PÚ + PÚ + U (3), napr. *Podkonice-dolná zastávka, Turecká-dolná, Turecká-horná*. Model obsahuje vyjadrené alebo elidované druhové meno.

Model A1 = (U) + PÚ + NCH (4), napr. *Badín-Kukučka č.d. 365, Staré Hory-č.d. 21, Dolná Mičina-č.d. 77, Tajov-č.d. 155*.

9.5.3. Štvorčlenné modely (28)

Štvorčlenné modely obsahujú nevyjadrené druhové meno a tri vyjadrené sémantické príznaky územia alebo dva vyjadrené sémantické príznaky územia a jeden vyjadrený sémantický príznak numerickej charakteristiky.

Model A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ (26), napr. *Banská Bystrica-Stupy-otočka, Banská Bystrica-Stupy-Jednota, Banská Bystrica-Stupy-rázcestie, Banská Bystrica-Námestie Eudovíta Štúra-Kaufland, Banská Bystrica-Partizánska cesta-Mýto, Banská Bystrica-Partizánska cesta-tlačiareň, Banská Bystrica-Partizánska cesta-čerpacia stanica, Banská Bystrica-Kyncel'ová-rázcestie, Banská Bystrica-Majer-otočka, Banská Bystrica-Šalková-Hronská, Banská Bystrica-Šalková-otočka, Banská Bystrica-Šalková-mlyn, Banská Bystrica-Uľanka-otočka, Banská Bystrica-Uľanka-hlavná*

cesta, Banská Bystrica-Uľanka-križovatka, Staré Hory-Uľanka-železničná stanica, Lubietová-Podlipa-rázcestie, Banská Bystrica-Šalková-farma, Poniky-Ponická Huta-pri moste, Poniky-Ponická Huta-rázcestie, Čerín-rázcestie-MŠ (materská škola), Čerín-Čačín-sklady, Sebedín-Bečov-Bečov, Sebedín-Bečov-OcÚ, Sebedín-Bečov-Ostrolucký, Slovenská Lupča-rázcestie k železničnej stanici.

Model A1 = (U) + PÚ + PÚ + NCH (2), napr. *Môlča-Dolná Môlča I., Môlča-Dolná Môlča II.*

9.5.4. Päťčlenné modely (3)

Päťčlenné modely obsahujú nevyjadrené druhové meno a štyri vyjadrené sémantické príznaky územia alebo tri vyjadrené sémantické príznaky územia a jeden vyjadrený sémantický príznak numerickej charakteristiky.

Model A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ + PÚ (2), napr. *Banská Bystrica-Uľanka-Špania Dolina-rázcestie, Čerín-Čačín-Hrochoť-rázcestie.*

Model A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ + NCH (1), napr. *Čerín-Čačín-rázcestie-č.d. 31.*

9.6. Analýza typov a modelov autobusových zastávok

9.6.1. Formalizácia modelov

Názvy autobusových zastávok nie sú formalizované, pretože z 326 modelov má len 1 model (0,31%) formalizovanú podobu, 5 modelov (1,53%) má predpokladanú formalizovanú podobu, no druhové meno je elidované a 320 modelov (98,16%) nemá formalizovanú podobu. Formalizácia a predpokladaná formalizácia sa uskutočnila v modeli A1 = PÚ + PÚ + U (5), napr. *Podkonice-dolná zastávka a Rudohorská-horná.*

9.6.2. Frekvencia funkčných členov

V 326 modeloch sa vyskytuje 603 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky a prostredníctvom nich motiváciu vlastných mien autobusových zastávok.

Najfrekventovanejším funkčným členom je PÚ, ktorý bol použitý 591-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

Sémantickým príznakom podľa ulice (alebo miesta nad touto ulicou), námestia a cesty, na ktorej sa zastávka nachádza. Ulice sa uvádzajú v skrátenej tvare bez vyjadrenia druhového apelatíva ulica, napr. *Sládkovičova, Nad Tulskou, Nad Moskovskou, 29. augusta, Partizánska cesta, Námestie slobody, Štefánikovo nábrežie* a pod.

Sémantickým príznakom podľa súčasnej alebo minulej inštitúcie, firmy, zariadenia, ktoré je označené apelatívne, napr. *vozovňa, okresný úrad, pivovar*, napr. *Vozovňa, Okresný úrad, Pivovar*; resp. ktoré je označené propriálne, napr. *Úrad PV SR* (Úrad priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky), *Rooseveltova nemocnica, ZVT* (Závody výpočtovej techniky).

Sémantickým príznakom podľa obce, v ktorej sa zastávka nachádza (obec je súčasťou mesta alebo je to samostatná obec), napr. *Kremnička, Majer, Povrazník, Oravce, Dolná Mičiná* a pod.

Sémantickým príznakom, ktorý spresňuje základný sémantický príznak:

-ak je základným sémantickým príznakom ulica, potom je určená apelatívnym alebo propriálnym prívlastkom, napr. *Starohorská-rázcestie, Tajovského-školy, Mládežnícka-otočka, Internátna-Astra, Hviezdoslavova-Alpinka, Mičinská-Kazačok* a pod.,

-ak je základným sémantickým príznakom časť mesta, ktorá bola predtým samostatnou obcou, je určená apelatívnym alebo propriálnym prívlastkom, napr. *Skubín-otočka, Sásová-ihriško, Jakub-kostol, Skubín-Jednota, Šalková-Hronská, Jakub-Nový Svet* a pod.,

-ak je základným sémantickým príznakom samostatná obec, je určená apelatívnym prívlastkom, napr. *Nemce-bytovky, Turecká-OcÚ* (obecný úrad), *Kordíky-garáž* a pod. Môže byť určená propriálnym prívlastkom s antroponymickými kvalitami, napr. *Brusno-Kováč, Badín-Dorotovič* (podľa občana, pri dome ktorého zastávka stojí), prívlastkom s toponymickými kvalitami, napr. *Badín-Hliny, Poniky-Ponická Lehôtka* (podľa umiestnenia v určitej

obci/časti obce), prívlastkom s chrématonymickými kvalitami, napr. *Malachov-Jednota*, *Špania Dolina-Rudné bane* (podľa obchodu, firmy) a pod.

Vyskytol sa aj funkčný člen NCH, ktorý bol použitý 11x. Numerická charakteristika vyjadruje buď poradie zastávky, napr. *Iliaš I.*, *Iliaš II.* alebo numericky identifikuje konkrétny dom, napr. *Staré Hory-č.d. 21*, príp. dom istého majiteľa, napr. *Badín-Kukučka č.d. 365*.

Vyskytol sa aj funkčný člen VL, ktorý bol použitý 1x v názve zastávky *Stará Sásová*.

9.6.3. Frekvencia modelov autobusových zastávok

V rámci autobusovej dopravy v meste Banská Bystrica (149 modelov) dominujú trojčlenné modely (76 modelov). Najfrekventovanejším je typ modelu $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ s frekventovaným modelom $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (70) a okrajovým modelom $A1 = PÚ + PÚ + U$ (2). Ostatné trojčlenné modely sú málo frekventované $A1 = (U) + PÚ + NCH$ (3) a $A1 = (U) + VL + PÚ$ (1). Dvojčlenný model je frekventovaný $A1 = (U) + PÚ$ (72) a štvorčlenný model je okrajovo používaný $A1 = (U) + PÚ + PÚ + NCH$ (1).

V rámci prímestskej dopravy v okrese Banská Bystrica (177 modelov) dominujú trojčlenné modely (136 modelov). Najfrekventovanejším je typ modelu $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ s frekventovaným modelom $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (129) a okrajovým modelom $A1 = PÚ + PÚ + U$ (3). Ďalší trojčlenný model $A1 = (U) + PÚ + HCH$ (4) je málo frekventovaný. Používané sú aj štvorčlenné modely $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ$ (26) a $A1 = (U) + PÚ + PÚ + NCH$ (2) aj dvojčlenné modely $A1 = (U) + PÚ$ (10). Päťčlenné modely sú málo používané $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ + PÚ$ (2) a $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ + NCH$ (1).

V celkovom súčte 326 modelov dominujú trojčlenné modely s 212 modelmi, ostatné modely dvojčlenné, štvorčlenné a päťčlenné s výskytom 114 modelov sa používajú menej často. Zvýšený výskyt trojčlenných modelov v rámci autobusových zastávok v okrese Banská Bystrica (136 modelov) oproti mestu Banská Bystrica

(76) súvisí so systémovým fixovaním mesta a obce do názvu autobusových zastávok v rámci okresu Banská Bystrica.

9.7. Paradigma modelov autobusových zastávok

Paradigma modelov autobusových zastávok je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní autobusových zastávok. Paradigmum modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmum modelov autobusových zastávok vytvárajú:

9.7.1. Dvojčlenné modely $A1 = (U) + PÚ$.

9.7.2. Trojčlenné modely s typom modelu autobusových zastávok $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ s modelmi $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + PÚ + U$ a s modelmi $A1 = (U) + PÚ + NCH$ a $A1 = (U) + VL + PÚ$.

9.7.3. Štvorčlenné modely s modelmi $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ$ a $A1 = (U) + PÚ + PÚ + NCH$.

9.7.4. Päťčlenné modely s modelmi: $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ + PÚ$ a $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ + NCH$.

Paradigma modelov autobusových zastávok je tvorená 9 modelmi: 1 dvojčlenným modelom, 4 trojčlennými modelmi, 2 štvorčlennými modelmi a 2 päťčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 1 typ modelov.

9.8. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe vlastných mien autobusových zastávok sa prejavuje dominujúca tendencia k lokalizácii a vedľajšia tendencia ku kvantitatívnosti. Tendencia k lokalizácii sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním názvov miest, obcí, ulíc a špecializovaných miestnych prívlastkov do vlastných mien autobusových zastávok. Tendencia ku kvantitatívnosti sa prejavuje numerickým identifikovaním poradia

zastávky a domu ako súčasti názvu zastávky. Na základe tvorby autobusových zastávok determinovanými tendenciami dominovali trojčlenné modely s funkčným členom PÚ. Funkčný NCH je málo používaný a funkčný člen VL je ojedinelý. Najfrekvencovanejší je model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$, častý je aj model $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = (U) + PÚ + PÚ + PÚ$. Ostatné modely sú málo používané. Fixovaním lokalizácie územia sa posilňuje komunikačná funkcia vlastných mien autobusových zastávok, pretože cestujúci má v názve orientačný bod nástupu do autobusu a výstupu z neho.

10. MODELY A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN ZASTÁVOK AUTOBUSOVEJ DOPRAVY VO ZVOLENE, V BANSKEJ ŠTIAVNICI, V LUČENCI, V ŽIARI NAD HRONOM, V RIMAVSKEJ SOBOTE¹²⁹

10.1. Vstupné myšlienky

Cieľom kapitoly monografie je modelovanie vlastných mien zastávok autobusovej dopravy vo vybraných mestách stredného Slovenska. Na modelačnú analýzu sme si vybrali zastávky mestskej hromadnej dopravy a prímestskej autobusovej dopravy v piatich mestách: Zvolen, Banská Štiavnica, Lučenec, Žiar nad Hronom a Rimavská Sobota. Zdrojom materiálu pre modelačnú analýzu nám boli webové stránky autobusových dopravcov či rôzne webové cestovné poriadky, ktoré konkretizujeme pri každom meste zvlášť. Vlastné mená autobusových zastávok zaradíme medzi urbanonymá, pretože miesto, kde sa zastávka nachádza, patrí do katastrálneho územia urbanizovaného priestoru (mesta alebo dediny).

10.2. Technika modelovania vlastných mien autobusových zastávok

Modelovanie. Vlastné mená autobusových zastávok budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

¹²⁹ Východiskom kapitoly je text V. Gondekovej *Modely a modelovanie vlastných mien zastávok autobusovej dopravy vo vybraných mestách*. In: *Centrum a periféria v jazykovej komunikácii*. Zborník materiálov z 12. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2025, s. 69 – 78.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov vlastných mien autobusových zastávok bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely vlastných mien autobusových zastávok rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na dvojčlenné, trojčlenné, štvorčlenné a päťčlenné modely.

Funkčné členy modelov vlastných mien autobusových zastávok. Keďže vlastné mená autobusových zastávok zaraďujeme medzi urbanonymá, budeme ich aj označovať značkou U. Funkčný člen U označuje v kontexte tejto kapitoly vlastné meno autobusovej zastávky a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen U explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok doplníme v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vlastné meno autobusovej zastávky. Ak je funkčný člen U explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, NCH a HCH vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, numerickú a honorifikačnú charakteristiku.

10.3. Modely vlastných mien zastávok vo Zvolene

Modelovali sme vlastné mená zastávok MHD v meste Zvolen. Výskumnú bázu tvorilo 72 vlastných mien. Výskumný materiál sme abstrahovali zo stránky Cestovné poriadky.¹³⁰

10.3.1. Jednočlenné modely sa v materiáli nenachádzali.

10.3.2. Dvojčlenné modely (44)

Onymický model A1 = (U) + PÚ (41): *Autobusová/Železničná stanica, Ľudovíta Štúra, Park Lanice, Námestie SNP, Poľana, Jesenského, Nákladná stanica, Pod parkom, Andreja Hlinku, Pod cintorinom, Continental, Gymnázium, Moyzesova, Pod Dráhy, Kajanka, Dúbravka, Vidhold, Strabag, SPP, Polymat, PUR-STAV*

¹³⁰ Cestovné poriadky. Zvolen, 2025.

KB, Agrozet, Bakova Jama, Dukelských hrdinov, Margočinka, Lipovec, Tepláreň, Mikona, Tále, Kráľová, Krsty, Jančiar, WUSAM, Cintoríny, Poliklinika, Kalinka, Hrad, Balkán, Stavoprojekt, Strážska cesta, Sliacan.

Onymický model A1 = (U) + HCH (3): *Mojžišovci, Tanečkovci, Balážovci.*

10.3.3. Trojčlenné modely (28)

Onymický model A1 = (U) + PÚ + PÚ (28): *Západ-Tulská¹³¹, Zlatý Potok-Lidl, Zlatý Potok-konečná, Kozáčeka-Centrum, Západ-obchvat, Môťová-čerpacia stanica, Môťová-rázcestie, Bučina-rázcestie, Sekier-rázcestie, Sekier-LOM, Sekier-základná škola, Sekier-sídliisko, Sekier-dom dôchodcov, Sekier-dolina, Sekier-obchod, Sekier-hájovňa, Štefánika-ŽSR, Podborová-sídliisko, Podborová-čakáreň, Podborová-žel. prechod, Lipovec-potraviny, Bučina-autobusové nástupište, Sekier-záhradky, Môťová-hájovňa, Kráľová-konečná, Zlatý potok-VI. ZŠ, Západ,-Tepličky, SAD-Bariny.*

10.4. Modely vlastných mien zastávok v Banskej Štiavnici

Modelovali sme vlastné mená zastávok medzimestskej autobusovej dopravy. Výskumnú bázu tvorilo 6 vlastných mien a len jeden onymický model. Výskumný materiál sme abstrahovali zo stránky Banská Štiavnica¹³². Z hľadiska modelov a počtu príkladov išlo o najhomogénnejšiu a zároveň najmenšiu časť výskumnej bázy.

10.4.1. Jednočlenné modely sa nevyskytli.

¹³¹ Názov zastávky *Západ-Tulská* (tiež ostatné názvy tohto typu) píšeme so spojovníkom, ktorý má v slovenčine zlučovaciu funkciu. Uvedený typ názvov nemôžeme písať s čiarkou, pretože čiarka nemá v slovenčine zlučovaciu funkciu.

¹³² Banská Štiavnica. Miestna doprava, 2025.

10.4.2. Dvojčlenné modely (6)

Onymický model $A1 = (U) + PÚ$ (6): *Jergy štôlna, Hájik, Pod kalváriou, Drieňová, Križovatka, Mestský úrad (MsÚ)*.

10.5. Modelovanie vlastných mien zastávok v Lučenci

Modelovali sme zastávky MHD. Výskumnú bázu sme získali zo stránky SAD Lučenec¹³³ a tvorilo ju 36 urbanoným. Z hľadiska počtu členov v modeli išlo o najheterogénnejšiu časť výskumnej bázy.

10.5.1. Jednočlenné modely sa nevyskytli.

10.5.2. Dvojčlenné modely (14)

Onymický model $A1 = (U) + PÚ$ (14): *Autobusová stanica, Opatová, L. Novomeského, Nemocnica, Dolná Slatinka, Masarykova, Cintorínska, Johnson Controls, Malá Ves, Reštaurácia Hviezda, TESCO, L. Podjavorinskej, Mestský úrad, Duklianskych hrdinov*.

10.5.3. Trojčlenné modely (21)

Onymický model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (19): *Opatová-PRP Plasty; Opatová-Lute; Opatová-vrch; Vajanského-Tržnica; Vajanského-Benzinol; Vajanského-rázcestie; Mikušovce; Mikušovská cesta-SAD; Mikušovce-mäsokombinát; Haličská cesta-gymnázium; Malá Ves-most; Malá Ves-železničný prechod; Zvolenská cesta-SOŠ; Zvolenská cesta-plaváreň; Fil'akovská cesta-Cirko; Fil'akovská cesta-ZŤS; Fil'akovská cesta-Billa; Fil'akovská cesta-pri moste*.

Onymický model $A1 = (U) + PÚ + NCH$ (2): *Rúbanisko II., Rúbanisko I.*

10.5.4. Štvorčlenné modely (1)

Onymický model $A1 = (U) + PÚ + NCH + PÚ$ (1): *Rúbanisko II.-kotoľňa*.

¹³³ Nové cestovné poriadky v MHD v Lučenci, 2025.

10.6. Modelovanie vlastných mien zastávok v Žiari nad Hronom

Modelovali sme vlastné mená zastávok autobusovej dopravy. Výskumnú bázu tvorilo 35 urbanoným abstrahovaných zo stránky SAD Zvolen.¹³⁴

10.6.1. Jednočlenné modely neboli identifikované.

10.6.2. Dvojčlenné modely (31)

Onymický model $A1 = (U) + PÚ$ (31): *IV. základná škola, Domov dôchodcov, Svitavská ul., Tajovského ul., Jadran, I. základná škola, Nemocnica, Cintorín, Ul. Pod. Donátom, Križna ul., TESCO, Centrálna autobusová zastávka, Ul. A. Hlinku, Trstie, Slnecná stráň, Šášovské podhradie, Nadjazd, Kaštieľ, Regionálna správa ciest, SAD, Priemyselná ul., Závod SNP, Slovalco a. s., Alufinal, Nemak, Svätokrížske nám., Hviezdoslavova ul., Planetárium, Cirkevná škola, Ul. dukelských hrdinov, Ul. M. R. Štefánika.*

10.6.3. Trojčlenné modely (4)

Onymický model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (4): *Šášovské podhradie-píla; Šášovské podhradie-horáreň; Ladomerská Vieska-stred; Ladomerská Vieska-sídlisko.*

10.7. Modelovanie vlastných mien zastávok v Rimavskej Sobotě

Modelovali sme vlastné mená zastávok autobusovej dopravy. Výskumnú bázu sme abstrahovali zo stránky imhd¹³⁵ a tvorilo ju 63 urbanoným.

10.7.1. Jednočlenné modely sa v materiáli nenachádzajú.

¹³⁴ MHD Žiar nad Hronom, 2025.

¹³⁵ MHD Rimavská Sobota, 2025.

10.7.2. Dvojčlenné modely (43)

Onymický model $A1 = (U) + PÚ$ (43): *Rimavan, Obchodná akadémia, TESCO, Sobôtka, Amfiteáter, Pivovar, Jánošíkova, Domov dôchodcov, Bytové družstvo, SOUPP, Tomašova, Lidl, Hviezdoslavova, Malohontská, Daxnerova ul., Okresný úrad, Gorkého, Obvodný úrad, Cintorínska, Fábryho ul., Šrobárova, Družstevná ul., Autobusová stanica, Gymnázium, Hypernova, Výšná Pokoradz, Nižná Pokoradz, Železničarska, Šamarianka, Sabová, Mäsokombinát TAURUS, Autotauris, Rožňavská ul., Lux, Močiar, Starý Včelinec, Nový Včelinec, Dúžavská cesta, Dúžava, Mojín, Mlyny, STK, Hviezdoslavova.*

10.7.3. Trojčlenné modely (20)

Typ onymického modelu $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (14) zastupuje najfrekventovanejší model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(U) + PÚ + PÚ$ v modeloch $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ a $A1 = U + PÚ + PÚ$.

Onymický model $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (13): *Sobôtka-SAD; Sobôtka-stred; Tomašová-bytovka; Dobšinského-ZŠ; Francisciho-Kaufland; Zacharovce-rázcestie; Vinice-kopec; Bakta-Jednota; Liesková-Tempus; Liesková-MŠ; Močiar-rázcestie; Kurinec-ŠM; Kurinec-Astra.*

Onymický model $A1 = U + PÚ + PÚ$ (1): *Sídlisko Západ-Česká ul.*

Typ onymického modelu $A1 = U + PÚ + NCH$ (6) zastupuje najfrekventovanejší model $A1 = U + PÚ + NCH$, ktorý je kombináciou sémantického poľa $U + PÚ + NCH$ v modeloch $A1 = U + PÚ + NCH$ a $A1 = (U) + PÚ + NCH$.

Onymický model $A1 = U + PÚ + NCH$ (3): *Sídlisko Západ I; Sídlisko Západ II; Sídlisko Západ III.*

Onymický model $A1 = (U) + PÚ + NCH$ (3): *Veterná č. d. 35; Dúžava č. d. 35; Sobôtka č. d. 7.*

10.8. Analýza modelov a typov modelov vlastných mien zastávok

Autobusová zastávka je miesto, kde pravidelne zastavuje autobus mestskej hromadnej dopravy a autobus prímestskej dopravy. V rámci nášho výskumného materiálu sa nachádzalo 212 vlastných mien autobusových zastávok. Substantívum *zastávka* nebolo vo vlastných menách priamo vyjadrené, preto bolo do modelov A1 zaradované v zátvorke. Priamo vyjadrované urbanonymum, zastupujúce typ onymického vzťahu, sa realizovalo len prostredníctvom substantíva sídlisko v štyroch modeloch.

10.8.1. Frekvencia modelov a typov modelov

V modelačnej analýze sme identifikovali 7 rôznych modelov.

Jednočlenné modely sa v modelovanom materiáli nenachádzali.

Dvojčlenné modely boli dva, a to $A1 = (U) + PÚ$, ktorý sa vyskytoval vo vzorke najviac, a to 135-krát, a model $A1 = (U) + HCH$, ktorý mal 3 výskyty.

Trojčlenné modely sme vo vzorke identifikovali štyri. Modely $A1 = (U) + PÚ + PÚ$, 64 výskytov, a $A1 = U + PÚ + PÚ$, 1 výskyt, resp. modely $A1 = U + PÚ + NCH$, 3 výskyty, a $A1 = (U) + PÚ + NCH$, 6 výskytov.

Štvorčlenný model sa tiež vyskytol pri modelačnej analýze v podobe $A1 = (U) + PÚ + NCH + PÚ$ s 1 využitím.

10.8.2. Frekvencia funkčných členov

V priebehu modelačnej analýzy sme vymodelovali 212 modelov, v rámci ktorých sme identifikovali 4 funkčné členy. Identifikované funkčné členy boli – (U)/U – urbanonymum, PÚ – príslušnosť k územiu, HCH – honorifikačná charakteristika a NCH – numerická charakteristika.

Funkčným členom (U)/U – urbanonymum sa nachádzal v každom z 212 modelov. Člen (U) vo výskumnej vzorke zastupuje substantívom *zastávka*, ktoré však nie je súčasťou vlastného mena, no dopĺňa sa, aby model obsahoval typ onymického vzťahu a bol

onymicky identifikovateľný aj mimo kontextu, napr. (*zastávka*) *STK* – A1 = (U) + PÚ, (*zastávka*) *Sobôtka-SAD* – A1 = (U) + PÚ + PÚ, (*zastávka*) *Mojžišovci* – A1 = (U) + HCH, (*zastávka*) *Rúbanisko II* – A1 = (U) + PÚ + NCH. Názov zastávky *Sídlisko Západ I* – A1 = U + PÚ + NCH obsahuje urbanonymum sídlisko¹³⁶.

Funkčný člen PÚ – príslušnosť k územiu, ktorý sa nachádzal vo výskumnej vzorke 276-krát. Keďže autobusové zastávky sú často situované v rámci určitej súčasti mestskej infraštruktúry, ich vlastné meno vychádza z jej pomenovania alebo z jej častí, je uvedeným spôsobom urbanonymum zastávka ukotvené v mestskom priestore. Jej názov odkazuje na urbanonymum a časť názvu je odvodená (alebo totožná s urbanonymum) a v modeli funguje ako odkaz naň, a preto sme tú časť vlastného mena označovali ako funkčný člen PÚ – príslušnosť k územiu. V niektorých modeloch je tento člen dvojnásobný, pretože súčasťou vlastného mena zastávky bol aj názov mestskej časti, sídliska či odkazoval na iné urbanonymum, napr. funkčný člen PÚ sa nachádza v modeli A1 = (U) + PÚ – (*zastávka*) *Obchodná akadémia*, kde je pomenovanie *obchodná akadémia*, pričom ide o jednu zo stredných škôl v meste Rimavská Sobota; (*zastávka*) *Západ-Tulská* – A1 = (U) + PÚ + PÚ, kde je prvý funkčný člen PÚ (reprezentujúci väčšie územie) vyjadrený názvom sídliska v meste Zvolen (*Západ*) a druhý funkčný člen PÚ (spresnený menším územím) je vyjadrený urbanonymum *Tulská*, čo je zvolenská ulica¹³⁷.

Funkčný člen NCH – numerická charakteristika sa vo výskumnej vzorke nachádzal v deviatich modeloch. Tento funkčný člen je vo výskumnej vzorke vyjadrený číslom a nachádza sa v troch modeloch a deviatich urbanonymách: *Veterná č. d. 35*; *Dúžava č. d. 35*; *Sobôtka č. d. 7*; *Rúbanisko II*; *Rúbanisko I*. (A1 = (U) + PÚ + NCH – 5); *Sídlisko Západ I*; *Sídlisko Západ II*; *Sídlisko Západ III* (A1 = U + PÚ + NCH – 3); *Rúbanisko II kotoľňa* (A1 = (U) + PÚ + NCH + PÚ – 1).

¹³⁶ Pre kompletný zoznam príkladov pozri vyššie.

¹³⁷ Pre kompletný zoznam príkladov pozri vyššie.

Najmenej frekventovaným bol funkčný člen HCH – honorifikačná charakteristika, ktorá sa nachádzala len v jednom modeli, ktorý sa vo vzorke nachádza trikrát: *Mojžišovci, Tanečkovci, Balážovci* ($A1 = (U) + HCH$). Ide o vlastné mená zastávok pomenované podľa rodín, ktorých usadlosti sa nachádzajú v blízkosti zastávky (*Mojžišovci, Tanečkovci, Balážovci*).

10.9. Paradigma modelov autobusových zastávok

Paradigma modelov autobusových zastávok je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní autobusových zastávok. Paradigmum modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmum modelov autobusových zastávok vytvárajú:

10.9.1. Dvojčlenné modely $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = (U) + HCH$.

10.9.2. Trojčlenné modely s typom modelu autobusových zastávok $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ s modelmi $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ a $A1 = PÚ + PÚ + U$ a typom onymického modelu $A1 = U + PÚ + NCH$ s modelmi $A1 = U + PÚ + NCH$ a $A1 = (U) + PÚ + NCH$.

10.9.3. Štvorčlenné modely s modelmi $A1 = (U) + PÚ + NCH + PÚ$.

Paradigma modelov autobusových zastávok je tvorená 7 modelmi: 2 dvojčlennými modelmi, 4 trojčlennými modelmi a 1 štvorčlenným modelom. Modely vytvárajú aj 2 typy modelov.

10.10. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe vlastných mien autobusových zastávok sa prejavuje dominujúca tendencia k lokalizácii a vedľajšia tendencia ku kvantitatívnosti. Tendencia k lokalizácii sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním názvov miest, obcí, ulíc a špecializovaných miestnych prívlastkov do vlastných mien autobusových zastávok. Tendencia

ku kvantitatívnosti sa prejavuje numerickým identifikovaním poradia zastávky a domu ako súčasti názvu zastávky. Na základe tvorby autobusových zastávok determinovanými tendenciami dominovali dvojčlenné a trojčlenné modely s funkčným členom PÚ: modely $A1 = (U) + PÚ$ a $A1 = (U) + PÚ + PÚ$. Funkčný NCH bol málo používaný. Modeli s NCH aj ďalšie modely boli málo používané. Fixovaním lokalizácie územia sa posilňuje komunikačná funkcia vlastných mien autobusových zastávok, pretože cestujúci má v názve orientačný bod nástupu do autobusu a výstupu z neho.

11. MODELY A MODELOVANIE CASTRONÝM¹³⁸

11.1. Vstupné myšlienky

V tejto kapitole zameriavame pozornosť na modelovanie štandardizovaných vlastných mien slovenských hradov a zámkov s cieľom opísať, komparovať a typologizovať ich onymické modely. Výskumný materiál sme čerpali z elektronického onlinového súboru štandardizovaných názvov hradov a zámkov¹³⁹, verejne dostupného na webovej stránke Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Daný súbor obsahuje okrem vlastných mien hradov a zámkov aj vlastné mená hradísk a kláštorov vrátane zrúcanín.

Termín *hrad*¹⁴⁰ sa v terminologickom slovníku, tvoriacom súčasť webovej stránky, charakterizuje ako „veľké feudálne opevnené sídlo situované na skalných vyvýšeninách, na hrebeňoch pohorí alebo na miestach, kde močariská alebo vodné toky tvorili ich prirodzenú ochranu, stavané od konca 12. storočia“. Ďalší termín *zámok*¹⁴¹ sa považuje za synonymum hradu, a to od obdobia renesancie, čo naznačuje aj druhová charakteristika vybraných onymických objektov, napr. *Červený Kameň* – hrad, zámok¹⁴². Súbor obsahuje aj *hradiská*, ktoré sa chápu ako charakteristické obytno-fortifikačné objekty drobnej šľachty situované „na prirodzených, čiastočne upravených alebo umelo navrhovaných vyvýšeninách v centrách hospodárskych území, stavaný v 12. – 15. storočí“, a *pevnosti*, ako opevnené objekty zabezpečené proti útoku a zriadené na obranu, hoci v rámci „druhu objektu“ sa tieto kategórie v zozname nevydeľujú.¹⁴³

¹³⁸ Autorom textu je G. Rožai. Text bol napísaný pre potreby monografie ako jej kapitola.

¹³⁹ [hrady_zamky_zoznam-stranku.pdf](#), 2025.

¹⁴⁰ [Terminologicky-slovník.pdf](#), 2025.

¹⁴¹ [Terminologicky-slovník.pdf](#), 2025.

¹⁴² [hrady_zamky_zoznam-stranku.pdf](#), 2025.

¹⁴³ [Terminologicky-slovník.pdf](#), 2025.

Osobitne sú označené *kláštory* ako spoločné domy rehoľníkov alebo rehoľníc.¹⁴⁴ Samostatnú časť súboru vytvára zoznam zaniknutých hradov (napr. *Gemerský hrad*, *Ozdín*, *Sobôtka*), ktoré sme do výskumného súboru nezahrnuli. Súčasťou nášho výskumu sa stalo celkovo 112 vlastných mien. Z pôvodného súboru sme vynechali propriá *Dlhé* (katastrálne územie, ďalej k. ú., obce Budča; pri tomto propriu chýba stručný opis aj v samotnom skúmanom súbore a viac informácií o danom onymickom objekte sme nenašli ani v iných dostupných zdrojoch) a *Braničev* (k. ú. obce Bačkov), pri ktorom sa nám nepodarilo zistiť jeho motiváciu.

Podobne ako pri iných modelových analýzach aj v tomto prípade označujeme funkčný člen, ktorý prezentuje sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu, vyjadrený v druhovom určení (*hrad*, *zámok*, *hrádok*, *veža*, *kláštor*,...), osobitným znakom. Z hľadiska vymedzenia typu onyma tu modelujeme propriá pomenúvajúce toponymické objekty, ktoré plnili nielen fortifikačnú funkciu, ale slúžili aj ako sídlo šľachty či panovníka, osobitne v prípade zámkov. Tento aspekt zohľadňuje v rámci onomastickej terminológie aj J. David, ktorý uvádza vlastné mená hradov a zámkov v kategórii proprií s príznakom sídelnosti, teda medzi ojkonymami, kam zaraďuje „názvy obydlených miest, mŕst a vesníc, hradů a zámků, včetně lokalit zaniklých“.¹⁴⁵ Slovenská onomastická terminológia¹⁴⁶ názvy týchto onymických objektov pri vymedzení ojkonym priamo nespomína (vrátane exemplifikácie)¹⁴⁷ a rovnako

¹⁴⁴ Terminologicky-slovník.pdf, 2025.

¹⁴⁵ David, J., 2017.

¹⁴⁶ Valentová, I. et al., 2024.

¹⁴⁷ V Slovenskej onomastickej terminológii (Valentová et al., 2024, s. 223) sa termín ojkonymum vymedzuje ako „vlastné meno sídelného objektu ako celku alebo jeho časti (mesto, obec, štvrť, mestská časť, samota, horáreň, obytná budova)“. Ako príklady sa uvádzajú „Banská Štiavnica (mesto), Zeleneč (obec), Šulekovo (pôvodne samostatná obec, dnes časť mesta Hlohovca), Ťapkové (v stredoveku samostatná osada, ktorá neskôr splynula s obcou Veselé), Baraní majer (hospodársky dvor v katastri obce Prašník), Posádka (osada so samostatným katastrálnym územím, neskôr sa administratívne pričlenila k obci Dvorníky)“.

ich explicitne neuvádza ani v definíciách iných podkategórií toponým (napr. medzi anojkonymami či urbanonymami). Vlastné mená kláštorov, zručanín a opevnení však autori spomínajú v poznámkovom aparáte (k termínom anojkonymum a ojkonymum); ide o pomenovania objektov, ktoré majú špecifický charakter, s presahmi do iných onymických tried. Daný typ oným bližšie nevy vymedzuje a neklasifikuje ani N. Podol'ská¹⁴⁸. Vzhľadom na špecifický mimojazykový charakter tohto typu ojkonymických objektov a na potrebu jeho odlíšenia v rámci existujúcej modelovej štruktúry modelov A1 sme pre potreby nášho výskumu vytvorili súhrnný termín *castronymum* (z lat. *castrum* „hrad, hrádok“ a *onymum*), ktorým označujeme skupinu proprií pomenúvajúcich onymické objekty hradov a zámkov v skúmanom súbore. V onymických modeloch A1 ho označujeme skratkou C.

Pri objasňovaní motivácie skúmaných proprií sme vychádzali z dostupných printových i elektronických zdrojov, napr. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 1 – 3¹⁴⁹, štúdie R. Krajčoviča venované stredovekej lexike slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest zverejňované v časopise Kultúra slova¹⁵⁰ a z rôznych webových stránok (slovenskehrady.sk, hrady.sk, hrady-zamky.sk)¹⁵¹ Zatiaľ čo motivácia, a teda aj sémantická štruktúra modelov A1 dvojčlenných oným bola vo väčšine prípadov zreteľná (napr. *Zvolenský hrad*, *Pustý hrad*), náročnejšie bolo objasňovanie motivácie prevažne jednočlenných proprií, kde vo viacerých prípadoch nebolo možné jednoznačne určiť ich motiváciu, keďže do úvahy prichádzalo niekoľko možných motivantov (napr. *Slanec*, *Likava*, *Fričov*, *Lietava*, *Uhrovec*), často súvisiacich i s procesom transonymizácie z rôznych podkategórií proprií (ojkonymá, hydronymá,...). V nejednom prípade bolo možné stanoviť motiváciu propria len na základe najstarších dochovaných údajov o existencii obce

¹⁴⁸ Podol'skaja, N. V., 1978.

¹⁴⁹ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, ďalej VSOS, 1 – 3, 1977.

¹⁵⁰ Krajčovič, R., 2007 – 2015.

¹⁵¹ Slovenské hrady, online; Hrady.sk, online; Hrady a zámky na Slovensku, 2025.

a analyzovaného onymického objektu (hradu, zámku); ak bola existencia obce/osady spolu s názvom doložená skôr ako existencia rovnomenného onymického objektu (hradu, zámku a pod.) a nenašli sme iný dostupný údaj o prvenstve pomenovania, motiváciu sme dávali do súvisu s procesom transonymizácie z onymickej kategórie osadných názvov do kategórie castroným, čo z hľadiska zvolenej teórie modelovania zodpovedá funkčnému členu PÚ „príslušnosť k územiu“, napr. *Gýmeš* < z historického názvu súčasnej obce Jelenec (*Gimes*, *Guymes* a i.¹⁵²); $A1 = (C) + PÚ$. Na základe tejto skutočnosti má motivácia niektorých castroným len hypotetický charakter.

11.2. Technika modelovania castroným

Modelovanie. Castronýmá budeme modelovať na základe metódy, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Modely castroným budeme uvádzať podľa počtu funkčných členov v modeli, nie počtu slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely castroným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jedno-, dvoj- i trojčlenné modely.

Funkčné členy modelov castroným. Vlastné mená hradov a zámkov pri modelovaní pomenúvame ako castronýmá a budeme ich označovať značkou C. Funkčný člen C je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen C explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok dopĺňame v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vlastné meno hradu a zámku. Ak je funkčný člen C explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Z funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky, sa v castronýmách nachádzajú príslušnosť k územiu (PÚ), vlastnosť (VL), honorifikačná charakteristika (HCH) a príslušnosť k času (PČ).

¹⁵² VSOS 1., 1997.

11.3. Modelovanie castroným (112) – frekvencia typov onymických modelov a onymických modelov

Získaný súbor onymických modelov vytvárajú modely podľa počtu funkčných členov.

11.3.1. Jednočlenné modely (2)

Výsledkom modelovej analýzy je jediný jednočlenný model $A1 = C$, prezentovaný proprietami *Kapla* a *Kláštorisko*, ktoré motivačne súvisia s druhovými označeniami *kapla* ,kaplnka¹⁵³ a *kláštor* (metonymická motivácia formálne spravidzaná deriváciou).

11.3.2. Dvojčlenné modely (98)

Ide o najpočetnejšiu skupinu onymických modelov, ktorých sémantické polia vytvárajú aj typy onymických modelov.

Najpočetnejším typom onymického modelu je typ $A1 = (C) + PÚ$ (71) s variantným sémantickým poľom (C) + PÚ v modeloch $A1 = (C) + PÚ$ a $A1 = PÚ + C$.

Model $A1 = (C) + PÚ$ (37): *Kamenica, Blh, Kazimír, Hodejov, Jasenov, Jasov, Lipovec, Sitno, Sklabiňa, Gelnica, Ilava, Tibava, Beckov, Blatnica, Brekov, Breznica, Čabrad', Čičava, Dobrá Niva, Košeca, Strečno, Uhrovec, Zborov, Zniev, Bačkov, Bytča, Rákoš, Vršatec, Revište, Bzovík, Súľov, Sokol', Gýmeš, Lednica, Veľký Kamenec, Šášov, Tisovec*. Ide o proprietá utvorené transonymizáciou.

Model $A1 = PÚ + C$ (34): *Bojnický zámok, Bratislavský hrad, Budatínsky zámok, Haličský zámok, Hlohovský zámok, Kežmarský zámok, Lubovniansky hrad, Nitriansky hrad, Oravský hrad, Lupčiansky hrad, Smolenický zámok, Trenčiansky hrad, Vigľašský zámok, Zvolenský hrad, Čachtický hrad, Filakovský hrad, Kapušiansky hrad, Košický hrad, Levický hrad, Liptovský hrad, Liptovský hrádok, Markušovský hrad, Obišovský hrad, Oponický*

¹⁵³ Historický slovník slovenského jazyka, 1992.

hrad, Plavecký hrad, Považský hrad, Spišský hrad, Šarišský hrad, Topoľčiansky hrad, Turniansky hrad, Viniansky hrad, Holumnický hrad, Jasovský kláštor, Žakýlsky hrad.

Druhým najfrekvencovanejším typom dvojčlenného onymického modelu je $A1 = (C) + VL$ (18) s variantným sémantických poľom $(C) + VL$ v modeloch $A1 = (C) + VL$ (11) a $A1 = VL + C$ (7).

Model $A1 = (C) + VL$ (11): *Divín, Hrušov, Muráň, Devín, Tematín, Skalka, Branč, Likava, Slanec, Hričov a Lietava.*

Model $A1 = VL + C$ (7): *Čierny hrad, Dračí hrádok, Pustý hrad* (k. ú. Zvolen), *Pustý hrad* (k. ú. Sklené Teplice), *Červený Kláštor, Zbojnický hrad, Živánska veža.*

Najmenej zastúpený je typ onymického modelu $A1 = (C) + HCH$ (5) s variantným sémantickým poľom $(C) + HCH$ v modeloch $A1 = (C) + HCH$ a $A1 = HCH + C$, ktorý sa v súbore vyskytol 5-krát.

Model $A1 = (C) + HCH$ (4): *Parič, Plaveč, Máriačalád, Katarínka.*

Model $A1 = HCH + C$ (1): *Dievčí hrad.*

Posledný dvojčlenný onymický model $A1 = PČ + C$ nedisponuje variantným sémantickým poľom, pričom sme ho zaznamenali 4-krát: *Starý zámok, Nový hrad, Starý hrad, Nový zámok.*

11.3.3. Trojčlenné modely (12)

V analyzovanom súbore sme zaznamenali 3 trojčlenné onymické modely bez variantných sémantických poľí:

Model $A1 = (C) + VL1 + VL2$ (9): *Modrý Kameň, Sivý Kameň, Hajnáčka, Krásna Hôrka, Červený Kameň, Dobrá Voda, Biely Kameň, Ostrý Kameň, Šomoška.*

Model $A1 = (C) + HCH + VL$ (2): *Pajštún, Korlátka.*

Na jedno proprium sa vzťahuje trojčlenný model $A1 = (C) + PÚ + HCH$ (1): *Hronský Beňadik.*

11.4. Analýza onymických modelov, ich typov a funkčných členov

11.4.1. Frekvenčná analýza funkčných členov onymických modelov castroným

Motivačnú stránku skúmaných proprií nám umožňujú ozrejmiť funkčné členy, predovšetkým členy vyjadrujúce ďalšie sémantické príznaky. V onymických modeloch skúmaných castroným sa uplatnili štyri funkčné členy, zoradené na základe ich frekvencie: príslušnosť k územiu (PÚ), vlastnosť (VL), honorifikačná charakteristika (HCH) a príslušnosť k času (PČ).

Príslušnosť k územiu (PÚ)

Ide o najfrekventovanejší funkčný člen, ktorý sme v skúmanom súbore zaznamenali 72-krát. V modeli $A1 = (C) + PÚ$ vyjadruje motiváciu iným propriom spojenú s procesom transonymizácie. Motivantom je ojkonymum, teda vlastné meno osady či mesta, na území ktorého sa onymický objekt nachádza, t. j. *Gýmeš, Sokol, Súľov, Bzovík, Bytča, Bačkov, Zborov, Uhrovec, Strečno, Košeca, Dobrá Niva, Čičava, Čabrad', Breznica, Brekov, Blatnica, Tibava, Ilava, Sklabiňa, Sitno, Lipovec, Jasov, Jasenov, Hodejov, Kazimír, Kamenica, Gelnica, Beckov, Veľký Kamenec, Tisovec, Rákoš* (alebo aj podľa rovnomenného hydronyma), príp. anojkonymum (najmä oronymum, ale aj hydronymum či iný typ onyma), t. j. *Revište, Vršatec, Zniev, Sivý Kameň, Šášov* (pravdepodobne podľa staršej podoby oronyma obsahujúceho maď. apelatívum *sás*, 'orol'¹⁵⁴; hrad stojí na brale *Orlia skala*), *Blh* (zrejme podľa hydronyma, ktoré má podľa B. Varsika pravdepodobne predslovanský pôvod¹⁵⁵), *Lednica* (pravdepodobne hydronymum, príp. aj ojkonymum *Lednica*). V modeli s formálne vyjadreným funkčným členom C má PÚ podobu zhodného prívlastku vychádzajúceho z vlastného mena obce (napr. *Vígľašský zámok, Haličský zámok, Čachtický hrad, Žakýlsky hrad*), mesta (napr. *Nitriansky hrad, Hlohovský zámok, Levický hrad, Trenčiansky hrad*), prípadne regiónu (*Spišský hrad*,

¹⁵⁴ Hrad Šášov, 2025.

¹⁵⁵ Sičáková, Ľ., 1996.

Liptovský hrad, Šarišský hrad). Funkčný člen PÚ sa jedenkrát objavil aj v trojčlennom modeli $A1 = (C) + PÚ + HCH$ v prívlastku *hronský (Hronský Beňadik)*.

Vlastnosť (VL)

Daný funkčný člen sa v onymických modeloch uplatnil 38-krát. V skúmaných propriách poukazuje na motiváciu vlastnosťou či charakterom onymického objektu, resp. jeho bezprostredného okolia (*Divín, Devín, Tematín, Skalka, Branč, Muráň, Hrušov, Hričov, Likava, Slanec, Lietava*), často aj v dvojslovných názvoch (*Modrý Kameň, Krásna Hôrka, Červený Kameň, Dobrá Voda, Biely Kameň, Ostrý Kameň, Sivý Kameň*), kde je charakter objektu vyjadrený okrem substantíva (*kameň, hôrka, voda*) aj zhodným prívlastkom vo forme akostného adjektíva, čo sa iba v prípade prívlastku týka aj proprií zaradených k modelu $A1 = VL + C$, kde sme zaznamenali okrem akostných aj vzťahové adjektíva (*Čierny hrad, Dračí hrádok, Pustý hrad, Červený Kláštor, Zbojnický hrad, Živánska veža*). Vlastnosť onymického objektu je lexikálno-sémanticky menej priezračná v kompozitách maďarského pôvodu s maď. základom *skala (-kő)* adaptovaným do slovenčiny (*-ka*), napr. *Šomoška* (< *Somoskő*, t. j. ‚Drieňová skala‘; porov. staršie *castrum Somoskw* z r. 1323¹⁵⁶, maď. *Somoskői vár*), *Hajnáčka* (< *Ajnácskő*, t. j. *hajnác* ‚niečo chránené, opevnené‘ + *kő* ‚skala‘¹⁵⁷; porov. *castrum Anyaskw* z r. 1320¹⁵⁸). Vo vybraných prípadoch je vlastnosť vyjadrená len v druhom základe kompozita, ako je to v propriách *Pajštún* (pravdepodobne z nem. *Paullen-stein*¹⁵⁹, t. j. *stein* ‚skala‘) a *Korlátka* (z maď. *Korlát-kő*, pravdepodobne ‚Korlátov Kameň‘¹⁶⁰).

Honorifikačná charakteristika (HCH)

Funkčný člen HCH sa v onymických modeloch vyskytol 8-krát. Súvisí s menami svätcov (sv. *Beňadik* > *Hronský Beňadik*,

¹⁵⁶ hrady_zamky_zoznam-stranku.pdf, 2025.

¹⁵⁷ Krajčovič, R., 2009.

¹⁵⁸ hrady_zamky_zoznam-stranku.pdf, 2025.

¹⁵⁹ hrady_zamky_zoznam-stranku.pdf, 2025.

¹⁶⁰ Hladký, J., Závodný, A., 2009.

sv. *Katarína Alexandrijská* > *Katarínka*, sv. *Mária* > *Máriačalád*), s názvom rehoľného rádu (pravdepodobne *pavlíni* (nem. *Paullenstein*)¹⁶¹ > *Pajštún*), pričom ide o onymické objekty s charakterom starobyých kláštorov, s inými osobnými menami (o. m. *Korlát* > *Korlátka*¹⁶², o. m. *Paris*¹⁶³ > *Parič*), s menom historického kmeňa (*Plavci/Polovci*¹⁶⁴ > *Plaveč*) a s prívlastkom *dievčí* (*Dievčí hrad*; maď. *Leányvár*¹⁶⁵, zrejme ľudová etymológia). Vo vybraných prípadoch ide skôr o sekundárnu honorifikáciu, prípadne tu možno uvažovať aj o vyjadrení vlastníctva (napr. *Korlátka*, *Parič*) či vlastnosti (*Dievčí hrad*).

Príslušnosť k času (PČ)

Ide o najmenej frekventovaný funkčný člen vyjadrujúci sémantický príznak (4-krát), ktorý sme zachytili v podobe prívlastku (*nový*, *starý*) v propriách *Starý zámok*, *Nový hrad*, *Starý hrad*, *Nový zámok*.

11.4.2. Frekvencia typov modelov a modelov castroným

V analyzovaných onymických modeloch A1 mali sémantické polia variantný i nevariantný charakter. Táto variantnosť sa obmedzovala výhradne na dva varianty jedného sémantického poľa, ktoré sa uplatnili celkovo v 3 typoch dvojčlenných onymických modelov.

Najfrekventovanejším typom onymického modelu je typ A1 = (C) + PÚ s variantným sémantickým poľom (C) + PÚ. Uplatnil sa v 71 prípadoch. 37 prípadov modelu A1 = (C) + PÚ prezentuje jedno-, okrajovo i dvojčlenné propriá s formálne nevyjadreným funkčným členom prezentujúcim sémantický príznak signalizujúci typ onymického vzťahu, napr. *Kamenica*, *Veľký Kamenec*. Ide o propriá motivované názvom iného onymického objektu, prevažne ojkonymom. Model A1 = PÚ + C sa vyskytol 34-krát;

¹⁶¹ Pajštún (Borinka), 2025.

¹⁶² Hladký, J., Závodný, A., 2009.

¹⁶³ História hradu Parič, 2025.

¹⁶⁴ Hrad na východe stále odкрýva svoje tajomstvá, 2025.

¹⁶⁵ hrady_zamky_zoznam-stranku.pdf, 2025.

zastupuje dvojčlenné propriá, kde zhodný prívlastok prezentuje príslušnosť onymického objektu k obci či regiónu a substantívum zase druhové určenie, napr. *Turniansky hrad*, *Budatínsky zámok*.

Druhým najfrekvencovanejším typom onymického modelu je $A1 = (C) + VL$ typu *Tematín*, *Devín*, *Modrý Kameň* (18). Variantné sémantické pole toho typu sa realizuje v onymických modeloch $A1 = (C) + VL$ (11), zodpovedajúcich jednočlenným propriám typu *Tematín*, a $A1 = VL + C$ (7), ktorý sa spája s dvojčlennými propriami typu *Živánska veža*.

Najmenej zastúpený je typ onymického modelu $A1 = (C) + HCH$ s variantným sémantickým poľom $(C) + HCH$ typu *Katarínka*, ktorý sa v súbore vyskytol 5-krát; 4 výskyty sa viažu na onymický model $A1 = (C) + HCH$ typu *Plaveč*, jeden výskyt na onymický model $A1 = HCH + C$ zastupujúci proprium *Dievčí hrad*.

Ďalšie modely nedisponujú variantným sémantickým poľom. V rámci nich frekvenčne dominuje trojčlenný onymický model $A1 = (C) + VL1 + VL2$ typu *Ostrý Kameň* (9). Nasleduje dvojčlenný model $A1 = PČ + C$ typu *Nový hrad* (4). Na dva výskyty sa obmedzuje jednočlenný onymický model $A1 = C$ priamo vyjadrujúci druhové označenia onymického objektu (*Kapla* a *Kláštorskó*). Rovnakú početnosť dosiahol trojčlenný model $A1 = (C) + HCH + VL$ typu *Pajštún* a *Korlátka*. Na jedno proprium sa vzťahuje trojčlenný model $A1 = (C) + PÚ + HCH$ (*Hronský Beňadik*).

Z hľadiska počtu funkčných členov v súbore jednoznačne dominujú dvojčlenné modely (7), nasledujú trojčlenné modely (3) a iba okrajovo sme zaznamenali aj jednočlenný model (1). Celkovo sme modelovaním vytvorili 11 onymických modelov.

11.5. Paradigma modelov castróným

Paradigma modelov castróným je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní vlastných mien hradov a zámok. Paradigmou modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmum modelov castroným vytvárajú:

11.5.1. Jednočlenné modely $A1 = C$.

11.5.2. Dvojčlenné modely s typom onymického modelu $A1 = (C) + PÚ$ v modeloch $A1 = (C) + PÚ$ a $A1 = PÚ + C$, s typom onymického modelu $A1 = (C) + VL$ v modeloch $A1 = (C) + VL$ a $A1 = VL + C$, s typom onymického modelu $A1 = (C) + HCH$ v modeloch $A1 = (C) + HCH$ a $A1 = HCH + C$ a model $A1 = PČ + C$.

11.5.3. Trojčlenné modely s modelmi $A1 = (C) + VL1 + VL2$, $A1 = (C) + HCH + VL$ a $A1 = (C) + PÚ + HCH$.

Paradigma modelov castroným je tvorená 11 modelmi: 1 jednočlenným modelom, 7 dvojčlennými modelmi a 3 trojčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 3 typy modelov.

11.6. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe castroným sa prejavujú tendencie k lokalizácii a ku kvalitatívnosti. Tendencia k lokalizácii zdôrazňuje vlastné meno osady či mesta, na území ktorého sa onymický objekt pomenovaný castronymom nachádza. Tendencia ku kvalitatívnosti fixuje vlastnosť či charakter onymického objektu pomenovaného castronymom. Na základe normy tvorby castroným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné modely s prevahou funkčného člena PÚ. Funkčný člen VL je tiež používaný. Najfrekvencovanejšie sú modely $A1 = (C) + PÚ$ a $A1 = PÚ + C$. Používaný je aj model $A1 = (C) + VL$. Z trojčlenných modelov je využívaný model $A1 = (C) + VL + VL$. Ostatné jednočlenné, dvojčlenné a trojčlenné modely sa vyskytujú menej. Fixovaním lokalizácie územia sa posilňuje komunikačná funkcia castronyma, pretože komunikujúci vie, kde sa hrad alebo zámok nachádza.

12. MODELÝ A MODELOVANIE VLASTNÝCH MIEN CHRÁMOV SEVEROVÝCHODNÉHO SLOVENSKA¹⁶⁶

12.1. Vstupné myšlienky

Cieľom kapitoly monografie je predstaviť modelovú analýzu vlastných mien sakrálnych objektov – chrámov severovýchodného Slovenska. Na základe využitia kvantitatívno-kvalitatívnych metód predstavíme štruktúrne a motivačné osobitosti onymických modelov, zohľadňujúc pri analýze príslušnosť k jednotlivým cirkvám i výber patrocínií. Modelovej analýze výskumného súboru predchádzajú poznámky venované teoretickým, metodicko-metodologickým i terminologickým aspektom problematiky.

Vlastné meno chrámu v texte označujeme termínom eklézionymum. Opierame sa o vymedzenie tohto termínu v Slovníku ruskej onomastickej terminológie¹⁶⁷, definujúcom termín *ekklezionim* ako vlastné meno miesta uskutočnenia obradu, miesta uctievania akéhokoľvek náboženstva vrátane chrámu, kaplnky, kríža, samostatne stojaceho oltára, posvätného kameňa, prameňa či stromu. Ide teda o vlastné meno sakrálneho objektu.

Výskumný materiál sme excerpovali z webovej aplikácie www.kostolyslovenska.sk. Jej autormi sú Zdenko Dzurjanin a Pavol Demeš. Táto aplikácia umožňuje „pohodlné vyhľadávanie kostolov s ich krátkymi charakteristikami, pričom vyhľadať kostol je možné aj podľa patrocínia, denominácie, príslušnosti

¹⁶⁶ Východiskom kapitoly je text G. Rožaiia Vlastné mená chrámov severovýchodného Slovenska vo svetle modelovej analýzy. In: Centrum a periféria v jazykovej komunikácii. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2025, s. 267 – 282.

¹⁶⁷ Podol'skaja, N. V., 1978, s. 164.

k cirkevnej jednotke a okresu a ich vzájomných kombinácií¹⁶⁸. Výskumnú pozornosť sme zamerali na severovýchodnú časť Prešovského kraja, teda na okresy Humenné, Medzilaborce, Snina, Stropkov, Svidník a Bardejov. Celkovo sme vyexcerpovali 494 vlastných mien chrámov prináležiacich k 5 cirkvám: rímskokatolíckej, gréckokatolíckej, evanjelickej, pravoslávnej a reformovanej kresťanskej cirkvi. Analýze sme podrobili 477 eklézioným: 229 vlastných mien gréckokatolíckych chrámov, 147 vlastných mien rímskokatolíckych chrámov, 100 vlastných mien pravoslávnych chrámov a 1 vlastné meno evanjelického chrámu.

12.2. Technika modelovania vlastných mien chrámov

Modelovanie. Vlastné mená chrámov budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Modely vlastných mien chrámov budeme uvádzať podľa druhov cirkví a v rámci nich podľa frekventovanosti a počtu funkčných členov v modeli, nie počtu slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely vlastných mien chrámov rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na dvojčlenné, trojčlenné a štvorčlenné modely.

Funkčné členy modelov vlastných mien chrámov. Vlastné mená chrámov pri modelovaní pomenúvame ako eklézionýmá a budeme ich označovať značkou E. Funkčný člen E je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen E explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok doplníme v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o vlastné meno chrámu. Ak je funkčný člen E explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Z funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky, sa vyskytol len funkčný člen HCH, ktorý vyjadruje honorifikačnú charakteristiku.

Pri klasifikácii patrocínii vychádzame zo zdroja Katalóg patrocínii na Slovensku¹⁶⁹. V analyzovanom súbore nachádzame

¹⁶⁸ Dzurianin, Z., Demeš, P., 2025.

¹⁶⁹ Judák, V., Poláčik, Š., 2009.

rôzne typy patrocínií. Modelové vyjadrenie podvojných (jednoduchých) a viacerých samostatných patrocínií v jednom vlastnom mene sakrálného objektu má v našich onymických modeloch nasledovnú podobu:

a) podvojnú patrocíniá (sv. Cyril a Metod, čiastočne sv. Peter a Pavol a i.), hodnotené aj ako jednoduché patrocíniá¹⁷⁰, zapisujeme ako dva funkčné členy umiestnené v zátvorkách, napr. (HCH1 + HCH2); ide o dve osoby, dvoch svätcov, čo vyjadruje opakovaný zápis funkčného člena HCH, členy týchto patrocínií však – až na ojedinelé prípady – nevystupujú samostatne. Ich podvojnú naznačuje v grafickom znázornení použitie zátvoriek.

b) viaceré samostatné patrocíniá v jednom eklézionyme zapisujeme ako samostatné funkčné členy, pričom na rozdiel od podvojných patrocínií ich neumiestňujeme do zátvoriek; napr. *Chrám prepodobného Serafima Sarovského* (= HCH1) a *ap. rovných Cyrila a Metoda* bude mať model $A1 = E + HCH1 + (HCH2 + HCH3)$.

12.3. Ortografické aspekty problematiky

Na týchto riadkoch priblížime vybrané problémy týkajúce sa vymedzenia tohto typu vlastných mien a ich ortografického zápisu. V excerpovanom elektronickom zdroji majú zápisy názvov chrámov stabilnú štruktúru; začínajú sa zhodným prívlastkom vyjadrujúcim príslušnosť chrámu ku konkrétnej cirkvi, rozvíjajúcim nadradený člen – druhové určenie (kostol, chrám, katedrála a pod.), za ktorým vo väčšine prípadov nasleduje nezhodný prívlastok vyjadrujúci honorifikačnú charakteristiku prostredníctvom patrocínia, napr. Gréckokatolícky chrám Zosnutia Presvätej Bohorodičky. Podľa informácií zverejnených na webovej stránke JazykovaPoradna.sk sa názvy kostolov „pokladajú za vlastné mená a píšu sa s veľkým začiatočným písmenom v slove kostol, ak sú pomenované podľa svätca, ktorému sú zasvätené (Kostol Sedembolestnej Panny Márie

¹⁷⁰ Judák, V., Poláčik, Š., 2009, s. 28.

(...), alebo podľa názvu liturgického sviatku odvodeného od danej biblickej udalosti alebo vychádzajúceho z teologického učenia (Kostol zjavenia Pána (...))¹⁷¹. V inom príspevku autori dopĺňajú: „Prívlastok rímskokatolícky, evanjelický v spojení so slovom kostol alebo s názvom kostola je iba bližšie označenie kostola podľa príslušnosti k danej cirkvi. Podobne sa používa označenie príslušnosti k reholi (františkánsky kostol, kostol uršulínok). Takéto označenia fungujú ako spresnenie názvu daného kostola, ale nepovažujú sa za vlastné meno, a preto sa píše s malým začiatočným písmenom, a to aj vtedy, keď sa pri nich uvedie názov príslušnej obce: uzavru manželstvo v evanjelickom kostole v Záhorciach.“¹⁷²

Ďalší ortografický aspekt súvisí s chápaním a grafickým zápisom termínu patrocínium, ktoré nestotožňujeme priamo s eklézionymom, ale považujeme ho za jeho (prirodzenú) súčasť, keďže niektoré eklézionymá môžu obsahovať aj viacero patrocínií. Ide v prípade patrocínia¹⁷³ o „zasvätenie kostola al. kaplnky konkrétnemu patrónovi, svätcovi, svätici, od ktorých sa odvodzuje ich názov; samotné pomenovanie“, napr. „*kostol s patrocíniom sv. Michala; kaplnka niesla p. Panny Márie*.“ J. Pavlovič¹⁷⁴ vymedzuje patrocínium ako „meno patróna chrámu, kostola alebo kaplnky, ktoré označuje Božie osoby (*Trojica, Kristus Kráľ*), atribúty (*Božia Múdrost'*), biblicko-teologické pojmy (*eucharistia, kríž*), udalosti z Ježišovho života (*Zjavenie Pána, Premenenie Pána*) alebo mená anjelov, svätíc a svätcov,...“. Takéto chápanie patrocínia nachádzame aj v Katalógu patrocínií na Slovensku¹⁷⁵, pričom jednotlivé patrocíniá sa v danom zdroji začínajú veľkým začiatočným písmenom (s výnimkou prívlastku *svätý*; napr. *Narodenie Pána*,

¹⁷¹ Píšu sa názvy kostolov a názvy kresťanských scén či výjavov s veľkým začiatočným písmenom?, online.

¹⁷² Sú v slovných spojeniach uzavru manželstvo v Evanjelickom kostole v Záhorciach a v Rímskokatolíckom kostole nanebovzatia Panny Márie v Starej Turej správne napísané veľké začiatočné písmená?, 2025.

¹⁷³ SSSJ, 2021.

¹⁷⁴ Pavlovič, J., 2015, s. 54.

¹⁷⁵ Judák, V., Poláčik, Š., 2009.

Nanebovzatie Panny Márie, Najsvätejšie Telo a Krv Pána), čo môže súvisieť nielen so špecifikami zápisu veľkých začiatkových písmen v náboženských textoch, ale aj s tendenciou chápať tento typ pomenovaní ako vlastné meno. Rovnako sú patrocíniá zapisované aj v názvoch chrámov zverejnených na webovej stránke kostolyslovenska.sk, hoci na webovej stránke JazykovaPoradna.sk a v dokumente *Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii*¹⁷⁶ sa v patrocíniách obsahujúcich deverbatíva typu *zjavenie, narodenie, povýšenie* a i. uvádza malé začiatkové písmeno (napr. *Kostol narodenia Panny Márie* s patrocíniom *Narodenie Panny Márie*). Zdôvodnenie takéhoto zápisu sme v daných zdrojoch nenašli. Vzhľadom na to, že v našom výskume pracujeme s patrocíniami predstavenými v Katalógu patrocínií na Slovensku¹⁷⁷ a v dostupnej lingvistickej literatúre sme nenašli podrobne vysvetlené pravidlá písania veľkých začiatkových písmen pri zápise patrocínií¹⁷⁸, veľké začiatkové písmeno ponechávame aj pri zápise patrocínií obsahujúcich spomenuté deverbatíva (napr. *Narodenie Panny Márie*). Otázka písania veľkých písmen v patrocíniách si však rozhodne vyžaduje podrobnejšiu lingvistickú analýzu.

Zohľadňujúc prezentované informácie, názvy chrámov z excerptovaného zdroja (kostolyslovenska.sk) sme podrobili nasledujúcim úpravám:

a) prívlastok vyjadrujúci príslušnosť k cirkvi sme pri analýze vynechali a s veľkým písmenom sme zapísali druhové označenie (*kostol, chrám*): *Gréckokatolícky chrám sv. Lukáša* → *Chrám sv. Lukáša*;

b) vzhľadom na neprítomnosť patrocínia v názve sakrálneho objektu sme časť excerptovaných názvov nezaradili do analýzy. Ide o väčšinu názvov kostolov evanjelickej a reformovanej kresťanskej cirkvi, ktoré v tejto podobe nie sú vlastnými menami, napr. *Evanjelický kostol, Kostol reformovanej kresťanskej cirkvi*.

¹⁷⁶ Sitárová, E., Ondica, S., Masár, I., Považaj, M., 2006.

¹⁷⁷ Judák, V., Poláčik, Š., 2009.

¹⁷⁸ Zápis patrocínií nie je špecifikovaný ani v PSP, 2000.

12.4. Terminologické vymedzenie druhových označení a vybraných náboženských termínov

Lexikálno-sémantická analýza vlastných mien chrámov zároveň viedla k potrebe objasniť sémantiku a využitie druhových označení. V skúmanom súbore sa objavili iba dve druhové označenia: *chrám* a *kostol*, v slovenčine chápané ako synonymá, t. j. „budova na (kresťanské) bohoslužby“¹⁷⁹. Pri pomenovaní sakrálnych objektov v excerpovanom zdroji sa termín *chrám* používal v prípade pravoslávnych a gréckokatolíckych objektov, termín *kostol* slúžil na pomenovanie objektov rímskokatolíckej, evanjelickej a reformovanej cirkvi.

V súvislosti s východným obradom vznikla potreba spresniť aj vybrané náboženské termíny: a) veľkomočeník – svätý, považovaný za mučeníka, ktorý znášal obzvlášť kruté a dlhotrvajúce utrpenie a smrť pre Krista; existuje aj tradícia nazývať týmto označením mučeníkov šľachtického pôvodu¹⁸⁰, b) hieromučeník – „(v gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi) svätec, ktorý bol biskupom al. príslušníkom iného stupňa duchovenstva a zomrel mučeníckou smrťou“¹⁸¹.

V prípade vlastných mien chrámov pravoslávnej cirkvi sme zaznamenali odlišné (cirkevnoslovanské) podoby patrocínii: *Voznesenije Hospodne – Nanebovstúpenie Pána*, *Uspenije Presvätej Bohorodičky – Zosnutie Presvätej Bohorodičky*, *Záštita Presvätej Bohorodičky – Ochrana Presvätej Bohorodičky*, *Položenije rízy Presvätej Bohorodičky – Uloženie rúcha Presvätej Bohorodičky*.

12.5. Modely a modelovanie eklézioným

V rámci analýzy predstavujeme výsledky najprv s ohľadom na príslušnosť sakrálnych objektov k jednotlivým cirkvám a až

¹⁷⁹ KSSJ, 2003, s. 211, s. 269.

¹⁸⁰ Azbuka very, 2025.

¹⁸¹ SSSJ, 2011, s. 80.

následne ich zovšeobecňujeme. Zároveň prihliadame na frekvenciu a postavenie onymických modelov z pozície centra a periférie, kde centrum predstavujú najfrekventovanejšie či najproduktívnejšie modely a perifériu modely s nízkou frekvenciou. Pri eklézionómach zaradených k jednotlivým modelom si všimame aj výber a frekvenciu tzv. hlavných patrocínií.

12.5.1. Modelovanie eklézioným gréckokatolíckej cirkvi (229)

V tejto kategórii eklézioným vystupuje z pozície centra a periférie ako centrálny model $A1 = E + HCH$, ktorý sme zaznamenali až 204-krát. V rámci hlavných patrocínií reprezentujúcich funkčný člen HCH, ktoré zastrešujú jednotlivé podriadené patrocíniá vyjadrené v eklézionyme, dominujú patrocíniá blahoslavených a svätých (92) a Preblahoslavenej Panny Márie (91). Nižšiu frekvenciu majú patrocíniá Božích osôb (20) a Apoštolov (1). V súbore sa ani raz neobjavilo patrocínium sv. Jozefa.

Model $A1 = E + HCH$ (204) (dvojčlenný model), napr. *Chrám sv. Michala archanjela* (hlavné patrocínium je blahoslavených a svätých, ďalej budeme uvádzať len pomenovanie hlavného patrocínia) (výskyt 42x, ďalej budeme uvádzať len číslicu), *Chrám Ochrany Presvätej Bohorodičky* (Preblahoslavenej Panny Márie) (39x), *Chrám Narodenia Presvätej Bohorodičky* (Preblahoslavenej Panny Márie) (28x), *Chrám Zosnutia Presvätej Bohorodičky* (Preblahoslavenej Panny Márie) (22x), *Chrám sv. Demetera veľkomučeníka* (blahoslavených a svätých) (10x), *Chrám sv. Mikuláša* (blahoslavených a svätých) (10x), *Chrám Nanebovstúpenia Pána* (Božích osôb) (8x), *Chrám sv. Bazila Veľkého* (blahoslavených a svätých) (8x), *Chrám sv. Paraskevvy veľkomučenice* (blahoslavených a svätých) (6x), *Chrám Zoslania Svätého Ducha* (Božích osôb) (4x), *Chrám sv. Lukáša* (blahoslavených a svätých) (4x), *Chrám blahoslaveného hieromučenika Vasil'a Hopku* (blahoslavených a svätých) (3x) a pod.

Periférne modely prezentuje:

a) onymický model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ (trojčlenný model), ktorý sa vyskytol 23-krát. Z hľadiska početnosti hlavných patrocínií sa tu uplatnili patrocíniá blahoslavených a svätých (13) a Apoštolov (10).

Onymický model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$, napr. *Chrám sv. Kozmu a Damiána veľ'komučeníkov* (blahoslavených a svätých) (12x), *Chrám sv. Petra a Pavla* (Apoštolov) (10x), *Chrám sv. Cyrila a Metoda* (blahoslavených a svätých) (1x).

b) onymický model $A1 = E + HCH1 + HCH2$ (trojčlenný model), zaznamenaný 2-krát. Uplatnili sa tu hlavné patrocíniá blahoslavených a svätých (1); každé samostatné patrocínium počítame osobitne) a Božích osôb (1).

Onymický model $A1 = E + HCH1 + HCH2$, napr. *Chrám blažených hieromučenikov Pavla Petra Gojdiča a Vasiľa Hopku* (blahoslavených a svätých) (1x), *Chrám sv. Paraskevvy veľ'komučenice a Božej múdrosti* (blahoslavených a svätých a Božích osôb) (1x).

12.5.2. Modelovanie eklézioným rímskokatolíckej cirkvi (147)

Aj v tejto kategórii má centrálnu postavenie dvojčlenný onymický model $A1 = E + HCH$ (dvojčlenný model), ktorý sme zachytili 131-krát. Funkčný člen HCH je prezentovaný piatimi hlavnými patrocíniami, v rámci ktorých dominujú patrocíniá blahoslavených a svätých (51), Preblahoslavenej Panny Márie (41) a Božích osôb (34). Periférne postavenie majú patrocíniá sv. Jozefa (3) a Apoštolov (2).

Model $A1 = E + HCH$ (131) (dvojčlenný model), napr. *Kostol Najsvätejšieho Srdca Ježišovho* (Božích osôb) (8x), *Kostol Nanebovzatia Panny Márie* (Preblahoslavenej Panny Márie) (8x), *Kostol Povýšenia sv. Kríža* (Božích osôb) (8x), *Kostol Ružencovej Panny Márie* (Preblahoslavenej Panny Márie) (8x), *Kostol Mena Panny Márie* (Preblahoslavenej Panny Márie) (7x), *Kostol sv. Michala archanjela* (blahoslavených a svätých) (7x), *Kostol Narodenia Panny Márie* (Preblahoslavenej Panny Márie) (5x), *Kostol Nanebovstúpenia Pána* (Božích osôb) (5x), *Kostol sv. Martina biskupa z Tours* (blahoslavených a svätých) (5x), *Kostol*

sv. Anny (blahoslavených a svätých) (5x), *Kostol Sedembolestnej Panny Márie* (Preblahoslavenej Panny Márie) (4x), *Kostol Božieho milosrdenstva* (Božích osôb) (3x), *Kostol Narodenia sv. Jána Krstiteľa* (blahoslavených a svätých) (3x), *Kostol Obetovania Panny Márie* (Preblahoslavenej Panny Márie) (3x), *Kostol Najsvätejšej Trojice* (Božích osôb) (3x), *Kostol sv. Mikuláša* (blahoslavených a svätých) (3x), *Kostol sv. Štefana kráľa* (blahoslavených a svätých) (3x) a pod.

Z hľadiska centra a periférie má okrajový charakter onymický model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ (trojčlenný model), zaznamenaný 16-krát. Čo sa týka výberu patrocínií vo funkčnom člene HCH, dominujú tu hlavné patrocíniá blahoslavených a svätých (9) a okrajovo sa uplatnili patrocíniá Apoštolov (4) a Božích osôb (3).

Model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ (16) (trojčlenný model), napr. *Kostol sv. Cyrila a Metoda* (3x), *Kostol Najsvätejšieho Kristovho Tela a Krvi* (Božích osôb) (3x), *Kostol sv. Petra a Pavla (Apoštolov)* (3x), *Kostol sv. Joachima a Anny* (blahoslavených a svätých) (2x), *Kostol sv. Kozmu a Damiána Anny* (blahoslavených a svätých) (1x), *Kostol sv. Šimona a Júdu* (Apoštolov) (1x) a pod.

12.5.3. Modelovanie eklézioným pravoslávnej cirkvi (100)

Kategóriu eklézioným v pravoslávnom cirkevnom prostredí reprezentuje predovšetkým onymický model $A1 = E + HCH$ (dvojčlenný model), ktorý sme zaznamenali 85-krát. Funkčný člen HCH tu reprezentujú tri hlavné patrocíniá: Preblahoslavenej Panny Márie (38), blahoslavených a svätých (33) a Božích osôb (14).

Model $A1 = E + HCH$ (85) (dvojčlenný model), napr. *Chrám Narodenia Presvätej Bohorodičky* (Preblahoslavenej Panny Márie) (16x), *Chrám Záštity Presvätej Bohorodičky* (Preblahoslavenej Panny Márie) (16x), *Chrám sv. archanjela Michala* (blahoslavených a svätých) (11x), *Chrám Uspenia Presvätej Bohorodičky* (Preblahoslavenej Panny Márie) (9x), *Chrám Voznesenija Hospodinovho* (Božích osôb) (7x), *Chrám sv. proroka Eliáša* (blahoslavených a svätých) (3x), *Chrám Zostúpenia Svätého Ducha* (Božích osôb) (3x) a pod.

Z hľadiska početnosti nasledujú dva onymické modely s periférnym postavením. Vyššia početnosť charakterizuje model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ (trojčlenný model). Funkčný člen HCH prezentujú hlavné patrociniá Apoštolov (9) a blahoslavených a svätých (5).

Model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ (14) (trojčlenný model), napr. *Chrám sv. ap. Petra a Pavla* (Apoštolov) (9x), *Chrám sv. nezištných Kozmu a Damiána* (blahoslavených a svätých) (3x), *Chrám sv. ap. rovných Cyrila a Metoda* (blahoslavených a svätých) (2x).

Iba raz sa uplatnil jedinečný štvorčlenný model $A1 = E + HCH1 + (HCH2 + HCH3)$ (1), ktorý je modelovým znázornením eklézionyma *Chrám prepodobného Serafima Sarovského a ap. rovných Cyrila a Metoda*. Funkčný člen HCH tu zastupujú hlavné patrociniá blahoslavených a svätých.

12.5.4. Modelovanie eklézioným evanjelickej cirkvi (1)

V prípade eklézioným zastupujúcich evanjelickú cirkev a. v. sme modelovej analýze podrobili iba jedno proprium s trojčlenným onymickým modelom $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$. Ide o eklézionymum *Kostol sv. Cyrila a Metoda* v Bardejove, v ktorom funkčný člen HCH prezentuje patrocínium blahoslavených a svätých.

12.6. Analýza modelov a funkčných členov eklézioným

Eklézionymá ako vlastné mená chrámov sú v rámci výskumného materiálu formalizované, lebo každé zo 477 eklézioným obsahuje druhové pomenovanie chrám/kostol, napr. *Chrám sv. Michala archanjela*, *Kostol Najsvätejšieho Srdca Ježišovho* a pod.

12.6.1. Frekvencia modelov

Modelová analýza eklézioným severovýchodného Slovenska poukázala na prítomnosť štyroch onymických modelov $A1$ s nevariantným sémantickým poľom a nevytvárajúcich typy

onymických modelov. Centrálne postavenie v celom súbore má dvojčlenný onymický model $A1 = E + HCH$, ktorý sme zaznamenali 420-krát, napr. *Chrám sv. Michala archanjela*. Tento model dominoval medzi eklézionymami rímsko- i gréckokatolíckej cirkvi a pravoslávnej cirkvi. Periférnu pozíciu mali tri modely; dva trojčlenné a jeden štvorčlenný. Trojčlenný onymický model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ sa celkovo uplatnil 54-krát, napr. *Chrám sv. Petra a Pavla*. Ide o druhý najčastejší onymický model vlastných mien chrámov katolíckej a pravoslávnej cirkvi a zároveň o jediný model, ktorý sme zachytili v rámci evanjelickej cirkvi, využívajúcej patrocíniá v názvoch chrámov len ojedinele. Iba v rámci eklézioným gréckokatolíckej cirkvi sme dvakrát zaznamenali aj trojčlenný onymický model $A1 = E + HCH1 + HCH2$, napr. *Chrám blažených hieromučeníkov Pavla Petra Gojdiča a Vasiľa Hopku*. Na jeden prípad sa obmedzil štvorčlenný model $A1 = E + HCH1 + (HCH2 + HCH3)$ prezentujúci vlastné meno pravoslávneho *Chrámu prepodobného Serafima Sarovského a ap. rovných Cyrila a Metoda*.

12.6.2. Frekvencia funkčných členov

Vo všetkých modelovaných eklézionymách sa v rámci funkčných členov vyjadrujúcich ďalšie sémantické príznaky uplatnil jediný člen – honorifikačná charakteristika (HCH), tvorený výhradne patrocíniami. V porovnaní s inými kategóriami oným, ktoré sa doteraz analyzovali v rámci zvolenej koncepcie modelovania, charakterizuje modely skúmaných eklézioným výrazná sémantická homogénnosť, hoci sémantiku samotných patrocínií možno ďalej klasifikovať a konkretizovať. V celom súbore dominujú hlavné patrocíniá blahoslavených a svätých (209) a Preblahoslavenej Panny Márie (170). Periférny charakter majú hlavné patrocíniá Božích osôb (72), ale najmä Apoštolov (26) a sv. Jozefa (3). Posledné zo spomenutých patrocínií sa objavilo iba v eklézionymách rímskokatolíckej cirkvi. Patrocíniá Preblahoslavenej Panny Márie sa vyskytli len v dvojčlenných modeloch, najčastejšie v rámci eklézioným pravoslávnej cirkvi, zatiaľ čo patrocíniá blahoslavených a svätých boli frekventované

nielen v dvojčlenných, ale aj vo viacčlenných onymických modeloch, v tejto kategórii modelov spolu s patrocíniami Apoštolov.

12.7. Paradigma modelov eklézioným

Paradigma modelov eklézioným je vytváraná súhrnom modelov, ktorý vzniká pri modelačnom spracovaní eklézioným. Paradigmu modelov profilujeme formálnym spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

12.7.1. Dvojčlenný model $A1 = E + HCH$.

12.7.2. Trojčlenné modely $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ a $A1 = E + HCH1 + HCH2$.

12.7.3. Štvorčlenný model $A1 = E + HCH1 + (HCH2 + HCH3)$.

Paradigma modelov eklézioným je tvorená 4 modelmi: 1 dvojčlenným modelom, 2 trojčlennými modelmi a 1 štvorčlenným modelom. Modely nevytvárajú typy modelov.

12.8. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe eklézioným ako vlastných mien chrámov sa realizuje dominantná tendencia k honorifikácii. Prejavuje sa zdôrazňovaním a fixovaním patrocínií blahoslavených a svätých: Preblahoslavenej Panny Márie a Božích osôb. Na základe normy tvorby eklézioným determinovanej predstavenou tendenciou sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantný dvojčlenný model $A1 = E + HCH$, frekventovaný trojčlenný model $A1 = E + (HCH1 + HCH2)$ a ojedinele použité trojčlenný model $A1 = E + HCH1 + HCH2$ a štvorčlenný model $A1 = E + HCH1 + (HCH2 + HCH3)$. Fixovaním honorifikácie sa posilňuje komunikačná funkcia eklézionýma, pretože veriaci je z názvu informovaný, aké patrocínium je fixované v názve, a súčasne vie, akú má uvedené patrocínium náboženskú kvalitu.

13. MODELÝ A MODELOVANIE KOZMONÝM V SLNEČNEJ SÚSTAVE¹⁸²

13.1. Vstupné informácie

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť modelovanie a modely kozmoným ako vlastných mien kozmických objektov v slnečnej sústave. Kozmonymum je systémovo zafixované a charakterizované v Základnej sústave a terminológii slovanskej onomastiky. Kozmonymum je vlastné meno neživého prírodného objektu a javu nachádzajúceho sa mimo Zeme¹⁸³. Kozmonymám, resp. kozmonymickej terminológii venovali pozornosť E. Jakus-Borkowa¹⁸⁴, J. Waniakowa¹⁸⁵, J. Waniakowa & W. Waniak¹⁸⁶, resp. nepravé kozmonymá modelovala V. Gondeková¹⁸⁷.

13.2. Technika modelovania kozmoným v slnečnej sústave

Modelovanie. Kozmonymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov kozmoným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely kozmoným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na dvojčlenné, trojčlenné a štvorčlenné modely.

¹⁸² Východiskom kapitoly je text P. Odaloša Modelovanie a modely kozmoným. Vlastné mená kozmických objektov v slnečnej sústave. In: Štýl a text v jazykovej interakcii: na počesť Daniely Slančovej. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2025, s. 287 – 302.

¹⁸³ Svoboda, J. a kol., 1973, s. 55; Bezlej, F. a kol., 1983, s. 117.

¹⁸⁴ Jakus-Borkowa, E., 2004.

¹⁸⁵ Waniakowa, J., 2021.

¹⁸⁶ Waniakowa, J., Waniak, W., 2007.

¹⁸⁷ Gondeková, V., 2025, s. 136 – 142.

Funkčné členy modelov kozmoným. Funkčný člen K označuje druh kozmonymického objektu a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen K explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok dopĺňame v zátvorke, aby bolo zreteľné, že ide o kozmonymický objekt. Možné je tiež vyjadrenie typu kozmonymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia kozmonymického druhu v modeloch. Ak je funkčný člen K explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, FA, PN, PČ vyjadrujú príslušnosť k územia, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, faunu, príslušnosť k národu a príslušnosť k času.

Vlastné mená mimozemských objektov majú podľa uznesenia Medzinárodnej astronomickej únie oficiálne latinské názvy. Štandardizované slovenské názvy mimozemských objektov čerpáme z knihy Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe¹⁸⁸.

Klasifikácia mimozemských objektov. Vlastné mená sa rozdeľujú na názvy mimozemských objektov slnečnej sústavy (planéty, mesiace planét, útvary Mesiaca, kométy, meteorické roje) a na objekty a obrazce mimo slnečnej sústavy (hviezdy, súhvezdia, asterizmy, hviezdokopy, galaxie a kopy galaxií).

13.3. Modely vlastných mien slnečnej sústavy (277)

13.3.1. Planéty (8)

Planéta (obežnica) je veľké teleso obiehajúce okolo Slnka alebo inej centrálnej hviezdy a svietiaci iba jej odrazeným svetlom¹⁸⁹. Planéta je nebeské teleso obiehajúce okolo Slnka, obežnica¹⁹⁰. Planéta slnečnej sústavy, podľa definície z 24. 8. 2006 na zasadnutí

¹⁸⁸ Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe, 2005.

¹⁸⁹ Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe, 2005, s. 10.

¹⁹⁰ KSSJ, 2003, s. 481.

Medzinárodnej astronomickej únie v Prahe, je vesmírne teleso, ktoré 1. sa nachádza na obežnej dráhe okolo Slnka, 2. má dostatočnú hmotnosť, aby bolo možné predpokladať, že dosiahlo hydrostatickú rovnováhu a 3. vyčistilo svojou gravitáciou okolie svojej obežnej dráhy od iných telies. V slnečnej sústave je osem planét: *Merkúr*, *Venuša*, *Zem*, *Mars*, *Jupiter*, *Saturn*, *Urán* a *Neptún*.

Pri planétach dominuje model $A1 = (K) + HCH$ (8), napr. planéta *Merkúr*¹⁹¹ je pomenovaná po rímskom poslovi bohov, pretože planéta má najrýchlejší pohyb po oblohe z planét, planéta *Venuša* je pomenovaná po rímskej bohyni lásky a krásy, planéta *Mars* je pomenovaná po rímskom bohovi vojny, planéta *Jupiter* je pomenovaná po rímskom bohovi, ktorý bol najvyšší rímsky boh, bol vládca hromu a blesku, ochranca štátu, rodiny, domu a pohostinstva, planéta *Saturn* je pomenovaná po rímskom bohovi roľníctva, úrody a času, planéta *Urán* je pomenovaná po gréckom bohovi nebies, objavil ju William Herschel 13. 3. 1781, čím prvýkrát v modernej dobe posunul hranice slnečnej sústavy, planéta *Neptún* je najvzdialenejšia planéta od Slnka. Bola objavená 23. 9. 1846 Johannom Galleom a študentom astronómie Louisom Arrestom na základe matematických výpočtov. Je pomenovaná po rímskom bohovi mora, riek, jazier a prameňov. *Zem* je pomenovaná po rímskej bohyni Tellus alebo Terra, ktorá bola božskou matkou pôdy. Z toho po preklade aj metonymicky je Zem.

¹⁹¹ Vzhľadom na skutočnosť, že predstavujeme sémantické príznaky pri 274 kozmonymických objektoch a čerpáme pri každom objekte sémantické kvality funkčných členov z wikipédie zo slovenskej, českej, poľskej alebo aj anglickej verzie, pri citovaní každého kozmického objektu by nám pribudlo v bibliografii 274-jednoriadkových, prípadne aj viacriadkových citácií, čo by rozsah literatúry aj plochu textu neúmerne zvýšilo, neuvádzame preto uvedené odkazy. Pri zadaní názvu kozmického objektu s dodatkom wikipédia do vyhľadávača možno uvedené sémantické charakteristiky nájsť a skontrolovať na spomínaných stránkach ako potvrdenie našich tvrdení.

13.3.2. Trpasličie planéty (5)

Trpasličia planéta je vesmírne teleso, ktoré obieha okolo Slnka, má dostatočnú hmotnosť na to, aby jeho gravitácia ustálila tvar zodpovedajúci hydrostatickej rovnováhe (približne guľového tvaru), ale nie dostatočnú na to, aby vyčistila okolie svojej dráhy. Nesmie byť ani satelitom planéty¹⁹². Predstavenú definíciu trpasličej planéty schválila Medzinárodná astronomická únia 24. 8. 2006 na zasadnutí v Prahe. Medzi trpasličie planéty patria: *Pluto*, *Ceres*, *Haumea*, *Makamake* a *Eris*.

Model A1 = (K) + HCH (4) spája trpasličie planéty: *Ceres*, ktorá je pomenovaná podľa rímskej bohyne Ceres, ochrankyni poľnohospodárov a úrody; *Haumea*, ktorá je plutoidom v Kuiperovom páse. Objavená bola v roku 2004 tímom vedeným Michaelom Brownom z Kalifornského technologického inštitútu na fotografiách vytvorených na observatóriu Palomar v Spojených štátoch amerických a roku 2005 tímom vedeným Joséom Ortizom na Observatóriu Sierra Nevada v Španielsku. Pravidlá Komisie pre nomenklatúru malých telies stanovujú, že klasické telesá Kuiperovho pásu majú byť pomenované podľa mytologických bytostí súvisiacich so stvorením. Trpasličia planéta je preto pomenovaná po havajskej bohyni plodnosti a zrodenia Haumei; *Makamake*, ktorá sa nachádza v Kuiperovom páse a objavil ju tím vedený Mikeom Brownom v roku 2005, svoje pomenovanie dostala 11. 7. 2008. Makemake bol v mytológii Veľkonočného ostrova boh tvorca ľudstva; *Eris* je plutoid, patriaci do rodiny transneptunických telies, ktorý pochádza z Kuiperovho pásu. Po prvýkrát bol pozorovaný v roku 2003. Je pomenovaný podľa rovnomennej gréckej bohyne, ktorá bola bohyňou sváru.

Model A1 = (K) + HCH + HCH (1) reprezentuje trpasličia planéta *Pluto*, ktorá bola od roku 1930 do roku 2006 planétou, od roku 2006 je trpasličou planétou. Pluto je pomenované po rímskom bohovi podsvetia. Pomenovanie vybrali astronómovia Lowellovho observatória z viacerých návrhov. Pomenovanie

¹⁹² Trpasličia planéta, 2025.

poslala 11-ročná školáčka Venetie Burneyová z Oxfordu. Oficiálne bol objekt pomenovaný 24. 3. 1930. Úlohu zohral aj fakt, že prvé dve písmená PL sú aj iniciálami mena zakladateľa observatória Parcivala Lowella.

13.3.3. Mesiace planét slnečnej sústavy (71)

Mesiace je tuhé teleso obiehajúce okolo planéty ako družica¹⁹³.

Mesiace Jupitera spája model $A1 = (K) + HCH$ (11): *Adrastea* (pomenovaný podľa gréckej nymfy Adrasteai, ktorá vychovávala Zeusa), *Amaltea* (pomenovaný podľa rímskej víly, ktorá dojčila Jupitera kozím mliekom), *Ananka* (pomenovaný podľa gréckej bohyně a milenke Zeusa), *Európa* (pomenovaný v gréckej mytológii po fénickej princeznej Európe, dcére týrskeho kráľa Agénora a jeho manželky Téléfassy, ktorú uniesol Zeus v podobe býka na Krétu), *Himália* (pomenovaný po gréckej nymfe Himálii, ktorá bola milenkou Zeusa a mala s ním troch synov), *Kalisto* (pomenovaný v gréckej mytológii podľa Kallisto, dcéry arkádskeho kráľa Lykaóna, ktorá mala so Zeusom syna), *Karma* (pomenovaný v gréckej mytológii podľa nymfy Karme, ktorá mala so Zeusom dcéru), *Léda* (pomenovaný v gréckej mytológii po manželke spartského kráľa Tyndarea a milenke Zeusa), *Lysitae* (pomenovaný podľa dcéry Okeanosa, najväčšieho z gréckych titanov, a jednej z milieniek Zeusa), *Sinopa* (pomenovaný z gréckej mytológii podľa Sinope, dcéry boha rieky Asopos a Metope, o ktorej priazeň sa Zeus neúspešne uchádzal), *Téba* (pomenovaný z gréckej mytológie podľa nymfy Thebe, ktorú uniesol Zeus) a pod.

Mesiace Marsu spája model $A1 = (K) + HCH$ (2), napr. *Fobos* (pomenovaný podľa Fobosa, syna boha vojny Marsa a Venuše), *Deimos* (pomenovaný podľa Deimosa, syna boha vojny Marsa a Venuše). Podľa iných mytologických povestí boli Deimos a Fobos kone zapriahnuté do Areovho vojnového voza, potom by model pokrývajúci tieto onymá bol model $A1 = (K) + FA$ (2).

Mesiace Neptúna spája model $A1 = (K) + HCH$ (5), napr. *Despína* (pomenovaný z gréckej mytológie podľa dcéry Poseidona/

¹⁹³ SSSJ, 2015, s. 195.

Neptúna a Demeter), *Larisa* (pomenovaný z gréckej mytológie po Larisse, milenke boha Poseidona/Neptúna), *Najáda* (pomenovaný z gréckej mytológie podľa vodných nýmfi), *Talassa* (pomenovaný z gréckej mytológie po dcére boha Aithéra a bohyně Hemery), *Tritón* (pomenovaný po gréckom bohovi morí Tritónovi, synovi Poseidona/Neptúna). Mesiac *Hippocamp* pokrýva model A1 = (K) + FA (1) (pomenovaný po mytologickom zvierati v podobe morského koňa, ktorý má prednú polovicu tela koňa a zadnú polovicu tela ryby).

Mesiace Pluta spája model A1 = (K) + HCH (3), napr. *Cháron* (pomenovaný podľa prievozníka, ktorý prevážal cez rieku do podsvetia, kde bol vládcom Plutón/Hádes, ku ktorému Cháron neodmysliteľne patrí), *Nix* (pomenovaný podľa gréckej bohyně temnoty a noci Nyx, matky Chárona. Aby nedošlo k zámene mien s asteroidom 3908 Nyx, bol vybraný egyptský prepis jej mena Nix), *Styx* (pomenovaný podľa dcéry titana Okeana a jeho manželky a sestry Tethys. Je bohýňou a zosobnením rieky Styx). Model A1 = (K) + FA (2) pokrýva mesiace Pluta *Hydra* (pomenovaný podľa príšery Hydry z gréckej mytológie, ktorá strážila Hádovo kráľovstvo smrti. Hydra bola obluda s hadím telom a deviatimi dračími hlavami, dcéra obra Tyfona a Echidny, napoly žena a napoly had) a *Kerberos* (pomenovaný podľa gréckeho variantu mena Cerbures, ktorým bolo v antickej mytológii zoonymom trojhlavého čierneho psa, ktorý strážil vchod do podsvetia).

Mesiace Saturnu spája model A1 = (K) + HCH (30), napr. *Dione* (pomenovaný podľa matky gréckej bohyně Afrodity), *Epimeteus* (pomenovaný podľa titana Epimeta), *Féba* (pomenovaný podľa titanky Féby v gréckej mytológii), *Helena* (pomenovaný podľa Heleny Trójskej z gréckej mytológie), *Hyperión* (pomenovaný podľa titana Hyperióna, ktorý bol v gréckej mytológii jedným zo synov boha Urána a bohyně Gaie), *Jánus* (pomenovaný podľa rímskeho boha Jánusa), *Japetus* (pomenovaný podľa titana Iapetus z gréckej mytológie), *Kalypso* (pomenovaný podľa nymfy Kalypso z gréckej mytológie), *Prometeus* (pomenovaný v gréckej mytológii podľa titana, ktorý stvoril ľudí, daroval im oheň,

a preto bol prikutý ku skale), *Rea* (pomenovaný podľa manželky titana Krona, v Ríme Saturna, ktorý vládol svetu, predtým než ho zvrhol vlastný syn Zeus), *Tetyda* (pomenovaný podľa titanky Tethys v gréckej mytológii), *Pan* (pomenovaný podľa Pana, ktorý bol v gréckej mytológii boh prírody a lesov, strážiaci pastierov a ich stáda, mal podobu napoly človeka, napoly kozy), *Dafnis* (pomenovaný z gréckej mytológie podľa Dafnisa, syna Hermesa a brat Pana, ktorý bol pastierom a preslávil sa hrou na Panovu flautu a tvorbou idylických piesní), *Atlas* (pomenovaný po titanovi Atlasovi z gréckej mytológie), *Pandora* (pomenovaný z gréckej mytológie po prvej žene, ktorú Zeus poslal na Zem), *Mimas* (pomenovaný z gréckej mytológie po jednom z gigantov), *Kiviuaq* (pomenovaný po hrdinovi inuitskej mytológie Kiviuaqovi), *Ijiraq* (pomenovaný v inuitskom náboženstve po tvorovi meniacom tvar, o ktorom sa hovorí, že unáša deti, skrýva a opúšťa ich. Kamenný inuksugaq (alebo inukshuk) umožňuje týmto deťom nájsť cestu späť, ak dokážu presvedčiť ijiraqa, aby ich nechal ísť), *Paaliaq* (pomenovaný podľa postavy inuického šamana z knižky Michaela Arvaarluka Kusugaka *The Curse of the Shaman*), *Skathi* (pomenovaný z nórskej mytológie po obryni menom Skaði), *Albiorix* (pomenovaný po galskom obrovi, ktorý bol považovaný za panovníka sveta), *Erriapus* (pomenovaný po obrovi z galskej mytológie), *Siarnaq* (pomenovaný po obrovi Siarnaqovi z inuitskej mytológie), *Mundilfari* (pomenovaný z nórskej mytológie po obrovi), *Narvi* (pomenovaný po synovi boha Lokiho), *Suttungr* (pomenovaný z nórskej mytológie po obrovi), *Thrymr* (pomenovaný z nórskej mytológie po obrovi, ktorý ukradol Odinovi bojové/vojnové kladivo), *Ymir* (pomenovaný z nórskej mytológie po obrovi), *Kari* (pomenovaný z nórskej mytológie po obrovi, ktorý bol personifikáciou vetra), *Surtur* (pomenovaný z nórskej mytológie po obrovi, ktorý bol vládcom krajiny ohňa Muspelheim), *Loge* (pomenovaný z nórskej mytológie po obrovi menom Loge, ktorý bol personifikáciou ohňa). Model A1 = (K) + FA (2) prepája ďalšie mesiace Saturna, napr. *Skoll* (pomenovaný po veľkom vlkovi z nórskej mytológie menom Sköll, ktorý ženie Slnko po oblohe),

Tarvos (pomenovaný podľa keltského božstva *Tarvos Trigaranus*, opisne býk s tromi jastrabmi).

Mesiace Uránu prepája model $A1 = (K) + HCH$ (14), napr. *Bianka* (pomenovaný podľa postavy Kataríny z komédie *Skrotenie zlej ženy* od Williama Shakespeara), *Júlia* (pomenovaný podľa postavy Júlie z tragédie *Rómeo a Júlia* od Williama Shakespeara), *Kaliban* (pomenovaný podľa postavy Kalibana z komédie *Búrka* od Williama Shakespeara), *Kordélia* (pomenovaný podľa najmladšej dcéry kráľa Leara v tragédii *Kráľ Lear* od Williama Shakespeara), *Kressida* (pomenovaný podľa dcéry trójskeho kňaza Kalchasa v tragédii *Troilos a Kressida* od Williama Shakespeara), *Ofélia* (pomenovaný podľa postavy dcéry kráľovského radcu Polónia v tragédii *Hamlet*), *Rosalinda* (pomenovaný podľa postavy dcéry vyhnaného vojvodu z komédie *Ako sa Vám páči?* od Williama Shakespeara), *Sykoras* (pomenovaný podľa postavy čarodejnice a matky Kalibana v komédii *Búrka* od Williama Shakespeara), *Titánia* (pomenovaný podľa postavy kráľovnej škriatkov a víl v komédii *Sen noci svätajánskej* od Williama Shakespeara), *Trinkulo* (pomenovaný podľa postavy šaša z komédie *Búrka* od Williama Shakespeara), *Desdemona* (pomenovaný podľa postavy manželky Othella, ktorú v záchvate hnevu zaškrtil v tragédii *Othello* od Williama Shakespeara), *Portia* (pomenovaný podľa postavy bohatej dedičky z komédie *Kupec benátsky* od Williama Shakespeara), *Kupid* (pomenovaný podľa postavy rímskeho boha lásky, ktorý sa objavil v tragédii *Tymon Aténsky* od Williama Shakespeara), *Ferdinand* (pomenovaný podľa postavy syna neapolského kráľa Alonsa v komédii *Búrka* od Williama Shakespeara), *Perdita* (pomenovaný podľa postavy Perdity, dcéry Leonta a Hermiony, ktorá sa zamiluje do českého princa Florizela v rozprávkovej hre od Williama Shakespeara) a pod.

Mesiace Zeme pokrýva model $A1 = (K) + VL$ (1). Jediný satelit Zeme *Mesiace* dostal svoj názov podľa indoeurópskeho slovesa *merať* v zmysle „merač času“ pri používaní lunárneho kalendára a zameraní sa na časový úsek medzi dvoma fázami *Mesiaca*¹⁹⁴.

¹⁹⁴ Králik, Ľ., 2015, s. 355.

13.3.4. Planétky (82)

Planétka je malé teleso, ktoré obieha okolo Slnka alebo okolo inej hviezdy a má vzhľadom na malú hmotnosť väčšinou nepravidelný tvar. Za planétky sa považujú obvykle telesá väčšie než 100 m. Menšie telesá sa nazývajú meteoroidy. K 18. máju 2019 bolo známych 541 128 katalogizovaných planétek s dobre určenou dráhou, z toho 21 922 bolo pomenovaných¹⁹⁵.

Pomenovávanie planétek je zložitejšie, ako pri planétach a trpasličích planétach, ktorých je menej. Planétke sa prideli katalógové číslo a následne meno, ktoré musí schváliť Komisia pre nomenklatúru malých telies Medzinárodnej astronomickej únie. Navrhovateľ musí dbať na to, aby meno nebolo dlhšie ako 16 znakov. Mená majú byť jednoslovné, ak je to možné, meno musí byť vysloviteľné v nejakom jazyku, nesmie byť urážlivé, nesmie byť príliš podobné menu inej planétky, mená osôb alebo udalostí známych z politického alebo vojenského hľadiska sú prípustné najskôr po 100 rokoch (od úmrtia tejto osoby alebo od tejto udalosti), mená po zvieracích miláčikoch nie sú odporúčané. Pre planétky, ktoré sa pohybujú po určitých dráhach, sú usmernenia a obmedzenia ešte presnejšie, napr. planétkam, ktoré križujú dráhu Zeme, musí byť pridelené vlastné meno z mytológie, planétkam (Trojánom), ktoré sa pohybujú v blízkosti libračných bodov (body, v ktorých sa vyrovnávajú gravitačné a odstredivé sily) sústavy Slnko – Jupiter, musí byť pridelené vlastné meno po hrdinoch trójskej vojny, planétkam (Kentaustom) ako triedam ľadových planetoidov, ktoré obiehajú okolo Slnka medzi dráhami Jupitera a Neptúna, majúcim vlastnosti dvoch rozdielnych telies čiastočne planét a čiastočne komét, sú pridelené mená po mytologických bytostiach kentauroch, ktorí boli čiastočne ľuďmi a čiastočne koňmi a pod. Po schválení vlastného mena sa definitívne označenie planétky skladá z katalógového čísla a z mena. Komisia pre nomenklatúru malých telies Medzinárodnej astronomickej únie si vyhradila právo pomenovať niektoré významné planétky a planétky s katalógovými číslami deliteľnými 1000. Sú im pridelené

¹⁹⁵ Planetka, 2025.

mená známych osobností, organizácií alebo mená inak významné, napr. *1000 Piazzi*, *2000 Herschel*, *3000 Leonardo da Vinci*, *4000 Hipparchos*, *5000 IAU*, *6000 United Nations*, *7000 Curie*, *8000 Isaac Newton*, *9000 Hal* (počítač Hal9000 z románu 2001: Vesmírna odysea Artura C. Clarka a rovnomenného filmu Stanleyho Kubricka)¹⁹⁶ a pod.

Pri modelovaní budeme pracovať s celým numerálno-menným označením planétky. Číslo vyjadruje poradie planétky v systéme. Pretože tam nie je slovné vyjadrenie planétky alebo nejaký druhový ekvivalent, znak K sa nachádza v zátvorke a nasleduje sémantické špecifikovanie honorifikačnou charakteristikou, príslušnosťou k územiu, príslušnosťou k národu a k faune.

Model A1 = (K) + HCH (36) spája mená planétoč, napr. *2 Pallas* (pomenovaná po gréckej bohyni múdrosti, vojnového umenia a ochrankyne remesiel Pallas Aténe), *3 Juno* (pomenovaná po najvyššej rímskej bohyni, ochrankyni žien aj celého Ríma), *4 Vesta* (pomenovaná po rímskej bohyni cnosti, čistoty a domáceho krbu), *8 Flóra* (pomenovaná po rímskej bohyni kvetov a jari), *16 Psyche* (pomenovaná po rímskej nymfe Psyche), *54 Alexandra* (pomenovaná po nemeckom prírodovedcovi Alexandrovi von Humboldtovi, bola to prvá planétka pomenovaná po mužovi), *68 Maja* (pomenované po Maji, najstaršej sestre z Plejád, čiže zo 7 sestier ným), *87 Sylvia* (pomenovaná po matke Romula a Rema, ktorej meno bolo Rhea Silvia), *94 Aurora* (pomenovaná po rímskej bohyni úsvitu), *588 Achilles* (prvá planétka zo skupiny Troján, pomenovaná po postave z gréckej mytológie z gréckeho eposu Ilias); *617 Patroclus* (pomenovaná po hrdinovi trójskej vojny, ktorý patril do tábora obliehajúci Grékov, neskôr sa dohodlo, že Trojány budú pomenované po obrancoch Tróje, preto je predstavené meno výnimkou), *624 Hektor* (planétka zo skupiny Troján, pomenovaná podľa Hektora, najstaršieho syna trójskeho kráľa Priama), *944 Hidalgo* (pomenovaná po mexickom národnom hrdinovi Miguelovi Hidalgoovi y Costilla), *1001 Gaussia* (pomenovaná po nemeckom matematikovi a astronómovi Carlovi Gaussovi), *1002 Olbersia*

¹⁹⁶ Označení planetek, 2025.

(pomenovaná po nemeckom astronómovi Heinrichovi Wilhelmovi Olberseäovi), 1046 *Edwin* (pomenovaná po synovi objaviteľa Edwinovi Van Biesbroeckovi), 1047 *Rarahu* (pomenovaná po hlavnej postave tahitskom dievčati z románu Pierra Lotiho), 1421 *Esperanto* (pomenovaná po medzinárodnom plánovom jazyku esperante), 1462 *Zamenhof* (pomenovaná po očnom lekárovi a tvorcovi plánového jazyka esperanta Ludwigovi Lejzerovi Zamenhofovi), 1691 *Oort* (pomenovaná po holandskom astronómovi Jánovi Oortovi), 1840 *Hus* (pomenovaná po rímskokatolíckom kňazovi, reformátorovi a kazateľovi Jánovi Husovi), 1841 *Masaryk* (pomenovaná po československom prezidentovi Tomášovi Garrique Masarykovi), 1904 *Massevitch* (pomenovaná po sovietskej astronómke Alle Genrichovne Masevičovej), 1992 *Galvarino* (pomenovaná po legendárnom mapučskom bojovníkovi Galvarinovi, ktorý bojoval proti Španielom v Araukanskej vojne), 2000 *Herschel* (pomenovaná po anglickom astronómovi nemeckého pôvodu Williamovi Herschelovi, ktorý objavil mimo iné aj planétu Urán), 2060 *Chiron* (bol to prvý objavený zástupca skupiny planétok nazvaných Kentauri, pomenovaná podľa kentaura Cheiróna), 3001 *Michelangelo* (pomenovaná podľa talianskeho renesančného umelca Michelangela Buonarrotiho), 3628 *Božněmcová* (pomenovaná podľa českej spisovateľky Boženy Němcovej), 4512 *Sinuhe* (pomenovaná podľa titulnej postavy románu fínskeho spisovateľa Miku Waltariho Egypt'an Sinuhet), 5535 *Annefrank* (pomenovaná podľa Anny Frankovej, autorky knihy Denník Anny Frankovej, ktorá zomrela počas holokaustu), 5910 *Zátopek* (pomenovaná podľa českého bežca Emila Zátopka), 6000 *United Nations* (pomenovaná podľa Organizácie Spojených národov), 7896 *Švejek* (pomenovaná podľa literárnej postavy Josefa Švejka), 8217 *Dominikhašek* (pomenovaná podľa českého hokejového brankára Dominika Haška), 9665 *Inastronoviny* (pomenovaná podľa astronomických novín, čiže po českom serveri zaoberajúcom sa astronómiou), 9885 *Linux* (pomenovaná podľa jadra operačného systému Linux), 15946 *Satinský* (pomenovaná podľa slovenského herca Júliusa Satinského) a pod.

Model A1 = (K) + HCH1 + HCH2 (1), napr. 1152 *Pawona* (pomenovaná na základe spolupráce astronómov Johanna Palisa a Maxa Wolfa, z prvých slabík ich priezvisk) a pod.

Model A1 = (K) + PÚ (13), napr. 63 *Ausonia* (pomenovaná po starovekom označení Talianska), 159 *Aemilia* (pomenovaná po Via Aemilia, ktorá bola rímskou cestou spájajúcou Ariminiu (dnešné Rimini) s Piacenzou), 762 *Pulcova* (pomenovaná po astronomickom observatóriu v Pulkove pri Moskve), 951 *Gaspra* (pomenovaná podľa ukrajinského mesta a prímorského letoviska Gaspra na Kryme), 1147 *Stavropolis* (pomenovaná podľa mesta v Rusku), 1149 *Volga* (pomenovaná podľa rieky v Rusku), 1150 *Achaia* (pomenovaná podľa historickej krajiny na severe Peloponézu v Grécku), 1151 *Ithaka* (pomenovaná podľa gréckeho ostrova v Jónskom mori), 1259 *Ógyalla* (maďarské pomenovanie astronomického observatória v slovenskom meste Hurbanovo), 1807 *Slovakia* (pomenovaná podľa Slovenska, Milan Antal pozoroval planétku večer dňa 20. 8. 1971 na observatóriu na Skalnatom plese), 2315 *Czechoslovakia* (pomenovaná podľa vlasti objaviteľky českej astronómky Zdenky Vávrovej), 2355 *Nei Monggol* (pomenovaná podľa autonómnej oblasti Vnútorne Mongolsko pri severnej hranici Číny), 4018 *Bratislava* (pomenovaná podľa hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy), 17 600 *Dobřichovice* (pomenovaná podľa stredočeského mesta) a pod.

Model A1 = (K) + PN (1), napr. 3753 *Cruithne* (pomenovaná podľa keltského označenia pôvodných obyvateľov Írska).

Model A1 = (K) + FA (1), napr. 9949 *Brontosaurus* (pomenovaná podľa rodu dinosaura).

Modely kráterov. Krátery na planétke 951 *Gaspra* sú pomenované podľa kúpeľných miest. Krátery spája model A1 = (K) + PÚ (30), napr. *Aix* (pomenovaný podľa kúpeľov Aix-en-Provence vo Francúzsku), *Alupka* (pomenovaný podľa kúpeľov Alupka na Ukrajine), *Baden-Baden* (pomenovaný podľa kúpeľov v Nemecku), *Badgastein* (pomenovaný podľa kúpeľov Bad Gaestein v Rakúsku), *Bagnoles* (pomenovaný podľa kúpeľov vo Francúzsku), *Bath* (pomenovaný podľa kúpeľov vo Veľkej Británii), *Beppu*

(pomenovaný podľa kúpeľov v Japonsku), *Brookton* (pomenovaný podľa kúpeľov v štáte New York v USA), *Calistoga* (pomenovaný podľa kúpeľov v štáte Kalifornia v USA), *Carlsbad* (pomenovaný podľa kúpeľov Karlove Vary v Českej republike), *Charax* (pomenovaný podľa kúpeľov na Ukrajine), *Helvan* (pomenovaný podľa kúpeľov v Egypte), *Ixtapan* (pomenovaný podľa kúpeľov v Mexiku), *Katsiveli* (pomenovaný podľa kúpeľov na Ukrajine), *Krynica* (pomenovaný podľa kúpeľov v Krynici-Zdrój v Poľsku), *Lisdoonvarna* (pomenovaný podľa kúpeľov v Írsku), *Loutraki* (pomenovaný podľa kúpeľov v Grécku), *Mandal* (pomenovaný podľa kúpeľov v Nórsku), *Manikaran* (pomenovaný podľa kúpeľov v Indii), *Mariánské Lázně* (pomenovaný podľa kúpeľov v Česku), *Miskhor* (pomenovaný podľa kúpeľov na Ukrajine), *Moree* (pomenovaný podľa kúpeľov v Austrálii), *Ramlösa* (pomenovaný podľa kúpeľov vo Švédsku), *Rio Hondo* (pomenovaný podľa kúpeľov v Argentíne), *Rotorua* (pomenovaný podľa kúpeľov na Novom Zélande), *Saratoga* (pomenovaný podľa kúpeľov v štáte New York v USA), *Spa* (pomenovaný podľa kúpeľov v Belgicku), *Tang-Shan* (pomenovaný podľa kúpeľov v Číne), *Yalova* (pomenovaný podľa kúpeľov v Turecku), *Yalta* (pomenovaný podľa kúpeľov Jalta na Ukrajine), *Zohar* (pomenovaný podľa kúpeľov v Izraeli) a pod.

13.3.5. Mesačné útvary (77)

Na Mesiaci sú mesačné moria, jazerá, močiare, zálivy, pohoria, vrchy, zlomy, doliny, brázdy, krátery a iné útvary¹⁹⁷.

Mesačné more je tmavá rovinatá oblasť na povrchu Mesiaca. Mesačné moria tvorí stuhnutá čadičová láva, podobnosť s pozemskými moriami vykazujú len pri pohľade voľným okom zo Zeme. Mesačné moria neobsahujú vodu¹⁹⁸.

Modely mesačných morí.

¹⁹⁷ Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe, 2005.

¹⁹⁸ Mesačné more, 2025.

Typ onymického modelu $A1 = K + VL$ (16) zastupovaný najfrekvencovanejším modelom, ktorý je kombináciou sémantického poľa $K + VL$ v modeloch $A1 = K + VL$ a $A1 = VL + K$.

Model $A1 = K + VL$ (14), napr. *More dažďov, More hojnosti, More chladu, More jasu, More kríz, More mrakov, More nektáru, More pár, More pokoja, More poznania, More túžby, More vlahy, More vln, Oceán búrok*.

Model $A1 = VL + K$ (2), napr. *Nové more, Spenené more*.

Typ onymického modelu $A1 = PÚ + K$ (5) zastupovaný najfrekvencovanejším modelom, ktorý je kombináciou sémantického poľa $PÚ + K$ v modeloch $A1 = PÚ + K$ a $A1 = K + PÚ$.

Model $A1 = PÚ + K$ (4), napr. *Moskovské more, Okrajové more, Južné more, Východné more*.

Model $A1 = K + PÚ$ (1), napr. *More ostrovov*.

Model $A1 = HCH + K$ (2), napr. *Humboldtovo more, Smythovo more*.

Model $A1 = K + FA$ (1), napr. *More hada*.

Mesačné jazerá sú menšie čadičové roviny rovnakého pôvodu ako moria¹⁹⁹.

Modely mesačných jazier, močiarov a zálivov.

Model $A1 = K + VL$ (13), napr. *Jazero snov, Jazero smrti, Močiar epidémii, Močiar snov, Močiar hniloby, Močiar spánku, Záliv astronautov, Záliv drsnosti, Záliv dúh, Záliv luníka, Záliv rosy, Záliv stredy, Záliv vlnobitia*.

Model $A1 = PČ + K$ (3), napr. *Jarné jazero, Jesenné jazero, Letné jazero*.

Modely mesačných pohorí, vrchov, zlomov, mesačných dolín, mesačných brázd, mesačných kráterov a iných útvarov na Mesiaci.

Typ onymického modelu $A1 = (K) + HCH$ (26) zastupovaný najfrekvencovanejším modelom, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + HCH$ v modeloch $A1 = (K) + HCH$ a $A1 = HCH + K$.

¹⁹⁹ Zoznam mesačných morí, 2025.

Model $A1 = (K) + HCH$ (14), napr. *Beľajev, Celzius, Ciolkovskij, Čebyšev, Jevdokimov, Kopernik, Korol'ov, Kurčatov, Mendelejev, Nikolajev, Ptolemaios, Pytagoras, Tereškovová, Tichov*.

Model $A1 = HCH + K$ (12), napr. *Doerfelove vrchy, Leibnitzove vrchy, Rumkerov vrch, Baadeho dolina, Schröterova dolina, Snelliova dolina, Hadleyova brázda, Hyginova brázda, Platónova brázda, Schrödingerova brázda, Herkulov mys, Laplaceov mys*.

Typ onymického modelu $A1 = (K) + PÚ$ (11) zastupovaný najfrekvencovanejším modelom, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + PÚ$ v modeloch $A1 = (K) + PÚ$ a $A1 = PÚ + K$.

Model $A1 = (K) + PÚ$ (9), napr. *Alpy, Apeniny, Jura, Karpaty, Kaukaz, Kordillery, Pyreneje, Špicbergy, Taurus*.

Model $A1 = PÚ + K$ (2), napr. *Altajský zlom, Alpská dolina*.

13.3.6. Kométy (24)

Kométa je malé teleso slnečnej sústavy, ktoré v blízkosti Slnka nadobúda charakteristický vzhľad²⁰⁰. Kométa je kozmické teleso obiehajúce okolo Slnka (alebo inej hviezdy), krátkodobo viditeľné so svietiacim chvostom, vlasatica²⁰¹. Kométy sú periodické, keď ich obežná dráha je kratšia ako 200 rokov, a neperiodické, keď ich obežná dráha okolo Slnka trvá 200 rokov alebo viac ako 200 rokov²⁰².

Pomenovávanie komét. Až do 20. storočia sa názvy komét vytvárali podľa rôznych princípov. Názvy väčšiny komét zahŕňali rok objavenia sa na oblohe a ďalšie výrazy priradené k tým najjasnejším, napríklad Veľká kométa roku 1680 (Kirchova kométa). Po tom, čo Edmund Halley zistil, že kométy z rokov 1531, 1607 a 1682 zodpovedali postupným prechodom jedného telesa stredom slnečnej sústavy a predpovedal jej návrat v roku 1759, dostala názov Halleyova kométa. Ďalšie objavené periodické

²⁰⁰ Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe, 2005, s. 10.

²⁰¹ SSSJ, 2011, s. 663.

²⁰² Kométa, 2025.

kométy boli pomenované na rovnakom princípe, napr. Enckeho kométa a Bielova kométa, podľa astronómov, ktorí ako prví vypočítali ich dráhy. Začiatkom 20. storočia bol prijatý jednotný systém pomenovania komét, ktorý platí dodnes. Kométy môžu byť pomenované až po troch prvých objaviteľoch, ktorí ich pozorovali nezávisle od seba. Za posledné obdobie bolo vďaka práci tímov astronómov pomocou špeciálnych ďalekohľadov objavených veľa komét. V takejto situácii je názov výskumného prístroja zahrnutý v názve kométy, napríklad kométa IRAS-Araki-Alcock, ktorú objavil satelit IRAS a amatérski astronómovia Genichi Araki a George Alcock. Ak jeden výskumník alebo tím astronómov objavil viac ako jednu kométu, k ich názvom sa pridali poradové čísla, napr. kométy Shoemaker-Levy 1 až Shoemaker-Levy 9. Kométy sú pomenované číslom, písmenom a napr. menom objaviteľa 1P/Halley. Numerálno-iniciálovú časť modelujeme ako (K), pretože naznačuje, no priamo slovne druho nepomenúva, že ide o kozmonymický objekt, a pridávame funkčný člen, napr. honorifikačná charakteristika, ktorý vyjadruje sémantický príznak.²⁰³

Periodické kométy prepája model $A1 = (K) + HCH$ (4), napr. *2P/Encke* (bola objavená francúzskym astronómom Pierrom Méchainim v roku 1786. Ďalších niekoľko komét bolo pozorovaných vždy po troch rokoch. Skutočnosť, že ide o jednu a tú istú kométu, bola dokázaná na základe výpočtov dráhy, ktoré uskutočnil Johann Encke. Predpovedal, že kométa sa vráti v roku 1822. Na jeho počesť nesie kométa jeho meno a spolu s kométou 1P/Halley ide o jedinú kométu, ktorá nenesie meno svojho objaviteľa), *75P/Kohoutek* (pomenovaná podľa objaviteľa českého astronóma Luboša Kohoutka), *165P/LINEAR* (pomenovaná podľa projektu výskumu Lincoln Near-Earth Asteroid Research (LINEAR), je projekt spolupráce leteckých síl Spojených štátov amerických, NASA a Lincolnovho Massachusettského technologického inštitútu pre systematickú detekciu a sledovanie objektov v blízkosti Zeme. Nástroje používané programom LINEAR sú umiestnené na experimentálnom testovacom

²⁰³ Kométa, 2025.

mieste neďaleko Socorro v Novom Mexiku), *342P/SOHO* (pomenovaná podľa kozmickej sondy Solar and Heliospheric Observatory (slnečné a heliosférické observatórium, čiže SOHO), je kozmická sonda vypustená 2. decembra 1995 a určená na štúdium Slnka, ktorá začala svoju činnosť v máji 1996). Vyskytuje sa model $A1 = (K) + HCH1 + HCH2$ (3), napr. *7P/Pons-Winnecke* (pomenovaná podľa objaviteľov, ktorými boli Jean-Louis Pons a Friedrich August Theodor Winnecke), *148P/Anderson-LINEAR* (pomenovaná podľa objaviteľa, ktorým bol Jean H. Anderson, a podľa projektu LINEAR), *231P/LINEAR-NEAT* (pomenovaná podľa projektu LINEAR a podľa Near Earth Asteroid Tracking (NEAT) čiže programu NASA a Jet Propulsion Laboratory, hľadajúcom objekty vo vesmíre, ktorých obežné dráhy pretínajú obežnú dráhu Zeme) a model $A1 = (K) + HCH1 + HCH2 + HCH3$ (2), napr. *45P/Honda-Mrkos-Pajdušáková* (pomenovaná podľa objaviteľov, ktorými boli Minoru Honda, Antonín Mrkos a Ľudmila Pajdušáková), *11P/Tempel-Swift-LINEAR* (pomenovaná podľa objaviteľov, ktorými bol Ernst Wilhelm Leberecht Tempel, Lewis A. Swift a projekt LINEAR).

Neperiodické kométy charakterizuje viacero modelov, napr. model $A1 = HCH + K$ (1), napr. *Kirchova kométa* (pomenovaná podľa toho, že bola objavená G. Kirchom 14. novembra 1680), model $A1 = K + HCH$ (1), napr. *Kométa Donati* (pomenovaná podľa G. B. Donatiho, ktorý ju pozoroval ako prvý 2. júna 1858), model $A1 = K + VL$ (1), napr. *Kométa zatmenia* (objavená počas úplného zatmenia Slnka 1. novembra 1948), model $A1 = K + HCH1 + HCH2$ (1), napr. *Kométa Hale-Bopp* (pomenovaná podľa objaviteľov, ktorými boli A. Hale a T. Bopp), model $A1 = VL + K + PČ$ (2), napr. *Veľká kométa roku 1729* (pomenovaná podľa toho, že ju objavil P. Sarabat 1. augusta 1729), *Veľká kométa roku 1771* (pomenovaná podľa toho, že ju objavil Ch. Messier 9. januára 1771), model $A1 = VL + PČ + K + PČ$ (1), napr. *Veľká januárová kométa roku 1910* (pomenovaná podľa toho, že ju objavil R. Innes 12. januára 1910), model $A1 = VL + PÚ + K + PČ$ (1), napr. *Veľká južná kométa roku 1865* (pomenovaná podľa toho, že ju bolo možné vidieť voľným okom na južnej pologuli a objavil ju austrálsky amatérsky

astronóm F. Abbott 17. januára 1865 v kraji Hobart na Tasmánii), model A1 = K + HCH1 + HCH2 + NCH (1), napr. *Kométa Shoemaker-Levy 9* (pomenovaná podľa toho, že bola objavená manželmi Eugenom a Carolyn Shoemakerovcami a Davidom Levy na fotografii z 23. marca 1993), model A1 = K + HCH1 + HCH2 + HCH3 (1), napr. *Kométa White-Ortiz-Bolelli* (pomenovaná podľa objaviteľov, ktorými boli astronóm amatér G. White, pilot Air France E. Ortiz, ktorý kométu videl počas letu v lietadle, a profesionálny astronóm C. Bolelli).

V práci Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe²⁰⁴ je fixovaných 5 názvov komét. Môžeme ich začleniť do modelov.

Model A1 = PČ + K (1), napr. *Denná kométa*.

Model A1 = VL + K (2), napr. *Jasná kométa*, *Veľká kométa*.

Model A1 = VL + PČ + K (2), napr. *Veľká marcová kométa*, *Veľká septembrová kométa*.

13.3.7. Meteorické roje (10)

Meteorický roj je ročne sa opakujúci zvýšený výskyt meteorov vyvolaný prechodom Zeme prúdom meteoroidov²⁰⁵. Meteor je viditeľný svetelný jav vznikajúci pri prelete meteoroidu zemskou atmosférou²⁰⁶. Meteoroid je pevná častica pohybujúca sa v medziplanetárnom priestore, pochádzajúca najmä z komét a asteroidov²⁰⁷.

Meteorické roje prepája hlavne model A1 = (K) + PÚ (10), napr. *Kappa Cygnidy*, (pomenovaný podľa toho, že ich radiant, teda bod, odkiaľ meteory zdanlivo vylietajú, je na oblohe v súhvezdí v blízkosti hviezdy Kappa Cygni), *Drakonidy* (pomenovaný podľa súhvezdia Draka, z ktorého zdanlivo vylietava meteorický roj), *Lyridy* (pomenovaný podľa toho, že ich radiant leží blízko

²⁰⁴ 2015, s. 15.

²⁰⁵ Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe, 2005, s. 10.

²⁰⁶ SSSJ, 2015, s. 207.

²⁰⁷ SSSJ, 2015, s. 207.

hranice súhvezdia Lýry so súhvezdím Herkules), *Piscidy* (pomenovaný podľa toho, že ich radiant sa nachádza v súhvezdí Ryby, latinsky pisces), *Coma Berenicydy* (pomenovaný preto, lebo má radiant v súhvezdí Vlasy Bereniky), *Kvadrantidy* (radiant sa nachádza v súhvezdí Pastier. Názov roja pochádza z názvu zaniknutého súhvezdia Nástenný kvadrant, ktorého hviezdy sú dnes súčasťou súhvezdí Pastier, Drak a Herkules), *Leonidy* (pomenovaný podľa toho, že jeho radiant je v hrive súhvezdia Lev, latinsky leo), *Orionidy* (pomenovaný podľa toho, že bod, z ktorého meteory zdanlivo vylietajú, leží v súhvezdí Orion), *Perzeidy* (pomenovaný podľa toho, že meteory majú radiant v súhvezdí Perzeus), *Tauridy* (pomenovaný podľa radiantu v súhvezdí Býka, latinsky taurus), *Ursidy* (pomenovaný podľa toho, že radiant je v súhvezdí Malého medveďa, latinsky ursus) a pod.

13.4. Analýza typov a modelov kozmoným slnečnej sústavy

13.4.1. Formalizácia modelov

Kozmonymá ako vlastné mená mimozemských objektov sú čiastočne formalizované, pretože niekedy obsahujú v rámci tvaru spresnenie, o akú časť kozmonymického priestoru ide, napr. *mesačné more* (Humboldtovo more), *mesačné jazero* (Jarné jazero), *mesačný močiar* (Močiar epidémii), *mesačný záliv* (Záliv astronautov), *mesačné pohorie* (Doerfelove vrchy), *mesačná dolina* (Alpská dolina), *mesačná brázda* (Hadleyho brázda), *mesačný mys* (Herkulov mys), *mesačná planina* (Planina zostupu), *mesačná základňa* (Základňa pokoja), príp. *kométa* (Denná kométa). Formalizácia časti kozmoným sa potom dostáva aj do modelu, ktorý obsahuje vyjadrenie druhu kozmonymického objektu. Z 274 modelov je 47 modelov formalizovaných a 227 modelov neformalizovaných bez explicitného vyjadrenia druhu kozmonymického objektu. Model potom tvorí vyjadrenie kozmonyma v zátvorke a funkčný člen (funkčné členy), ktorý vyjadruje (ktoré vyjadrujú) sémantický príznak (sémantické príznaky).

13.4.2. Frekvencia a sémantické spektrum príznamov funkčných členov

V 274 modeloch funguje 296 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky a prostredníctvom nich motiváciu kozmoným slnečnej sústavy. Funkčné členy, ktoré vyjadrujú dokumentovanú sémantickú charakteristiku, signalizujeme kurzívou, vrátane druhového mena, ostatné príznaky sú uvedené obyčajným písmom.

Najfrekventovanejším funkčným členom je HCH, ktorý sa vyskytuje 167-krát. Sémantické spektrum príznamov funkčného člena HCH je tvorené:

- sémantickými príznammi honorifikujúcimi mytologické bytosti, postavy z literárnych diel a reálne nežijúce osoby:

- mytologickými bytosťami z rímskej, gréckej, havajskej, inuitskej, galskej a nórskej mytológie:

- bohmi, bohyňami (25), napr. *Merkúr; Venuša, Mars, Jupiter, Saturn, Neptún, Terra, Ceres, Pluto, Jánus, Juno, Vesta, Psyché, Aurora; Urán, Eris, Ananka, Triton, Nyx, Styx, Pan, Pallas; Haumea, Makemake; Herkulov mys.*

- titanmi, obrami, nymfami (26), napr. *Epimeteus, Féba, Hyperión, Japetus, Prometheus, Tetida, Atlas, Mimea; Skathi, Erriapus, Albiorix, Siarnaq, Mundilfari, Suttungr, Thrymr, Ymir, Kari, Surtur, Loge; Adrastea, Amaltea, Himália, Téba, Najáda, Kalypso, Maja.*

- ďalšími osobami z mytológie (21), napr. *Európa, Kalisto, Léda, Lysitae, Sinope, Fobos, Deimos, Despira, Larisa, Talassa, Diona, Helena Trójska, Rea, Datnis, Pandora, Narvi, Achilles, Patroclus, Hektor, Cháron, Chiron.*

- postavami z literárnych diel (20), napr. *Bianka, Júlia, Kaliban, Kordélia, Knessida, Ofélia, Rozalinda, Sykoras, Titánia, Trinkulo, Desdemoná, Portia, Kupid, Ferdinand, Perida; Sinuhe, Rarahu, Kiviuk, Paaliaq, Švejk.*

- reálnymi nežijúcimi osobami (astronómami/astronómkami, inými vedcami, spisovateľmi/spisovateľkami, lekármi, športovcami, hercami, demokratickými politikmi, bojovníkmi za slobodu, rodinnými príslušníkmi objaviteľov a pod.) (65), napr.

Alexandra, Hidalgo, Gaussia, Olbertia, Edwin, Zamenhof, Oort, Hus, Masaryk, Masevitch, Galvarino, Herschel, Michelangelo, Božněmcová, Annefrank, Zátapek, Domikhašek, Satinský, Pawona, Humboldtovo more, Smythovo more, Doerfelove vrchy, Leibnitzove vrchy, Rumkerov vrch, Baadeho dolina, Schröterova dolina, Snelliova dolina, Hadleyova brázda, Hyginova brázda, Platónova brázda, Schrödingerova brázda, Laplaceov mys, Bel'ajev, Celzius, Ciolkovskij, Čebyšev, Jevdokimov, Kopernik, Korol'ov, Kurčatov, Mendelejev, Nikolajev, Ptolemaios, Pytagoras, Tereškovová, Tichov, Encke, Kohoutek, Pons-Winnecke, Anderson, Honda-Mrkos-Pajdušáková, Tempel-Swift, Kirchova kométa, Kométa Donati, Kométa Hale-Bopp, Kométa Shoemaker-Levy 9, Kométa White-Ortiz-Bolelli.

-sémantickými príznakmi honorifikujúcimi produkty ľudskej činnosti na Zemi (organizácie, noviny, umelý jazyk, operačný systém, výskumný projekt) (10), napr. *United Nations, Esperanto, Inastronoviny, Linux, LINEAR (4), SOHO, NEAT.*

Frekventovaný je funkčný člen PÚ, ktorý je použitý 72-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené:

-sémantickými príznakmi podľa objektov v minulosti alebo v súčasnosti na Zemi (53), napr. *Ausonia, Aemilia, Achaia; Aix, Alupka, Baden-Baden, Badgastein, Bagnoles, Bath, Beppu, Brookton, Calistoga, Carlsbad, Charax, Helvan, Ixtapan, Katsiveli, Krynica, Lisdoonvarna, Loutraki, Mandal, Manikaran, Mariánské Lázně, Miskhor, Moree, Ramlösa, Rio Hondo, Rotorua, Saratoga, Spa, Tang-Shan, Yalova, Yalta, Zohar; Pulcova, Gaspra, Stavropolis, Volga, Ithaka, Ógyalla, Slovakia, Czechoslovakia, Nei Monggol, Dobřichovice, Alpy, Apeniny, Jura, Karpaty, Kaukaz, Kordillery, Pyreneje, Špicbergy, Taurus.*

-sémantickými príznakmi podľa objektov mimo Zeme v kozmickom priestore (19), napr. *Moskovské more, Okrajové more, Južné more, Východné more, More ostrovov, Altajský zlom, Alpská dolina; Kappa Cygnidy, Drakonidy, Lyridy, Piscidy, Coma Berenicidy, Kvadrantidy, Leonidy, Orionidy, Perzeidy, Tauridy, Ursidy, Veľká južná kométa roku 1865.*

Frekventovaný je aj funkčný člen VL, ktorý sa vyskytuje 39-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

-sémantickými príznakmi podľa reálnych alebo metaforických vlastností pozemského alebo mimozemského objektu, napr. *Mesiac, Jasná kométa, Veľká kométa, Veľká marcová kométa, Veľká septembrová kométa; More dažďov, More hojnosti, More chladu, More jasu, More kríz, More mrakov, More nektáru, More pár, More pokoja, More poznania, More túžby, More vlahy, Oceán búrok, Nové more, Spenené more, Jazero snov, Jazero smrti, Močiar epidémií, Močiar snov, Močiar hniloby, Močiar spánku, Záliv astronautov, Záliv drsnosti, Záliv dúh, Záliv lunika, Záliv rosy, Záliv stredu, Záliv vlnobitia, Kométa zatmenia, Veľká kométa roku 1729, Veľká kométa roku 1771, Veľká južná kométa roku 1865, Veľká januárová kométa roku 1865.*

Menej sa používajú funkčné členy PČ (10), FA (6), PN (1) a NCH (1). Funkčný člen PČ je tvorený sémantickými príznakmi času v názve, napr. *Jarné jazero, Jesenné jazero, Letné jazero, Denná kométa, Veľká marcová kométa, Veľká septembrová kométa, Veľká kométa roku 1729, Veľká kométa roku 1771, Veľká južná kométa roku 1865, Veľká januárová kométa roku 1865.* Funkčný člen FA je tvorený sémantickými príznakmi fauny/zvieractva v názve, napr. *Skoll, Tarvos, Deimos, Fobos, Brontosaurus, More hada.* Funkčný člen PN je tvorený sémantickým príznakom národa v názve, napr. *Cruithne.* Funkčný člen NCH je tvorený sémantickým numerickým príznakom *Kométa Shoemaker-Levy 9.*

13.4.3. Analýza typov a modelov kozmoným

V rámci kozmoným slnečnej sústavy dominujú dvojčlenné modely. Trojčlenné a štvorčlenné modely sú ojedinelé a jednočlenné modely sa nevyskytujú.

Dvojčlenné modely (261)

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + HCH$ (150) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + HCH$ v modeloch $A1 = (K) + HCH$, $A1 = HCH + K$ a $A1 = K + HCH$. Model $A1 = (K) + HCH$ (134) je najfrekventovanejší

model vôbec. Model neobsahuje druhové kozmonymum, preto sa dopĺňa na začiatok modelu, no obsahuje v postponovanej pozícii honorifikačnú charakteristiku. Pomerne frekventovaný je aj model $A1 = HCH + K$ (15), ktorý obsahuje honorifikačnú charakteristiku v anteponovanej pozícii a druhové vyjadrenie kozmonyma v postponovanej pozícii. Vyskytol sa aj model $A1 = K + HCH$ (1).

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + PÚ$ (71) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + PÚ$ v modeloch $A1 = (K) + PÚ$, $A1 = PÚ + K$ a $A1 = K + PÚ$. Model $A1 = (K) + PÚ$ (64) je druhý najfrekventovanejší model medzi kozmonymami. Neobsahuje druhové kozmonymum, preto sa dopĺňa na začiatok modelu, no obsahuje v postponovanej pozícii príslušnosť k územia. Málo frekventované sú modely s vyjadreným druhovým kozmonymom $A1 = PÚ + K$ (6) a $A1 = K + PÚ$ (1).

Typ kozmonymického modelu $A1 = K + VL$ (23) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $K + VL$ v modeloch $A1 = K + VL$, $A1 = VL + K$ a $A1 = (K) + VL$. Model $A1 = K + VL$ je tretí najfrekventovanejší model (18). Obsahuje druhové kozmonymum v antepozícii a vyjadrenie vlastnosti v postpozícii. Ďalšie modely $A1 = VL + K$ (4) a $A1 = (K) + VL$ (1) sú málo frekventované.

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + FA$ (9) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + FA$ v modeloch $A1 = (K) + FA$ a $A1 = K + FA$. Frekventovanejší model $A1 = (K) + FA$ (8) neobsahuje druhové vyjadrenie kozmonyma, preto sa dopĺňuje v zátvorke na začiatok modelu, no obsahuje v postpozícii vyjadrenie fauny. Model $A1 = K + FA$ (1) je málo využívaný.

Model $A1 = PČ + K$ (4) obsahuje v antepozícii vyjadrenie príslušnosti k času a v postpozícii vyjadrenie druhového kozmonyma.

Model $A1 = (K) + PN$ (1) neobsahuje druhové vyjadrenie kozmonyma, preto sa dopĺňuje v zátvorke na začiatok modelu, no obsahuje v postpozícii vyjadrenie príslušnosti k národu. Predstavené dva modely sú málo frekventované.

Trojčlenné modely (10)

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + HCH1 + HCH2$ (6 modelov) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + HCH1 + HCH2$ v modeloch $A1 = (K) + HCH1 + HCH2$ (5) a $A1 = K + HCH1 + HCH2$ (1), ktoré vyjadrujú dva honorifikačné príznaky.

Modely $A1 = VL + PČ + K$ (2) a $A1 = VL + K + PČ$ (2) s druhovým vyjadrením kozmonyma a vyjadrenými sémantickými príznakmi vlastnosti a času sú málo frekventované.

Štvorčlenné modely (6)

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + HCH1 + HCH2 + HCH3$ (3 modely) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + HCH1 + HCH2 + HCH3$ v modeloch $A1 = (K) + HCH1 + HCH2 + HCH3$ (2) a $A1 = K + HCH1 + HCH2 + HCH3$ (1), ktoré vyjadrujú tri honorifikačné príznaky.

Modely $A1 = K + HCH1 + HCH2 + NCH$ (1), $A1 = VL + PČ + K + PČ$ (1) a $A1 = VL + PÚ + K + PČ$ (1) vyjadrujú kombináciu rôznych sémantických príznakov.

13.5. Paradigma modelov kozmoným slnečnej sústavy

Paradigma modelov kozmoným slnečnej sústavy je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní kozmoným slnečnej sústavy. Paradigmou modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmou modelov kozmoným slnečnej sústavy vytvárajú:

13.5.1. Dvojčlenné modely s typom modelu $A1 = (K) + HCH$ v modeloch $A1 = (K) + HCH$, $A1 = HCH + K$ a $A1 = K + HCH$, s typom modelu $A1 = (K) + PÚ$ v modeloch $A1 = (K) + PÚ$, $A1 = PÚ + K$ a $A1 = K + PÚ$, s typom modelu $A1 = K + VL$ v modeloch $A1 = K + VL$, $A1 = VL + K$ a $A1 = (K) + VL$, s typom modelu $A1 = (K) + FA$ v modeloch $A1 = (K) + FA$ a $A1 = K + FA$, modely $A1 = PČ + K$ a $A1 = (K) + PN$.

13.5.2. Trojčlenné modely s typom modelu $A1 = (K) + HCH1 + HCH2$ v modeloch $A1 = (K) + HCH1 + HCH2$ a $A1 = K + HCH1 + HCH2$, modely $A1 = VL + PČ + K$ a $A1 = VL + K + PČ$.

13.5.3. Štvorčlenné modely s typom modelu $A1 = (K) + HCH1 + HCH2 + HCH3$ v modeloch $A1 = (K) + HCH1 + HCH2 + HCH3$ a $A1 = K + HCH1 + HCH2 + HCH3$, modely $A1 = K + HCH1 + HCH2 + NCH$, $A1 = VL + PČ + K + PČ$ a $A1 = VL + PÚ + K + PČ$.

Paradigma modelov kozmoným slnečnej sústavy je tvorená 22 modelmi: 13 dvojčlennými modelmi, 4 trojčlennými modelmi a 5 štvorčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 6 typov modelov.

13.6. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe kozmoným v slnečnej sústave sa prejavujú tendencie k honorifikácii, lokalizácii a kvalitatívnosti. Dominujúca tendencia k honorifikácii zoslavňuje v kozmonómach mytologické bytosti, postavy z literárnych diel, reálne nežijúce osoby a produkty ľudskej činnosti na Zemi. Vedľajšia tendencia k lokalizácii fixuje v kozmonómach objekty z minulosti alebo zo súčasnosti Zeme a objekty mimo Zeme v kozmickom priestore. Vedľajšia tendencia ku kvalitatívnosti sa prejavuje zdôrazňovaním a fixovaním v kozmonómach reálnych alebo metaforických vlastností pozemského alebo mimozemského objektu. Na základe normy tvorby kozmoným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné modely s prevahou funkčných členov HCH, PÚ a VL. Trojčlenné a štvorčlenné modely boli okrajové. Ďalšie funkčný členy PČ, FA, PN, NCH sú malo frekventované. Vlastné mená mimozemských objektov v slnečnej sústave napodobňujú algoritmy ľudského myslenia, pretože v názvoch sa nachádzajú reálne aj mytologické osoby, blízke aj vzdialené miesta a reálne alebo metaforické vlastnosti objektu.

14. MODELY A MODELOVANIE KOZMONÝM MIMO SLNEČNEJ SÚSTAVY²⁰⁸

14.1. Vstupné informácie

Zámerom textu je predstaviť modelovanie a modely kozmoným ako vlastných mien kozmických objektov mimo slnečnej sústavy. Kozmonymum je systémovo zařixované a charakterizované v Základnej sústave a terminológii slovanskej onomastiky. Kozmonymum je vlastné meno neživého prírodného objektu a javu nachádzajúceho sa mimo Zeme²⁰⁹. Literatúra o kozmonymách je uvedená v časti 13.1.

14.2. Technika modelovania kozmoným mimo slnečnej sústavy

Modelovanie. Kozmonymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov kozmoným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely kozmoným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvočlenné a trojčlenné modely.

Funkčné členy modelov kozmoným. Funkčný člen K označuje druh kozmonymického objektu a je signalizovaný dvoma spôsobmi. Ak nie je funkčný člen K explicitne vyjadrený v modeli, tak ho do modelu na začiatok dopĺňame v zátvorke, aby bolo zreteľné,

²⁰⁸ Východiskom kapitoly je text P. Odaloša Modelovanie a modely kozmoným. Vlastné mená kozmických objektov mimo slnečnej sústavy, ktorý predniesol na 23. slovenskej onomastickej konferencii 10. 9. 2024 v Prešove.

²⁰⁹ Svoboda, J. a kol., 1973, s. 55; Bezlej, F. a kol., 1983, s. 117.

že ide o kozmonymický objekt. Možné je tiež vyjadrenie typu kozmonymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia kozmonymického druhu v modeloch. Ak je funkčný člen K explicitne vyjadrený, tak ho zapisujeme na príslušné miesto do modelu spolu s ostatnými funkčnými členmi. Funkčné členy PÚ, VL, HCH, FL a FA vyjadrujú príslušnosť k priestoru, vlastnosť, honorifikačnú charakteristiku, flóru a faunu.

Vlastné mená mimozemských objektov majú podľa uznesenia Medzinárodnej astronomickej únie oficiálne latinské názvy. Štandardizované slovenské názvy mimozemských objektov čerpáme z knihy Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe²¹⁰. Sémantické príznaky druhových kozmonymických objektov čerpáme z oficiálnej stránky Medzinárodnej astronomickej únie (International Astronomical Union)²¹¹, príp. z wikipédie²¹².

Klasifikácia mimozemských objektov. Vlastné mená sa rozdeľujú na názvy mimozemských objektov slnečnej sústavy (planéty, mesiace planét, útvary Mesiaca, kométy, meteorické roje) a na objekty a obrazce mimo slnečnej sústavy (hviezdy, súhvezdia, asterizmy, hviezdokopy, galaxie a kopy galaxií).

14.3. Modely vlastných mien mimo slnečnej sústavy (183)

14.3.1. Hviezdy (18)

Hviezda je vesmírne teleso, ktoré vysieľa do kozmického priestoru svetlo a teplo (hmotnosť telesa je väčšia ako 5% hmotnosti Slnka)²¹³. Vo hviezdach je sústredená väčšina viditeľnej hmoty vesmíru. Najbližšou hviezdou k Zemi je Slnko.

²¹⁰ Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe, 2005.

²¹¹ International Astronomical Union, 2025.

²¹² Pozri poznámku pod čiarou č. 191.

²¹³ SSSJ, 2011, s. 225.

Z hľadiska počtu funkčných členov v modeli sú frekventované dvojčlenné modely (14), trojčlenných modelov je menej (4).

Dvojčlenné modely (14)

Typ kozmonymického modelu $A1 = HCH + K$ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $HCH + K$ v modeloch $A1 = HCH + K$ a $A1 = (K) + HCH$.

Model $A1 = HCH + K$ (6): *Barnardova hviezda* (pomenovaná po Edwardovi Emersonovi Barnardovi, ktorý zmeral jej rýchlosť), *Kapteynova hviezda* (pomenovaná po jej objaviteľovi Jacobusovi Kapteynovi), *Keplerova supernova* (pomenovaná po objaviteľovi a autorovi monografie o tejto hviezde Johannesovi Keplerovi, supernova je hviezda, ktorá náhle zvýši svoju jasnosť vo väčšej miere ako nova (až stomiliónkrát), *Plaskettova hviezda* (pomenovaná po objaviteľovi Johnovi Stenlyovi Plaskettovi), *Tychova hviezda* (pomenovaná po objaviteľovi Tychovi Brahe), *Van Maanenova hviezda* (pomenovaná po objaviteľovi Adrianovi van Maanenovi).

Model $A1 = (K) + HCH$ (2): *Kastor* (pomenovaná po Kastorovi, jednom z dvojčiat z gréckej a rímskej mytológie), *Mimóza* (názov odvodený z latinského výrazu pre herca).

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + VL$ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + VL$ v modeloch $A1 = (K) + VL$ a $A1 = VL + K$.

Model $A1 = (K) + VL$ (4), napr. *Diadém* (pomenovaná podľa jasnosti a svietivosti ako šperk na ozdobu hlavy, drahokamami zdobená čelenka), *Sírius* (z latinského sírius a gréckeho seirios z významom žiarivý, je to najjasnejšia hviezda nočnej oblohy), *Slnko* (nebeské teleso vysielajúce do vesmíru teplo a svetlo²¹⁴), *Trapéz* (pomenované podľa lichobežníkového usporiadania štyroch najjasnejších komponentov).

Model $A1 = VL + K$ (1), napr. *Granátová hviezda* (pomenovaná podľa farby, je výrazne červená, spektrálny typ M2).

²¹⁴ KSSJ, 2003, s. 677.

Model A1 = (K) + PÚ (1), napr. *Polárka* (podľa polohy na severnom svetovom póle, pretože leží skoro na priamej línii s osou otáčania Zeme).

Trojčlenné modely (4)

Model A1 = (K) + HCH + VL (1), napr. *Karolovo srdce* (pomenované na počesť anglického kráľa Karola II., pomenoval Edmund Halley).

Model A1 = (K) + HCH + PÚ (1), napr. *Arktúr* (názov pochádza zo starogréckeho Arktourus s významom strážca medvedice). Znamená to, že hviezda sa nachádza v blízkosti súhvezdia Veľká medvedica, ktoré sleduje s rotáciou dennej/nočnej oblohy).

Model A1 = (K) + PÚ + VL (1), napr. *Levia hriva* (hviezda v súhvezdí Leva, preklad latinského názvu hviezdy Juba s významom Hriva odkazuje na miesto v súhvezdí).

Model A1 = (K) + PČ + PÚ (1), napr. *Prokyón* (názov pochádza z gréckeho Prokyón s významom „pred pes“, pretože predchádza „Psiu hviezdu“ Sírius v smere rotácie nočnej oblohy na Zemi).

Čiastkový záver k modelovaniu hviezd

V rámci modelov hviezd dominujú dvojčlenné modely najmä s honorifikačnou charakteristikou a vyjadrením vlastnosti, trojčlenných modelov je menej.

14.3.2. Súhvezdia (78)

Súhvezdie je skupina hviezd javiaca sa ako istý útvar²¹⁵. Súhvezdie je skupina hviezd alebo asterizmus, ktoré navzájom spolu súvisia a vytvárajú určitý obrazec pre pozorovateľa zo Zeme. V hviezdnych mapách sa uvedený obrazec naznačuje spojnicami (čiarami). Pomenovanie nápadných hviezdnych obrazcov na oblohe zaviedol už Ptolemaios v diele *Almagest* v roku 132, kde opísal 48 súhvezdí. V roku 1928 úradne ustálila Medzinárodná astronomická únia už ďalej nemenný počet 88 súhvezdí. Ptolemaiovie súhvezdia fixujú najmä mytologické súvislosti legiend a novšie súhvezdia aj novšie fakty.

²¹⁵ KSSJ, 2003, s. 721.

Z hľadiska počtu funkčných členov v modeli sú frekventované dvojčlenné modely (67), trojčlenných modelov je menej (11).

Dvojčlenné modely (67)

Model A1 = (K) + FA (32), napr. *Baran* (podľa zlatého barana z gréckej mytológie, ktorý niesol na chrbte Frix a Hellé), *Býk* (podľa býka, jednej z podôb Dia v gréckej mytológii), *Delfín* (podľa delfína, ktorý zachránil veľkého speváka Arióna, zhodeného do mora z lode, na ktorej sa po súťaži plavil domov), *Drak* (podľa draka, ktorý strážil vstup do záhrady Hesperidiiek a premohol ho Herkules), *Fénix* (podľa vtáka Fénixa, ktorý opakovane zhorel na popol, no čoskoro opäť vstal a bol živý ako predtým), *Had* (podľa hada, ktorý bol pomocníkom lekára Asklépia, pretože mu pomáhal v lese hľadať liečivé bylinky a korene), *Havran* (podľa havrana, ktorý mal doniesť v pohári vodu bohovi Apolónovi), *Holubica* (podľa holubice z biblického príbehu, ktorú vypustil patriarcha z Noemovej archy), *Chameleón* (súhvezdie predstavuje jaštera meniaceho farby), *Jašterica* (podľa jašterice s ohnutým telom), *Jednorožec* (podľa legendárneho koňa s dlhým zakrúteným rohom, ktorý sa v rôznych kultúrach objavil ako symbol sily, očisty, nevinnosti a zdravia), *Koník* (podľa mladšieho brata Pegasa žriebätka Celeris), *Kozorožec* (podľa boha lesov, polí, stád a pastierov v starom Gréku Pana, ktorý bol zobrazený na hviezdnych mapách ako kozorožec s rybím chvostom a hlavou a telom capa), *Labuť* (podľa labute, na ktorú sa premieňal vládca Olympu Zeus, keď sa chcel pozrieť medzi ľuďmi), *Lev* (podľa neobyčajne veľkého leva, ktorého zabil Herakles/Herkules v Mykénach), *Líška* (pôvodne bol názov Líška a hus, v súčasnosti je len Líška), *Mečiar* (podľa zlatej ryby koryfény), *Mucha* (podľa muchy, súhvezdie má malú rozlohu), *Orol* (podľa syna trójskeho kráľa Ganymédia, ktorého Zeus v podobe orla uniesol na Olymp, kde bohom roznášal poháre plné nektáru), *Páv* (podľa posvätného vtáka manželky najvyššieho boha Dia a kráľovnej nebies bohyne Héry), *Pegas* (podľa snehobieleho okridleného koňa Pegasa, ktorý sa zrodil na príkaz boha Poseidona z krvi Medúzy, keď jej odsekol hlavu Perzeus), *Rajka* (podľa vtáka, ktorý bol objavený

na Novej Guinei), *Rak* (pripomína obrovského raka alebo kraba, mytologický pôvod súvisí s legendou o Heraklových úlohách, keď rak pomáhal hydre v boji proti Heraklovi), *Ryby* (Afrodita sa prechádzala so synom Erotom po brehu rieky Eufrat. Náhle sa pred nimi objavil obor Tyfón. Vydesená Afrodita skočil so synom Erotom do Eufratu a obaja sa premenili na ryby a unikli obrovi), *Rys* (Názov zaviedol Johannes Hevelius v roku 1687. Hevelius v súhvezdí napočítal 19 slabých hviezd. Hovoril, že kto chce vidieť všetkých 19 hviezd, musí mať oči ako rys. Odtiaľ pochádza názov súhvezdia.), *Škorpión* (Zoskupenie hviezd medzi súhvezdiami Strelec a Váhy pripomína škorpióna pripraveného bodnúť. Grécka báj hovorí, že je to škorpión, ktorého vypustila z podzemia sama bohyňa Héra, aby bodol a usmrtil Orióna), *Tukan* (pomenované podľa vtáka Tukana s mohutným zobákom, ktorý žije v Južnej Amerike), *Veľryba* (v gréckej mytológii bola veľryba morskou príšerou, ktorej mala byť podľa požiadavky najvyššieho boja Dia obetovaná princezná Androméda), *Vlk* (podľa gréckej mytológie predstavuje arkádskeho kráľa Lykaóna, ktorý sa vyvyšoval nad bohov. Raz chcel vyskúšať najvyššieho boha Dia a predložil mu na stôl ľudské mäso. Zeus to však vedel a Lykaóna premenil na vlka), *Zajac* (zajace boli obľúbená korisť Orióna, preto sa nachádzali pri jeho nohách a pred súhvezdím Veľký pes), *Žeriav* (zobrazuje lietajúceho žeriava), *Žirafa* (pravdepodobne podľa zvieratá, na ktorom sa niesla Rebeka do Kanánu, keď si chcela vziať za muža Izáka).

Model A1 = (K) + HCH (15), napr. *Bliženci* (podľa dórskeho hrdinov Kastora a Polydeukésa), *Cefeus* (podľa kráľa Céfea z gréckej mytológie), *Hadonos* (podľa slávneho lekára Asklépiosa, držiaceho v ruku hada, ktorý mu pomáhal v lese hľadať liečivé rastliny a korenky), *Herkules* (pomenovaný podľa rímskeho mena gréckej mytologickej postavy Herakla), *Indián* (zobrazuje muža držiaceho kopiju a štít; nie je známe, či ide o obyvateľa východnej Indie alebo Severnej Ameriky), *Kasiopeja* (podľa kráľovnej Kasiopeji z gréckej mytológie), *Maliar* (pôvodne Maliarsky podstavec, skrátene Maliar), *Orión* (podľa mytologického lovca, syna boha Poseidona),

Panna (podľa nešpecifikovanej bohyne, mohla to byť z gréckej mytológie Aténa, Héra, Persefóna, príp. aj žena z iných mytológií), *Pastier* (údajne vynašiel pluh, čo potešilo bohyňu poľnohospodárstva Ceres, ktorá poprosila Jupitera, aby pastiera upevnil na nebo), *Perzeus* (podľa gréckeho hrdinu, ktorý zabil obludu Medúzu), *Povozník* (podľa gréckeho kráľa Erichthonia, ktorý bol chromý a vynašiel voz ťahaný koňmi), *Sochár* (pôvodne Sochárska dielňa, skrátene Sochár), *Strelec* (podľa kentaura Múza, ktorý vynašiel lukostreľbu), *Vodnár* (podľa vodnára ako symbolu nílskych záplav).

Model A1 = (K) + VL (16). Model zachytáva rozširovanie schopností ľudí, ktoré sa realizovalo počas námorných objavov za pomoci plavieb loďami. Schopnosti sú vlastnosti potrebné na vykonávanie niečoho²¹⁶. Schopnosti sa rozširovali pomocou nových prístrojov, ktoré sa následne dostali aj do pomenovaní súhvezdí, napr. *Ďalekohľad* (je optický prístroj na zväčšovanie vzdialených predmetov, prvý ďalekohľad zostrojil v roku 1608 holandský optik Hans Lippershey a umožnil ľuďom dovidieť omnoho ďalej ako pomocou svojho zraku, čím zdokonalil ľudské vlastnosti a schopnosti), *Hodiny*, *Kompas*, *Kružidlo*, *Lýra*, *Mikroskop*, *Oktant*, *Pec*, *Pravítko*, *Rydlo*, *Sextant*, *Sieť*, *Šíp*, *Trojuholník*, *Váhy*, *Výveva*.

Model A1 = (K) + PÚ (4), napr. *Korma* (zadná časť lode), *Kýl* (základná časť lodnej kostry), *Oltár* (miesta určené na bohoslužobné účely), *Stolový vrch* (podľa stolovej hory Table Mountain).

Trojčlenné modely (11)

Model A1 = (K) + VL + FA (6), napr. *Lietajúca ryba*, *Malý lev*, *Malý pes*, *Poľovné psy*, *Veľký pes*, *Vodný had*.

Model A1 = (K) + PÚ + VL (4), napr. *Južná koruna*, *Južný kríž*, *Južný trojuholník*, *Severná koruna*.

Model A1 = (K) + PÚ + FA (1), napr. *Južná ryba*.

Čiastkový záver k modelovaniu súhvezdí

V rámci modelov súhvezdí dominujú dvojčlenné modely vyjadrujúce faunu, časté sú aj modely s honorifikačnou

²¹⁶ SSSJ, 1964, s. 70.

charakteristikou a vyjadrením vlastnosti. Trojčlenné modely sa tiež vyskytujú najmä pri vyjadrení vlastnosti, fauny a príslušnosti k územiu.

14.3.3. Asterizmy (27)

Asterizmus je systém hviezd, ktorý vytvára viditeľný vzor na oblohe. Asterizmy nie sú zahrnuté do súhvezdí.

Dvojčlenné modely (2)

Model A1 = (K) + VL (2), napr. *Čajník* (tvar), *Gloriola* (jasnosť).

Trojčlenné modely (25)

Model A1 = (K) + PÚ + PÚ (7), napr. *Hlava Hada*, *Hlava Draka*, *Hlava Hydry*, *Hlava Veľryby*, *Chvost Hada*, *Severná Moucha*, *Južná Moucha* a pod.

Model A1 = (K) + PÚ + VL (7), napr. *Oriónov meč*, *Oriónov pás*, *Pegasov štvorec*, *Perzeov trojuholník*, *Severný kríž*, *Južný kríž*, *Vodný pohár*.

Model A1 = (K) + VL + VL (3), napr. *Falošný kríž*, *Kruhový ornament*, *Veľký diamant*.

Model A1 = (K) + PČ + VL (3), napr. *Letný trojuholník*, *Zimný trojuholník*, *Zimný šesťuholník*.

Model A1 = (K) + HCH + VL (3), napr. *Ptolemaiov trojuholník*, *Venušino zrkadlo*, *Kemblova kaskáda*. Vysvetlenie: prvý komponent vyjadruje honorifikáciu, druhý tvar vo forme trojuholníka, zrkadla alebo kaskády.

Model A1 = (K) + HCH + FA (1), napr. *Poniatowského býk*.

Model A1 = (K) + HCH + PÚ (1), napr. *Strážcovia pólu*.

Čiastkový záver k modelovaniu asterizmov

Dominujú trojčlenné modely (25) najmä s príslušnosťou k územiu a s vyjadrením vlastnosti. Dvojčlenné modely sú málo frekventované (2). Vyššiu frekventovanosť trojčlenných modelov možno vysvetliť pri asterizmoch pomenovaním zložitejších hviezdnych obrazcov v porovnaní so súhvezdiami, kde dominujú dvojčlenné modely, lokalizovaním asterizmov aj vo vzťahu so súhvezdiami a vyčerpaním možných názov z fauny a z tvarových vlastností, ktoré už boli použité pri súhvezdiach.

14.3.4. Hviezdokopy (7)

Hviezdokopa je zoskupenie väčšieho počtu hviezd spravidla v rámci hviezdnych sústav spoločného pôvodu a spoločne viazaných gravitáciou²¹⁷.

Dvojčlenné modely (6)

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + VL$ zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + VL$ v modeloch $A1 = (K) + VL$ a $A1 = VL + K$.

Model $A1 = (K) + VL$ (2), napr. *Šperkovičnica* (pomenovaná podľa lesku/ligotu hviezd a ich kráse, ktoré dávajú hviezdokope vzhľad nádherného kusu prepychového klenotu), *Motýľ* (svojím tvarom pripomína motýľa).

Model $A1 = VL + K$ (1), napr. *Dvojitá hviezdokopa* (pomenúva hviezdokopy NGC 869 a NGC 884).

Model $A1 = (K) + HCH$ (2), napr. *Hyády* (v gréckej mytológii boli Hyády dcéry titana Atlanta a oceanidy Aitry), *Plejády* (v gréckej mytológii podľa dcér titana Atlanta a Plesony, dcéry titana Okeána).

Model $A1 = (K) + PÚ$ (1), napr. *Jasličky* (pomenované Grékmi a Rimanmi ako jasličky, z ktorých sa krmili oslíci).

Trojčlenný model (1)

Model $A1 = (K) + VL + VL$ (1), napr. *Divá Kačka* (podľa jasnejších hviezd, ktoré tvoria trojuholník pripomínajúci útvar letiaceho krdla kačiek alebo z iného uhľa pohľadu jednu plávajúcu kačku).

Čiastkový záver k modelovaniu hviezdokop

V rámci modelovania hviezdokop dominujú dvojčlenné modely s vyjadrením vlastnosti a honorifikačnej charakteristiky. Trojčlenné modely sú ojedinelé.

14.3.5. Hmloviny (30)

Hmlovina je svietiaci alebo tmavý, najčastejšie nepravidelne rozložený útvar na oblohe spôsobený mrakom medzihviezdnej plynovo-prachovej hmoty²¹⁸. Ide o útvary veľmi vzdialené od

²¹⁷ SSSJ, 2011, s. 111.

²¹⁸ SSSJ, 2011, s. 111.

Zeme/Slnka, napr. *Hindova hmlovina* je vzdialená 400 svetelných rokov, hmlovina *Činka* je vzdialená 1 250 svetelných rokov, hmlovina *Riasy* 2 500 svetelných rokov, hmlovina *Eskymák* 4 100 svetelných rokov. Jeden svetelný rok (ly z angl. light year) je dráha, ktorú prejde svetlo vo vákuu za 1 juliánsky rok. Zodpovedá dĺžke 9 460 730 472 580 800 m.

Pri hmlovinách dominujú dvojčlenné modely (25), trojčlenných modelov je menej (5).

Dvojčlenné modely (25)

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + VL$ zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + VL$ v modeloch $A1 = (K) + VL$ a $A1 = VL + K$.

Model $A1 = (K) + VL$ (19), napr. *Činka* (svojím tvarom pri pohľade vo väčších ďalekohľadoch pripomína činku), *Kónus* (podľa kuželovitého tvaru), *Eskimák* (pripomína hlavu osoby, ktorá je skrytá v kapucni bundy), *Kalifornia* (podľa obrysu, ktorý nápadne pripomína Kaliforniu na západnom pobreží USA), *Konská hlava* (má tvar konskej hlavy, ktorá je vymodelovaná z medzihviezdnej hmoty), *Lagúna* (podľa hviezdneho prachu naľavo od stredu hmloviny), *Mačacie oko* (v optickom a röntgenovom svetle tvarovo a svietivosťou vyzerá ako mačacie oko), *Omega* (názov pochádza od Johna Herschela, ktorému jej tvar pripomínal veľké grécke písmeno omega), *Pelikán* (podľa vzhľadu), *Prstenec* (pripomína tvar prstenca, podľa prachových častíc okolo žiariaceho prstenca sa usudzuje, že nemá tvar gule, ale má tvar valca), *Riasy* (má tvar riasy, pretože je zložená z množstva akoby jemných vláken), *Rozeta* (tvarom pripomína ružu aj červenou farbou), *Saturn* (podľa tvaru pripomínajúceho planétu Saturn, keď sú jej prstence namierené hranou k hmlovine), *Severná Amerika* (svojím tvarom pripomína obrysy svetadielu), *Slimák* (podľa tvaru), *Sova* (podľa okrúhleho tvaru s dvoma tmavšími škvrnami ako očami sovy), *Tarantula* (podľa vzhľadu, ktorý pripomína pavúka tarantulu), *Trifit* (trojklanný/trojdielny, názov pochádza od Johna Herschela a pripomína tri prachové pásy pred žiarivou hmlovinou, ktoré ju rozdeľujú na tri časti), *Uhoľné vrece* (podľa tvaru a farby tmavej hmloviny viditeľnej

voľným okom ako tmavá oblasť na oblohe v súhvezdí Južný kríž na južnej oblohe).

Model A1 = VL + K (3), napr. *Krabia hmlovina* (názov pochádza z jej vzhľadu v kresbe od lorda Rosseho), *Orlia hmlovina* (podľa tvaru hmloviny), *Motýlia hmlovina* (unikajúce plyny z pólů hviezd vytvárajú laločnatú štruktúru v podobe obrieho kozmického motýľa s otvorenými krídlami).

Model A1 = HCH + K (3), napr. *Gumova hmlovina* (pomenovaná po jej objaviteľovi Colinovi Stenlyovi Gumovi), *Hindova hmlovina* (pomenovaná po jej objaviteľovi Johnovi Hindovi), *Hubbleova hmlovina* (pomenovaná po astronómovi Edwinovi Hubbleovi, ktorý sa zaoberal jej neobyčajnou premenlivosťou).

Trojčlenné modely (5)

Typ kozmonymického modelu A1 = VL + K + PÚ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + K + PÚ v modeloch A1 = VL + K + PÚ a A1 = (K) + PÚ + VL.

Model A1 = VL + K + PÚ (2), napr. *Tmavá hmlovina v Labuti* (podľa farby a polohy, podľa tmavého medzihviezdneho materiálu, ktorý vytvára uvedenú hmlovinu), *Veľká hmlovina v Orióne* (pomenovaná podľa veľkosti s priemerom 30 až 50 svetelných rokov a podľa polohy).

Model A1 = (K) + PÚ + VL (1), napr. *Jupiterov vrch* (názov súvisí s podobným uhlovým rozmerom ako planéta Jupiter).

Modely so spoločným sémantickým poľom bez vytvorenia typu. Nevytvárajú typ, lebo majú rovnakú frekvenciu.

Model A1 = VL + VL + K (1), napr. *Blikajúca planetárna hmlovina* (pri priamom pohľade na hmlovinu svetlo centrálnej hviezdly spôsobuje dojem, že hmlovina bliká).

Model A1 = (K) + VL + VL (1), napr. *Malá čiňka* (podľa tvaru, objekt je predĺžený od severovýchodu na juhozápad a má dva výčnelky).

Čiastkový záver k modelovaniu hmlovín

V rámci modelovania hmlovín dominujú dvojčlenné modely s vyjadrením vlastnosti a honorifikačnej charakteristiky. Trojčlenné modely sú menej frekventované.

14.3.6. Galaxie a kopy galaxií (23)

Galaxia je hviezdna sústava obsahujúca milióny až stovky miliárd hviezd, plynu a prachu²¹⁹. Kopa galaxií je sústava veľkého počtu galaxií²²⁰. Kopa galaxií je gravitačné zoskupenie stoviek až tisícov galaxií.

Galaxie a kopy galaxií sú kozmické objekty nekonečne vzdialené od Zeme/Slnka, napr. *Černooká galaxia* je vzdialená od Zeme/Slnka najmenej 12 miliónov svetelných rokov alebo *Kopa galaxií v Perzeovi* je vzdialená od Zeme/Slnka 240 miliónov svetelných rokov a obsahuje 500 galaxií.

Frekvencované sú dvojčlenné modely (16), trojčlenných modelov je menej (6) a existuje aj jednočlenný model (1).

Jednočlenný model (1)

Model A1 = K. Jednočlenný model reprezentuje názov Galaxia modelovo vyjadrený A1 = K, pretože druhové kozmonymické apelatívum galaxia je proprializované a vytvára kozmonymum. Kozmonymum *Galaxia* je odvodené z gréckeho *Kyklos galaktikus* proprializáciou druhého slova.

Dvojčlenné modely (16)

Typ kozmonymického modelu A1 = VL + K zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa VL + K v modeloch A1 = VL + K a A1 = (K) + VL.

Model A1 = VL + K (2), napr. *Černooká galaxia* (podľa tmavej oblasti na severe od stredu galaxie. Tmavá oblasť je rozsiahly komplex tmavých hmlovín), *Vírová galaxia* (podľa tvarovej podobnosti s vírom).

Model A1 = (K) + VL (1), napr. *Sombréro* (na základe bočného pohľadu na galaxiu jej prúdový prstenec a veľká stredová výduť spôsobili určitú podobnosť s mexickým klobúkom sombrérom).

Model A1 = K + PŮ je najfrekvencovanejší (13), napr. *Kopa galaxií v Blížencoch* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Centaurovi* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Herkulovi* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa*

²¹⁹ SSSJ, 2006, s. 1044.

²²⁰ SSSJ, 2011, s. 728.

galaxií v Panne (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Peci* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Pegasovi* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Perzeovi* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Poľovných psoch* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Rakovi* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Rybách* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií v Severnej korune* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií vo Veľkom voze* (podľa umiestnenia v súhvezdí), *Kopa galaxií vo Vlasoch Bereniky* (podľa umiestnenia v súhvezdí).

Trojčlenné modely (6)

Typ kozmonymického modelu $A1 = VL + K + PÚ$ zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + K + PÚ$ v modeloch $A1 = VL + K + PÚ$ a $A1 = (K) + PÚ + VL$.

Model $A1 = VL + K + PÚ$ (2), napr. *Veľká hmlovina v Androméde* (podľa priestorového rozmeru a umiestnenia v súhvezdí), *Veľká hmlovina v Trojuholníku* (podľa priestorového rozmeru a umiestnenia v súhvezdí).

Model $A1 = (K) + PÚ + VL$ (1), napr. *Strelcov trpaslík* (trpasličia galaxia v súhvezdí Strelec).

Modely so spoločným sémantickým poľom bez vytvorenia typu. Nevytvárajú typ, lebo majú rovnakú frekvenciu.

Model $A1 = HCH + NCH + K$ (1), napr. *Wilsonova dvojica galaxií* (sú to dve integrujúce galaxie v súhvezdí Ryby spojené mostom a protiramenom).

Model $A1 = (K) + HCH + NCH$ (1), napr. *Stephanov kvintet* (podľa skupiny piatich galaxií v súhvezdí Pegasa, ktoré objavil Edouard Stephan).

Model $A1 = VL + HCH + K$ (1), napr. *Malý Magallenov mrak* (podľa priestorového rozmeru a priezviska objaviteľa).

Čiastkový záver k modelovaniu galaxií a kôp galaxií

Dominujú dvojčlenné modely (16) s vyjadrením príslušnosti k územiu, menej často s vyjadrením vlastnosti. Menej časté sú trojčlenné modely (6) s honorifikačnou charakteristikou a s vyjadrením vlastnosti, vyskytla sa aj numerická charakteristika. Ojedinelý je jednočlenný model (1).

14.4. Analýza typov a modelov kozmoným

14.4.1. Formalizácia modelov

Kozmonymá objektov mimo slnečnej sústavy sú čiastočne formalizované. Zo 183 modelov kozmoným len 37 obsahuje formálne pomenovanie kozmonymického priestoru: pri kozmonymách hviezd v modeloch $A1 = HCH + K$, napr. *Barnardova hviezda*, $A1 = VL + K$, napr. *Granátová hviezda*; pri kozmonymách súhvezdí a asterizmov sa nerealizuje formalizácia; pri kozmonymách hviezdokop v modeli $A1 = VL + K$ len pri kozmonyme *Dvojité hviezdokopa*; pri kozmonymách hmlovín vo viacerých modeloch $A1 = VL + K$, napr. *Krabia hmlovina*, $A1 = HCH + K$, napr. *Gumova hmlovina*, $A1 = VL + VL + K$, napr. *Blikajúca planetárna hmlovina*, $A1 = VL + K + PÚ$, napr. *Tmavá hmlovina v Labuti*; pri kozmonymách galaxií a kôp galaxií vo viacerých modeloch, napr. $A1 = K$, napr. *Galaxia*, $A1 = VL + K$, napr. *Černooká galaxia*, model $A1 = K + PÚ$, napr. *Kopa galaxií v Blížencoch*, $A1 = VL + K + PÚ$, napr. *Veľká hmlovina v Androméde*, $A1 = HCH + NCH + K$, napr. *Wilsonova dvojica galaxií*, $A1 = VL + HCH + K$, napr. *Malý Magalenov mrak*. Neformalizovaných modelov je 146 bez explicitného vyjadrenia druhu kozmonymického objektu, model potom tvorí vyjadrenie kozmonyma v zátvorke a funkčný člen/funkčné členy, ktoré vyjadrujú sémantický príznak/sémantické príznaky.

14.4.2. Frekvencia a sémantické spektrum príznakov funkčných členov

V 183 modeloch funguje 235 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky a prostredníctvom nich motiváciu kozmoným mimo slnečnej sústavy. Funkčné členy, ktoré vyjadrujú dokumentovanú sémantickú charakteristiku, signalizujeme kurzívou, ostatné príznaky sú uvedené obyčajným písmom.

Frekventovaný je funkčný člen VL, ktorý sa vyskytuje 95-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené:

-sémantickými príznakmi podľa tvaru mimozemského objektu, ktorý pripomína pozemský objekt, napr. *Trapéz*, *Ďalekohľad*, *Hodiny*, *Kompas*, *Kružidlo*, *Lýra*, *Mikroskop*, *Oktant*, *Pec*, *Pravítko*,

Rydlo, Sextant, Siet', Šíp, Trojuholník, Váhy, Výveva, Malý lev, Malý pes, Poľovné psy, Veľký pes, Vodný had, Južná koruna, Južný kríž, Južný trojuholník, Severná koruna, Lietajúca ryba, Motýľ, Dvojitá hviezdokopa, Činka, Kónus, Eskimák, Kalifornia, Konská hlava, Lagúna, Mačacie oko, Omega, Pelikán, Prstenec, Riasy, Rozeta, Saturn, Severná Amerika, Slimák, Sova, Tarantula, Trifit, Uhoľné vrece, Krabia hmlovina, Orlia hmlovina, Motýlia hmlovina, Černoooká galaxia, Vírová galaxia, Sombréro a pod.

-sémantickými príznakmi podľa jasú/svietivosti a farby: *Diadém, Sírius, Šperkovnica, Slnko, Granátová hviezda a pod.*

Funkčný člen PÚ sa vyskytoval 55-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena PÚ je tvorené sémantickými príznakmi podľa umiestnenia mimo Zeme v kozmickom priestore:

-podľa umiestnenia na severnej alebo južnej oblohe: *Polárka, Severná koruna, Južná koruna, Južný kríž, Južný trojuholník a pod.*

-podľa umiestnenia v súhvezdí, napr. *Kopa galaxií v Blížencoch, Kopa galaxií v Centaurovi, Kopa galaxií v Herkulovi, Kopa galaxií v Panne, Kopa galaxií v Peci, Kopa galaxií v Pegasovi, Kopa galaxií v Perzeovi, Kopa galaxií v Poľovných psoch, Kopa galaxií v Rakovi, Kopa galaxií v Rybách, Kopa galaxií v Severnej korune, Kopa galaxií vo Veľkom voze, Kopa galaxií vo Vlasoch Berenika, Veľká hmlovina v Androméde, Veľká hmlovina v Trojuholníku a pod.*

-podľa spojenia hviezd v súhvezdí, napr. *Hlava Hada, Hlava Draka, Hlava Hydry, Hlava Veľryby, Chvost Hada, Oriónov meč, Oriónov pás, Pegasov štvorec a pod.*

Funkčný člen FA sa vyskytoval 40-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena FA je tvorené sémantickými príznakmi podľa zvierat z gréckej mytológie, napr. *Baran, Byk, Delfin, Drak, Fénix, Had, Havran, Holubica, Chameleón, Jašterica, Jednorozec, Koník, Kozorožec, Labuť, Lev, Liška, Mečiar, Mucha, Orol, Páv, Pegas, Rajka, Rak, Ryby, Rys, Škorpión, Tukan, Veľryba, Vlk, Zajac, Žeriav, Žirafa a pod.*

Funkčný člen HCH sa vyskytoval 39-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena HCH je tvorené sémantickými príznakmi:

-podľa objaviteľov/výskumníkov, napr. *Kapteynova hviezda, Keplerova supernova, Plaskettova hviezda, Tychova hviezda, Van*

Maanenova hviezda, Barnardova hviezda, Gumova hmlovina, Hindova hmlovina, Hubbleova hmlovina a pod.

-podľa postáv z gréckej/rímskej mytológie, napr. *Kastor, Blíženci, Cefeus, Herkules, Kasiopeja, Maliar, Orión, Panna, Pastier, Perzeus, Hyády, Plejády* a pod.

Funkčný člen PČ sa vyskytol 4-krát, vyjadruje časové charakteristiky kozmonyma, napr. *Letný trojuholník, Zimný trojuholník, Zimný šesťuholník.*

Funkčný člen NCH sa vyskytol 2-krát, vyjadruje číselné charakteristiky kozmonyma, napr. *Wilsonova dvojica galaxií a Stephanov kvintet.*

14.4.3. Analýza typov a modelov kozmoným

V rámci kozmoným mimo slnečnej sústavy dominujú dvojčlenné modely. Trojčlenné modely sú menej frekventované a jednočlenný model je ojedinelý.

Dvojčlenné modely (130)

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + VL$ (51) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + VL$ v modeloch $A1 = (K) + VL$ a $A1 = VL + K$. Model $A1 = (K) + VL$ (44) s nevyjadreným druhovým menom a vyjadreným sémantickým príznakom vlastnosti je najfrekventovanejším modelom v rámci kozmoným mimo slnečnej sústavy, ktorý najlepšie vyhovuje pomenúvanie na základe tvarových vlastností pre pohľade cez ďalekohľad. Model $A1 = VL + K$ (7) s vyjadrenými funkčnými členmi je málo používaný.

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + HCH$ (28) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + HCH$ v modeloch $A1 = (K) + HCH$ a $A1 = HCH + K$. Model $A1 = (K) + HCH$ (19) s nevyjadreným druhovým menom a vyjadreným sémantickým príznakom honorifikačnej charakteristiky je druhým najfrekventovanejším modelom, ktorý fixuje objaviteľov kozmických objektov. Model $A1 = HCH + K$ (9) je menej používaný.

Typ kozmonymického modelu $A1 = K + PÚ$ (19) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa

$K + PÚ$ v modeloch $A1 = K + PÚ$ a $A1 = (K) + PÚ$. Používanější je model $A1 = K + PÚ$ (13) s vyjadreným druhovým menom aj s príslušnosťou k územiu. Menej používaný je model $A1 = (K) + PÚ$ (6) s nevyjadreným druhovým menom a vyjadrenou príslušnosťou k územiu.

Model $A1 = (K) + FA$ (32) s nevyjadreným druhovým menom a vyjadrenou faunou je druhým najfrekventovanejším modelom v rámci kozmoným mimo slnečnej sústavy. Dominuje v rámci modelov súhvezdí a vyjadruje dobovú norma, že súhvezdia sa majú pomenovať podľa zvierat, ktoré sa nachádzajú v rámci gréckej mytológie.

Trojčlenné modely (52)

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + PÚ + VL$ (18) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + PÚ + VL$ v modeloch $A1 = (K) + PÚ + VL$ a $A1 = VL + K + PÚ$. Model $A1 = (K) + PÚ + VL$ (14) s nevyjadreným druhovým menom a vyjadrenou príslušnosťou k územi a vlastnosťou je najfrekventovanejší trojčlenný model. Model $A1 = VL + K + PÚ$ (4) s vyjadreným druhovým menom a vyjadrenou príslušnosťou k územi a vlastnosťou je menej frekventovaný.

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + VL + VL$ (6) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + VL + VL$ v modeloch $A1 = (K) + VL + VL$ a $A1 = VL + VL + K$. Frekventovanejší je model $A1 = (K) + VL + VL$ (5) s nevyjadreným druhovým menom a vyjadrenými vlastnosťami. Model $A1 = VL + VL + K$ (1) s vyjadrenými vlastnosťami aj vyjadreným druhovým menom je málo používaný.

Typ kozmonymického modelu $A1 = (K) + HCH + VL$ (5) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(K) + HCH + VL$ v modeloch $A1 = (K) + HCH + VL$ a $A1 = VL + HCH + K$. Model $A1 = (K) + HCH + VL$ (4) s nevyjadreným druhovým menom a vyjadrenou honorifikačnou charakteristikou a vlastnosťou je frekventovanejší. Model $A1 = VL + HCH + K$ (1) s vyjadreným druhovým menom a vyjadrenou honorifikačnou charakteristikou a vlastnosťou je menej častý.

Modely so spoločným sémantickým poľom (2) HCH + NCH + K / (K) + HCH + NCH s vyjadreným/nevyjadreným druhovým menom a vyjadrenou honorifikačnou a numerickou charakteristikou bez vytvorenia typu nevytvárajú typ, lebo majú rovnakú frekvenciu: model A1 = HCH + NCH + K (1) a model A1 = (K) + HCH + NCH (1).

Modely A1 = (K) + PÚ + PÚ (7), A1 = (K) + VL + FA (6), A1 = (K) + PČ + VL (3), A1 = (K) + HCH + PÚ (2), A1 = (K) + PČ + PÚ (1), A1 = (K) + PÚ + FA (1), A1 = (K) + HCH + FA (1). Modely s nevyjadreným/vyjadreným druhovým menom a vyjadrenými príslušnosťami k územi, vlastnosťami, faunou, numerickými charakteristikami a príslušnosťami k času sú málo používané.

Jednočlenný model

Model A1 = K (1).

14.5. Paradigma modelov kozmoným mimo slnečnej sústavy

Paradigma modelov kozmoným mimo slnečnej sústavy je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní kozmoným mimo slnečnej sústavy. Paradigma modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigma modelov kozmoným mimo slnečnej sústavy vytvárajú:

14.5.1. Jednočlenné modely A1 = K.

14.5.2. Dvojčlenné modely s typom modelu A1 = (K) + VL v modeloch A1 = (K) + VL a A1 = VL + K, s typom modelu A1 = (K) + PÚ v modeloch A1 = (K) + PÚ a A1 = K + PÚ, s typom modelu A1 = (K) + HCH v modeloch A1 = (K) + HCH a A1 = HCH + K, v modeli A1 = (K) + FA.

14.5.3. Trojčlenné modely s typom kozmonymického modelu A1 = (K) + PÚ + VL s modelmi A1 = (K) + PÚ + VL a A1 = VL +

$K + PÚ$; s typom kozmonymického modelu $A1 = (K) + PÚ + VL$ v modeloch $A1 = (K) + PÚ + VL$ a $A1 = VL + K + PÚ$; s typom kozmonymického modelu $A1 = (K) + VL + VL$ v modeli $A1 = (K) + VL + VL$ a $A1 = VL + VL + K$; modely $A1 = HCH + NCH + K$, $A1 = (K) + HCH + NCH$, $A1 = (K) + PÚ + PÚ$, $A1 = (K) + VL + FA$, $A1 = (K) + PČ + VL$, $A1 = (K) + HCH + PÚ$, $A1 = (K) + PČ + PÚ$, $A1 = (K) + PÚ + FA$, $A1 = (K) + HCH + FA$.

Paradigma modelov kozmoným mimo slnečnej sústavy je tvorená 23 modelmi: 1 jednočlenným modelom, 7 dvojčlennými modelmi a 15 trojčlennými modelmi. Modely vytvárajú aj 6 typov modelov.

14.6. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe kozmoným mimo slnečnej sústavy sa prejavujú tendencie ku kvalitatívnosti, lokalizácii, animálnosti a honorifikácii. Dominujúca tendencia ku kvalitatívnosti sa prejavuje pomenúvaním mimozemského objektu podľa tvaru, ktorý pripomína pozemský objekt. Vedľajšia tendencia k lokalizácii fixuje v kozmonymách umiestnenie v kozmickom priestore, napr. v určitom súhvezdí. Vedľajšia tendencia k animálnosti sa napĺňa pomenovaním kozmických objektov názvami zvierat z mytológie. Vedľajšia tendencia k honorifikácii fixuje v kozmonymách priezviská objaviteľov alebo výskumníkov kozmických objektov. Na základe normy tvorby kozmoným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné modely s prevahou funkčných členov VL, PÚ, FA a HCH. Trojčlenné modely sa používali menej. Jednočlenný model bol okrajový. Ďalšie funkčný členy PČ a NCH boli málo frekvencované. Vlastné mená kozmických objektov mimo slnečnej sústavy kopírujú algoritmy ľudského myslenia, pretože v názvoch sa vyjadruje podobnosť s reálnym svetom (situované vo vzťahu k mimozemským objektom), umiestnenie objektu v kozmickom priestore, pomenovanie podľa zvierat z mytológie a vedcov, skúmajúcich kozmos.

15. MODELÝ A MODELOVANIE IDEONÝM²²¹

15.1. Vstupné informácie

Zámerom kapitoly monografie je predstaviť modelovanie a modely ideoným ako vlastných mien umeleckých, vedeckých a iných diel²²² (pozri 1.4.). V rámci modelačnej analýzy budeme modelovať pinakonýmá, literáronýmá a muzikonýmá²²³. Ideonymum je súhrnné označenie pre vlastné meno výtvarného diela, napr. pinakonymum (vlastné meno obrazu), literáronymum (vlastné meno literárneho diela) a muzikonymum (vlastné meno hudobného diela).

15.2. Technika modelovania ideoným

Modelovanie. Ideonymá budeme modelovať na základe metodiky, ktorú sme predstavili v časti 1.4.1.

Kritérium klasifikácie. Kritériom rozčlenenia modelov ideoným bude počet funkčných členov v modeli, nie počet slov, pretože funkčný člen nemusí byť vyjadrený v propriu slovom. Modely ideoným rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné, trojčlenné, štvorčlenné, päťčlenné a šesťčlenné modely.

Vzhľadom na skutočnosť, že modelujeme ideonymá, ktoré sú vytvárané tromi druhmi chrématoným, budeme zastrešujúci model uvádzať s ideonymom, no konkrétne modelové príklady budeme predstavovať s pinakonýmami, literáronýmami a muzikonýmami, napr. model A1 = Id sa uplatňuje v modeloch A1 = Pi (Krajina,

221 Východiskom kapitoly je text P. Odaloša Česko-slovenská škola onomastického modelovania. Modelovanie chrématoným. In: Slavica Slovaca, 2023, 58, č. 1, s. 38 – 55.

222 Odaloš, P., Vallová, E., 2020.

223 Odaloš, P., Vallová, E., 2020.

M. Benka), A1 = L (Verše, J. Jesenský) a A1 = M (Serenáda, K. Konárik). V prípade zastrešujúceho modelu s dvomi druhmi ideónym budeme tento model realizovať, no v prípade, že model/typ chrématonymického modelu bude vytvárať len jeden druh ideonyma, zastrešujúci model s ideonymom nebudeme tvoriť.

Funkčné členy modelov ideónym

Funkčný člen Pi, L, M je signalizovaný dvoma spôsobmi. Väčšinou nebýva explicitne vyjadrený v modeli a do modelu ho na začiatok modelu dopĺňame, aby bolo zreteľné, že ide o výtvarné, literárne či hudobné dielo. Menej časté je vyjadrenie typu chrématonymického vzťahu metonymickým spôsobom na základe vyjadrenia výtvarného, literárneho alebo hudobného žánru v jednočlennom, príp. aj dvojčlennom či viacčlennom modeli. Funkčný člen pinakononymum, literárononymum a muzikononymum príbeh naznačuje. Funkčný člen ČD vyjadruje činiteľa deja príbehu vrátane jeho slovesného prepojenia s dejom, ktorý činiteľ deja realizuje. Činiteľ deja príbehu je vyjadrený podmetom vo forme substantíva a prísudkom vo forme slovesa v rámci modelu, napr. pinakononymum Don Quijote sa pripravuje (ČD) na súboj. V prípade, že podmet je zamlčaný v pinakonyme, jeho funkciu preberá prísudok, napr. Bojovali (ČD) za vlasť IX. Funkčný člen ZD vyjadruje zásah deja príbehu. Zásah deja sa vyjadruje predmetom vo forme substantíva, napr. Don Quijote sa pripravuje (ČD) na súboj (ZD). Funkčné členy PÚ, PČ, PN, VL a NCH vyjadrujú príslušnosť k územiu, k času, k národu, vlasťnosť a numerickú charakteristiku.

15.3. Modely ideónym

Modely ideónym rozčleňujeme podľa počtu funkčných členov na jednočlenné, dvojčlenné, trojčlenné, štvorčlenné, päťčlenné a šesťčlenné modely.

15.3.1. Jednočlenné modely (15)

Jednočlenné modely obsahujú jeden funkčný člen (tvorí ho jedno slovo), ktorý podáva základnú sémantickú informáciu o slove. Model $A1 = Id$ s latentným (skrytým, nevyjadreným) príbehom vyjadruje typ chrématonymického vzťahu na základe vyjadrenia umeleckého žánru. Model podáva základné žánrové špecifikácie o diele. Východiskový model len naznačuje možný príbeh.

Model $A1 = Pi$ (7) vyjadruje typ chrématonymického vzťahu na základe vyjadrenia výtvarného žánru, napr. v pinakonomách *Krajina* (M. Galanda, V. Hložník, L. Mednyánszky), *Portrét* (L. Mednyánszky, J. Jakoby, V. Hložník), *Karikatúra* (J. Jakoby).

Model $A1 = L$ (7) označuje typ chrématonymického vzťahu, ktorý metonymicky zastupuje niektorý z prozaických, lyrických a dramatických žánrov, napr. v literárnomách *Verše* (J. Jesenský), *Bájky* (J. Kollár), *Selanky*, *Žalospev* (J. Hollý), *Povest'* (J. Král'), *Sonety* (P. O. Hviezdoslav), *Fejtóny* (F. Hečko).

Model $A1 = M$ (1) predstavuje typ chrématonymického vzťahu prostredníctvom určitého hudobného žánru, napr. v muzikomyne *Serenáda* (K. Konárik).

15.3.2. Dvojčlenné modely (199)

Dvojčlenné modely obsahujú dva funkčné členy. Slovné je vyjadrené väčšinou len funkčný člen vyjadrujúci ďalší sémantický príznak a z dôvodu jednoznačnej sémantickej identifikácie propria sa dopĺňa funkčný člen vyjadrujúci typ chrématonymického vzťahu, a preto sú modely väčšinou jednoslovné.

Dvojčlenné modely s vyjadreným typom chrématonymického vzťahu (15)

Typ muzikonymického modelu $A1 = VL + M$ (4) s vlastnosťou zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $VL + M$ v modeloch $A1 = VL + M$ a $A1 = M + VL$.

Model $A1 = VL + M$ (3) je frekventovanejší, napr. v muzikonomách *Večerná pieseň* (F. K. Veselý), *Svadobná pieseň*, *Sviatočná pieseň* (D. Grúň).

Model $A1 = M + VL$ (1) funguje v muzikonyme *Pieseň tichá* (D. Grúň).

Používa sa aj model $A1 = PÚ + L$ (4) s príslušnosťou k miestu, napr. *Kremnické povesti*, *Podpolianske rozprávky* (J. C. Hronský), *Malomestské rozprávky* (J. Jesenský), *Parížske romance* (E. B. Lukáč), model $A1 = M + PÚ$ (1) s príslušnosťou k miestu, napr. v muzikonyme *Pieseň z rúk* (P. Stašák), model $A1 = M + PČ$ (2) s príslušnosťou k času, napr. v muzikonymách *Pieseň o decembri*; *Pieseň o zime* (K. Duchoň), model $A1 = VL + L$ (1), napr. v literárnyome *Krvavé sonety* (P. O. Hviezdoslav) a model $A1 = L1 + L2$ (3) s viacnásobným vyjadrením typu chrématonymického vzťahu, napr. v literárnyomách *Žalmy a hymny* (P. O. Hviezdoslav), *Spevy a piesne* (Ľ. Štúr), *Piesne a balady* (Š. Krčméry).

Dvojčlenné modely s nevyjadreným typom chrématonymického vzťahu (184)

Modely vyjadrujúce činiteľa deja (59)

Model $A1 = (Id) + ČD$ (59) je najfrekvencovanejším modelom, ktorý okrem nevyjadreného ideonymického vzťahu vyjadruje činiteľa deja, prípadne jeho slovesné prepojenia s dejom, ktorý činiteľ deja zabezpečuje. Činiteľ deja je predstavený opisne alebo metaforicky ako aktívna zložka, zväčša ako hlavný protagonist príbehu alebo hlavní protagonisti príbehu.

Model $A1 = (Pi) + ČD$ (18), napr. v pinakonymách *Oráč*, *Deti*, *Hrdoš* (M. Benka); *Štrkári*, *Utečenci*, *Predavači* (J. Jakoby); *Matka*, *Kamarátky*, *Práčky* (M. Medvecká); *Gajdoš*, *Harlekýn*, *Horal* (M. Galanda); *Anjel*, *Maliar*, *Strigy* (Ľ. Fulla); *Výsťahovalci*, *Rybár*, *Čižmár* (L. Mednyánszky).

Model $A1 = (L) + ČD$ (18), napr. v literárnyomách *Sláv*, *Svätopluk* (J. Holly); *Béla*, *Ladislav* (K. Kuzmány); *Junák*, *Branko* (S. Chalupka); *Marína*, *Detvan* (A. Sládkovič), *Ežo Vlkolinský*, *Gábor Vlkolinský* (P. O. Hviezdoslav); *Málka*, *Dáma* (F. Švantner); *Pomocník* (L. Ballek); *Ťapákovci*, *Hrdinovia* (B. S. Timrava); *Výrobca šťastia* (V. Mináč); *Živý bič* (M. Urban), *Nevesta hôľ* (F. Švantner) a pod.

Model $A1 = (M) + ČD$ (23), napr. v muzikonymách *Carmen*, *Čakám*, *Júlia*, *Jozefína*, *Karolína*, *Katarína*, *Mária*, *Muž*, *Príd'*

(D. Grúň); *Anka, Cigáni hrajte, Zlatovláska, Sestrička* (F. K. Veselý); *Charlie, Kata, Margaréta* (M. Žbirka); *Anča, Neodchádzaj, Musíš prísť* (Elán); *Elena, Julia, Lubica, Mária* (K. Duchoň).

Modely vyjadrujúce zásah deja (41)

Model A1 = (Id) + ZD (41) je frekventovaným modelom, ktorý okrem nevyjadreného ideonymického vzťahu vyjadruje zásah deja. Zásah deja vyjadruje opisne alebo metaforicky problematiku, ktorá je v centre príbehu.

Model A1 = (Pi) + ZD (6), napr. v pinakonymách *Odpočinok* (J. Jakoby); *Slniečnice* (M. Medvecká); *Zjavenie* (M. Galanda); *Ryby, Stól, Emblémy* (L. Fulla).

Model A1 = (L) + ZD (5), napr. v literáronymách *Marína* (A. Sládkovič); *Suchá ratolesť* (S. H. Vajanský); *Demokrati* (J. Jesenský); *Topole* (I. Krasko), *Červené víno* (F. Hečko).

Model A1 = (M) + ZD (30), napr. v muzikonymách *Hlavolam, Maratón, Sen, Čakanie, Nádej, Telefón* (D. Grúň); *Cesty, Fontána, Gitara, Priboj, Sviatky, Uspávanka* (K. Duchoň); *Sklamanie, Stretnutie* (F. K. Veselý); *Dúhy, K. O., Strom, Zlomky, Empatia, Smútok, Tvár* (M. Žbirka); *Búrka, Nevera, Dresy, Otázniky, Farby, Riziko, Život, Semafor, Tenisky* (Elán).

Modely vyjadrujúce príslušnosť k času (18)

Model A1 = (Id) + PČ (18) so zastupujúcou príslušnosťou k času, zásah deja reprezentuje frekventovaný pinakonymický, literáronymický a muzikonymický model A1 = (Pi) + PČ, A1 = (L) + PČ a A1 = (M) + PČ. Ideonymické vyjadrenie príslušnosti k času sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej, literáronymickej a muzikonymickej špecifikácie času realizácie zásahu deja.

Model A1 = (Pi) + PČ (10) je frekventovaný, napr. v pinakonymách *Jar* (J. Jakoby); *Po búrke* (M. Benka); *Na poludnie, Podvečer, Na svitaní, Január, Február* (M. Medvecká); *Jeseň, Vianoce* (M. Galanda); *Október* (V. Hložník).

Model A1 = (L) + PČ (4) vyjadrujú literáronymá, napr. *Nedeľa* (L. Novomeský), *Na Ondreja* (M. Kukučín), *Ráno* (M. Lajčiak), *Rok* (L. Feldek).

Model A1 = (M) + PČ (4), napr. v muzikonymách *Dávno* (D. Grúň); *Nad ránom, Svitanie* (M. Žbirka); *Vianoce* (Elán).

Model $A1 = M + P\check{C}$ sme predstavili v časti 15.3.2.

Modely vyjadrujúce príslušnosť k územia (35)

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + P\acute{U}$ (35) so zastupujúcou príslušnosťou k územia za zásah deja zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Id) + P\acute{U}$ v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + P\acute{U}$, v type literáronymického modelu $A1 = (L) + P\acute{U}$ a v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + P\acute{U}$. Ideonymické vyjadrenie príslušnosti k územia sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej, literáronymickej a muzikonymickej špecifikácie miesta realizácie zásahu deja.

Model $A1 = (Pi) + P\acute{U}$ (14) je frekventovaný, napr. v pinakonómách *Kriváň* (M. Benka); *Turiec, Ždiar, Jadran* (M. Galanda); *Dunaj, Hrad Lietava, Pri zrúcaninách* (V. Hložník); *Na dvore, V záhrade, V poli, Na periférii* (J. Jakoby); *Pri hrobe, Na úbočí, Na dedine* (M. Medvecká).

Typ literáronymického modelu $A1 = (L) + P\acute{U}$ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(L) + P\acute{U}$ v modeloch $A1 = (L) + P\acute{U}$ a $A1 = P\acute{U} + L$.

Model $A1 = (L) + P\acute{U}$ (9) s príslušnosťou k miestu v zadnej pozícii, napr. v literárónómách *Kráľovohol'ská* (S. Chalupka); *Na jarmok* (M. Kukučín); *Z dediny* (J. G. Tajovský); *Balt* (F. Král'); *U nás, Domov* (J. C. Hronský); *Babylon* (M. Figuli); *Do tramtárie* (M. Válek); *Trasovisko* (I. Bukovčan).

Model $A1 = P\acute{U} + L$ sme predstavili v časti 15.3.2.

Typ muzikonymického modelu $A1 = (M) + P\acute{U}$ zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(M) + P\acute{U}$ v modeloch $A1 = (M) + P\acute{U}$ a $A1 = M + P\acute{U}$.

Frekventovanejší je model $A1 = (M) + P\acute{U}$ (12), napr. v muzikonómách *Zem* (D. Grůň); *Intrák, Jericho, Ulica* (Elán); *Domov, Rio de Janero, Saigon* (F. K. Veselý); *Atlantida, Aréna, Na klzisku, Bahamy, Do člna* (M. Žbirka).

Model $A1 = M + P\acute{U}$ sme predstavili v časti 15.3.2.

Modely vyjadrujúce vlastnosť (24)

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + VL$ (24) so zastupujúcou vlastnosťou za zásah deja zastupuje frekventovanejší model, ktorý

je kombináciou sémantického poľa (Id) + VL v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + VL$, v type literáronymického modelu $A1 = (L) + VL$ a v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + VL$. Ideonymické vyjadrenie vlastnosti sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej, literáronymickej a muzikonymickej špecifikácie vlastnosti realizácie zásahu deja.

Model $A1 = (Pi) + VL$ (7), napr. v pinakonymách *Smútiaca, Plačúca, Sediaca, Zamyslená, Češúca* (M. Galanda); *Ukrižovaný* (V. Hložník); *Umierajúca* (L. Mednyánszky).

Typ literáronymického modelu $A1 = (L) + VL$ zastupuje najfrekvencovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (L) + VL v modeloch $A1 = (L) + VL$ a $A1 = VL + (L)$.

Model $A1 = (L) + VL$ (2) funguje v literáronymách, napr. *Neprebudený* (M. Kukučín); *Neznámy* (J. Barč Ivan).

Model $A1 = VL + L$ sme už predstavili v časti 15.3.2.

Model $A1 = (M) + VL$ (15), napr. v muzikonymách *Jediná, Neznáma* (K. Duchoň); *Krásna* (F. K. Veselý); *Bezchybná, Drahá, Jediná, Vianočná, Záhadná* (M. Žbirka); *Nepolepšiteľní, Netrpezliví, Ryšavá, Slobodná, Vymyslená, Zabudnuté, Zaľúbení* (Elán).

Modely vyjadrujúce numerickú charakteristiku (6)

Model $A1 = (Id) + NCH$ (6) s numerickou charakteristikou za zásah deja sa realizuje prostredníctvom pinakonymickej a muzikonymickej špecifikácie numerickosti vo vzťahu k zásahu deja.

Model $A1 = (Pi) + NCH$ (3), napr. v pinakonymách *Dvaja* (J. Jakoby); *Dvaja* (M. Galanda); *Traja* (V. Hložník).

Model $A1 = (M) + NCH$ (3), napr. v muzikonymách *Miliónkrát, Prvá* (M. Žbirka); *105.x* (Elán).

Model vyjadrujúci príslušnosť k národu (1)

Model $A1 = (Pi) + PN$ (1) obsahuje príslušnosť k národu, ktorá zastupuje zásah deja, napr. v pinakonyme *Slovenská* (M. Žbirka).

15.3.3. Trojčlenné modely (170)

Trojčlenné modely obsahujú tri funkčné členy. Slovné sú vyjadrené väčšinou len funkčné členy vyjadrujúce ďalší sémantický

príznak a z dôvodu jednoznačnej sémantickej identifikácie propria sa dopĺňa funkčný člen vyjadrujúci typ chrématonymického vzťahu, a preto sú modely väčšinou dvojslovné. Trojčlenný model, ktorý vyjadruje aj funkčný člen vyjadrujúci typ chrématonymického vzťahu, sa realizuje len v muzikonyme *Pieseň dobrého rána* (K. Duchoň, model A1 = M + VL + PČ).

Modely s dvojnásobným vyjadrením funkčného člena

Modely s činiteľmi deja (vrátane identických funkčných členov)
(17)

Model A1 = (Id) + ČD1 + ČD2 (13) okrem nevyjadreného ideonymického vzťahu vyjadruje dej dvoma činiteľmi deja.

Model A1 = (Pi) + ČD1 + ČD2 (8), napr. v pinakonymách *Adam a Eva* (M. Benka); *Chlapec a predavačka* (M. Galanda); *Chlapec so psom* (L. Mednyánszky); *Palček a obor*, *Bol máj a kvitli kvety*, *Sancho Panza a dedičanky* (V. Hložník); *Princezná a medveď*, *Zuzana a starci* (Ľ. Fulla).

Model A1 = (L) + ČD1 + ČD2 (3), napr. v literáronymách *Živí a mŕtvi* (V. Mináč), *Danko a Janko* (T. Vansová), *Budkáčik a Dubkáčik* (J. C. Hronský).

Model A1 = (M) + ČD1 + ČD2 (2), napr. v muzikonymách *Adam a Eva* (F. K. Veselý), *Dr. Jekyll a Mrs. Hyde* (M. Žbirka).

Model A1 = (Id) + ČD1a + ČD1a (4) s dvomi identickými činiteľmi deja.

Model A1 = (Pi) + ČD1a + ČD1a (1), napr. v pinakonyme *Drotári, drotári* (Ľ. Fulla).

Model A1 = (M) + ČD1a + ČD1a (3), napr. v muzikonymách *Anča, Anča*; *Hana, Hana*; *Jaj, Zuzka, Zuzička* (F. K. Veselý).

Modely so zásahmi deja (5)

Model A1 = (Id) + ZD1 + ZD2 (5).

Model A1 = (Pi) + ZD1 + ZD2 (1), napr. v pinakonyme *Pieseň a práca* (M. Galanda).

Model A1 = (L) + ZD1 + ZD2 (3), napr. v literáronymách *O úhoroch a včelách* (J. I. Bajza), *Tatry a more* (S. H. Vajanský), *Hlad a láska* (Ľ. Kubáni).

Model A1 = (M) + ZD1 + ZD2 (1), napr. v muzikonyme *Luk a šípy* (D. Grúň).

Modely s príslušnosťami k miestu (2)

Model A1 = (Id) + PÚ1 + PÚ2 (2) vyjadruje viacnásobne príslušnosť k miestu.

Model A1 = (L) + PÚ1 + PÚ2 (1), napr. v literárnyome *Zo Slovenska do Carihradu* (G. K. Z. Laskomerský).

Model A1 = (M) + PÚ1 + PÚ2 (1), napr. v muzikonyome *Od Tatier k Dunaju* (Elán).

Modely s príslušnosťami k času (4)

Model A1 = (Id) + PČ1+ PČ2 (4) s viacnásobným vyjadrením príslušnosti k času.

Model A1 = (L) + PČ1+ PČ2 (1), napr. v literárnyome *Od Silvestra do Troch kráľov* (J. M. Hurban).

Model A1 = (M) + PČ1+ PČ2 (3), napr. v muzikonymách *Dnes až do rána* (F. K. Veselý), *Ráno, večer; Roky a dni* (M. Žbirka).

Modely s vyjadrenými vlastnosťami (3)

Model A1 = (Id) + VL1+ VL2 (3) s viacnásobným vyjadrením vlastnosti.

Model A1 = (L) + VL1+ VL2 (1), napr. v literárnyome *Čierna a červená* (L. Novomeský).

Model A1 = (M) + VL1 + VL2 (2), napr. v muzikonyome *Šťastné a veselé, Zvedavá a zmätená* (D. Grúň).

Modely s numerickými charakteristikami

V modeli A1 = (M) + NCH1 + NCH2 sa numerickosť vyjadruje viacnásobne, napr. v muzikonyome *Dve a dve* (Elán).

Modely s dvomi rôznymi vyjadrenými funkčnými členmi

Typ ideonymického modelu A1 = (Id) + ČD + ZD (17) kompletne vyjadruje príbeh. Ideonymické vyjadrenie príbehu sa realizuje na základe vyjadrenie pinakonymického, literárnyomického a muzikonymického deja. Model obsahuje činiteľa deja (ČD) a zásah deja (ZD), ktoré sú determinantmi vyjadrenia príbehu. Model s vyjadrením príbehu obsahuje ČD aj ZD. Model vyjadruje príbeh diela prostredníctvom vetnej informácie.

Model A1 = (Pi) + ČD + ZD (3) sa používa v pinakonymách, napr. *Don Quijote sa pripravuje na súboj, Don Quijote počúva rozsudok* (V. Hložník); *Žofia sa zbavila strachu* (Ľ. Fulla).

Model $A1 = (L) + \check{C}D + ZD$ (2) sa používa v literáronymách, napr. *Chlapec maľuje dúhu* (V. Mihálik), *Zrušil slovo* (J. G. Tajovský).

Typ muzikonymického modelu $A1 = (M) + \check{C}D + ZD$ (12) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(M) + \check{C}D + ZD$ v modeloch $A1 = (M) + \check{C}D + ZD$ a $A1 = (M) + ZD + \check{C}D$.

Model $A1 = (M) + \check{C}D + ZD$ (11) je frekventovanejší, napr. muzikonymá *Mám ja klavír*, *Milujem Hanku*, *Priznám sa vám*, *Prídem k Tebe*, *Zabudni na mňa* (F. K. Veselý); *Milujem nápady*, *Odlož smútok*, *Pripíjam kráse* (D. Grúň); *Dám Ti*, *Lúbim Ťa*, *To nemá chybu* (Elán).

Model $A1 = (M) + ZD + \check{C}D$ (1) je málo frekventovaný, napr. v muzikonyme *Niečo vymyslím* (M. Žbirka).

Katégoria ideonymického modelu $A1 = (Id) + \check{C}D + PÚ$ (26) vzniká z typov ideonymických modelov $A1 = (Pi) + \check{C}D + PÚ$, $A1 = (L) + PÚ + \check{C}D$ a $A1 = (M) + \check{C}D + PÚ$. Katégoria ideonymického modelu funguje v pinakonymách, literáronymách aj muzikonymách.

Typ pinakonymického modelu $A1 = (Pi) + \check{C}D + PÚ$ (9) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Pi) + \check{C}D + PÚ$ v modeloch $A1 = (Pi) + \check{C}D + PÚ$ a $A1 = (Pi) + PÚ + \check{C}D$.

Model $A1 = (Pi) + \check{C}D + PÚ$ (8) zastupuje najfrekventovanejší model, napr. sa nachádza v pinakonymách *Pltník pod Strečnom*, *Baba pri Levároch*, *Muž z Kiripolca* (M. Benka); *Maliar pred stojanom*, *Dievča z Tahity*, *Žena na Hornáde* (J. Jakoby); *Kráča k ovčiarni*, *Sancho Panza kráča k ovčiarni* (V. Hložník).

Model $A1 = (Pi) + PÚ + \check{C}D$ (1) reprezentuje pinakonimum *Košické slečny* (J. Jakoby).

Typ literáronymického modelu $A1 = (L) + PÚ + \check{C}D$ (8) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(L) + PÚ + \check{C}D$ v modeloch $A1 = (L) + PÚ + \check{C}D$ a $A1 = (L) + \check{C}D + PÚ$.

Frekventovanejší je model $A1 = (L) + PÚ + \check{C}D$ (5) s predradeným členom príslušnosti miesta pred činiteľa deja, napr. v literáronymách *Likavský väzeň* (S. Chalupka); *Trenčiansky Matúš*

(S. Tomášik); *Nad Tatrou sa blýska* (J. Matúška); *Na koncertoch sa netlieska* (V. Šikula); *Kde žijú vtáčkovia* (M. Lajčiak).

Využívaný je aj model $A1 = (L) + \check{C}D + P\acute{U}$ (3) so zaradeným členom príslušnosti miesta za činiteľom deja, napr. v literárnych *Jašek Kutliak spod Bučinky* (J. C. Hronský); *Bašovci na Muráni* (S. Tomášik); *Gróf Mikuláš Šubič Zrinsky na Sihoti* (A. Sládkovič).

Typ muzikonymického modelu $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U}$ (9) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(M) + \check{C}D + P\acute{U}$ v modeloch $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U}$ a $A1 = (M) + P\acute{U} + \check{C}D$.

Frekventovanejší je model $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U}$ (7) s členom príslušnosti miesta zaradeným za činiteľa deja, napr. v muzikonymách *Šuhajko vezmi ma do tanca* (F. K. Veselý); *Kráčam v rytme, Pozrel som sa späť* (D. Grúň); *Ideme z PKO, Kráčam na pódium, Prišla z Londýna* (M. Žbirka); *Cigáni idú do neba* (Elán).

Vyskytuje sa aj model $A1 = (M) + P\acute{U} + \check{C}D$ (2), napr. v muzikonymách *Za mnou sa neďvaj* (F. K. Veselý), *Z tričiek zúri Che Guevara* (Elán).

Typ pinakonymického modelu $A1 = (Pi) + \check{C}D + NCH$ (13) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Pi) + \check{C}D + NCH$ v modeloch $A1 = (Pi) + \check{C}D + NCH$ a $A1 = (Pi) + NCH + \check{C}D$.

Model $A1 = (Pi) + \check{C}D + NCH$ (10) je frekventovanejší, napr. v pinakonymách *Žofia I., Žofia II., Regrúti I., Regrúti II.* (Ľ. Fulla); *Priateľky IV., Milenci I., Milenci II.* (M. Galanda); *Kopáčky II., Krasojazdkyňa II., Jób II.* (V. Hložník).

Model $A1 = (Pi) + NCH + \check{C}D$ (3) je menej frekventovaný, napr. v pinakonymách *Dve ženy* (M. Galanda); *O troch bratoch* (Ľ. Fulla); *Dve ženy* (V. Hložník).

Typ muzikonymického modelu $A1 = (M) + P\check{C} + \check{C}D$ (10) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(M) + P\check{C} + \check{C}D$ v modeloch $A1 = (M) + P\check{C} + \check{C}D$ a $A1 = (M) + \check{C}D + P\check{C}$.

Model $A1 = (M) + P\check{C} + \check{C}D$ (8) je frekventovanejší, napr. v muzikonymách *Dozajtra čakaj, Keď rytmus volá, Keď štrngnem,*

Ked' odideme (F. K. Veselý); *Ked' husle plačú* (K. Duchoň); *Ked' sa platňa krúti, Kým javor znie* (D. Grúň); *Ked' muži plačú* (Elán).

Model A1 = (M) + ČD + PČ (2) je menej frekventovaný, napr. v muzikonymách *Pôjdeme dnes, Ja sa neviem nikdy hnevať* (F. K. Veselý).

Typ ideonymického modelu A1 = (Id) + VL + ČD (8) vyjadruje s činiteľom deja aj vlastnosť. Ideonymické vyjadrenie deja a vlastnosti sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej, literáronymickej a muzikonymickej charakteristiky prostredníctvom vlastnosti nositeľa deja.

Model A1 = (Pi) + VL + ČD (2), napr. v pinakonómách *Partizánska mat'* (M. Medvecká); *Chorý Don Quijote* (V. Hložník).

Model A1 = (L) + VL + ČD (4), napr. v literáronymách *Statočný zlodej* (I. Bukovčan); *Panslavistický farár* (J. Záborský); *Krčmársky kráľ* (M. Rázus), *Divný Janko* (J. Poničan).

Model A1 = (M) + ČD + VL (2), napr. v muzikonymách *Neplač malá* (M. Žbirka); *Cigáňa počúvam rád* (F. K. Veselý).

Model A1 = (Pi) + PN + ČD (1), napr. v pinakonyme *Slovenská matka* (M. Galanda).

Typ ideonymického modelu A1 = (Id) + PÚ + ZD so zásahom deja a príslušnosťou k územiu. Ideonymické vyjadrenie príslušnosti k územiu sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej a muzikonymickej špecifikácie územia výskytu zásahu deja.

Typ muzikonymického modelu A1 = (M) + PÚ + ZD (5) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (M) + PÚ + ZD v modeloch A1 = (M) + PÚ + ZD a A1 = (M) + ZD + PÚ.

Model A1 = (M) + PÚ + ZD (3), napr. v muzikonymách *Modranská keramika* (D. Grúň); *Oravská dievčina* (K. Duchoň); *Tatranský expres* (F. K. Veselý).

Model A1 = (M) + ZD + PÚ (2), napr. v muzikonymách *Dedinka v údolí* (F. K. Veselý), *Poéma o Dukle* (K. Duchoň).

Typ pinakonymického modelu A1 = (Pi) + ZD + PÚ (4) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (Pi) + ZD + PÚ v modeloch A1 = (Pi) + ZD + PÚ a A1 = (Pi) + PÚ + ZD.

Model $A1 = (Pi) + ZD + PÚ$ (3), napr. v pinakonómách *Lodky na Balte* (Ľ. Fulla); *Zámok v Malackách*; *Izba z Ratiškoviec* (M. Benka).

Model $A1 = (Pi) + PÚ + ZD$ (1), napr. v pinakonye *Pouličný súboj* (V. Hložník).

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + PČ + ZD$ (6) so zásahom deja a príslušnosťou k času zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Id) + PČ + ZD$ v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + ZD + PČ$ a v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + PČ + ZD$. Ideonymické vyjadrenie príslušnosti k času sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej a muzikonymickej špecifikácie času realizácie zásahu deja.

Model $A1 = (Pi) + ZD + PČ$ (2), napr. v pinakonómách *Poľnohospodárstvo kedysi, Poľnohospodárstvo dnes* (Ľ. Fulla).

Model $A1 = (M) + PČ + ZD$ (4), napr. v muzikonómách *Letná láska, Letný vietor* (D. Grúň), *Jesenná láska, Podjesenné pastorálie* (M. Žbirka).

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + VL + ZD$ (26) so zásahom deja a vlastnosťou zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Id) + VL + ZD$ v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + VL + ZD$ a v muzikonymickom type modelu $A1 = (Pi) + VL + ZD$. Ideonymické vyjadrenie vlastnosti sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej a muzikonymickej špecifikácie vlastnosti realizácie zásahu deja.

Model $A1 = (Pi) + VL + ZD$ (4), napr. v pinakonómách *Ranený kôň* (J. Jakoby); *Kvitnúci strom* (L. Mednyánszky); *Drevený kôň* (V. Hložník); *Volský záprah* (Ľ. Fulla).

Typ muzikonymického modelu $A1 = (M) + VL + ZD$ (22) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(M) + VL + ZD$ v modeloch $A1 = (M) + VL + ZD$ a $A1 = (M) + ZD + VL$.

Model $A1 = (M) + VL + ZD$ (13), napr. v muzikonómách *Skúpa láska* (D. Grúň); *Mierová pieseň, Kamenný kvietok, Neklamný znak, Tulácke topánky* (K. Duchoň); *Biele margarétky, Najkrajší valčík*,

Malý inzerát (F. K. Veselý); *Biely kvet, Jediný tón, Dojemný príbeh* (M. Žbirka); *Anjelský deň, Belasý let* (Elán).

Model $A1 = (M) + ZD + VL$ (9), napr. v muzikonymách *Plachta biela* (D. Grúň); *Lipa košatá* (F. K. Veselý); *Láska úprimná, Sen o mieri, Zrnko soli* (K. Duchoň); *Hodina angličtiny, Hodina pravdy, Hodina nehy, Hodina ticha* (Elán).

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + NCH + ZD$ (3) so zásahom deja a numerickou charakteristikou zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Id) + NCH + ZD$ v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + ZD + NCH$ a v muzikonymickom modeli $A1 = (Pi) + NCH + ZD$. Ideonymické vyjadrenie numerickej charakteristiky sa realizuje na základe vyjadrenia pinakonymickej a muzikonymickej špecifikácie numerickej realizácie zásahu deja.

Model $A1 = (Pi) + ZD + NCH$ (1), napr. v pinakonyme *Spomienka II.* (V. Hložník).

Model $A1 = (M) + NCH + ZD$ (2), napr. v muzikonymách *Prvá láska, Jedenáste prikázanie* (Elán).

V type ideonymického modelu $A1 = (Id) + PČ + PÚ$ (12) je zastúpená príslušnosť k času a príslušnosť k miestu.

Typ pinakonymického modelu $A1 = (Pi) + PČ + PÚ$ (10) zastupuje najfrekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa $(Pi) + PČ + PÚ$ v modeloch $A1 = (Pi) + PČ + PÚ$ a $A1 = (Pi) + PÚ + PČ$.

Model $A1 = (Pi) + PČ + PÚ$ (7) je frekventovanejší, napr. v pinakonymách *Jarná krajina* (J. Jakoby); *Večer v poli* (M. Medvecká); *Zimná Bratislava, Vianočná krajina* (Ľ. Fulla); *Jeseň v sade, Večerná krajina* (L. Mednyánszky); *Zimná krajina* (M. Benka).

Model $A1 = (Pi) + PÚ + PČ$ (3) je menej frekventovaný, napr. v pinakonymách *V poli na jeseň, Turiec v máji* (Ľ. Fulla); *Krajina pred búrkou* (L. Mednyánszky).

Model $A1 = (L) + PČ + PÚ$ (1), napr. v literáronyme *Dva dni v Chujave* (J. Záborský).

Model $A1 = (M) + PÚ + PČ$ (1), napr. muzikonyme *Bratislavské ráno* (D. Grúň).

Modely A1 = (Id) + PN + PÚ (2).

Model s nevyjadreným ideonymickým vzťahom, s vyjadrenou príslušnosťou k národu a k územiu.

Model A1 = (Pi) + PN + PÚ (1), napr. v pinakonyme *Mexická krajina* (V. Hložník).

Model A1 = (L) + PN + PÚ (1), napr. v literáronyme *Španielska krajina* (L. Novomeský).

Ďalšie modely. Model A1 = (L) + PN + PČ (1), napr. v literáronyme *Rumunská jar* (A. Plávka). Model A1 = (L) + VL + PČ (1), napr. v literáronyme *Moje poludnie* (P. Horov). Model A1 = (Pi) + PÚ + NCH (2), napr. v pinakonyme *Štefanová I.* (V. Hložník); *Kriváň II.* (M. Benka). Model A1 = (Pi) + VL + PÚ (1), napr. v pinakonyme *Sedliacky dvor* (M. Benka).

15.3.4. Viacčlenné (štvorčlenné, päťčlenné, šesťčlenné) modely (13)

Štvorčlenné modely (10)

Typ ideonymického modelu A1 = (Id) + ČD + PÚ + ZD (5) zastupuje frekventovanejší model, ktorý je kombináciou sémantického poľa (Id) + ČD + PÚ + ZD v modeloch A1 = (Pi)/(M) + ČD + PÚ + ZD a A1 = (M) + ČD + ZD + PÚ.

Model A1 = (Pi) + ČD + PÚ + ZD (2), napr. v pinakonymách *Nepríde do lesa s koničkom* (M. Benka); *Tom vyňal z vrecka notes* (V. Hložník).

Model A1 = (M) + ČD + PÚ + ZD (1), napr. v muzikonyme *Zažeňme preč trápenie* (D. Grúň).

Model A1 = (M) + ČD + ZD + PÚ (2), napr. v muzikonymách *Pozerajte sa mi do očí* (Elán); *Cigánka mi vyveštila z dlane* (Elán).

Model A1 = (M) + PČ + ČD + ZD (2), napr. v muzikonyme *Kedy chodia mravce spať, Už mám ťa* (D. Grúň).

Model A1 = (Pi) + ČD + ZD + NCH (1), napr. v pinakonyme *Bojovali za vlasť X.* (V. Hložník).

Model A1 = (Pi) + PČ1 + PČ2 + NCH (1), napr. v pinakonyme *Hodiny a minúty IV.* (V. Hložník).

Model A1 = (L) + VL1 + VL2 + PČ (1), napr. *Z tichých a búrných a chvíľ* (M. Rázus) a pod.

Päťčlenné modely (2)

Model A1 = (Pi) + ČD + PN + VL + ZD (1), napr. v pinakonyme *Žena v slovenskom ľudovom kroji* (V. Hložník).

Model A1 = (M) + ZD + VL + ČD + PÚ (1), napr. v muzikonyme *Písala mi moja milá z Ružomberka* (F. K. Veselý).

Šesťčlenné modely (1)

Model A1 = (Pi) + ČD1a + PČ1a + ČD1a + PČ1a + ČD1a (1), napr. v pinakonyme *A ist', stále ist', stále ist'* (V. Hložník).

15.4. Zhrnutie kapitoly

15.4.1. Formalizácia modelov

Ideonymá (pinakonymá, literáronymá, muzikonymá) sú čiastočne formalizované. Z 365 ideoným je len 30 formalizovaných: pri jednočlenných modeloch – model A1 = Pi, napr. v pinakonyme *Krajina* (M. Galanda, V. Hložník, L. Mednyánszky), model A1 = L v literáronyme *Verše* (J. Jesenský), model A1 = M, napr. v muzikonyme *Serenáda* (K. Konárik); pri dvojčlenných modeloch – model A1 = (Pi) + VL, napr. v pinakonyme *Smútiaca* (M. Galanda), model A1 = (L) + VL v literáronyme, napr. *Neprebudený* (M. Kukučín) a model A1 = (M) + VL, napr. v muzikonyme *Jediná* (K. Duchoň). Neformalizovaných modelov je 330 bez explicitného vyjadrenia druhu ideonymického objektu, model potom tvorí vyjadrenie druhu ideonyma v zátvorke a funkčný člen/funkčné členy, ktoré vyjadrujú sémantický príznak/sémantické príznaky.

15.4.2. Frekvencia a sémantické spektrum príznakov funkčných členov

V 397 modeloch funguje 567 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky a prostredníctvom nich motiváciu ideoným. Funkčné členy, ktoré vyjadrujú dokumentovanú sémantickú charakteristiku, signalizujeme kurzívou, ostatné príznaky sú uvedené obyčajným písmom.

Frekventovaný je funkčný člen ČD, ktorý sa vyskytuje 182-krát. Sémantický príznak činiteľ deja je vyjadrený:

-opisne alebo metaforicky ako aktívna zložka, zväčša ako hlavný protagonist príbehu alebo hlavní protagonisti príbehu, napr. *Oráč, Deti, Hrdoš* (M. Benka); *Štrkári, Utečenci, Predavači* (J. Jakoby); *Matka, Kamarátky, Práčky* (M. Medvecká); *Gajdoš, Harlekýn, Horal* (M. Galanda); *Anjel, Maliar, Strigy* (Ľ. Fulla); *Vystahovalci, Rybár, Čižmár* (Ľ. Mednyánszky); *Sláv, Svätopluk* (J. Hollý); *Béla, Ladislav* (K. Kuzmány); *Junák, Branko* (S. Chalupka); *Marína, Detvan* (A. Sládkovič); *Ežo Vlkolinský, Gábor Vlkolinský* (P. O. Hviezdoslav); *Málka, Dáma* (F. Švantner); *Pomocník* (L. Ballek); *Ďapákovci, Hrdinovia* (B. S. Timrava); *Výrobca šťastia* (V. Mináč); *Živý bič* (M. Urban), *Nevesta hól'* (F. Švantner); *Carmen, Čakám, Júlia, Jozefína, Karolína, Katarína, Mária, Muž* (D. Grúň); *Anka, Cigáni hrajte, Zlatovláska, Sestrička* (F. K. Veselý); *Charlie, Kata, Margaréta* (M. Žbirka); *Anča* (Elán); *Elena, Julia, Lubica, Mária* (K. Duchoň) a pod.

-zaznamenaním dvoch/viacerých protagonistov príbehu, napr. *Adam a Eva* (M. Benka); *Chlapec a predavačka* (M. Galanda); *Chlapec so psom* (Ľ. Mednyánszky); *Palček a obor, Sancho Panza a dedičanky* (V. Hložník); *Princezná a medveď, Zuzana a starci* (Ľ. Fulla); *Živí a mŕtvi* (V. Mináč), *Danko a Janko* (T. Vansová), *Budkáčik a Dubkáčik* (J. C. Hronský); *Adam a Eva* (F. K. Veselý), *Dr. Jekyll a Mrs. Hyde* (M. Žbirka) a pod.

-zaznamenaním identického protagonistu príbehu, napr. *Drotári, drotári* (Ľ. Fulla), *Anča, Anča; Hana, Hana; Jaj, Zuzka, Zuzička* (F. K. Veselý) a pod.

-slovesným vyjadrením deja, ktorý činiteľ deja zastupuje, resp. hlavným protagonistom/hlavnými protagonistami deja a dejom s ním zviazaným, napr. *Príd'* (D. Grúň), *Cigáni hrajte* (F. K. Veselý), *Neodchádzaj, Musíš prísť* (Elán); *Bol máj a kvitli kvety* (V. Hložník); *Don Quijote sa pripravuje na súboj, Don Quijote počúva rozsudok* (V. Hložník); *Žofia sa zbavila strachu* (Ľ. Fulla), *Chlapec maľuje dúhu* (V. Mihálik), *Zrušil slovo* (J. G. Tajovský) a pod.

Frekventovaný je aj funkčný člen ZD, ktorý sa vyskytuje 119-krát. Sémantický príznak zásah deja vyjadruje:

-opisne alebo metaforicky problematiku, ktorá je v centre príbehu, napr. *Odpočinok* (J. Jakoby); *Slnečnice* (M. Medvecká);

Zjavenie (M. Galanda); *Ryby, Stól, Emblémy* (L. Fulla), *Marína* (A. Sládkovič); *Suchá ratolesť* (S. H. Vajanský); *Demokrati* (J. Jesenský); *Topole* (I. Krasko), *Červené víno* (F. Hečko), *Hlavolam, Maratón, Sen, Čakanie, Nádej, Telefón* (D. Grúň); *Cesty, Fontána, Gitara, Priboj, Sviatky, Uspávanka* (K. Duchoň); *Sklamanie, Stretnutie* (F. K. Veselý); *Dúhy, K. O., Strom, Zlomky, Empatia, Smútok, Tvár* (M. Žbirka); *Búrka, Nevera, Dresy, Otázniky, Farby, Riziko, Život, Semafor, Tenisky* (Elán), *Mám ja klavír, Milujem Hanku, Priznám sa vám, Prídem k Tebe, Zabudni na mňa* (F. K. Veselý); *Milujem nápady, Odlož smútok, Pripíjam krásu* (D. Grúň); *Dám Ti, Lúbim Ťa, To nemá chybu* (Elán), *Niečo vymyslím* (M. Žbirka).

-zaznamenaním dvoch druhov problematiky, ktorá je v centre príbehu, napr. *O úhoroch a včelách* (J. I. Bajza), *Tatry a more* (S. H. Vajanský), *Hlad a láska* (L. Kubáni), *Luk a šípy* (D. Grúň).

Frekventovaný je aj funkčný člen PÚ, ktorý sa vyskytuje 106-krát. Sémantický príznak príslušnosti k územiu vyjadruje miesto realizácie príbehu. Miesto sa vymedzuje:

-ako konkrétne reálne alebo hypotetické miesto vymedzené ojkonymom alebo anojkonymom, napr. *Kriváň* (M. Benka); *Turiec, Ždiar, Jadran* (M. Galanda); *Dunaj, Hrad Lietava, Balt* (F. Kráľ); *Babylon* (M. Figuli); *Rio de Janero, Saigon* (F. K. Veselý); *Jericho*, (Elán); *Atlantída, Bahamy* (M. Žbirka), *Pltník pod Strečnom, Baba pri Levároch, Muž z Kiripolca* (M. Benka); *Maliar pred stojanom, Žena na Hornáde* (J. Jakoby); *Sancho Panza kráča k ovčiarni* (V. Hložník) a pod.

-ako reálne alebo hypotetické všeobecne vymedzené miesto, napr. *Pri zrúcaninách* (V. Hložník); *Na dvore, V záhrade, V poli, Na periférii* (J. Jakoby); *Pri hrobe, Na úbočí, Na dedine* (M. Medvecká), *Na jarmok* (M. Kukučín); *Z dediny* (J. G. Tajovský); *U nás, Domov* (J. C. Hronský); *Do tramtárie* (M. Válek); *Trasovisko* (I. Bukovčan), *Zem* (D. Grúň); *Intrák, Ulica* (Elán); *Domov, Aréna, Na klzisku, Do člna* (M. Žbirka) a pod.

-ako viacnásobné vymedzenie miesta, ako miesta realizácie deja, napr. *Zo Slovenska do Carihradu* (G. K. Z. Laskomerský), *Od Tatier k Dunaju* (Elán) a pod.

Používaný je funkčný člen VL, ktorý sa vyskytuje 75-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena VL je tvorené sémantickými príznakmi, ktoré vyjadrujú vlastnosť/vlastnosti činiteľa deja alebo zásahu deja, napr.

-reálne alebo hypotetické vlastnosti činiteľa deja, napr. *Smútiaca, Plačúca, Sediaca, Zamyslená, Česúca* (M. Galanda); *Ukrižovaný* (V. Hložník); *Umierajúca* (L. Mednyánszky); *Neprebudený* (M. Kukučín); *Neznámy* (J. Barč Ivan), *Jediná, Neznáma* (K. Duchoň); *Krásna* (F. K. Veselý); *Bezchybná, Drahá, Jediná, Vianočná, Záhadná* (M. Žbirka); *Nepolepšiteľní, Netrzepliví, Ryšavá, Slobodná, Vymyslená, Zabudnuté, Zalúbení* (Elán); *Zvedavá a zmätená* (D. Grúň), *Partizánska mať* (M. Medvecká); *Chorý Don Quijote* (V. Hložník), *Statočný zlodej* (I. Bukovčan); *Panslavistický farár* (J. Záborský); *Krčmársky kráľ* (M. Rázus), *Divný Janko* (J. Poničan) a pod.

-reálne alebo hypotetické vlastnosti zásahu deja, napr. *Ranený kôň* (J. Jakoby); *Kvitnúci strom* (L. Mednyánszky); *Drevený kôň* (V. Hložník); *Volský záprah* (L. Fulla), *Skúpa láska* (D. Grúň); *Mierová pieseň, Kamenný kvietok, Tulácke topánky* (K. Duchoň); *Biele margarétky, Najkrajší valčík, Malý inzerát* (F. K. Veselý); *Dojemný príbeh* (M. Žbirka); *Anjelský deň* (Elán), *Plachta biela* (D. Grúň); *Lipa košatá* (F. K. Veselý); *Láska úprimná* K. Duchoň); *Hodina angličtiny, Hodina pravdy, Hodina nehy, Hodina ticha* (Elán).

Používaný je funkčný člen PČ, ktorý sa vyskytuje 55-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena príslušnosť k času vyjadruje aspekty časovej realizáciu zásahu deja, napr. denné obdobie, konkrétny deň, konkrétny mesiac, ročné obdobie a pod.: *Jar* (J. Jakoby), *Po búrke* (M. Benka), *Na poludnie, Podvečer, Na svitaní, Január, Február* (M. Medvecká), *Jeseň, Vianoce* (M. Galanda), *Október* (V. Hložník), *Nedeľa* (L. Novomeský), *Na Ondreja* (M. Kukučín), *Ráno* (M. Lajčiak), *Rok* (L. Feldek), *Dávno* (D. Grúň), *Nad ranom, Svitanie* (M. Žbirka); *Vianoce* (Elán) a pod.

Menej používaný je funkčný člen NCH, ktorý sa vyskytuje 27-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena numerická charakteristika tvorí numerická charakteristika vo vzťahu k činiteľu/zásahu deja, napr. *Dvaja* (J. Jakoby); *Dvaja* (M. Galanda); *Traja*

(V. Hložník), *Miliónkrát, Prvá* (M. Žbirka); *105.x* (Elán), *Žofia I., Žofia II., Regrúti I., Regrúti II.* (Ľ. Fulla); *Priateľky IV., Milenci I., Milenci II.* (M. Galanda); *Kopáčky II., Krasojazdkyňa II., Jób II.* (V. Hložník), *Dve ženy* (M. Galanda); *O troch bratoch* (Ľ. Fulla); *Dve ženy* (V. Hložník), *Spomienka II.* (V. Hložník), *Prvá láska, Jedenáste prikázanie* (Elán) a pod.

Málo používaný je aj funkčný člen PN, ktorý sa vyskytuje 3-krát. Sémantické spektrum príznakov funkčného člena príslušnosť k národu je tvorené etnickými charakteristikami činiteľa/zásahu deja, napr. *Slovenská* (M. Žbirka), *Mexická krajina* (V. Hložník), *Žena v slovenskom ľudovom kroji* (V. Hložník).

15.4.3. Analýza typov a modelov ideoným

V rámci ideoným dominujú dvojčlenné a trojčlenné modely. Jednočlenné, štvorčlenné, päťčlenné a šesťčlenné modely sú menej frekventované.

Dvojčlenné modely (199)

Najfrekventovanejšie sú modely vyjadrujúce činiteľa deja (59) a zásah deja (41).

Model $A1 = (Id) + \check{C}D$ (59) je najfrekventovanejším modelom, ktorý okrem nevyjadreného ideonymického vzťahu vyjadruje činiteľa deja, napr. v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + \check{C}D$ (18), v literáronymickom modeli $A1 = (L) + \check{C}D$ (18) a v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + \check{C}D$ (23).

Model $A1 = (Id) + ZD$ (41) je frekventovaným modelom, ktorý okrem nevyjadreného ideonymického vzťahu vyjadruje zásah deja, napr. v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + ZD$ (6), v literáronymickom modeli $A1 = (L) + ZD$ (5), v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + ZD$ (30).

Používané sú aj modeli vyjadrujúce príslušnosť k územia (35), vlastnosť (24) a príslušnosť k času (18).

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + P\acute{U}$ (35) s nevyjadreným ideonymickým vzťahom a vyjadrenou príslušnosťou k územia v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + P\acute{U}$ (14), v type literáronymického modelu $A1 = (L) + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (L) + P\acute{U}$

(9) a $A1 = PÚ + L$ a v type muzikonymického modelu $A1 = (M) + PÚ$ s modelmi $A1 = (M) + PÚ$ (12) a $A1 = M + PÚ$.

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + VL$ (24) s nevyjadreným ideonymickým vzťahom a vyjadrenou vlastnosťou v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + VL$ (7), v type literáronymického modelu $A1 = (L) + VL$ s modelmi $A1 = (L) + VL$ (2) a $A1 = VL + (L)$ a v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + VL$ (15),

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + PČ$ (18) s nevyjadreným ideonymickým vzťahom a vyjadrenou príslušnosťou k času v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + PČ$ (10), v literáronymickom modeli $A1 = (L) + PČ$ (4) a v muzikonymickom type $A1 = (M) + PČ$ (4) s modelmi $A1 = (M) + PČ$ a $A1 = M + PČ$.

Ostatné dvojjčlenné modely si menej frekventované.

Trojčlenné modely (170)

Najfrekventovanejšie modely obsahujú činiteľa deja s príslušnosťou k územiu (26), vlastnosť so zásahom deja (26) a činiteľa deja so zásahom deja (17).

Kategória ideonymického modelu $A1 = (Id) + ČD + PÚ$ (26) obsahuje nevyjadrený ideonymický vzťah a vyjadreného činiteľa deja a vyjadrenú príslušnosť k územiu. Typ pinakonymického modelu $A1 = (Pi) + ČD + PÚ$ (9) s modelmi $A1 = (Pi) + ČD + PÚ$ (8) a $A1 = Pi + PÚ + ČD$ (1). Typ literáronymického modelu $A1 = (L) + PÚ + ČD$ (8) s modelmi $A1 = (L) + PÚ + ČD$ (5) a $A1 = (L) + ČD + PÚ$ (3). Typ muzikonymického modelu $A1 = (M) + ČD + PÚ$ (9) s modelmi $A1 = (M) + ČD + PÚ$ (7) a $A1 = (M) + PÚ + ČD$ (2).

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + VL + ZD$ (26) obsahuje nevyjadrený ideonymický vzťah a vyjadrenú vlastnosťou a vyjadrený zásah deja v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + VL + ZD$ (4) a v muzikonymickom type modelu $A1 = (Pi) + VL + ZD$ v modeloch $A1 = (M) + VL + ZD$ (13) a $A1 = (M) + ZD + VL$ (9).

Typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + ČD + ZD$ (17) obsahuje nevyjadrený ideonymický vzťah a vyjadreného činiteľa deja a vyjadrený zásah deja v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + ČD + ZD$ (3), literáronymickom modeli $A1 = (L) + ČD + ZD$ (2) a v type

muzikonymického modelu $A1 = (M) + \check{C}D + ZD$ (12) s modelmi $A1 = (M) + \check{C}D + ZD$ (11) a $A1 = (M) + ZD + \check{C}D$ (1).

Ostatné trojčlenné modely sú menej frekventované.

Štvorčlenné modely (10)

Frekventovanejší je typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + \check{C}D + P\acute{U} + ZD$ (5) s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D + P\acute{U} + ZD$ (2), $A1 = (M) + \check{C}D + ZD + P\acute{U}$ (2) a $A1 = (M) + \check{C}D + ZD + P\acute{U}$ (1).

Ostatné štvorčlenné modely sú menej frekventované.

Jednočlenné modely (15)

Jednočlenné modely obsahujú jeden funkčný člen, ktorý vyjadruje typ ideonymického vzťahu na základe vyjadrenia umeleckého žánru. Sú tvorené modelmi $A1 = Pi$ (7), $A1 = L$ (7) a $A1 = M$ (1).

Päťčlenný (2) a šesťčlenný model (1) je málo frekventovaný.

15.5. Paradigma modelov ideoným

Paradigma modelov ideoným je vytváraná súhrnom modelov a typov modelov, ktorá vzniká pri modelačnom spracovaní ideoným. Paradigmum modelov profilujeme formálne spôsobom na základe počtu funkčných členov modelu.

Paradigmum modelov ideoným vytvárajú:

15.5.1. Jednočlenné modely: $A1 = Pi$, $A1 = L$ a $A1 = M$.

15.5.2. Dvojčlenné modely: typ modelu $A1 = VL + M$ s modelmi $A1 = VL + M$ a $A1 = M + VL$, model $A1 = L1 + L2$, model $A1 = (Id) + \check{C}D$ s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D$, $A1 = (L) + \check{C}D$ a $A1 = (M) + \check{C}D$, model $A1 = (Id) + ZD$ s modelmi $A1 = (Pi) + ZD$, $A1 = (L) + ZD$ a $A1 = (M) + ZD$, model $A1 = (Id) + P\check{C}$ s modelmi $A1 = (Pi) + P\check{C}$, $A1 = (L) + P\check{C}$, $A1 = (M) + P\check{C}$ a $A1 = M + P\check{C}$, typ modelu $A1 = (Id) + P\acute{U}$ s modelom $A1 = (Pi) + P\acute{U}$, s typom modelu $A1 = (L) + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (L) + P\acute{U}$ a $A1 = P\acute{U} + L$, typ modelu $A1 = (M) + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (M) + P\acute{U}$ a $A1 = M + P\acute{U}$, typ modelu $A1 = (Id) + VL$ s modelom $A1 = (Pi) + VL$, s typom modelu $A1 = (L) +$

VL s modelmi $A1 = (L) + VL$ a $A1 = VL + L$, s modelom $A1 = (M) + VL$, model $A1 = (Id) + NCH$ s modelmi $A1 = (Pi) + NCH$ a $A1 = (M) + NCH$ a model $A1 = (Pi) + PN$.

15.5.3. Trojčlenné modely: model $A1 = (Id) + \check{C}D1 + \check{C}D2$ s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D1 + \check{C}D2$, $A1 = (L) + \check{C}D1 + \check{C}D2$ a $A1 = (M) + \check{C}D1 + \check{C}D2$, model $A1 = (Id) + \check{C}D1a + \check{C}D1a$ s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D1a + \check{C}D1a$ a $A1 = (M) + \check{C}D1a + \check{C}D1a$, model $A1 = (Id) + ZD1 + ZD2$ s modelmi $A1 = (Pi) + ZD1 + ZD2$, $A1 = (L) + ZD1 + ZD2$ a $A1 = (M) + ZD1 + ZD2$, model $A1 = (Id) + P\acute{U}1 + P\acute{U}2$ s modelmi $A1 = (L) + P\acute{U}1 + P\acute{U}2$ a $A1 = (M) + P\acute{U}1 + P\acute{U}2$, model $A1 = (Id) + P\check{C}1 + P\check{C}2$ s modelmi $A1 = (L) + P\check{C}1 + P\check{C}2$ a $A1 = (M) + P\check{C}1 + P\check{C}2$, model $A1 = (Id) + VL1 + VL2$ s modelmi $A1 = (L) + VL1 + VL2$ a $A1 = (M) + VL1 + VL2$, model $A1 = (M) + NCH1 + NCH2$, typ modelu $A1 = (Id) + \check{C}D + ZD$ s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D + ZD$ a $A1 = (L) + \check{C}D + ZD$ a s typom modelu $A1 = (M) + \check{C}D + ZD$ s modelmi $A1 = (M) + \check{C}D + ZD$ a $A1 = (M) + ZD + \check{C}D$, kategória modelu $A1 = (Id) + \check{C}D + P\acute{U}$ s typom modelu $A1 = (Pi) + \check{C}D + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D + P\acute{U}$ a $A1 = Pi + P\acute{U} + \check{C}D$, s typom modelu $A1 = (L) + P\acute{U} + \check{C}D$ s modelmi $A1 = (L) + P\acute{U} + \check{C}D$ a $A1 = (L) + \check{C}D + P\acute{U}$ a s typom modelu $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U}$ a $A1 = (M) + P\acute{U} + \check{C}D$, typ modelu $A1 = (Pi) + \check{C}D + NCH$ s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D + NCH$ a $A1 = (Pi) + NCH + \check{C}D$, typ modelu $A1 = (M) + P\check{C} + \check{C}D$ s modelmi $A1 = (M) + P\check{C} + \check{C}D$ a $A1 = (M) + \check{C}D + P\check{C}$, typ modelu $A1 = (Id) + VL + \check{C}D$ s modelmi $A1 = (Pi) + VL + \check{C}D$, $A1 = (L) + VL + \check{C}D$ a $A1 = (M) + \check{C}D + VL$, model $A1 = (Pi) + PN + \check{C}D$, typ modelu $A1 = (Id) + P\acute{U} + ZD$ s typom modelu $A1 = (M) + P\acute{U} + ZD$ s modelmi $A1 = (M) + P\acute{U} + ZD$ a $A1 = (M) + ZD + P\acute{U}$ a s typom modelu $A1 = (Pi) + ZD + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (Pi) + ZD + P\acute{U}$ a $A1 = (Pi) + P\acute{U} + ZD$, typ modelu $A1 = (Id) + P\check{C} + ZD$ s modelmi $A1 = (Pi) + ZD + P\check{C}$ a $A1 = (M) + P\check{C} + ZD$, typ modelu $A1 = (Id) + VL + ZD$ s modelom $A1 = (Pi) + VL + ZD$ a s typom modelu $A1 = (M) + VL + ZD$ s modelmi $A1 = (M) + VL + ZD$ a $A1 = (M) + ZD + VL$, typ modelu $A1 = (Id) + NCH + ZD$ s modelom $A1 = (Pi) + ZD + NCH$ a $A1 = (M) + NCH + ZD$, typ modelu $A1 = (Id) + P\check{C} + P\acute{U}$

s typom modelu $A1 = (Pi) + P\check{C} + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (Pi) + P\check{C} + P\acute{U}$ a $A1 = (Pi) + P\acute{U} + P\check{C}$, s modelmi $A1 = (L) + P\check{C} + P\acute{U}$ a $A1 = (M) + P\acute{U} + P\check{C}$, model $A1 = (Id) + PN + P\acute{U}$ s modelmi $A1 = (Pi) + PN + P\acute{U}$ a $A1 = (L) + PN + P\acute{U}$, modely $A1 = (L) + PN + P\check{C}$, $A1 = (L) + VL + P\check{C}$, $A1 = (Pi) + P\acute{U} + NCH$ a $A1 = (Pi) + VL + P\acute{U}$.

15.5.4. Štvorčlenné modely: typ modelu $A1 = (Id) + \check{C}D + P\acute{U} + ZD$ s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D + P\acute{U} + ZD$, $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U} + ZD$ a $A1 = (M) + \check{C}D + ZD + P\acute{U}$, modely $A1 = (M) + P\check{C} + \check{C}D + ZD$, $A1 = (Pi) + \check{C}D + ZD + NCH$, $A1 = (Pi) + P\check{C}1 + P\check{C}2 + NCH$, $A1 = (L) + VL1 + VL2 + P\check{C}$.

15.5.5. Päťčlenné modely: modely $A1 = (Pi) + \check{C}D + PN + VL + ZD$, $A1 = (M) + ZD + VL + \check{C}D + P\acute{U}$.

15.5.6. Šesťčlenné modely: model $A1 = (Pi) + \check{C}D1a + P\check{C}1a + \check{C}D1a + P\check{C}1a + \check{C}D1a$.

Paradigma modelov ideoným je tvorená 93 modelmi: 3 jednočlennými modelmi, 25 dvojčlennými modelmi, 55 trojčlennými modelmi, 7 štvorčlennými modelmi, 2 päťčlennými modelmi a 1 šesťčlenným modelom. Modely vytvárajú aj 1 kategóriu modelov a 22 typov modelov.

15.6. Zhrnutie kapitoly

Pri tvorbe ideoným sa uplatňuje dominantná tendencia k naratívosti, k tvorbe a predstavovaniu príbehu, ktorý prepája činiteľa deja so zásahom deja a vedľajšie tendencie k lokalizácii, temporálnosti a ku kvalitatívnosti, ktoré fixujú činiteľa deja a zásah deja v rámci príbehu. Lokalizácia predstavuje miesta realizácie príbehu. Temporálnosť poukazuje na čas realizácie príbehu. Kvalitatívnosť zdôrazňuje vlastnosti činiteľa deja a zásahu deja. Na základe normy tvorby ideoným determinovanej predstavenými tendenciami sa následne pri modelovaní vyprofilovali dominantné dvojčlenné a trojčlenné modely s prevahou funkčných členov ČD

a ZD, resp. PÚ, VL a PČ. Jednočlenné, štvorčlenné, päťčlenné a šesťčlenné modely sa používali menej. Ďalšie funkčný členy NCH a PN boli málo frekventované. Ideonymá v pinakonómách, literáronómách a muzikonómách vyjadrovali zámer maliara, spisovateľa a hudobného skladateľa vyrozprávať svoj príbeh, predstaviť svoje videnie sveta a ponúknuť recipientovi umelecký pohľad na svet.

16. ZÁVEREČNÉ SUMARIZÁCIE

16.1. Sumarizácia modelov toponým

Analýzovali sme 4253 modelov toponým: 206 modelov hydroným, 488 modelov speleoným, 365 modelov montanoným, 1141 modelov vlastných mien ulíc, 926 modelov vlastných mien železničných staníc a zastávok, 538 modelov vlastných mien autobusových zastávok, 112 modelov castroným a 477 modelov eklézioným.

Z celkového počtu 4253 modelov toponým bolo 11 jednočlenných modelov (2 modely hydroným, 5 modelov speleoným, 2 modely vlastných mien ulíc, 2 modely castroným), 3544 dvojčlenných modelov (193 modelov hydroným, 385 modelov speleoným, 298 modelov montanoným, 1111 modelov vlastných mien ulíc, 810 modelov železničných staníc a zastávok, 220 modelov autobusových staníc, 98 modelov castroným a 429 modelov eklézioným), 656 trojčlenných modelov (11 modelov hydroným, 95 modelov speleoným, 62 modelov montanoným, 24 modelov vlastných mien ulíc, 110 modelov železničných staníc a zastávok, 286 modelov autobusových staníc, 12 modelov castroným a 56 modelov eklézioným), 42 štvorčlenných modelov (2 modely speleoným, 4 modely montanoným, 6 modelov železničných staníc a zastávok, 30 modelov autobusových staníc) a 4 päťčlenné modely (1 model speleonyma, 3 modely železničných staníc a zastávok).

Dominancia dvojčlenných modelov v rámci toponým poukazuje na skutočnosť, že štruktúra s nevyjadreným/vyjadreným typom toponymického vzťahu a s jedným funkčným členom, ktorý vyjadruje sémantický príznak, najlepšie vyhovuje potrebám pri modelovaní toponým, ktorým je ekonomické a komunikačne jednoznačné pomenovanie toponymického objektu. Dominuje toponymická kategória dvojčlenného modelu $A1 = (T) + PÚ$ (1720), ktorá je tvorená typom modelu $A1 = (U) + PÚ$ (1404) s modelmi $A1 = (U) + PÚ$ (1091), $A1 = PÚ + U$ (307) a $A1 = U + PÚ$ (6),

typom modelu $A1 = (C) + PÚ$ (71) s modelmi $A1 = (C) + PÚ$ a $A1 = PÚ + C$, typom modelu $A1 = (Hy) + PÚ$ (132) s modelmi $A1 = (Hy) + PÚ$ (89) a $A1 = PÚ + Hy$ (43), typom modelu $A1 = S + PÚ$ (96) s modelmi $A1 = S + PÚ$ (49), $A1 = PÚ + S$ (36) a $A1 = (S) + PÚ$ (11) a modelom $A1 = (M) + PÚ$ (17). Frekventovaná je tiež toponymická kategória dvojčlenného modelu $A1 = T + HCH$ (1185) s typom modelu $A1 = U + HCH$ (421) s modelmi $A1 = U + HCH$ (244) a $A1 = HCH + U$ (177), s typom modelu $A1 = HCH + S$ (70) s modelmi $A1 = HCH + S$ (57), $A1 = S + HCH$ (3) a $A1 = (S) + HCH$ (10), s typom modelu $A1 = HCH + Hy$ (11) a s modelmi $A1 = HCH + Hy$ (9) a $A1 = (Hy) + HCH$ (2), s typom modelu $A1 = (C) + HCH$ (5) s modelmi $A1 = (C) + HCH$ (4) a $A1 = HCH + C$ (1), s modelom $A1 = E + HCH$ (420) a s modelom $A1 = (M) + HCH$ (258). Využívaná je tiež toponymická kategória dvojčlenného modelu $A1 = VL + T$ (371) s typom modelu $A1 = VL + U$ (207) s modelmi $A1 = VL + U$ (189), $A1 = (U) + VL$ (1) a $A1 = U + VL$ (17), s typom modelu $A1 = (C) + VL$ (18) s modelmi $A1 = (C) + VL$ (11) a $A1 = VL + C$ (7), s typom modelu $A1 = VL + Hy$ (42) s modelmi $A1 = VL + Hy$ (22) a $A1 = (Hy) + VL$ (20), s typom modelu $A1 = VL + S$ (80) s modelmi $A1 = VL + S$ (49), $A1 = (S) + VL$ (30) a $A1 = S + VL$ (1), s typom modelu $A1 = VL + M$ (24) s modelmi $A1 = VL + M$ (21) a $A1 = (M) + VL$ (3). Uvedené tri kategórie modelov tvoria 3276 z 3535 dvojčlenných modelov.

Trojčlenné toponymické modely (656) s nevyjadreným/vyjadreným typom toponymického vzťahu a s dvomi funkčnými členmi, ktorý vyjadruje sémantické príznaky, umožňujú vyjadriť zložitejšie súvislosti pri pomenovaní toponyma. Funguje toponymický typ trojčlenného modelu $A1 = (T) + PÚ + PÚ$ (374) s typom modelu $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (363) s modelmi $A1 = (U) + PÚ + PÚ$ (355) a $A1 = PÚ + PÚ + U$ (8), s typom modelu $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ (8) s modelmi $A1 = (Hy) + PÚ + PÚ$ (7) a $A1 = PÚ + PÚ + Hy$ (1) a s modelom $A1 = PÚ + M + PÚ$ (3) a toponymická kategória trojčlenných modelov $A1 = PÚ + VL + T$ (65) s typom modelu $A1 = PÚ + VL + U$ (35) s modelmi $A1 = PÚ + VL + U$ (17), $A1 = (U) + VL + PÚ$ (13), $A1 = VL + PÚ + U$ (4), $A1 = (U) + VL + PÚ$ (1), s typom modelu $A1 = VL + S + PÚ$ (26) s modelmi $A1 =$

VL + S + PÚ (9), A1 = VL + PÚ + S (7), A1 = PÚ + VL + S (4), A1 = (S) + VL + PÚ (4), A1 = S + VL + PÚ (2), s typom modelu A1 = (M) + VL + PÚ (3) s modelmi A1 = (M) + VL + PÚ (2) a A1 = M + VL + PÚ. Uvedený typ a kategória modelu tvoria 439 zo 656 trojčlenných modelov.

Z hľadiska početnosti funkčných členov sa v 4253 modeloch nachádza 4999 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky. Frekventované sú PÚ (2738), HCH (1400) a VL (570), ktoré spolu tvoria 4708 funkčných členov.

Najfrekventovanejšia je príslušnosť k územiu, ktorá sa realizuje v 2738 funkčných členoch. Utvára sa preto dominujúca tendencia k lokalizácii, teda k uplatňovaniu priestorových súvislostí v modeloch. V hydronymách sa fixuje územie, ktorým vodný tok preteká, v speleonymách sa zaznamenáva jaskyňa v katastri obce, v montanonymách sa zachytávajú bližšie alebo vzdialenejšie objekty, v urbanonymách (v názvoch ulíc) sa fixujú staršie názvy častí mesta a súčasné národné a nadnárodné objekty, v názvoch železničných staníc a zastávok a autobusových zastávok sa zdôrazňujú názvy miest, obcí, ulíc a častí mesta a v castronymách sa zachytáva ojkonymum, na území ktorého sa hrad/zámok nachádza.

Frekventovaná a výrazná je honorifikačná charakteristika, ktorá sa uplatňuje v 1400 funkčných členoch. Utvára sa preto výrazná tendencia k honorifikácii, teda k zoslavňovaniu hlavne osôb v modeloch. V montanonymách sa fixujú mučeníci, svätí, apoštoli, Božie osoby a Panna Mária. V eklézionymách sa zachytávajú patrociniá blahoslavených, svätých, Božích osôb a Panny Márie. V urbanonymách sa zaznamenávajú oslavované osoby, udalosti a hodnoty väčšinou z minulosti.

Uskutočňuje sa aj fixovanie vlastnosti, ktorá sa uplatňuje v 570 funkčných členoch. Utvára sa preto tendencie ku kvalitatívnosti, teda k fixovaniu vlastností v modeloch. V hydronymách sa fixujú názvy dna, farba brehu či kvalita vody. V speleonymách sa zaznamenávajú atmosférické, tvarové a veľkostné parametre jaskyne. V motanonymách, urbanonymách (ulice), názvoch železničných staníc a zastávok, v názvoch autobusových zastávok a v castronymách sa zaznamenávajú reálne

či metaforické vlastnosti či charakter objektu, príp. vlastnosti skupín obyvateľov.

16.2. Sumarizácia modelov kozmoným

Analyzovali sme 460 modelov kozmoným, ktoré vytvárali 277 modelov kozmoným v slnečnej sústave (8 modelov kozmoným planét, 5 modelov kozmoným trpasličích planét, 71 modelov kozmoným planétok, 82 modelov kozmoným mesiacov planét slnečnej sústavy, 77 modelov kozmoným mesačných útvarov, 24 modelov kozmoným komét a 10 modelov kozmoným meteoretických rojov) a 183 modelov kozmoným mimo slnečnej sústavy (18 modelov kozmoným hviezd, 78 modelov kozmoným súhvezdí, 27 modelov kozmoným asterizmov, 7 modelov kozmoným hviezdokop, 30 modelov kozmoným hmlovín a 23 modelov kozmoným galaxií a kôp galaxií). Z celkového počtu 460 modelov kozmoným bol 1 jednočlenný model, 391 dvojčlenných modelov, 62 trojčlenných modelov a 6 štvorčlenných modelov.

Dominancia dvojčlenných modelov súvisí s pomenovaním planét slnečnej sústavy mytologickými pomenovaniami bohov v antike (kto ich takto pomenoval, to nie je známe; model mal potom podobu nevyjadreného typu kozmonymického vzťahu a vyjadrenej honorifikačnej charakteristiky), od čoho sa potom odvíjali ďalšie nominačné aktivity pri pomenovaní ďalších mimozemských objektov. Dominoval dvojčlenný kozmonymický typ $A1 = (K) + HCH$ (180) s modelmi $A1 = (K) + HCH$ (153), $A1 = HCH + K$ (26) a $A1 = K + HCH$ (1), častejší pri pomenovaní mimozemských objektov v slnečnej sústave. Využívaný je dvojčlenný kozmonymický typ $A1 = (K) + VL$ (84) s modelmi $A1 = (K) + VL$ (45), $A1 = K + VL$ (28) a $A1 = VL + K$ (11), častejší pri pomenovaní mimozemských objektov mimo slnečnej sústavy, aj dvojčlenný kozmonymický typ $A1 = (K) + PÚ$ (77) s modelmi $A1 = (K) + PÚ$ (72), $A1 = PÚ + K$ (4) a $A1 = K + PÚ$ (1). Uvedené typy s modelmi tvoria 341 zo 460 trojčlenných modelov.

Z trojčlenných kozmonymických typov funguje $A1 = (K) + PÚ + VL$ (17) s modelmi $A1 = (K) + PÚ + VL$ (12), $A1 = VL + K + PÚ$ (4) a $A1 = (K) + PÚ + VL$ (1) a trojčlenný kozmonymický typ $A1 = K + PČ + VL$ (7) s modelmi $A1 = K + PČ + VL$ (3), $A1 = VL + K + PČ$ (2) a $A1 = VL + PČ + K$ (2). Uvedené kozmonymické typy tvoria 24 zo 62 trojčlenných kozmonymických modelov.

Z hľadiska počtu funkčných členov sa v 460 modeloch nachádza 531 funkčných členov, ktoré vyjadrujú ďalšie sémantické príznaky. Frekventované sú HCH (206), VL (134) a PÚ (127), ktoré spolu tvoria 467 funkčných členov.

Najfrekventovanejšia je honorifikačná charakteristika, ktorá sa realizuje v 206 funkčných členoch. Utvára sa preto výrazná tendencia k honorifikácii, teda k zoslavňovaniu mytologických bytostí, postáv z literárnych diel, reálne nežijúcich osôb, ale aj objaviteľov, výskumníkov a produktov ľudskej činnosti na Zemi v modeloch kozmoným.

V rámci tendencie ku kvalitatívnosti sa zvyrazňujú vlastnosti kozmonymických objektov v 134 modeloch, napr. podľa reálnych alebo metaforických vlastností pozemského alebo mimozemského objektu, príp. prepojením týchto vlastností podľa tvaru mimozemského objektu, ktorý pripomína pozemský objekt.

Tendencia k lokalizácii fixuje priestorové súvislosti v 127 modeloch, napr. keď sa kozmonymá pomenúvajú podľa objektov z minulosti alebo zo súčasnosti Zeme a podľa objektov mimo Zeme v kozmickom priestore.

16.3. Sumarizácia modelov ideoným

Analyzovali sme 397 ideoným, ktoré vytváralo 130 pinakoným, 80 literároným a 187 muzikoným. Z celkového počtu 397 modelov ideoným bolo 15 jednočlenných modelov, 199 dvojčlenných modelov, 170 trojčlenných modelov, 10 štvorčlenných modelov, 2 päťčlenné modely a 1 šesťčlenný model.

Dominancia dvojčlenných a trojčlenných modelov súvisí s vyjadrovaním umeleckého príbehu, ktorý sa realizuje vo výtvarnom, literárnom a hudobnom diele.

V rámci dvojčlenných modelov sú najfrekventovanejšie ideonymického modelu $A1 = (Id) + \check{C}D$ (59) s nevyjadreným ideonymickým vzťahom a vyjadreným činiteľa deja, napr. v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + \check{C}D$ (18), v literárnym modeli $A1 = (L) + \check{C}D$ (18) a v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + \check{C}D$ (23) a $A1 = (Id) + ZD$ (41) s nevyjadreným ideonymickým vzťahom a vyjadreným zásahom deja, napr. v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + ZD$ (6), v literárnym modeli $A1 = (L) + ZD$ (5), v muzikonymickom modeli $A1 = (M) + ZD$ (30). Uvedené modely tvoria 100 zo 199 dvojčlenných modelov.

V rámci trojčlenných modelov je najpoužívanejšia kategória ideonymického modelu $A1 = (Id) + \check{C}D + P\acute{U}$ (26) – obsahuje nevyjadrený ideonymický vzťah a vyjadreného činiteľa deja a vyjadrenú príslušnosť k územiu. Kategória obsahuje: typ pinakonymického modelu $A1 = (Pi) + \check{C}D + P\acute{U}$ (9) s modelmi $A1 = (Pi) + \check{C}D + P\acute{U}$ (8) a $A1 = Pi + P\acute{U} + \check{C}D$ (1), typ literárnymického modelu $A1 = (L) + P\acute{U} + \check{C}D$ (8) s modelmi $A1 = (L) + P\acute{U} + \check{C}D$ (5) a $A1 = (L) + \check{C}D + P\acute{U}$ (3) a typ muzikonymického modelu $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U}$ (9) s modelmi $A1 = (M) + \check{C}D + P\acute{U}$ (7) a $A1 = (M) + P\acute{U} + \check{C}D$ (2) – a typ ideonymického modelu $A1 = (Id) + VL + ZD$ (26), ktorý obsahuje nevyjadrený ideonymický vzťah a vyjadrenú vlastnosť a vyjadrený zásah deja v pinakonymickom modeli $A1 = (Pi) + VL + ZD$ (4) a v muzikonymickom type modelu $A1 = (Pi) + VL + ZD$ v modeloch $A1 = (M) + VL + ZD$ (13) a $A1 = (M) + ZD + VL$ (9). Uvedené modely tvoria 52 zo 170 trojčlenných modelov.

Z hľadiska počtu funkčných členov sa v 397 modeloch nachádza 567 funkčných členov. Frekventované sú $\check{C}D$ (182), ZD (119), $P\acute{U}$ (106) a VL (75), ktoré spolu tvoria 482 funkčných členov.

Najfrekventovanejšia je činiteľ deja, ktorá sa realizuje v 182 funkčných členov. Činiteľ deja opisne alebo metaforicky vyjadruje hlavného protagonistu príbehu alebo hlavných protagonistov príbehu. Frekventovaný je tiež zásah deja, ktorý sa vyskytuje v 119 funkčných členoch. Zásah deja opisne alebo metaforicky pomenúva

problematiku, ktorá je v centre príbehu. Činiteľ deja so zásahom deja vyjadrujú dej, ktorý je zobrazený v umeleckom diele, preto spoluvytvárajú tendenciu k naratívnosti, k predstavovaniu príbehu.

Používané sú aj funkčné členy príslušnosť k územia (106) a vlastnosť (75). Spoluvytvárajú tendencie k lokalizácii a ku kvalitatívnosti. Funkčný člen príslušnosť k územia pomenúva miesto realizácie deja a funkčný člen vlastnosť označuje vlastnosti činiteľa deja alebo zásahu deja.

16.4. Sumarizácia modelov toponým, kozmoným a ideoným

V celej monografii sme analyzovali 5110 modelov oným, ktoré vytváralo 4253 modelov toponým, 460 modelov kozmoným a 397 modelov ideoným. Z celkového počtu 5110 modelov oným bolo 27 jednočlenných modelov, 4134 dvojčlenných modelov, 888 trojčlenných modelov, 58 štvorčlenných modelov, 2 päťčlenné modely a 1 šesťčlenný model. Dominovali dvojčlenné modely, ktoré tvorili 4134 modelov z celkového počtu 5110 modelov oným.

Toponymá a kozmonymá prepájajú tendencie k lokalizácii a honorifikácii a ich uplatňovanie v modeloch prostredníctvom funkčných členov príslušnosť k územia a honorifikačná charakteristika.

Najfrekvencovanejšia bola toponymická kategória dvojčlenného modelu $A1 = (T) + PÚ$ (1720), ktorá je tvorená typom modelu $A1 = (U) + PÚ$ (1404) s modelmi $A1 = (U) + PÚ$ (1091), $A1 = PÚ + U$ (307) a $A1 = U + PÚ$ (6), typom modelu $A1 = (C) + PÚ$ (71) s modelmi $A1 = (C) + PÚ$ a $A1 = PÚ + C$, typom modelu $A1 = (Hy) + PÚ$ (132) s modelmi $A1 = (Hy) + PÚ$ (89) a $A1 = PÚ + Hy$ (43), typom modelu $A1 = S + PÚ$ (96) s modelmi $A1 = S + PÚ$ (49), $A1 = PÚ + S$ (36) a $A1 = (S) + PÚ$ (11) a modelom $A1 = (M) + PÚ$ (17). Do uvedenej kategórie patria aj najfrekvencovanejšie modely vôbec $A1 = (U) + PÚ$ (1091) a $A1 = PÚ + U$ (307) Podporená bola dvojčlenným kozmonymickým typom $A1 = (K) + PÚ$ (77) s modelmi $A1 = (K) + PÚ$ (72), $A1 = PÚ + K$ (4) a $A1 = K + PÚ$

(1) a dvojčlenným typom ideonymického modelu $A1 = (Id) + PÚ$ (35) s modelom $A1 = (Pi) + PÚ$ (14), s typom literáronymického modelu $A1 = (L) + PÚ$ (9) s modelmi $A1 = (L) + PÚ$ (9) a $A1 = PÚ + L$ a typom muzikonymického modelu $A1 = (M) + PÚ$ (12) s modelmi $A1 = (M) + PÚ$ (12) a $A1 = M + PÚ$. Spolu kategória a typ vytvorili 1832 modelov. Funkčný člen príslušnosť k územia sa v 1832 dvojčlenných modeloch aj v ďalších viacčlenných modeloch nachádzal 2971-krát, čo malo vplyv na uplatňovanie dominujúcej tendencie k lokalizácii a k fixovaniu priestorových súvislostí v modeloch.

Druhá najfrekvencovanejšia bola toponymická kategória dvojčlenného modelu $A1 = T + HCH$ (1185) s typom modelu $A1 = U + HCH$ (421) s modelmi $A1 = U + HCH$ (244) a $A1 = HCH + U$ (177), s typom modelu $A1 = HCH + S$ (70) s modelmi $A1 = HCH + S$ (57), $A1 = S + HCH$ (3) a $A1 = (S) + HCH$ (10), s typom modelu $A1 = HCH + Hy$ (11) a s modelmi $A1 = HCH + Hy$ (9) a $A1 = (Hy) + HCH$ (2), s typom modelu $A1 = (C) + HCH$ (5) s modelmi $A1 = (C) + HCH$ (4) a $A1 = HCH + C$ (1), s modelom $A1 = E + HCH$ (420) a s modelom $(M) + HCH$ (258). Podporená bola dvojčlenným kozmonymickým typom $A1 = (K) + HCH$ (180) s modelmi $A1 = (K) + HCH$ (153), $A1 = HCH + K$ (26) a $A1 = K + HCH$ (1). Spolu kategória a typ vytvorili 1365 modelov. Funkčný člen honorifikačná charakteristika sa v 1365 dvojčlenných modeloch aj v ďalších viacčlenných modeloch nachádzal 1606-krát, čo malo vplyv na uplatňovanie výraznej tendencie k honorifikácii a k zoslavňovaniu reálnych, mytologických a sakrálnych osôb, udalostí a hodnôt v modeloch.

Ideonymá spojuje tendencia k naratívosti, k predstavovaniu príbehu a jej uplatňovanie v modeloch prostredníctvom funkčných členov činiteľ deja a zásah deja.

V rámci dvojčlenných modelov sú najfrekvencovanejšie ideonymického modelu $A1 = (Id) + ČD$ (59) s pinakonymickým modelom $A1 = (Pi) + ČD$ (18), s literáronymickým modelom $A1 = (L) + ČD$ (18) a s muzikonymickým modelom $A1 = (M) + ČD$ (23) a $A1 = (Id) + ZD$ (41) s pinakonymickým modelom $A1 = (Pi) + ZD$ (6), s literáronymickým modelom $A1 = (L) + ZD$ (5)

a s muzikonymickým modelom $A1 = (M) + ZD$ (30). Tendenciu k naratívnosti podporuje aj kategória trojčlenného ideonymického modelu $A1 = (Id) + \check{C}D + P\acute{U}$ (26) a typ trojčlenného ideonymického modelu $A1 = (Id) + VL + ZD$ (26). Uvedené modely tvoria 152 z 397 modelov ideoným.

Tri základné tendencie k lokalizácii, honorifikácii a naratívnosti determinujú tvorbu modelov toponým, kozmoným a ideoným a sú odrazom noriem, ktoré sa vyprofilovali v sychrónno-diachrónnych nominačných súvislostiach a významne ovplyvňujú tvorbu uvedených druhových skupín oným.

LITERATÚRA

- Azbyka very*, 2025, <https://azbyka.ru/velikomucheniki> [online] (2025-12-27).
- Banický terminologický slovník*, 1955, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, 168 s.
- Banská Štiavnica. Miestna doprava*, 2025, <https://banskastiavnica.org/doprava/miestna-doprava/> [online] (2025-12-27).
- BEZLAJ, F. a kol., 1983, *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*, Skopje, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1983, 412 s.
- BLANÁR, V., 1968, *Otázka v antroponomastike*, In: V. Blanár, M. Majtán (eds.), *I. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Bratislava 5. – 6. decembra 1968*, Bratislava, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV, 1968, s. 5 – 14.
- BLANÁR, V., 1972, *Problematika výskumu živých mien*, In: V. Blanár, V. (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Banská Bystrica. Zborník materiálov z III. slovenskej onomastickej konferencie 4. XI. – 6. XI. 1970*, Banská Bystrica, Pedagogická fakulta, 1972, s. 7 – 50.
- BLANÁR, V., 1973, *Jazyková výstavba slovenských osobných mien*, In: M. Majtán (ed.), *IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9. – 10. novembra 1971*, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, s. 8 – 28.
- BLANÁR, V., MATEJČÍK, J., 1978, *Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena*, Bratislava, Veda, 1978, 416 s.
- BLANÁR, V., MATEJČÍK, J., 1983, *Živé osobné mená na strednom Slovensku I. 2. Distribúcia obsahových modelov*, Martin, Osveta, 1983, 647 s.

BLANÁR, V., 1996, *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*, Bratislava, Veda, 1996, 250 s.

Cestovné poriadky. Zvolen, <https://imhd.sk/zv/cestovne-poriadky> [online] (2025-12-27).

ČERMÁK, F., 2025, Centrum a periferie, In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, CzechEncy, <https://www.czechency.org/slovník/CENTRUM%20A%20PERIFERIE> [online] (2025-12-27).

DAVID, J., 2025, Urbanonymum, In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, CzechEncy, <https://www.czechency.org/slovník/URBANONYMUM> [online] (2025-12-27).

DAVID, J., 2025, Vlastní jméno místní, In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, CzechEncy, <https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍJMÉNOMÍSTNÍ> [online] (2025-12-27).

DZURIANIN, Z., DEMEŠ, P., 2025, *Kostoly Slovenska*, <https://www.kostolyslovenska.sk> [online] (2025-12-27).

GONDEKOVÁ, V., 2025a, Modely a modelovanie vlastných mien zastávok autobusovej dopravy vo vybraných mestách, In: *Centrum a periféria v jazykovej komunikácii. Zborník materiálov z 12. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2025, s. 69 – 78.

GONDEKOVÁ, V., 2025b, Kozmonymá Star Wars univerza a ich mediálna reflexia na príklade streamovacej služby Disney+, In: *Štýl a text v jazykovej interakcii: na počesť Daniely Slančovej*, Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2025, s. 136 – 142.

HARVALÍK, M., 2004, *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*, Praha, Academia, 2004, 161 s.

Historický slovník slovenského jazyka. K – N, 1992, M. Majtán et al (ed.), Bratislava, Veda 1992, 616 s.

- História hradu Parič*, 2025, <https://www.slovenskehrady.sk/historia-hradu-paric> [online] (2025-12-27).
- HLADKÝ, J., ZÁVODNÝ, A., 2009, Pôvod a etymológia názvu Korlátko, In: *Studia Slovacistica. Vypusk 10. Onomastika. Toponimika*, S. M. Pachomova (ed.), Užhorod, Vidavnicтво Oleksandri Harkuši, 2009, s. 336 – 342.
- Hrad na východe stále odkrýva svoje tajomstvá*, 2025, <https://korzar.sme.sk/spis-gemer/c/hrad-na-vychode-stale-odkryva-svoje-tajomstva-archeologicky-vyskum-bol-opat-uspesny> [online] (2025-12-27).
- Hrad Šášov*, 2025, <https://www.najmiesta.sk/banskobystricky-kraj/hrad-sasov> [online] (2025-12-27).
- Hrady.sk*, <https://www.hrady.sk> [online] (2025-12-27).
- Hrady a zámky na Slovensku*, www.hrady-zamky.sk [online] (2025-12-27).
- Názvy hradov a zámkov*, <https://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-hradov-zamkov/> [online] (2025-12-27).
- International Astronomical Union*, <https://www.iau.org>, [online] (2025-12-27).
- International Astronomical Union*, https://en.wikipedia.org/wiki/International_Astronomical_Union [online] (2025-12-27).
- JAKUS-BORKOWA, E. 2004, *Polskie nazewnictwo kosmiczne*, Uniwersytet Opolski, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2004, 280 s.
- JOZEFOVIČ, M., 2010, Modelovanie slovotvorby živých osobných mien, In: J. Hladký, I. Valentová, (eds.), *Lexika slovenskej onymie. Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie*, Bratislava, Veda, 2010, s. 283 – 296.
- JUDÁK, V., POLÁČIK, Š., 2009, *Katalóg patrocínii na Slovensku*, Bratislava, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK v Bratislave, 2009, 476 s.

- KAZÍK, M., 2010, Živé osobné mená v triede vydatých žien v Súši, In: J. Hladký, I. Valentová (eds.), *Lexika slovenskej onymie. Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie*, Bratislava, Veda, 2010, s. 233 – 241.
- Kométa. <https://sk.wikipedia.org/wiki/Kométa> [online] (2025-12-27).
- KOPÁSKOVÁ, I., 2010, Živé osobné mená v Krásne nad Kysucou, In: J. Hladký, I. Valentová (eds.), *Lexika slovenskej onymie. Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie*, Bratislava, Veda, 2010, s. 297 – 303.
- KRAJČOVIČ, R., 2007 – 2015, Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (1 – 50), In: *Kultúra slova*, 2007 – 2015, 41 – 49.
- KRÁLÍK, E., 2015, *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, Bratislava, Veda, 2015, 715 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka*, 2003, J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj (eds.), Bratislava, Veda, 2003, 985 s.
- Kremnica. <https://sk.wikipedia.org/wiki/Kremnica> [online] (2025-12-27).
- KRŠKO, J., 2003, *Hydronymia povodia Turca*, Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, 2003, 167 s.
- KRŠKO, J., 2009, Vzťahové modely slovenských hydroným, In: O. Wolińska (ed.), *Języki zachodniosłowiańskie w XXI. wieku. Tom 3. Współczesne języki słowiańskie*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009, s. 99 – 108.
- MAGDA-CZEKAJ, M., 2012, O kolekcjonerskich nazwach własnych – na przykładzie nazw muszli, In: I. Łuc, M. Pogłódek (eds.), *W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012, s. 243 – 254.
- MHD Žiar nad Hronom, <https://sadzv.sk/cestovne-poriadky/mestska-hromadna-doprava/mhd-ziar-nad-hronom> [online] (2025-12-27).

- MHD Rimavská Sobota, <https://imhd.sk/transport/doc/sk/14548/Rimavska-Sobota> [online] (2025-12-27).
- Mesačné more, https://sk.wikipedia.org/wiki/Mesačné_more [online] (2025-12-27).
- MITTER, P., 2003, Názvy restauráci vztahového modelu „kde“ v okrese Ústí nad Labem a jejich uplatnění v neoficiální komunikaci, In: M. Majtán, P. Žigo (eds.), *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 6. – 7. 9. 2002*, Bratislava, Veda, 2003, s. 275 – 277.
- MITTER, P., 2012, Ku statusu a motivaci názvu zastávek MHD, In: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike*, Prešov, Prešovská univerzita, 2012, s. 290 – 293.
- MITTER, P., 2015, Ke statusu, motivaci a funkcii názvu železničních stanic a zastávek v Banskobystrickém kraji, In: *Nová filologická revue*, 2015, 7, č. 2, s. 41 – 50.
- Martyrologium Romanum*, 2004, Vaticana, Typis Vaticanis, 2004, 845 s.
- Nové cestovné poriadky MHD v Lučenci*, http://www.sadlc.sk/public/index.php?option=com_content&task=view&id=265&Itemid=365 [online] (2025-12-27).
- Národnostné zloženie Rožňavy*, http://www.sodbtn.sk/obce/obec_stat_narodnost_2021.php?kod_obce=525529 [online] (2025-12-27).
- Národnostné zloženie Revúcej*, http://www.sodbtn.sk/obce/obec_stat_narodnost_2021.php?kod_obce=526142 [online] (2025-12-27).
- ODALOŠ, P., 2011, Dynamika chrématonymie ako faktor dynamizácie onymie, In: M. Biolik, J. Duma (eds.), *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2011, s. 347 – 356.
- ODALOŠ, P., 2012, *Literárnyjmá v slovenskej literatúre*, 1. vyd., Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, 2012, 162 s.

- ODALOŠ, P., 2014, Modelovosť a registrovosť v onomastike, In: J. Keselová, M. Imrichová, M. Ološtiak (eds.), *Registre jazyka a jazykovedy (I.)*, Prešov, Prešovská univerzita, 2014, s. 116 – 123.
- ODALOŠ, P., 2015, Modelovanie a modely chrématoným, In: I. Valentová (ed.), *19. slovenská onomastická konferencia*, Bratislava, Veda, 2015, s. 464 – 472.
- ODALOŠ, P., 2017, K vývinu, vzniku a ďalšiemu profilovaniu slovenskej onomastickej terminológie, In: R. Przybylska, W. Śliwiński (eds.), *Terminologia specjalistyczna w teorii i praktyce językoznawców słowiańskich*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2017, s. 277 – 294.
- ODALOŠ, P., 2018, Tradícia a dynamika onomastickej terminológie a terminológia onomastických škôl, In: U. Bijak, H. Górny, M. Magda-Czekaj (eds.), *Onomastyka, neohumanistyka, nauki społeczne*, Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN, 2018, s. 378 – 394.
- ODALOŠ, P., 2019a, Sústava slovenskej onomastickej terminológie (vznik, existencia, variantné možnosti vývoja a štandardizácie), In: A. Chomová, J. Krško, I. Valentová (eds.), *Konvergenie a divergenie v propriálnej sfére*, Banská Bystrica, Bratislava, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Veda, 2019, s. 53 – 70.
- ODALOŠ, P., 2019b, Paradigmatic Types of Onomastics. In: *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio FF. Philologiae. Onomastics I.*, A. Siwiec (ed.), Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2019, s. 35 – 46.
- ODALOŠ, P., 2020a, *Literárónymá v slovenskej literatúre*, 2. vyd., Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, 2020, 220 s.
- ODALOŠ, P., 2020b, Prínos profesora Rudolfa Šrámka k rozvoju onomastiky, In: I. Kolářová (ed.), *Variantnost v onymii a dialektach. Sborník příspěvků z konference uspořádané při příležitosti životního jubilea prof. PhDr. Rudolfa Šrámka*,

- CSc., dr. h. c., ve dnech 18. – 19. 1. 2019, Brno, Masarykova univerzita, 2020, s. 13 – 30.
- ODALOŠ, P., 2021, Modelovanie a modely chrématoným. Chrématonýmá abstraktných ľudských výtvorov (chrononymum, falernonymum, akcionymum, dokumentonymum), In: J. Kulwicka-Kamińska, A. Moroz (eds.), *Tradycja i nowoczesność w badaniach języków słowiańskich. Séria Synchronia i Diachronia – Zbliżenia i Dialogi*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2021, s. 313 – 332.
- ODALOŠ, P., 2022, Syntetická sústava slovanskej onomastickej terminológie. (Variantná podoba), In: *Słowo. Studia językoznawcze*, 13, 2022, s. 361 – 377.
- ODALOŠ, P., 2023, Česko-slovenská škola onomastického modelovania. Modelovanie chrématoným, In: *Slavica Slovaca*, 2023, 58, č. 1, s. 38 – 55.
- ODALOŠ, P., 2024a, Synchronne modely a modelovanie hydroným rieky Turiec, In: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 43, 2024, č. 1, s. 23 – 35.
- ODALOŠ, P., 2024b, Modelovanie urbanoným stredoslovenských bankských miest (Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica), In: *Od sviata do jazyka: rôzne prejavy zmiennosti jazyków słowiańskich*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2024, s. 109 – 123.
- ODALOŠ, P., 2024c, Synchronne modely a modelovanie urbanoným miest Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Piešťany v povodí rieky Váh, In: *Nová filologická revue*, 16, 2024, č. 1, s. 1 – 12.
- ODALOŠ, P., 2025, Modelovanie a modely kozmoným. Vlastné mená kozmických objektov v slnečnej sústave, In: *Štýl a text v jazykovej interakcii: na počesť Daniely Slančovej*, Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, 2025, s. 287 – 302.
- ODALOŠ, P., VALLOVÁ, E., 2020, Sústava slovanskej onomastickej terminológie (vznik, existencia, neuralgické

- miesta, aktualizácia), In: *Folia onomastica Croatica*, 29, 2020, č. 1, s. 169 – 202.
- ODALOŠ, P., VINCZEOVÁ, B., 2025, Bus stop proper name models and modelling process, In: *Nová filologická revue*, 17, 2025, č. 1, s. 24 – 35.
- Označení planetek*, https://cs.wikipedia.org/wiki/Označení_planetek [online] (2025-12-27).
- Pajštún (Borinka)*, <https://www.pamiatkynaslovensku.sk/hrad-pajstun-borinka> [online] (2025-12-27).
- PAVLOVIČ, J., 2015, *Náuka o slovnej zásobe*, Trnava, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2015, 106 s.
- Píšu sa názvy kostolov a názvy kresťanských scén či výjavov s veľkým začiatočným písmenom?* <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/3029/> [online] (2025-12-27).
- Planetka*, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Planetka> [online] (2025-12-27).
- PLESKALOVÁ, J., 1992, *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, Jinočany, H&H, 1992, 151 s.
- PLESKALOVÁ J., 2011, *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000 – 2010*, Brno, Masarykova univerzita, 2011, 204 s.
- PLESKALOVÁ, J., 2016, Vlastní jména – třídění, In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny A – M*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, s. 1993 – 1994.
- Počet obyvateľov Revúcej*, <https://www.scitanie.sk/moja-obec/SK0328526142>, [online], (2025-12-27).
- Počet obyvateľov Rožňavy*, <https://www.scitanie.sk/moja-obec/SK0428525529>, [online], (2025-12-27).
- PODOESKAJA, N. V., 1978, *Slovar' russkoj onomastičeskoj terminologii*, 1. vyd., Moskva, Izdatel'stvo Nauka, 1978, 198 s.

- PODOĽSKAJA, N. V., 1988, *Slovar' russkoj onomastičeskoj terminologii*, 2. vyd., Moskva, Izdatel'stvo Nauka, 1988, 187 s.
- Pravidlá slovenského pravopisu*, 2000, M. Považaj (ed.), Bratislava, Veda, 2000, 590 s.
- ROSPOND, S., 1951, *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej. Cz. I: polsko-niemiecka*, s. 1 – 417, *Cz. II: niemiecko-polska*, s. 419 – 794, Wrocław, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 1951, 794 s.
- ROŽAI, G., 2024, Teória modelovania na príklade urbanóným dvoch gemerských miest, In: *Nová filologická revue*, 16, 2024, č. 1, s. 23 – 34.
- ROŽAI, G., 2025, Vlastné mená chrámov severovýchodného Slovenska vo svetle modelovej analýzy, In: *Centrum a periféria v jazykovej komunikácii*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2025, s. 267 – 282.
- ROŽAI, G., KRŠKO, J., 2021, *Speleonymia. Speleonymia v regionálnych a sociokultúrnych súvislostiach*, B. Bystrica, Belianum, 2021, 159 s.
- SICĀKOVÁ, Ľ., 1996, *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*, Prešov, Pedagogická fakulta v Prešove UPJŠ v Košiciach, 1996, 109 s.
- SICĀKOVÁ, Ľ., 2007, Pomenovanie modely hydroným z povodia Slanej, In: M. Považaj, P. Žigo (eds.), *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*, Bratislava, Veda, 2007, s. 210 – 226.
- SITÁROVÁ, E., ONDICA, S., MASÁR, I., POVAŽAJ, M., 2006, *Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii*, <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/ostatne-dokumenty/c/pisanie-velkych-pismen-v-nabozenskej-terminologii>. [online] (2025-12-27).
- Sú v slovných spojeniach uzavrú manželstvo v Evanjelickom kostole v Záhorciach a v Rímskokatolíckom kostole nanebovzatia Panny Márie v Starej Turej správne napísané veľké začiatkové*

- písmená?*, <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/2910/> [online] (2025-12-27).
- Slovenské hrady*, <https://www.slovenskehrady.sk> [online] (2025-12-27).
- Slovenské vžitú názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe*, 2005, Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky v Geodetickom a kartografickom ústave Bratislava, <https://www.skgeodesy.sk/files/sk/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-mimozemskych-objektov/slovenske-vzite-nazvy-mimozemskych-objektov.pdf> [online] (2025-12-27).
- Slovník cudzích slov*, 1997, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. 997 s.
- Slovník slovenského jazyka, S – U. 4. zv.*, 1964, S. Peciar (ed.), Bratislava, Vydavateľstvo SAV, 1964, 759 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka, A – G. 1. zv.*, 2006, K. Buzássyová, A. Jarošová (eds.), Bratislava, Veda, 2006, 1134 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka, H – L. 2. zv.*, 2011, A. Jarošová, K. Buzássyová (eds.), Bratislava, Veda, 2011, 1087 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka, M – N. 3. zv.*, 2015, A. Jarošová (ed.), Bratislava, Veda, 2015, 1100 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka, O – Pn. 4. zv.*, 2021, A. Jarošová (ed.), Bratislava, Veda, 2021, 1128 s.
- SUPERANSKAJA, A. V., 1973, *Obščaja teorija imeni sobstvennogo*, Moskva, Izdatel'stvo Nauka, 1973, 366 s.
- SUPERANSKAJA, A. V., 2003, Hrematonimija, In: E. Rzetelska-Feleszko, A. Ciešlikowa, J. Duma (eds.), *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, t. II, Warszawa, Kraków, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2003, s. 383 – 390.

- SVOBODA, J. a kol., 1973, Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky, In: *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 14, č. 1, s. 1 – 280.
- ŠRÁMEK, R., 1972, Toponymické modely a toponymický systém, In: *Slovo a slovesnosť*, 33, 1972, č. 4, s. 304 – 318.
- ŠRÁMEK, R., 1999, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno, Masarykova univerzita, 1999, 191 s.
- Terminologický-slovník.pdf*, 2025, <https://www.skgeodesy.sk/files/sk/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-hradov-zamkov/terminologicky-slovník.pdf> [online] (2025-12-27).
- Trpasličia planéta*, https://sk.wikipedia.org/wiki/Trpasličia_planéta [online] (2025-12-27).
- Turiec. Prítok Váhu*, 2025, [https://sk.wikipedia.org/wiki/Turiec_\(prítok_Váhu\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Turiec_(prítok_Váhu)) [online] (2025-12-27).
- Ulice v Revúcej*, 2025, <https://revuca.oma.sk/u> [online] (2025-12-27).
- VALENTOVÁ, I., 2009, Živé osobné mená v hornonitrianskej oblasti, In: *Jazykovedné štúdie. XXVII.*, Bratislava, Veda, 2009, 253 s.
- VALENTOVÁ, I. et al, 2024, *Slovenská onomastická terminológia*, Bratislava, Trnava, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2024. 476 s.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. – III.*, 1977, M. Kropilák (ed.). Bratislava, Veda 1977.
- VOZÁR, J., 1966, *Hlavný komornegrófsky úrad v Banskej Štiavnici 3. Banské mapy banskoštiavnického banského obvodu 1641 – 1918, Inventár*, Bratislava, Slovenská archívna správa, 1966, 263 s.
- Všeobecne záväzné nariadenie mesta*, 2025, <https://www.banskastiavnica.sk/obcan/samosprava/vseobecne-zavazne-nariadenia-mesta> [online] (2025-12-27).

WANIAKOWA, J., 2021, Próba usystematyzowania polskiej terminologii kosmonomastycznej, In: *Onomastyka*, 65, 2021, č. 1, s. 75 – 86.

WANIAKOWA, J., WANIAK, W., 2007, Skrótwce stylizowane w chrematonimii astronomicznej, In: *LingVaria*, 3, 2007, s. 145 – 153.

ZÁVODNÝ, A., 2010, Vzťahové a štruktúrne modely v hydronymii slovenských prítokov Moravy, In: J. Hladký (ed.), *Z hydronymie západného Slovenska, Zborník vedeckých štúdií*, Trnava, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010, s. 83 – 90.

Zoznam mesačných morí, https://sk.wikipedia.org/wiki/Zoznam_mesačných_morí [online] (2025-12-27).

Zoznam názvov ulíc podľa častí mesta Banská Bystrica z 18. 1. 2019, <https://cdn.banskabystrica.sk/2019/01/Zoznam-ulic.pdf> [online] (2025-12-27).

Zoznam staníc a zastávok, <https://www.zsr.sk/pre-cestujucich/zoznam-stanic-zastavok/> [online] (2025-12-27).

Zoznam ulíc, <https://www.roznava.sk/zoznam-ulic> [online] (2025-12-27).

Zoznam ulíc, námestí a nábreží v Piešťanoch, https://sk.wikipedia.org/wiki/Zoznam_ulíc,_námestí_a_nábřeží_v_Piešťanoch [online] (2025-12-27).

Zoznam ulíc a námestí v Novom Meste nad Váhom, https://sk.wikipedia.org/wiki/Zoznam_ulíc_a_námestí_v_Novom_Meste_nad_Váhom, [online] (2025-12-27).

Zoznam ulíc a námestí v Trenčíne, https://sk.wikipedia.org/wiki/Zoznam_ulíc_a_námestí_v_Trenčíne [online] (2025-12-27).

Zoznam železničných staníc a zastávok s alternatívnymi názvami, <https://www.rail.sk/arp/slovakia/zstsk.htm> [online] (2025-12-27).

Autori

Dr. h. c. prof. PaedDr. Pavol Odaloš, CSc.
Mgr. Gabriel Rožai, PhD., univ. docent
Mgr. Veronika Gondeková, PhD.

Názov

Modely a modelovanie toponým a kozmoným

Recenzenti

Prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, CSc.
Prof. Dr. hab. Małgorzata Magda-Czekaj

Fotografie: Małgorzata Magda-Czekaj

Grafická realizácia obálky: Pavol Odaloš, Ján Humaj

Rozsah: 264 strán

Vydanie: prvé

Rok: 2025

Vydavateľ:

Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-2297-9

EAN 9788055722979

<https://doi.org/10.24040/2025.9788055722979>

Z recenzentkých posudkov monografie
Pavol Odaloš – Gabriel Rožai – Veronika Gondeková
Modely a modelovanie toponým a kozmoným

Modelovanie toponým a kozmoným je rámcované širším pohľadom prostredníctvom termínu česko-slovenskej školy onomastického modelovania, ktorá je rozdelená do dvoch etáp: prvá etapa modelovania od 70. rokov 20. storočia, to je modelovanie živých osobných mien V. Blanára, ojkoným R. Šrámka a anojkoným J. Pleskalovej, druhá etapa od 2. desaťročia 21. storočia, to je modelovanie chrématoným P. Odaloša, v predkladanej monografii doplnené modelovaním toponým, kozmoným a ideoným.

Autori modelujú prostredníctvom termínu model A1, ktorý je vytváraný funkčnými členmi. V monografii vymodelovali 5110 modelov oným, z toho bolo 4253 modelov toponým, 460 modelov kozmoným a 397 modelov ideoným. Najfrekvencovanejšie boli dvojčlenné modely s počtom 4134 modelov. Autori pracujú tiež s termínmi typ modelu, kategória modelu a paradigma modelu, ktoré dotvárajú a rozširujú modelovanie terminologicky, teoreticky a metodologicky. Modely toponým a kozmoným prepájajú tendencie k lokalizácii a k honorifikácii prostredníctvom funkčných členov príslušnosť k územia a honorifikačná charakteristika. Modely ideoným spojuje tendencia k naratívnosti a jej uplatnenie v modeloch prostredníctvom funkčných členov činiteľ deja a zásah deja. Monografia predstavuje novú a komplexnejšiu úroveň poznania modelovania toponým, kozmoným a ideoným.

prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, PhD.

Przedłożona mi do recenzji monografia jest efektem wspólnej pracy trzech autorów w ramach grantu VEGA 1/0378/23 Synchronne modely a modelovanie toponým a kozmoným. W książce przedstawiono i opisano typy oraz kategorie modeli toponimicznych i kosmonimicznych, zaś w końcowym rozdziale pracy porównano je z modelami ideonimicznymi. Praca jest niezwykle interesująca, a zastosowana w niej nowatorska metodologia zmierza do strukturalistycznego sposobu opisywania onimów.

W rozdziale podsumowującym czytamy, że w całej monografii przeanalizowano 5110 modeli onimów, z których powstało 4253 modele toponimów, 460 modeli kosmonimów i 397 modeli ideonimów. Wśród tych modeli dominował model dwuczłonowy – 4134 (modeli), następnie trójczłonowy – 888, czteroczłonowy – 58, jednoczłonowy – 27 oraz epizodyczne modele pięcioczłonowe (2 razy) i sześcioczłonowe (1 raz). Powstawanie modeli toponimów, kosmonimów i ideonimów wiąże się z trzema podstawowymi tendencjami: lokalizacją, honoryfikacją i narracyjnością (historią).

Książka Modely a modelovanie toponým a kozmoným Pavla Odaloša, Gabriela Rožai a Veroniki Gondekovej jest wieloletnią wspólną pracą trzech autorów. Monografia ma charakter prekursorski, a ukazane w niej modele – abstrakcyjne jednostki systemu onimicznego zajmują centralne miejsce w systemowo-lingwistycznym podejściu do onimii. Już w niedalekiej przyszłości modelowanie, które przejawia się w tworzeniu modeli i ich analizie (klasyfikacji, porównaniu), może stać się wzorcową metodą w badaniu onimów z różnych subdyscyplin onomastycznych. Niniejsza monografia z całą pewnością zasługuje na opublikowanie.

prof. IJP PAN, dr hab. Małgorzata Magda-Czekaj

ISBN 978-80-557-2297-9

9 788055 722979